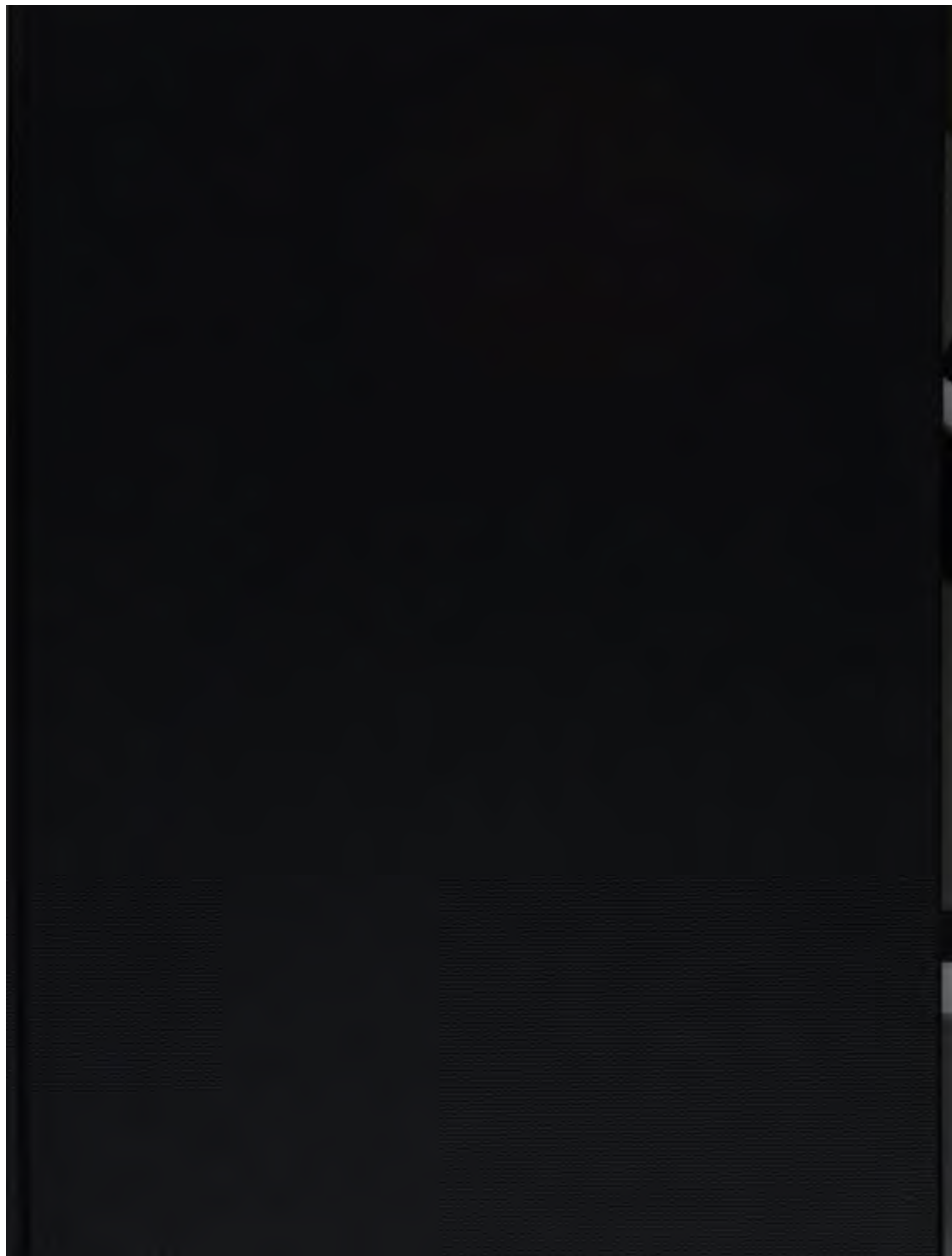

VE RI
TAS

VE RI
TAS

Charles R. Lanman.

Harvard College.

KÂLIDÂSA'S

ÇAKUNTALÂ.

KÂLIDÂSA'S

ÇAKUNTALÂ.

THE BENGÂLÎ RECENSION.

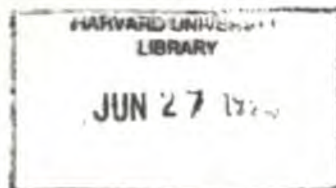
WITH CRITICAL NOTES

EDITED BY

RICHARD PISCHEL.

KIEL,
PUBLISHED BY SCHWERS
CARL FRIEDRICHS.
LONDON: TRÜBNER & C°.
1877.

12 Copies printed on Dutch paper.

TO THE MEMORY

OF HIS DEAR FRIEND

ROBERT CAESAR CHILDERS

THIS VOLUME

IS DEDICATED BY

THE EDITOR.

The present edition of Kâlidâsa's Çakuntalâ is based on the following Manuscript material:

Z. An excellent MS. (Wilson N°. 233. Aufrecht Cat. Cod. Oxon. N°. 253). The MS. is incomplete, beginning with सुणादु अज्जो at p. 20, 12 of this edition. It was written in 1710 by Jayadevaka.

S. The oldest MS. of the Bengâlî recension (India-Office N°. 1060), written çakâbdâḥ 1593 by its owner Çrîrâmarâmaçarman. The MS. is well written, but some of its leaves are much injured. There are in the margin of this MS., as well as in that of Z, numerous glosses and a version of the Prâkrit passages. It opens with: ॥ओं नमो भगवते वासुदेवाय॥

N. A good MS. (Wilson N°. 40. Aufrecht Cat. Cod. Oxon. N°. 254.) There are two different handwritings in this MS., the second one beginning at fol. 36. There are also glosses and a version of the Prâkrit text, but only in the margin of the four first pages. It opens with: ॥ओं गणेशाय नमः॥

R. A less valuable MS. (India-Office N°. 1491) belonging to the same class with Z, both MSS. agreeing often closely, especially in the last acts. This MS. is not, however, a fair specimen of its class, but is

rather corrupt and not unfrequently interpolated. It contains neither glosses nor a Sanskrit version. It begins with: ।।श्रीगणेशाय नमः।।

I. A MS. of the Royal Asiatic Society (Nº. 48) formerly belonging to Sir William Jones. It is stated in Jones' Works vol. XIII, p. 413 that this is not the copy Jones used for his translation, which is indeed obvious from the MS. itself. It is well written, but modern and very corrupt. I have not mentioned in the critical notes all the blunders in it. It opens with: ।।श्रों श्रीश्रीकृष्णाय नमः।।

C. The commentary of Candraçekhara. Two MSS. have been used:

C = India-Office Nº. 77, dated çakâbdâḥ 1728.

C^a = India-Office Nº. 1398.

They are both copies of the same excellent archetype and have both been corrected by a second hand, C^a being now more correct than C. Candraçekhara's text is the basis of the present edition. In the Appendix I have added his version of the Prâkrit passages and his various readings as far as they could be ascertained from his commentary. To make the meaning more clear, I have inclosed in brackets his explanatory notes which occur very often in the middle of the version and have not corrected the numerous passages in which the laws of sandhi are neglected in the MSS.

Ç = Çañkara's commentary (Wilson 40. Aufrecht Cat. Cod. Oxon. Nº. 254 B). From fol. 108^b the MS. contains Candraçekhara's gloss; the last folios, however, again belong to Çañkara. Çañkara's readings have for the most part been incorporated into Prof. Böhtlingk's edition, and I have, therefore, abstained from quoting them. Besides, Çañkara can hardly be called a commentator of the Bengâlî recension. His readings

D. A MS. of the Royal Library at Berlin (Chambers 308) written in the Devanâgarî character. Of this MS. the various readings are given only to the beginning of the second act. I have elsewhere described the MS. at full length.

y = Chézy's edition, Paris 1830. I have had no opportunity of collating the Paris MS., but it may easily be seen where Chézy has misread it. It is true that Chézy's edition is „a very imperfect work" and that „it abounds in typographical and other more serious errors", but this is not so much the fault of its editor as of the time and circumstances under which it was accomplished. Chézy is, indeed, worthy of much praise for his energy and zeal, and I look on this book as a second issue of his edition which I have been fortunately able to bring out in a more correct shape. After all, Chézy's edition has been to the present day the only one from which a true idea of Kâlidâsa's Çakuntalâ could be obtained. The editions prepared by Indian Pandits which have come under my notice and which profess to be editions of the Bengâlî recension are all based on MSS. of doubtful value and are altogether uncritical. They are as follows:

β. ed. Calc. çak. 1786, edited by Râmamayaçarmatarkaratna, republished from the edition prepared by Premacandra Tarkavâgîça.

δ = ed. Calc. samvat 1926, edited by Jaganmohanaçarman and Kedâranâtha. (Moozoomder's Series).

ε = ed. Calc. çak. 1792, edited by Ḍamaruvallabha Panta of Nepal.

These three editions have constantly been consulted, while I was preparing my text, but I have hardly ever admitted a reading from them into it unless it was supported by one of my MSS. or at least by Çañkara.

I have examined again all the Devanâgarî MSS. used by Prof. Böhtlingk, the MS. Walker N°. 201[c] (Aufrecht Cat. Cod. Oxon. N°. 252)

and the MS. Chambers N°. 272 (Weber, Catalog N°. 546). I have collated three MSS. written in the Telugu character (FHP), one written in the Grantha character (L) and one in the Malayâlam character (V). I have gone through the commentaries of three Drâviḍian scholiasts, Abhirâma, Nivâsâcârya, which are written in the Grantha character and through that of Kâṭayavema which is written in Devanâgarî, though copied from a Telugu original. Of all these Drâviḍian MSS. I have given a full account in my papers: „Ueber eine südindische Recension des Çâkuntalam", in the „Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen", 1873, p. 189 ff. and: „Die Recensionen der Çakuntalâ", Breslau 1875 p. 10 ff. I have lately got possession of an edition of the Drâviḍian recension published at Madras, together with Nivâsâcârya's commentary in the Telugu character. The text of the latter differs much from the London MS. I shall be glad to publish the Drâviḍian recension, should this be thought desirable by competent judges.

I need not expatiate here upon the principles according to which this edition has been prepared, as I have already stated these in the papers mentioned before and, also, in another paper: „De Kâlidâsae Çâkuntali recensionibus", Breslau 1870. I have further shown in an article published in the Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung, vol. VIII, p. 129 ff., that in the Drâviḍian and Devanâgarî recensions the Prakrit is not Çauraseni, but a wild mixture of various dialects. My edition of the Vikramorvaçîyam (Berlin 1875) has fully confirmed this view, and has proved that it is in South-India that Sanskrit dramas have been adulterated and abridged.

I have given special attention to the Prâkrit passages and I trust that this edition will contribute to a better knowledge of scenic Prâkrit

margin and at the end of the stanzas the numbers of Prof. Böhtlingk's edition.

Prof. Kern of Leiden has laid me under deep obligation by revising the last proof.

A German metrical but literal translation of this text will shortly be published by Mr. L. Fritze, already well known by his version of the Hitopadeça as an able and elegant translator of Sanskrit works.

My edition was finished on the 30th of March 1875, and I have not since then altered a single word in deference to the criticisms of any other scholar.

KIEL, 15th of June 1876 RICHARD PISCHEL.

या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं या हविर्या च होत्री P. 3.
ये द्वे कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा या स्थिता व्याप्य विश्वं
यामाहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यया प्राणिनः प्राणवन्तः
प्रत्यक्षाभिः प्रसन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ॥ १ ॥

॥ नान्द्यन्ते ॥ ५

सूत्रधारः। अलमतिविस्तरेण। ॥ नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ॥ आर्ये यदि नेपथ्यविधानमध्यवसितं तदिहागम्यताम्।

॥ प्रविश्य ॥ नटी। अज्ज इअं म्हि। आणवेदु अज्जो को णिओओ अणुचिट्ठीअदु त्ति।

सूत्रधारः। आर्ये अभिरूपभूयिष्ठा परिषत्तस्यां च श्रीकालिदासग्रथितवस्तुना नवेनाभिज्ञानशकुन्तलनाम्ना नाटकेनोपस्थातव्यमस्माभिः। तत्प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः। १०

---

1 Before the stanza y has: । प्रस्तावना । प्रविश्य आलापौ नान्दीमाशंसते । after it: इति नान्द्यन्ते निष्क्रान्तः 5 y ततः प्रविशति सूत्रधारः 7 D नेपथ्याभिधानम° N °नमवसितं NRI तदित आग° 8 y प्रविशति नटी y अत्तउज S इअं ह्मि N इअ ह्मि R इय ह्मि I इअ म्मि Dy इअ म्हि N ता आणा° y आणण° NRI om. अज्जो 9 N °चिट्ठि° R °ट्ठिदी° I अनु° Y अणुट्ठीअदु p. 281 wrongly corrected to अणुठिट्ठीअदु 10 RID and N in margin read: आर्ये इयं (om. NDI) हि (om. NDI) रसभावविशेषदीक्षागुरोः श्रीविक्रमादित्यस्य साहसाङ्कस्य (om. RN) अभि° y °रूपगुणभूयि° I परिसभावत् NRI अस्यां D तदस्यां R तु pro च NID l. bd. y om. श्री 11 y has नवेन SD नव before नाटकेन I अभिनवेनाभि° S नाट्यकेनो° 12 I °पात्रगतो°.

नटी। सुविहिदप्पञ्चोञ्चदाए ञ्चज्जस्स ण किं पि परिहाइस्सदि।

सूत्रधारः। ॥ सस्मितम् ॥ ञ्चार्ये कथयामि ते भूतार्थं।

> ञ्चा परितोषाद्विदुषां न साधु मन्ये प्रयोगविज्ञानं
> बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः ॥ २ ॥

P. 4.

5 नटी। एवं णेदं। ञ्चणन्तरकरणिज्जं दाणिं ञ्चाणवेदु ञ्चज्जो।

सूत्रधारः। ञ्चार्ये किमन्यदस्याः परिषदः श्रुतिप्रसादहेतोर्गीताद-नन्तरकरणीयमस्ति।

नटी। ञ्चध कदरं उण उदुं समस्सइञ्च गाइस्सं।

सूत्रधारः। ञ्चार्ये नन्विममेव तावन्नातिचिरप्रवृत्तमुपभोगक्षमं

10 ग्रीष्मसमयमाश्रित्य गीयतां। संप्रति हि

> सुभगसलिलावगाहाः पाटलिसंसर्गसुरभिवनवाताः
> प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः ॥ ३ ॥

नटी। ॥ गायति ॥

> खणचुम्बिञ्चाइं भमरेहिं उञ्चह सुउमारकेसरसिहाइं
> 15 ञ्चवञ्चंसञ्चन्ति सदञ्चं सिरीसकुसुमाइं पमदाञ्चो ॥ ४ ॥

---

1 Ry °पञ्चोञ्च° NI °पञ्चोग° NRIDy को वि N परिहासइस्सदि R परिहाञ्चइस्सदि I परि-हायिस्सदि (sic) D उञ्चहइस्सदि y पडिहा° In S transl.: न को ऽप्युपहसिष्यति 2 Sy स्मितं कृत्वा om. I — S om. ञ्चार्ये y has भूतार्थं before कथ° 5 SRDy एवण्णेदं N एवं क्खु एवं I एवं क्खु एदं N °वरणिज्जं R °णिज्ज SI °करणीञ्चं D °करणीयं superscr. °णिज्जं y °णिज्जं क्खु दा° ञ्चाणण° edd. y दाणि 6 N परिवादः N प्रसादन° S गीतादन्यत् ND ञ्चनन्तरं कर° 8 D om. ञ्चध N उदुं R उतुं SID समञ्चं N समास्सञ्चिञ्च RI समास्स° D °स्साइ D उग्गाइस्सं 9 DIy om. ञ्चार्ये S नन्वियमेव I नन्निममेव I तावत् S om. तावन् 10 y गियतां 11 R पाटल° I वनदेवताः 14 N क्खणचुम्बिञ्चाइं; R क्षणा°; I क्षणचुम्बिताइं;

सूत्रधारः । आर्ये साधु गीतं । असौ हि रागापहृतचित्तवृत्ति-
रालिखित इव भाति सर्वतो रङ्गः । तत्कतमं प्रयोगमाश्रित्यैन-
माराधयामः ।

नटी । णं पढमं ज्जेव अज्जेण आणत्तं अहिण्णाणसउन्तलं णाम
अउव्वं णाडअं अहिणीअदु त्ति । ५

सूत्रधारः । आर्ये सम्यगवबोधितो ऽस्मि । अस्मिन्क्षणे विस्मृतं
खलु मयैतत् । कुतः ।

तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभं हृतः
एष राजेव दुष्यन्तः सारङ्गेणातिरंहसा ॥ ५ ॥

॥ इति निष्क्रान्तौ ॥ १०

॥ प्रस्तावना ॥

। ततः प्रविशति रथारूढः शरचापहस्तो मृगमनुसरन्राजा सूतश्च । P. 5.

सूतः । ॥ राजानं मृगं चावलोक्य ॥ आयुष्मन्

कृष्णसारे ददच्चक्षुस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके
मृगानुसारिणं साक्षात्पश्यामीव पिनाकिनं ॥ ६ ॥ १५

राजा । सूत दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टाः । सो ऽयमिदानीम्

---

1 D अयं हि N रागाहृतचित्त° D रागापहृतिचित्त° 2 Ny om. भाति N ततः S कतरं SXRI आश्रित्य एनं 3 D आराधयाव: 4 SR पढुमं N पढमं I उण pro ज्जेव y om. अज्जेण SDy आणाणत्तं R आणत्तं; D adds: तहा R °सउन्तलणामधेयं 5 RI अहिण्णाणसाउणं D आहिण्ण° SI om. अउव्वं but S has it in the translation after णाडअं D अहिणीअ 6 S क्षणे खलु वि° मय° 7 I मयेतत्: D मयैव तत्; y मय्येतत् 9 S दुःस्यन्तः N दुष्य° RDy दुष्य° I दुःष° y शार° 10 y इति प्रस्तावनान्ते निष्क्र° 11 y इति प्रस्ताव° 12 RI put रथा° before राजा SNRI शर° (om. स) R °शरन् D °शरन I चावलोक्य 13 N आयुष्मान् 16 R सुत२ I सूत२ I दूरम्मेन सार° NRDy शारङ्गेण; y puts शार° after °कृष्टाः R वयममुना शार° दूरमाकृष्टाः.

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः
पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भूयसा पूर्वकायं
शष्पैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
पश्योदग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यां प्रयाति ।

५ ॥ सविस्मयं ॥ । कथमनुपतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्त

सूतः । आयुष्मन् । उद्घातिनी भूमिरिति रश्मिसंयमन
मन्दीभूतो वेगः । तेन मृग एष विप्रकृष्टः संवृत्तः ।
समदेशवर्ती न ते दुरासदो भविष्यति ।

राजा । तेन हि विमुच्यन्तामभीषवः ।

१० सूतः । यथाज्ञापयत्यायुष्मान् । ॥ रथवेगं रूपयित्वा ॥ आयुष्मन्
एते हि

P. 6. मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकायाः
स्वेषामपि प्रसरतां रजसामलंघ्याः
निष्कम्पचामरशिखाश्च्युतकर्णभङ्गा

१५ धावन्ति वर्त्मनि तरन्ति नु वाजिनस्ते ॥ ८

राजा । ॥ सहर्षं ॥ कथमतीत्य हरिणं हरयो वर्तन्ते ।

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसंधानमिव तत्

---

2 D °भिया 3 Iy शस्पैर° D °भ्रंशिभिः 4 edd. (?) y °कमूर्व्यां
मे S y प्रयत्नः NI प्रयत्नात्° 6 y रथरश्मि° NI y om. रथस्य 7 S
रथ (sic!) S y विप्रकृष्टान्तरः NRy सम्प्रति हि D °ति च 8 I दु
9 R om. तेन हि NIDy मुच्यन्ताम° 10 I निरूपयित्वा; D सूचयित्वा sup
R [illegible] ; I पश्य२ 11 I एतेषु ; R om. एते

प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयो -
र्न मे दूरे किंचित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ९ ॥

नेपथ्ये । भो भो राजन्नाश्रममृगो ऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।

सूतः । ॥ आकर्ण्यावलोक्य च ॥ आयुष्मन् । अस्य खलु ते बाणपातप-
थवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरायौ तपस्विनौ संवृत्तौ । ५

राजा । ॥ ससंभ्रमं ॥ तेन हि निगृह्यन्तामभीषवः ।

सूतः । यथाज्ञापयत्यायुष्मान् । ॥ इति तथा करोति ॥

। ततः प्रविशति सशिष्यो वैखानसः ।

तापसः । ॥ हस्तमुद्यम्य ॥ भो भो राजन् । आश्रममृगः खल्वयं ।

न खलु न खलु बाणः संनिपात्यो ऽयमस्मिन् १०
मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाग्निः
क्व बत हरिणकानां जीवितं चातिलोलं
क्व च निशितनिपाताः सारपुङ्खाः शरास्ते ॥ १० ॥
तदाशु कृतसंधानं प्रतिसंहर सायकं P. 7.

---

1 RI y नयनयोः 2 S किंचिद् भवति न च पार्श्वे; a gloss in S क्षणमपि न पार्श्वे इत्यपि पा° I रथगवात् D °रयात् 3 S om. 1. भो SN राजन्° D राजन् 2. h. superscr. आश्रममृगः om. ऽ यं I न हन्तव्य२ 4 I °र्य विलोक्य च N आयुष्मान् y पश्यास्य खलु R ते खलु; I om. ते S बाणावर्त्तिनः corr. 2. h. I °पातपथस्य वर्त्तिनः D बानपात-पथवर्तिनः °न्तरा तपस्विनो व्यवस्थिताः 6 D om. स NRI गृह्यन्ताम° 7 S reads instead: कृतमित्येति रथं स्थापयति D तथा इति रथं स्थापयति; R om. इति 8 S .... वैखानस आत्मना द्वितीयस्तापसः D ततः प्रविशति द्वितीयस्तापसः 9 NI om. तापसः S भो राजन् न हन्तव्य आश्रममृगः खल्वयं N om. 1. भो and adds: न हन्तव्यो न हन्तव्यः R .... °मृगो ऽ यं न हन्तव्यः I भो राजन् आश्रममृगः खलु न हन्तव्यो न हन्तव्यः D om. भो भो reads: °मृगो ऽ यं न हन्तव्यो न हन्तव्यः and adds अपि च before the verse 10 I °पा-त्योऽयमस्मिन् D °पातो 11 R and marginal gloss in y तूलराशाविव 12 I क्व तव °कानाम् 13 N शरा° 14 RIy सायकं.

आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥ ११ ॥

राजा। ॥ सप्रणामं ॥ एष प्रतिसंहृतः। ॥ इति यथोक्तं करोति ॥

तापसः। ॥ सहर्षं ॥ सदृशमेवैतत्पुरुवंशप्रभवस्य नरेन्द्रप्रदीपस्य भवतः।
सर्वथोभयचक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि।

५ राजा। ॥ सप्रणामं ॥ प्रतिगृहीतं ब्राह्मणवचः।

तापसौ। राजन्। समिदाहरणाय प्रस्थितावावामेष चास्मद्गुरोः
कण्वस्य साधिदैवत इव शकुन्तलयानुमालिनीतीरमाश्रमो दृश्यते।
न चेदन्यकार्यातिपातः प्रविश्यात्र गृह्यतामतिथिसत्कारः। अपि च

धर्म्यास्तपोधनानां प्रतिहतविघ्नाः क्रियाः समभिवीक्ष्य
१० ज्ञास्यसि कियद्भुजो मे रक्षति मौर्वीकिणाङ्क इति ॥ १२ ॥

राजा। अथ संनिहितस्तत्र कुलपतिः।

तापसौ। इदानीमेव दुहितरमतिथिसत्कारायादिश्य दैवमस्याः
प्रतिकूलं शमयितुं सोमतीर्थं गतः।

---

2 S om. सप्रणामं Ny संहृतः; R °हृत एवेति यथो° 3 SIR तापसो NRI उचित-मेवैतत् NI °प्रभवनरे° RI पुरुवंशजातस्य R नरेन्द्रदीपस्य After भवतः y adds सर्वथा, after which the following verse is inserted in NRIy and margin of D: जन्म यस्य पुरोर्वंशे युक्तरूपमिदं तव पुत्रमेकं गुणोपेतं [D एवंगुणोपेतं] चक्रवर्तिनमाप्नुहि N then adds: अपरो ऽपि इस्तमुद्यम्य। सार्वभौमचक्र° R इतरो ऽपि हस्तमुद्यम्य। सार्वभौम चक्रव° I अपर हस्तमपि उद्यम्य y इतरो ऽपि। सार्वभौमयलोके चक्र° D only: सर्वथा चक्र° None of these interpolations are found in SD Çaṅkara, Candraç° 5 S स॰प्र° I प्रतिग्र° NRDCÇ गृहीतं 6 D तापसः SID 1. hd. om. राजन् D प्रस्थिता वयं 7 I कन्दस्य DR एव NI °लया अनुमा° N °तीर 8 SRD 2. h. अन्यः N om. अन्य NI °तस्तदा N प्रविश्यतान् गृह्यताम् R °तस्तदत्र प्रविश्य अतिथिसत्कारो गृह्यतां S प्रगृह्यतां and om. प्रविश्यात्र I om. अत्र 10 I रक्ष्यति

राजा। यद्येवं तामेव द्रक्ष्यामि सैव विदितभक्तिं मां महर्षये निवेदयिष्यति।

तापसौ। एवं साधयावस्तावत्। ॥ इति सशिष्यौ वैखानसौ निष्क्रान्तौ ॥

राजा। सूत प्रेरयाश्वान्पुण्याश्रमदर्शनेनात्मानं पुनीमहे तावत्।

सूतः। यथाज्ञापयत्यायुष्मान्। ॥ इति भूयो रथवेगं रूपयति ॥ ५

राजा। ॥ समन्तादवलोक्य ॥ अकथितो ऽपि ज्ञायत एव यथायमा- P. 8.
भोगस्तपोवनस्य।

सूतः। कथमिव।

राजा। किं न पश्यसि। इह हि

नीवाराः शुककोटरार्भकमुखभ्रष्टास्तरूणामधः १०
प्रस्निग्धाः क्वचिदिङ्गुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः
विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा -
स्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिस्यन्दलेखाङ्किताः ॥ १३ ॥ १५

अपि च

कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शाखिनो धौतमूला

---

1 SRID यद्येवं द्रक्ष्यामि तां (तां in S in margin) N सैव मां विदितभक्तिं R om. मां D गुरवे 2 R °यिष्यत इति 3 S तापसः। एवं साधयामि तावद् I एवं भवतु आवां साध° N तावदिति and आवां in margin; R om. एवं D साधयावः स्वकार्यं Sy om. वै° N °नसौ इति नि° R नि° स° वैखानसः om. इति 4 S om. सूत NR चोदयाश्वान् D देशया° D 1. h. om. पुण्य° S °आश्र° D °दर्शने° Dy पुनी°; SRID om. तावत् N puts it before आत्मानं 5 SIDy om. इति RID 2. hd. निरूप° D 1. hd. सूचयति 6 SI om. समन्तात् ND 2. hd. विला° SI ज्ञायते (om. एव) y ज्ञात D. 3. hd. विज्ञात 7 SI °धनस्य; N °वनानामिति R °वनस्येति D adds. इति 8 I om. कथमिव and राजा 9 N किं पश्यति न भवान् RID किं न पश्यति भवान् N अत्र हि 10 I °मुखा° 11 D सुस्निग्धाः I °ग्धा 12 I विश्वस्तो° Sy मृगाः 13 S निःस्यन्दि N निष्यन्द RID निस्यन्दि 15 I कुल्याम्भोभिःपवन° S प्रभृतपवनैः; glosses in S: the above and प्रभृतिचपलैः and thus D, in which also प्रकृतिचपलैः is mentioned. N पवनचलितैः ND, मृग्याः.

भिन्नो रागः किसलयरुचामाज्यधूमोद्गमेन

एते चार्वागुपवनभुवि छिन्नदर्भाङ्कुरायां

नष्टाशङ्का हरिणशिशवो मन्दमन्दं चर

सूतः। सर्वमुपपन्नम्।

५ राजा। ॥ स्तोकमन्तरं गत्वा ॥ सूत आश्रमोपरोधो

स्थापय यावदवतरामि।

सूतः। धृताः प्रग्रहाः। अवतरत्वायुष्मान्।

राजा। ॥ अवतीर्यात्मानमवलोक्य च ॥ सूत विनीतवे

नानि। तदिदं तावद्गृह्यतामाभरणं धनुश्च। ॥ इ

१० आश्रमवासिनः प्रत्यवेक्ष्य निवर्तिष्ये तावदार्द्रपृष्ठ

सूतः। यथाज्ञापयसि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा। ॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥ इदमाश्रमपदं। याव

निमित्तं सूचयित्वा ॥ अये

शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति च बाहुः कु

१५ अथ वा भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति

---

1 NDy किश° 5 S स्तोकमङ्गत्वात् (sic), corr. 2. h
अनन्तरं Sy भूदिहैव I भूदिति इहैव 6 Ry यावत् अव°
R प्रग्रहास्तदिहैवावतरत्वा° 8 R अवतीर्यावलोक्य (om. आत्मा
विलोक्य y विनीतवेशः प्रविशामि 9 D °वनानि नाम S
गृह्यन्तामाभरणानि y तावत् प्रगृह्यतामा° NRI धनुश्चेति S
D सूतायोपनयति NR add सूतो गृह्णाति I सूतः गृह्णाति 10 N
S सूत before यावदा° D °निवासिनः RD प्रेक्ष्य S नि
निवर्तयि (sic) 11 SNI °पयसीति नि° R यथाज्ञापयत्यायुष्मान्
प्रवि°; R इदं तावत् तपोवनं प्रति°; I तथावत् प्रवेक्ष्यामि R
आत्म (sic); y अयो 14 Cdd. °मिहास्माकं 15 N मर्व्वत.

नेपथ्ये। इदो इदो पिअसहीओ।

राजा। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ अये दक्षिणेन वृक्षवाटिकामालाप इव श्रूयते। भवतु। अवगच्छामि। ॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥ अये एतास्तपस्विकन्यकाः स्वप्रमाणानुरूपैः सेचनघटैर्बालपादपेभ्यः पयो दातुमित एवाभिवर्तन्ते। अहो मधुरमासां दर्शनं। P. 9. ५

शुद्धान्तदुर्लभमिदं वपुराश्रमवासिनो यदि जनस्य
दूरीकृताः खलु गुणैरुद्यानलता वनलताभिः ॥१६॥

यावदेतां छायामाश्रितः प्रतिपालयामि। ॥ इति विलोकयन्स्थितः ॥

॥ ततः प्रविशति यथोक्तव्यापारा सह सखीभ्यां शकुन्तला ॥

एका। हला सउन्तले तत्तो वि तादकस्सवस्स अस्समरुक्खआ पिअ त्ति तक्केमि जेण णोमालिआकुसुमपरिपेलवा वि तुमं एदेसुं आलवालपूरणेसुं णिउत्ता। १०

शकुन्तला। हला ण केवलं तादस्स णिओओ ममावि सहोअरसिणेहो एदेसुं। ॥ इति वृक्षसेचनं नाटयति ॥

---

1 I om. 1 इदो S पिअ° R °सहिओ I °सहाओ 2 SDR आकर्ण्य y अवलोक्य 3 om. अये I अस्सूयो (sic!) SI वाटिकामा° (om. वृक्ष) SID 1. hd. y °वाटिकायामा° N °लापः om. इव 3 N भवतु तावद्गच्छामि R भवतु तावद्विटपान्तरित एवावग°। I भवतु वग° D तावत्तु अव° RID ins.: तथा कृत्वा y तथा D om. परिक्रम्य ID 1. hd. y om. अये N तापसक° I °कन्याः 4 D स्वस्वप्रमाणकलसैर्बाल° I स्वप्रमानुरूपैः y °विटपिभ्यः 5 y ins. सस्पृहमवलोक्य च before अहो 7 I वन एताभिः 8 Dy °देतां R °देतां NRID आश्रित्य RD 1. hd. परिपाल° NR °यामीति SIDy om. इति S अवलोक° N विलोकन् 9 I यथात्यापारा 10 N सख्योरेका I अनसूया Dy सख्यौ R सउ° S तहुओ पि D om. तत्तो वि NID अस्सम° R °वक्खआ I °रुक्खका D °रुक्खका 11 D येण N नवमालिआ°, SND °कुसुमपेलवा 12 N om. एदेसुं N °परिउरणेसुं, R °परिऊरणेसुं, I परिपूरु°, y आलवालाम्बुपरिपूर° I णिउत्ता, RD 2. hd. add सि 13 N om. हला S ins. अणसूए INRDy अणुसूए N णं D तादकण्णस्स SNy तादणिओओ N हसोणेहो I सोदरसि° D गोअर° SRIDy put एदेसुं before सहो° 14 I om. इति.

प्रियंवदा। सहि सउन्तले उदश्रं लम्भिदा एदे गिम्हश्रालकुसुमदाइणो श्रस्समरुक्खश्रा। दाणिं श्रदिक्कन्तकुसुमसमए वि रुक्खए सिंचम्ह। तेण हि श्रणहिसंधिगरुश्रो धम्मो भविस्सदि।

शकुन्तला। सहि रमणीश्रं मन्तेसि। ॥ इति भूयो वृक्षसेचनं नाटयति ॥

५ राजा। ॥ श्रात्मगतं ॥ कथमियं सा कण्वदुहिता शकुन्तला ॥ सविस्मयं ॥ श्रहो श्रसाधुदर्शी तत्र भवान्कण्वः य इमां वल्कलधारणे नियुङ्क्ते।

इदं किलाव्याजमनोहरं वपु-
स्तपःक्षमं साधयितुं य इच्छति
ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया
१० शमीलतां छेत्तुमृषिर्व्यवस्यति॥१७॥

भवतु पादपान्तरितो विश्वस्तां तावदेनां पश्यामि। इत्यपवार्य स्थितः।

शकुन्तला। हला श्रणुसूए श्रदिपिणद्धेण एदिणा वक्कलेण

---

1 R द्वितीया Dy श्रनुसूया instead of प्रियम्वदा N हला y पिश्रम्वदि R श्राउ° y उश्रश्रं SD om. एदे IR गिह्म° D °कालकुसुमदायिनो 2 ID °रुक्खका R °वक्खश्रा D om. श्रस्सम NRIDy दाणि S इदानीं I श्रतिक्कन्तकुसुमदियसे D श्रतिक्रकन्तदिश्रहे NI om. रुक्खए, R वक्खके 3 I सिञ्चम्ह NI तेण SNRIy om. हि; S ins.: णो एदेसुं, DI णो I °सन्धीगुरुधम्मो N °गुरुश्रो धम्मो I हविस्सदि D हुविस्सदि, R उहुविष्यदि, the letters ष्य being added in margin. 4 S om. सहि R हला पिश्रम्वदे I हला प्रियम्वदे NR रमणिज्जं I रमणीयं S om. भूयो y puts it after वृक्ष° 5 SNy om. श्रात्म°; IRD read: निर्वर्ण्य सकौतुकं S om. सा I सकु° I om. सविस्मयं and श्रहो 6 I °दर्शी R om. तत्र RID भगवान् N कण्व and om. य N नियुङ्क्ते 7 Sy वपुः 8 S तपक्षमं 11 R °न्तरित एव वि° तावदेनां प° I °न्तरित एव तावदेनां प° om. विश्वस्तां y °न्तरितस्तावदेनां वि° प° D °न्तरित एव एनां विश्रान्तां प° NRID om. इत्य॰ 12 S श्रणसूए D 1. hd. श्रनुसूये y पिणद्धेण R om. एदिणा SI वल्कलेण.

पिअंवदाए दढं पीडिद म्हि। ता सिढिलेहि दाव णं। ॥ अनुसूया शिथिलयति ॥

प्रियंवदा। ॥ सहासं ॥ एत्थ दाव पओहरवित्थारइत्तअं अत्तणो जोव्वणारम्भं उवालहस्स।

P. 10.

राजा। सम्यगियमाह। ५

> इदमुपहितसूक्ष्मग्रन्थिना स्कन्धदेशे
> स्तनयुगपरिणाहाच्छादिना वल्कलेन
> वपुरभिनवमस्याः पुष्यति स्वां न शोभां
> कुसुममिव पिनद्धं पाण्डुपत्रोदरेण ॥१८॥

अथ वा काममप्रतिरूपमस्य वयसो वल्कलं न पुनरलङ्कारश्रियं न पुष्णाति। कुतः। १०

> सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं
> मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति
> इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी
> किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनां ॥१९॥ १५

---

1 NR पियंव° I पियंवदपीडिदम्मि S पुढं, ID om. दढं N पीलिदह्मि R °दह्मि S सिढिले (sic); I सिढि° S अनसू° 3 S सहास्सं ID विहस्य D अत्र N पओधरवित्थारहेतुअं, R पओहरभारविथार° I पओहरभारवित्थारअं; D 1. hd. पओहरभारवित्थारयितुकं, corr. 2. hd. 4 Ny ज्जो° N उआलहस्स, ID उआलह 5 S सम्यक् N इयम् I सम्यगाह पियम्वदा 6 I स्कन्द° 7 I परिणाहहादिना 10 Ny अप्रतिमरूपस्य I अप्रतिहतरूपवयसो जनस्य D अप्रतिमरूप°, 2. hd. superscr. अयोग्यं SNR वपुषो I वल्कलमपि पुनरलङ्कारणशोभां न पुष्यति S °कारशोभान्न पु° D अलङ्करणश्रियं न पुष्यति y °श्रियं पुष्यति om. न 12 SR शैवलेनाभिरम्यं I सेवलेणाभिरम्यं 13 N हिमांशोर्ल° 14 N वल्कले ·gasp· पि 15 D 1. hd. मण्डनं, corr. 2 hd. NRy add. अपि च।

कठिनमपि (R कानन°) मृगाक्षा वल्कलं कान्तरूपं
न मनांसि रुचिराङ्कं रत्नमारसाधयानि

शकुन्तला। ॥ अग्रतो ऽवलोक्य ॥ सहीत्रो एस वादेरिदपल्लवङ्गुलीहिं किं पि वाहरेदि वित्र मं चूदरुक्खत्रो। ता जाव एां संभावेमि। ॥ इति तथा करोति ॥

प्रियंवदा। हला सउन्तले इध ज्जेव मुहुत्तग्रं चिट्ठ।

5 शकुन्तला। किं णिमित्तं।

प्रियंवदा। तए समीवट्ठिदाए लदासणाधो वित्र अग्रं चूदरुक्खत्रो पडिह्लादि।

शकुन्तला। अदो ज्जेव पिअंवद त्ति तुमं वुच्चसि।

राजा। अवितथमाह प्रियंवदा। तथा ह्यस्याः

10 अधरः किसलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू
कुसुममिव लोभनीयं यौवनमङ्गेषु संनद्धं ॥ २० ॥

अनुसूया। हला सउन्तले इअं सअंवरवहू सहआरस्स तए किदणामहेग्रा वणदोसिणि त्ति णोमालिग्रा।

विकचसरसिजायाः (y °या) स्तोकनिर्मुक्तपठं
निज्ञमिव कमलिन्याः कर्कशं (Ry कक्क° N कर्करं) वृन्तजालं

1 NRI विलोक्य ID सहिग्रो, R सहि N एप SIN °वाङ्गु° R °वानङ्गुलि° D वादेरिद-पिदपल्लवङ्गुवी°; N adds ग्राहाहिं 2 RI °रदि D °वेदि D वमंवुहक्खग्रो SNRy चूग्र° I चूग्रहक्खितं Sy om. ता 3 SRID om. इति, S om. also करोति R ग्राउ° 4 Ny एत्थ 4 D ज्येव y दाव SNRD मुहुत्तं I मुहूत्तग्रं I चिट्ठं D चिट्ट y ठिट्ठ 6 N समीववट्ठिदए I °वट्ठिदाए S लदाए तावत् सणाहो; Dy °सणाहो, R सणादो D वित्र मे ग्रग्रं पडिभादि इग्रह° S पडिहाग्रदि चूग्र° I पलिभादि चूग्र° N चूग्र° पडिभादि R ग्रग्रं मे पडिहादि चूग्र° y चूग्र° 8 I इत्र ज्ञेव तुमं पि° त्ति भणीग्रदि R ग्रदो ज्ञेव पियम्वदे तुमं पिग्रंवदे त्ति भणीग्रदि S . . . पिग्रम्वदा सि तुमं N . . पियम्वद त्ति वुच्चसि D ग्रदो ज्ञेव तुमं प्रियम्वदिति वुक्कसि; corr. 2. hd.; y . . . . . त्ति वुच्चसि 9 I ग्रवितथ्यम् N हि 10 Ny किशल° 11 D विलोभनीयं 12 SI ग्रनसू°, om. R. y om. हला R ग्राउ° D 1. hd. स S सग्रहर° N सम्वर° R सहग्ररवधू I सग्रमरवधु D 1. hd. सग्रम्वव° S तए किल 13 S नामधेग्रा N कद° NR °णामधेया D °नामधेया I °नावंधेग्रा S °दोसि त्ति I वदोसिली (om. त्ति) NR °सि-णीत्ति R णोमलिग्रा D 1. hd. वगान्दोगिणि 2 hd. वगाज्ञोगिणि.

शकुन्तला। ॥ उपगम्यावलोक्य च सहर्षं ॥ हला रमणीओ क्खु इमस्स P. 11.
पाअवमिधुणस्स वदिअरो संवुत्तो। इअं णवकुसुमजोव्वणा
णोमालिआ अअं पि बद्धफलदाए उवभोअक्खमो सहआरो
त्ति। ॥ इति पश्यन्ती तिष्ठति ॥
प्रियंवदा। ॥ सस्मितं ॥ अणुसूए जाणासि किं णिमित्तं सउन्तला ५
वणदोसिणिं अदिमेत्तं पेक्खदि त्ति।
अनुसूया। ण क्खु विभावेमि। कधेहि।
प्रियंवदा। जधा वणदोसिणी सरिसेण पादवेण संगदा तधा
अहं पि णाम अणुरूअं वरं लहेअं ति।
शकुन्तला। एस अत्तणो दे चित्तगदो मणोरधो। ॥ इति कलसमावर्जयति ॥ १०

---

1 I अवलोक्य उपगम्य च om. सहर्षं Ny add अणुसूए after हला 8 रमणीए क्खु काले इमस्स पादवमिधु° अदिअवो (transl. अतिनवः) सं° N °णीए क्खु काले णो इमस्स पाअवमिच्छुणस्स रइअरो Ry °णीओ क्खु कालो इमस्स पाअवमिहुणस्स (R पादव°) रदिअरो सं° R adds जेण D. रमणीयकाले इमस्स पादपमिधु° वदि° सु° I पादवमिधु° वइअरो 2 R इयं 8 N. णोमालिया 8 अअं च, D इअं पि SDy बहुफ° D °दाए S उअभो° I उव-भोअक्खमो N उवभोग° R उपभोअ° D 1. hd. उवभोअएमूक्खमो 2. hd. del. एमू. y उअआर° I °आरोत्; SRD om. त्ति 4 Ny om. इति I तिअ (sic) 5 S स्मितं कृत्वा N विस्मितं ID om. सस्मितं 8 अणसूए N जाणासि R णउ° 6 N वणदोसिणिं Iy °णीं, I adds णोमालिअं D अदिमत्तं; I puts अदि° before पे° SNID om. त्ति 7 S अन° I om. ण D भावेमि SIN कधेहि मे D °हि मं RC om. कधेहि I ता कधे° 8 R °दोसि° RID सदिसेण S संगदा णोमालिआ एवं अहं पि अत्तणो अणु° व° लहेअ त्ति N °दा णो णवमालिआ एवं अहंपि अत्तणो अणुरूवं व° लभेअं त्ति R °दा णोमालिआ तधा अवि णाम अहम्पि अत्तणो अणु° व° लभेअ त्ति I °दा णोमालिआ एवं णाम अहम्पि अत्तणो अणु° व° लभेअ त्ति D °गता (corr. 2. hd.) णोमालिआ अवि णाम एवं अहं वि अत्तणो अणुरूवं व° लहेअ त्ति y °दा णोमालिआ अवि णाम एवं अहं पि अत्तणो अणुरूएण वरेण होमि 10 y शकु°। सस्मितं। R एस दे अत्तगदो I om. अत्तणो S om. दे y puts it before अत्तणो R om. चित्त SRDy °रधो I °रथो N °रहो D °लश°.

अनुसूया। हला सउन्तले इअं तादकण्णेण तुमं विअ सहत्थ-
संवड्ढिदा माहवीलदा। इमं विसुमरिदासि।
शकुन्तला। तदो अत्ताणं पि विसुमरिस्सं। ॥ लतामुपेत्यावलोक्य च सहर्षं ॥
अच्छरीअं अच्छरीअं पिअंवदे पिअं दे णिवेदेमि।
५ प्रियंवदा। सहि किं मे पिअं।
शकुन्तला। असमए क्खु एसा आमूलादो मउलिदा माहवीलदा।
उभे ।सत्वरमुपगम्य। सहि सच्चं सच्चं।
शकुन्तला। सच्चं। किं ण पेक्खध।
प्रियंवदा। ॥ सहर्षं निरूप्य ॥ तेण हि पडिप्पिअं दे णिवेदेमि।
१० आसण्णपाणिग्गहणा सि तुमं।
शकुन्तला। ॥ सासूयं ॥ णूणं एस दे अत्तगदो मणोरधो।
प्रियंवदा। ण क्खु परिहासेण भणामि। सुदं क्खु मए ताद-

1 S अन° R आउ° S °संवड्ढिदा R स्वहत्थेण सम्व° Ny om. सहत्थ and read संवड्ढिदा D °कण्णेण वो मम्पि अ सहत्थसमुट्ठिदा I तुमिम्विअ सहत्तसम्वाड्ढदा 2 ND माधवी° Dy add ता before इमं S इअं N om. इमं I विस° 3 S अत्ताणाप्पि y अत्ताणाअम्पि NRI अहं अत्ताणम्पि तदो विसु° I विसमरिस्यं D अहं अप्पाणं तदो वि° I लता अपेत्य° D लतामुपगम्याव° edd. y अचरीअं अच° 4 S प्पिअंव° प्पि° 5 D पिअं सहि किं . . . I सखि S किण्णो पिअं 6 D असमये I एणा y adds पहुदि before मउ° I मुउलिदा D मोलिआ N माधवी° मउ° 7 S उपागम्य। प्रियं। (i. e. प्रियंवदा) सहि I °गम्य। पिअं सखि . . D °गम्य। प्रियम्वदा। सहि सच्चं। NR पिअसहि 8 SD om. सच्चं R om. किं I किं सच्चं किं ण पे° S पेक्खध 9 D om. निरूप्य NRy add सहि D सउन्तले before तेण D om. हि S प्पिअं, Dy पिअं, N पतिप्पिअं, I पतिपिअं· After णिवेदेमि R inserts: शकु°। किमपि पडिप्पिअं मे। प्रियम्वदा। आस° 10 S °दाणिग्गह° N असण्ण° D असन्न° D दानिम् y दाणि before सि 11 S णूणं तुह अत्तगदो मणोरहो मन्तेदि· N om. णूणं; NR °रहो I आत्तगदो° रथो D णूणं अत्तगदो दे °रहो y णूणं आत्तणो मणोरहो S adds ण दे सुणिस्सं वअणं NRI add ता ण दे वअणं (I °नं) सुणिस्सं (I °नि) y ण ताव दे सुणिस्सं वअणं 12 SNIDy add सहि before ण SIy अहं परि° R पडिहा° RD मन्तेमि edd. y om. क्खु N मए एदं.

कण्णस्स मुहादो तुह कल्लाणसूअअं इदं णिमित्तं ति।

अनुसूया। पिअंवदे अदो ज्जेव सउन्तला ससिणेहा माहवीलदं सिंचदि।

शकुन्तला। जदो मे बहिणिआ भोदि तदो किं ति ण सिंचिस्सं। ॥ इति कलसमावर्जयति ॥ ५

राजा। अपि नाम कुलपतेरियमसवर्णक्षेत्रसंभवा भवेत्। अथ वा कृतं संदेहेन।

असंशयं क्षत्रपरिग्रहक्षमा
यदार्यमस्यामभिलाषि मे मनः
सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु १०
प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः ॥ २१ ॥

तथापि तत्त्वत एनामुपलप्स्ये।

शकुन्तला। ॥ ससंभ्रमं ॥ अम्मो णोमालिअं उज्झिअ वअणं मे महुअरो अहिलसदि ॥ इति भ्रमरबाधां रूपयति ॥

राजा। ॥ सस्पृहं ॥ १५

---

1 S तादकण्णादो (om. मुहादो) R °कण्णअस्स RD तव I कण्णाणा° ID °सूचअं NR एदं D इअं S णिमित्तन्ति NRIy त्ति 2 S अन° SRNIy एत्था पि° (S प्पि° R पिअं°) NR सखि° सउ° (R शउ°) 3 R °चमि 4 NR बहि° मे I °णीआ ND होदि R om. तदो; N तदा y ता SIN क्कि cdd. त्ति y om. ति 5 S om. इति 6 I अपि नाम N इयं y om. इयं N °क्षत्रसंभवा; y adds किं 9 I यदार्यं SNRIy °लाषि 11 I प्रमाणमन्तः-करणं प्र° 12 R om. तत्त्वत N उलप्स्ये, I उपलप्स्ये; Dy उपाल° 13 NR अम्मो (R अह्मो) सलिलसेअणं संभन्तं स्सेण (om. N) णो° I अए सलिलसेअणं संभन्तं णो° उज्झिअ D अअम्मे सलिलसेअसम्भन्तो णो° 14 SIDy भमरो S अहिहोदि R अहिभवदि D अभिभवदि superscr. अहिवहुट्टह हि: SD superscr. अभिनयति NI नाटयति RD निरूपयति D om. इति 15 I संभ्रतं pro सस्पृहं R adds आलोक्य, y reads: सहर्षं विलोक्य। अहो रमणीयकमस्याः।

P. 12. यतो यतः षट्चरणो ऽभिवर्तते
ततस्ततः प्रेरितवामलोचना
विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते
भयादकामापि हि दृष्टिविभ्रमं ॥ २३ ॥

५ अपि च। ॥ सासूयमिव ॥

P. 11. चलापाङ्गां दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं
रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः
करं व्याधुन्वत्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं
वयं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥

१० शकुन्तला। हला परित्ताअध मं इमिणा दुट्ठमहुअ्रेण अभिभूअमाणां।

उभे। ॥ सस्मितं ॥ का अम्हे परित्ताणे। दुस्सन्दं अक्कन्द। राअरक्खिदाइं तवोवणाइं।

---

2 1 °राम° 3 N ग्रिक्ष्यते 4 y भयादकम्पे पि 5 S om. सासूय
6 D 1. hd. चलापाङ्गी 2. hd. चलापाङ्गदृष्टः S °पाङ्गीं 7 N °कवचः
NI मधुसर्वस्वं 9 S त्वं ननु कृती. After this stanza R adds: अपि च

लोलां दृष्टिमितस्ततो वितनुते सभ्रूलताविभ्रमाम्
आभुग्नेन विवर्त्तिता वलिमता मध्येन कम्पस्तनी
हस्ताग्रं विधुनोति पल्लवनिभं शीत्कारभिन्नाधरा
जातेयं भ्रमराभिलङ्घनभिया वाद्यैर्विना नर्त्तकी

10 N om. हला RD पडि° I °त्तायध N अहिदुट्ठ° I अदिदुट्ठमधु° S अ अहिहूयमाणां D अभिभू° 12 D सस्मितं D अम्हे पडित्ताणे का N का अ (sic) अहो पडि° D राअदूरान्तं D आकपणा translated आकर्णाय superser NRI °रक्खिदाइं D राअरक्खिआइं I तवावणाइं D °वनानि

राजा। अवसरः खल्वयमात्मानं दर्शयितुं। न भेतव्यं ॥ इत्यर्धोक्ते ऽपवार्य ॥ एवं राजाहमिति परिज्ञानं भवेत्। भवतु। अतिथिसमाचारमवलम्बिष्ये।

शकुन्तला। ण एसो दुव्विणीदो विरमदि। ता अण्णदो गमिस्सं। पादान्तरे सदृष्टिविक्षेपम्। हद्धी हद्धी कधं इदो वि मं अणुसरदि। ता ५ परित्ताअध मं।

राजा। ॥ सत्वरमुपगम्य ॥ आः

कः पौरवे वसुमतीं शासति शासितरि दुर्विनीतानां
अयमाचरत्यविनयं मुग्धासु तपस्विकन्यासु ॥ २४ ॥

॥ सर्वा राजानं दृष्ट्वा किंचिदिव संभ्रान्ताः ॥ १०

अनसूया। अज्ज ण किंपि अच्चाहिदं किं तु इअं णो पिअसही महुअरेण आउलीअमाणा कादरीभूदा। ॥ इति शकुन्तलां दर्शयति ॥

राजा। ॥ शकुन्तलामुपेत्य ॥ अपि तपो वर्धते। ॥ शकुन्तला साध्वसमवनतमुखी तिष्ठति ॥

---

1 N °सर R अयमवसरः खल्वस्माकं आत्म° D खल्वस्माकमात्म° om. अयम् ND उपदर्शयितुं S न ते भयं न ते भयं R न भेतव्यं न भेतव्यं NDI न भेतव्यं२ which means the same as in R D °क्तेनाप° R °क्तेनापवार्य N अपव° 2 NRIy राजाहमस्मीति R एवं हि D एतेन राजा° S निवेदितं भवेत् NRI परि° भविष्यति y परि° भवति D प्रतिज्ञातं भवति S भवत्वतिथि° NID अतिथिसत्कारं 3 SI °लम्बयिष्ये 4 y दुव्विणिदो 5 S °क्षेपं। N हद्धी२ D पादपान्तरे सदृ°। हन्त कथमितो S पि Iy °सारेदि R ताव 6 R पडित्ताअध D om. मं after परि° 8 SNRI °नीतानां 9 I अयमाचरत्य° SR कन्यकासु D कन्याकासु 10 D सर्वाः S ससम्भ्रमाः 11 S अन° NRD मज्झो I मज्झो R ण क्खु किम्पि D ण क्खु किंचि NIy किम्पि S किंचि S किन्दु N किण्णु D om. किं तु R इयं NIy om. णो R मे S पिअ° D °ही शउन्तल 12 R दुट्ठमहु° N आउलिकिदा I आउलीकिदा D आउलिअमाणा का° °भू° R आउलीकिअमाणा का° °भू° y आउलीभूदा S om. इति NR दर्शयतः D दर्शिति, corr. दर्शितः 13 N अद् I अपि ते; R adds ते after वर्धते S °ध्वसा अवसनं अवनत° R °ध्वसावचनाधोमुखी D °ध्वसा अवचना अधोमुखी.

प्रियंवदा। साअदं अज्जस्स। हला सउत्तले गच्छ उडआदो
फलमिस्सं अग्घं उवहर इदं पि पादोदअं भविस्सदि।

P. 13. राजा। भवति सूनृतयैव वाचा कृतमातिथ्यम्।

५ अनुसूया। तेण हि इमस्सिं सहावसीदलाए छत्तवणावेदिआए
उवविसिअ परिस्समं अवणेदु अज्जो।

राजा। ननु यूयमप्यनेन धर्मकर्मणा परिश्रान्ताः। तन्मुहूर्तमुपविशत।

प्रियंवदा। ॥ जनान्तिकं ॥ हला सउत्तले उइदं णो अदिधिपज्जुवासणं।
ता एहि उवविसम्ह। ॥ इति सर्वा उपविशन्ति ॥

१० शकुन्तला। ॥ आत्मगतं ॥ किं णु क्खु इमं जणं पेक्खिअ तवोव-
णविरोहिणो विआरस्स गमणीअ म्हि संवुत्ता।

राजा। ॥ सर्वा अवलोक्य ॥ अहो समानवयोरूपरमणीयं सौहार्दमत्र
भवतीनाम्।

---

1 S अन°। इदाणीम् NIy दाणि N °विसंलम्भेण I °विश्रंभ लम्भेण 2 R स्वाअदं D सम्पदं R अउ° N उतआदो D ओओआदो 3 S °मिस्सिदं S अग्घ I अग्घं R अग्घभाअणं D अभाअनम् NI उपहर D उआहर S एदं and om. पि I हविस्सदि D भुविस्सदि R adds इति घटं दर्शयति 4 S om. भवति I हे भवति 5 S अन° Cdd. y om. तेण हि Ry इमस्सिं N इमम्पि I इमस्सि NRIDy add दाव S सहाअ° and puts it after छत्त° N °सीलदाए 5 S सत्तरयवे° I छिओवणणा° N च्छत्तवपणावेदियाए R सत्त° D सत्तरपणा° translated: संस्तरपावेदिकायां 6 SD उअवि° R उपवि° D पलिस्सनं N अवरदु; cdd. y put अज्जो before परि° 7 SR om. ननु RDy °मपि अनेन RD °न्तास्तन्मु R °प्रान्त 8 S om. जनान्तिकं R अउ° D उचितं R om. णो SR °पज्जुपा° 9 SNR °विसह्म I °विश्राम्म D उअ° S om. इति S सर्व्वे I सर्व्वा 10 NR कधं णु इमं I कधं क्खु इमं D किं न्नु क्खु इमं y om. किं णु क्खु 11 S °विलो° I °वणावासविरो° SR °णीअह्मि N °णीआ ह्मि I °णीआम्मि संवृत्त 12 R om. सर्वा N आलो° S विलो° D 1. hd. om.

प्रियंवदा। ॥ जनान्तिकं ॥ हला अणसूए को णु क्खु एसो दुरव-
गाहगम्भीराकिदी महुरं आलवन्तो पहुत्तदक्खिणं वित्थारेदि।
अनुसूया। हला ममावि कोदूहलं। पुच्छिस्सं दाव णं।
॥ प्रकाशं ॥ अज्जस्स महुरालावजणिदो विस्सम्भो मं आलावेदि।
कदरो उण अज्जेण राएसिवंसो अलंकरीअदि कदरो वा देसो ५
विरहपज्जुस्सुओ करीअदि। किं णिमित्तं अज्जेण सुउमारेण
तवोवणागमणपरिस्समे अप्पा उवणीदो त्ति।
शकुन्तला। ॥ आत्मगतं ॥ हिअअ मा उत्तम्म। जं तए चिन्तिदं तं
अणसूआ मन्तेदि।
राजा। ॥ स्वगतं ॥ कथमिदानीमात्मानं निवेदयामि कथं वात्मनः १०
परिहारं करोमि। ॥ विचिन्त्य ॥ भवत्वेवं तावत्। ॥ प्रकाशं ॥ भवति
वेदविदस्मि राज्ञः पौरवस्य नगरधर्माधिकारे नियुक्तः पुण्याश्रमद-
र्शनप्रसङ्गेन धर्मारण्यमिदमायातः। P. 14.

---

1 S अणा° R °सूए D om. णु, y om. एसो S चउलगम्भीर° D चहुल° 2 S, °दक्खिणं R पउत्तदक्खिणं D °दक्खिणं (?) 2 D विअरदि transl.: विचरति 3 S अन° D om. हला NI कोदू° R मा पु° I पुच्छि° 4 I °जणिदो D °जादो S विस° D वीस° SDR सम्भावेदि (D om. मं); D sec. hd. मां मन्तावेदि N आणावेदि I आणा° or आलवेदि y आणणावेदि 5 R उण एत्थ y puts अज्जेण after अलंकर° SD वण्णो instead of राए° NRDy कदमो R om. वा SIRD देशो 6 S °पज्जुस्सओ N पज्जूसुओ D पज्जूसओ RI पज्जुस्सुओ. After करीअदि S adds का उण विस्सा परिग्गहिदा S किणिणाअओ 7 S °परिस्समस्स D °वनागम-णपरिस्समस्स Ny °वणागमण° I तवोवणपरिस्समे S अप्पा I अत्र NIy put अप्पा before तवो° D उअणीदो 8 S स्वगतं S हिअअं I अअ (sic!) R उत्तम्म N तए जं 9 S अणा° I मनुसू° 10 I स्वगतं ID दर्शयामि S om. कथं वात्म° परि° कर°। विचि°। NRID कथम्वा आत्म° 11 NRI °हारं D करिष्ये and om. विचि° 11 I भवा गमणो त्वेवं तावत् I गौर° R °वत्रंगम्य 12 I नगरे ध° N °धिकारनि° D नगराम् °कारनि° 13 D आगतः.

अनुसूया। सणाधा धम्मआरिणो। ॥ शकुन्तला शृङ्गारलज्जां नाटयति॥

सख्यौ। ॥ उभयोराकारं विदित्वा जनान्तिकं॥ हला सउन्तले जइ अज्ज तादो इध संणिहिदो भवे।

शकुन्तला। तदो किं भवे।

५ उभे। तदो जीविदसव्वस्सेणावि इमं अदिधिविसेसं कदत्थं करेदि।

शकुन्तला। ॥ सकृतककोपं॥ अवेध किं पि हिअए कडुअ मन्तेध ण वो वअणं सुणिस्सं।

राजा। वयमपि तावद्भवत्यौ सखीगतं किं चित्पृच्छामः

उभे। अज्ज अणुग्गहे वि अब्भत्थणा।

१० राजा। तत्र भवान्कण्वः शाश्वते ब्रह्मणि वर्तते इयं च वः सखी तस्यात्मजेति कथमेतत्।

अनुसूया। सुणादु अज्जो। अत्थि कोसिओ त्ति महप्पहावो राएसी।

राजा। तत्र भवान्कौशिकः

---

1 S अन° SDy सणाहा; N ins. दाणिं D दाणिं D धर्मआ° N om. शकुन्तला 2 R शउ° 3 D इद R om. इध S सणिणादो I °हिधो D भोदि 4 D शकु°। सरोषं। and om. भवे which is added by 2. hd. 5 R सख्यौ and RD om. तदो N °स्वेण वि I °स्वेणावि Sy put इमं अदि° before जीवि° R इमं जणं अदि° I °विसे° D °विशेशं I कदंयं D करे त्ति, 2. hd. करिस्सदि 6 S सकृतको°; om. D R अवेहि 7 S वो सुणि° वअ° NI ण तं सुणि° om. वो वअणं D रो instead of वो R ण दे वयणं 8 y om. वयमपि which words seem to be blotted out in S D 1. hd. om. तावद् R भवत्यो: I writes भवत्यै and puts it before वयमपि, D puts भव° after °गतं y सखि° S प्रच्छ° 9 NR सख्यौ S अज्जो I अज्जा R पि R अब्भअणा I पात्थणा D पत्थणा 10 I तत्र भगवान् D अत्र भगवान् 11 Iy प्रियसखी Iy तदात्म° 12 S अन° I अत्ति I कोसिओ D कोसिको ID त्ति गोत्तणामधेयो NR त्ति गोत्तणामधेओ S महाप्पभावो NI महापहावो (I °रो) Ry महाप्पहावो D महाप्पहाओ 13 S कथन्तत्र NI राजा। प्रकाशं स (om. I) खलु भगवान् कौ° R राजा। सप्रकाशं। स खलु भवान् कौ° D राजा। प्रकाशं तत्र

अनुसूया। तं सहीए पहवं अवगच्छ। उज्झिदसरीरसंवड्ढणाए उण तादकण्णो से पिदा।

राजा। उज्झितशब्देन जनितं नः कुतूहलं। तदामूलाच्छ्रोतुमिच्छामः।

अनुसूया। सुणादु अज्जो। पुरा किल तस्स राएसिणो उग्गे तवसि वट्टमाणस्स कधं पि जादसङ्केहिं देवेहिं मेणआ णाम ५ अच्छरा णिअमविग्घआरिणी पेसिदा।

राजा। अस्त्येतदन्यसमाधिभीरुत्वं देवानां। ततस्ततः। P. 15.

अनुसूया। तदो वसन्तोदाररमणीए समए उम्मादइत्तअं ताए रूवं पेक्खिअ। ॥ इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयति॥

राजा। पुरस्तादवगम्यत एव। सर्वथाप्सरःसंभवैषा। १०

अनुसूया। अध इं

राजा। उपपद्यते।

> मानुषीभ्यः कथं नु स्यादस्य रूपस्य संभवः
> न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात्॥ २५॥

॥ शकुन्तला सव्रीडाधोमुखी तिष्ठति॥ १५

---

1 S अन° I सहिए D पभवं I पहं I अपगच्छ SIN °वड्ढणाए D उज्झिदशरीरसंवड्ढणाए 2 NRD om. उण R °कण्वो R सो N om. से I पिदा 3 N उज्झितशब्देन S om. तद् I °मूलाटो श्रो° R इच्छामि 4 S अन° R उग्घे Z तवे 5 N वट्टमा° SN कह वि RDy कहम्पि I कधम्पि Z वि N मेणाआ 6 S °कारिणी D °विप्पकारिणी transl.: विप्रकारिणी I णिअमसुग्घआरिणी Z °विग्ग° D अणुप्पेसिदा 7 S अन्त्येवं समाधि°... RI अस्त्यंत्रान्य° y देवतानां D om. ततस् 8 SD सन्ध्यो Z °सावरम° y °दर° D om. रमणीए Z 1. hd. °क्कं SR उन्माद° N उन्मादहिदुअं I उन्मादहेतुअं D उन्मादरअकं y उन्मादइतुअं I तस्सा D तीअ 9 SI रूअं D रूपं y om. ताए रूवं Z पेक्खिअ SRDy °क्खेन N °क्ख 10 SIy पुरस्तादवगम्यत R °ते Z °त त एव S °षा अप्सरःसं° ZD 1. hd. °प्सरसः सं R °भवा एषा I एव अप्सरःसंभवा सर्वथैषा 11 S अन° N अथ किं 13 D नु 15 SRID °डा अधो°.

राजा। आत्मगतं। हन्त लब्धावकाशा मे मनोरथाः।

प्रियंवदा। ॥ सस्मितं शकुन्तलां विलोक्य ॥ पुणो वि वत्तुकामो विअ अज्जो। ॥ शकुन्तला सखीमङ्गुल्या तर्जयति ॥

राजा। सम्यगुपलक्षितं भवत्या। अस्ति नः सुचरितश्रवणलो-
५ भादन्यदपि प्रष्टव्यम्।

प्रियंवदा। तेण हि अलं विआरिदेण। अणिउन्तणाणुओओ क्खु तवस्सिअणो।

राजा। एतत्पृच्छामि।

वैखानसं किमनया व्रतमाप्रदानाद्
१० व्यापाररोधि मदनस्य निषेवितव्यम्।
अत्यन्तमेव सदृशेक्षणवल्लभाभि-
राहो निवत्स्यति समं हरिणाङ्गनाभिः ॥२६॥

प्रियंवदा। अज्ज धम्माअरणपरवसो अअं जणो। गुरुणो उण
P. 16. से अणुरूववरप्पदाणे संकप्पो।

[illegible]

राजा। ॥ आत्मगतं सहर्षं ॥

भव हृदय साभिलाषं संप्रति संदेहनिर्णयो जातः।

आशङ्कसे यदग्निं तदिदं स्पर्शक्षमं रत्नम् ॥ २७ ॥

शकुन्तला। ॥ सरोषमिव ॥ अणसूए गमिस्सं अहं।

अनुसूया। किं णिमित्तं। ५

शकुन्तला। इमं असंबद्धप्पलाविणिं पिअंवदं अज्जाए गोदमीए गदुअ णिवेदइस्सं ॥ इत्युत्तिष्ठति ॥

अनुसूया। सहि ण जुत्तं अस्समवासिणो जणस्स अकिदसक्कारं अदिधिविसेसं उज्झिअ सच्छन्ददो गमणं। ॥ शकुन्तला उत्तरमदत्त्वैव प्रस्थिता ॥

राजा। ॥ अपवार्य ॥ कथं गच्छति। ॥ उत्थाय जिघृक्षुरिवेच्छां निगृह्य ॥ अहो १० चेष्टाप्रतिरूपिका कामिजनमनोवृत्तिः। अहं हि

अनुयास्यन्मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः।

स्वस्थानादचलन्नपि गत्वेव पुनः प्रतिनिवृत्तः ॥ २८ ॥

प्रियंवदा। ॥ शकुन्तलामुपगम्य ॥ हला चण्डि ण लब्भदि गन्तुं।

शकुन्तला। ॥ परिवृत्य सभ्रूभङ्गं ॥ किं ति। १५

---

1 SDy सह° आत्म° R स्वगतं सह° 2 I साभिला (sic). Sy °लासं R हृदयाभि° 4 S अणसूए Sy तात्र (om. अहं) 6 S °विणीं Z °पलाविणं N अम्बद्धप° R प्रलाविणीं I °पालाविणं D °वादिणं I पियंवदं S पिअ° 6 N अज्जाए ZI अज्जागोदमीए 7 y °दइस्सं S om. इत्यु° I उपवि° 8 S अन° I गम्मो Ny ण जुत्तं ण जुत्तं Z जणस्स D puts अदि° before अकिद° I °गमं 9 D उज्झिअ I उज्जिअ Z सच्छन्दो I स्वच्छ° D सच्छन्दगमणं (corr. 2. hd.) R अणणादो सच्छन्ददो, N only अणणादो 10 S स्वगतं I om. अप° क° गच्छ° N om. अप° N कथं प्रस्थिता R तथोत्थाय ZNRD °क्षुरिव इच्छां 11 RD चेष्टानुरूपिणी S 1. hd. ZNI om. कामिजन 12 S वारितः 13 I प्रस्थानाद् R गत्वैव D °वृत्तिः 14 SRD उपेत्य I अनुसृत्य I लब्भसि RZD लब्भदि y ण अरिहदि D गदुं 15 Z सभ्रू° परि° S किंति: NZ किं त्ति ID कि त्ति.

प्रियंवदा। दुवे मे रुक्खसेअणके धारेसि। तेण्हिं दाव अत्ताणअं मोआवेहि तदो गमिस्ससि। ॥ इति बलान्निवर्तयति ॥

राजा। वृक्षसेचनादेवात्र भवतीं परिश्रान्तामवगच्छामि। तथा ह्यस्याः

५ स्रस्तांसावतिमात्रलोहिततलौ बाहू घटोत्क्षेपणाद्
अद्यापि स्तनवेपथुं जनयति श्वासः प्रमाणाधिकः
P. 17. बद्धं कर्णशिरीषरोधि वदने घर्माम्भसा जालकं
बन्धे स्रंसिनि चैकहस्तयमिताः पर्याकुला मूर्धजाः ॥ २१ ॥

तदहमेनामनृणां करोमि। ॥ इति अङ्गुरीयकं ददाति। सख्यौ प्रतिगृह्य नामाक्षराणि
१० वाचयित्वा च परस्परमवलोकयतः ॥

राजा। अलमन्यथासंभावनया। राज्ञः प्रतिग्रहो ऽयम्।

प्रियंवदा। तेण हि णारिहदि इमं अङ्गुरीअविओअं कादुं अज्जो। अज्जस्स वअणादो ज्जेव अरिणा एसा भोदु।

अनुसूया। हला सउन्तले मोआविदासि अणुकम्पिणा अज्जेण
१५ अध वा महाराएण। ता कहिं दाणिं गमिस्ससि।

---

1 R दुवे S °सेचणो D 1. hd. सेचणाय 2 hd. सेचणो y सेचणाके S तहिं Sy अत्ताणं R अप्पाणअं 2 S मोआरेहि R मोहावेहि S om. इति 3 NRy भवति वृक्ष° R °श्रन्तां RD तर्कयामि 4 I om. तथा ह्य 5 I अस्त° y °प्राव° NIy °पणात् 6 N °वेपथु 7 SI घर्माम्भसां 8 ND श्रंसिनि S °जनिताः 9 I एनामसूनं SZNI करोमीति अङ्गु° RD उभे pro सख्यौ 10 S अनुवाच्य D अनुपाठ्य NRID om. च N आलोकयतः 11 Dy om. राजा D राजप्रतिग्रहो ऽ यमिति 12 I तेण ण अरिहसि N तेण हि अरिअदि R णारिहदि Z अङ्गुरीअमोअणं S अङ्गुरीअअं विओअं N अङ्गुरीय° S कतुं RI कत्तुं Ny कदुं om. D. 13 S वअणेण D वअणे ज्जेव D अणिरिणा S भोदु एसा I भोदु भद्दी एसा D होदु N om. एसा D 1. hd. om. एसा; 2. hd. superscr. दाणि एसा 14 N प्राउ° Z मोइदासि om. अणुक° 15 ZRy राएसिणा Z कदत्था ता (om. दाणिं) S ता कदत्था दाणि भविस्ससि N ता कदत्था दाणिमि गमिस्ससि R कदत्था सि तुमं ता कहिं दाणि ग° I ता कदत्था दाणि सि गच्छ कहिं दाणि ग° D अज्जेण। आत्मगतं। अह वा महा° कदत्था दाणिं सि तुमं y दाणि गमिस्सदि-

शकुन्तला। ॥ आत्मगतं ॥ ण एदं परिहरिस्सं जइ अत्तणो पहुवे।
प्रियंवदा। संपदं किं ण गच्छीअदि।
शकुन्तला। दाणिं पि किं तुह आअत्त म्हि। जदा मे रोअदि तदा गमिस्सं।
राजा। ॥ शकुन्तलां विलोकयन्नात्मगतं ॥ किं नु खलु यथा वयमस्यामेवमियमपि अस्मान्प्रति स्यात्। अथ वा लब्धावकाशा मे मनोवृत्तिः। ५

वाचं न मिश्रयति यद्यपि मद्वचोभिः
कर्णं ददात्यवहिता मयि भाषमाणे।
कामं न तिष्ठति मदाननसंमुखीयं १०
भूयिष्ठमन्यविषया न तु दृष्टिरस्याः ॥ ३० ॥

नेपथ्ये। भो भोस्तपस्विनस्तपोवनसंनिहितसत्त्वरक्षणाय सज्जीभवन्तु भवन्तः। प्रत्यासन्नः किल मृगयाविहारी पार्थिवो दुःषन्तः।

तुरगखुरहतस्तथा हि रेणुर्विटपनिषक्तजलार्द्रवल्कलेषु
पतति परिणतारुणप्रकाशः शलभसमूह इवाश्रमद्रुमेषु ॥ ३१ ॥ १५ P. 18.

1 S परिहाइस्सं I °हारि° ND विसुमरिस्सं R ण एदं जणं परि° I यइ अत्तणो R अप्पाणो S अण्णत्तणो R पहुवे I पहरेमि S पहु भवे (transl. प्रभुर्भवे) 2 SR किं दाणि ण ग° NZ हला (om. N) किं संपदं ण ग° D किं दाणि सम्पदं ण गच्छसि I किं सम्पदं ग° (om. ण) 3 S इअणाम्पि किं तव आअत्तह्मि ZN इदाणीं किं तुम N आयत्त R दाणि किं तुम आअत्तह्मि I किं दाणीं पि तुह आअत्ता D तव y दाणि तुमस्स मुत्तम्हि NIy जदो — तदो R जधा — तदा D जदो — तदा 5 S शकु° पश्यन्नात्म° R स्वगतं Ny om. आत्म° D विलोक्य ZNRIy om. नु D किन्तु (sec. h. किन्नु खलु) 6 RD om. एवं R प्रति तथा स्यात् D अस्मासु तथा स्यात् S प्रति न स्यात् Z अथ वा हन्त ल°; S adds यतः R कुतः 8 ZNID मे वचो° 9 I ददत्य R अभिहिता 12 N भो भो तप° NRDy °वने SD सन्निहिताः सत्त्वरक्षणे (S °क्षणे) N सुसज्जी° D (om. सज्जी) 13 D प्रसन्नाश्च Z om. पार्थिवो D राजा S दुःष्वन्तः ZRDy दुष्यन्तः N दुष्वन्तः I दुःस° 14 S °विसक्त° I आर्द्रपल्लवेषु.

राजा। ॥ स्वगतं ॥ अहो धिङ्मदन्वेषिणः सैनिकास्तपोवनमनुरुन्धन्ति। पुनर्नेपथ्ये। भो भोस्तपस्विनः पर्याकुलीकुर्वन्वृद्धस्त्रीकुमारकानेष प्राप्तः।

तीव्राघातादभिमुखतरुस्कन्धभग्नैकदन्तः
५ प्रौढाकृष्टव्रततिवलयासंजनाज्जातपाशः
मूर्तो विघ्नस्तपस इव नो भिन्नसारङ्गयूथो
धर्मारण्यं विरुजति गजः स्यन्दनालोकभीतः ॥ ३२ ॥

॥ सर्वाः श्रुत्वा ससंभ्रममुत्तिष्ठन्ति ॥

राजा। अहो धिक्कथमपराद्धस्तपस्विनामस्मि। भवतु तावत्प्रतिग-
१० च्छामि।

सख्यौ। महाभाअ इमिणा हत्थिसंभमेण पज्जाउल म्ह। ता अणुजाणाहि णो उडअगमणे।

अनुसूया। ॥ शकुन्तलां प्रति ॥ हला सउन्तले आउला अज्जा गोदमी भविस्सदि। ता एहि सिग्घं एकत्था होम्ह।

---

1 Z आत्म° S धिक्कथं मद्° ZNy ममान्वे° ID om. अहो R अहो धिक् I अभिरुन्धन्ति Dy अभिरुन्ध° R रुन्धन्ति 2 I भोः भोस् S पर्याकुयन् (sic); RD पर्याकुलयन् NRDy °कु-मारान् ZD एष हस्ती R एष गजः D पर्याप्तः 4 SNIy तीव्रापाताद् 5 N पौ° R प्रो° I °व्रतत° I संयमज्ञा° N °संयमाज्ञा° 6 R °युथो y °यूथः 7 I स्यन्दने ZN °लोकभीरुः D स्यन्दनाबद्धदृष्टिः, 2. hd. as above 8 S सर्वाः कर्णं दत्वा स° D सर्वास्कर्णं दत्वा स° Dy उपतिष्ठन्ति 9 S omits here राजा to प्रति°, but has the same words (with v. l. प्रति° तावत्) after °गमणे I … कथमप्यपराध्यस् …. भवति … Z अपराध्यस् … प्रति°; तावत् R राजा। स्वगतं। अहो … प्रति° तावत् N अपराधस् corr. from °राध्यस् D राजा। आत्मगतं। धिक् कथमपराध्यस्तपस्विनामस्ति भवतु प्रति° तावत् y गच्छामि तावत् 11 I सम्भ्रमेण Z सम्भवेण भएण y °संभवेण R पज्जाउला ह्म I पज्जउ° S ह्म 12 SNI अणुजाणेहि D °जा-णिहि Z उउज° D °गमण S °गमिणाहिं 13 S अनसूया N om. अनु° SD om. शकु° प्रति y om. सउन्तले R आउ° R पर्याउला IDN पज्जाउला D गोदमी 14 Ny सीग्घं I

शकुन्तला । ॥ गतिरोधं रूपयित्वा ॥ हद्धी हद्धी ऊरुत्थम्भविश्रल म्हि संवुत्ता ।

राजा । स्वैरं स्वैरं गच्छन्तु भवत्यः । वयमप्याश्रमबाधा यथा न भवति तथा प्रयतिष्यामहे ।

सख्यौ । महाभाग्र विदिदभूइट्ठो सि । णं संपदं जं उवग्रारम- ५
ज्झत्थदाए ग्रवरद्ध म्ह तं मरिसेसि । ग्रसंभाविदसक्कारं भूग्रो वि पच्चवेक्खणणिमित्तं सपरिहारं ग्रज्जं विणविम्ह ।

राजा । मा मैवं । दर्शनेनैवात्र भवतीनां पुरस्कृतो ऽस्मि ।

शकुन्तला । ग्रणसूए ग्रहिणवकुससूइपरिक्खदं मे चलणं कुरुव-
ग्रसाहापरिलग्गं च मे वक्कलं । ता पडिवालेध मं जाव णं १०
मोग्रावेमि ।

॥ इति राजानमवलोकयन्ती सह सखीभ्यां निष्क्रान्ता ॥

---

1 S गतिभेदं RD गतिरोधं odd. y उरु° y °त्थम्ह° R °त्थम्भविम्भलाह्मि I उरुत्थम्भवि-ग्रलह्मि N °विग्रला ह्मि D °विग्रलं सं° IR संवृत्ता   3 ZNID have स्वैरं only once   S वयमपि यथा ग्राश्रम° I वयमपि ग्राश्रम° R om. वयमप्यू Zy om. ग्रप्यू D भवन्त्यः । ग्राश्रमबाधा यथा न भविष्यति तथा ग्रहमपि यतिष्ये; Z प्रतियति° R तथाहमपि यतिष्ये   5 SD महाराग्र I विदितभूतिम्मो (sic) Z °भूइट्ठो y ग्रविदिदभूयि°   R om. णं SI सम्पदि   SIN जं दाणि उव° S °मठत्थदाए NIZ °मज्झत्थ° R °त्थताए D उग्रग्रारमज्झट्ठदए   6 ZI ग्रवरुद्ध SRI ह्म D ग्रवरद्धम्ह तं दाणि मरि°   I °विदवसकारं भूग्रो पि D °भाविग्र°   7 S om. वि Z ग्रवक्खणा° R ग्रपच्चवे° I ग्रवक्खेपिणामित्तं D भूग्रो पज्जवे° y पच्चवेक्ख°   ZI परिहारं   D om. ग्रज्ज   S 1. hd. I विणणावेह्म, S 2. hd. °वेदह्म R °वेह्मि D विण्णाएम्ह   8 Z om. एव and ग्रत्र S दर्शनादेवा° सम्भावितसत्कारो ऽस्मि I ग्रहमेवं दर्श° om. ग्रत्र N om. ग्रत्र; पुरष्कृतो .. R om. ग्रत्र; सम्भूतसंत्कारो; D om. एव and ग्रत्र; सम्भृतसत्कारो ऽस्ति; y om. ग्रत्र   9 S om. ग्रणसूए IR हला ग्रणु° y ग्रनु°   S ग्रभिणात्र° y ग्रहिणाग्र° I °कुसुइ° S °कुश° R °सूई° D परिक्खदं ZI चरणं   R कुरव°   10 SD °पलिलग्गं I °पतिलग्गं Z पडि° N पतिलग्गं SINy om. मे y वल्कलं I वक्क (sic)   ZNRI दाव pro ता ZR °पालेध N पतिपा° D पणिवापोध   y पा   11 ZN मोग्राएमि I मोत्ताएमि y मोहाएमि   12 I राजानमेवावलोक° ISNDy om. इति.

राज्ञा। ॥ निःश्वस्य ॥ गताः सर्वाः। भवतु। अहमपि गच्छामि। शकुन्तला-दर्शनादेव मन्दौत्सुक्यो ऽस्मि नगरगमनं प्रति। यावदनुयात्रिकानतिदूरे तपोवनस्य निवेशयामि। न खलु शक्तो ऽस्मि शकुन्तलाव्यापारादात्मानं निवर्तयितुं। कुतः।

५ गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्थितं चेतः
चीनांशुकमिव केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य ॥ ३३ ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ इत्याखेटको नाम प्रथमो ऽङ्कः ॥

---

1 RZy निश्व° N कथं गताः सर्व्वाः R सर्व्वा D सर्वा ZRIy भवत्वह° y om. गच्छामि 2 S °नादेवात्र SINR मन्दोत्सु° Z मन्दोत्सुको 3 I °यात्रिकान् तपोवनस्यातिदूरे 4 ZNRIy °लादर्शनव्या° (I °रदू) D शकुलादर्शनादेवात्म° I निर्वर्त्तयितुं S यतः 5 D चरति च, superscr. धावति 7 Z om. इति नि° स°; S इति निष्क्रान्तः R इति सर्व्वे नि° 8 SR only इति प्रथमो ऽङ्कः I प्रथमो ऽङ्कः N om. इत्य् y इति D इति अभिज्ञानशकुन्तले प्र° ऽङ्कः.

॥ ततः प्रविशति विदूषकः ॥ P. 20.

विदूषकः ॥ निःश्वस्य ॥ ही माणहे हद म्हि एदस्स मिअआसीलस्स
रण्णो वअस्सभावेण णिव्विण्णो। अअं मओ अअं वराहो त्ति
मज्झन्दिणे वि गिम्हे विरलपादवच्छाआसुं वणराईसुं आहिण्डिअ
पत्तसंकरकसाअविरसाइं उण्हकडुआइं पिज्जन्ति गिरिणईसलि- ५
लाइं। अणिअदवेलं च उण्होण्हं मंसं भुञ्जीअदि। तुरअगआणं
च सद्देण रत्तिं पि णत्थि पकामसुइदव्वं। महन्ते ज्जेव पच्चूसे
दासीए पुत्तेहिं साउणिअलुद्धेहिं कण्णोवघादिणा वणगमण-
कोलाहलेण पबोधीआमि। एत्तिकेणावि दाव पीडा ण वुत्ता

---

1 y अथ द्वितीयो ऽङ्कः before ततः प्र° 2 NR निश्व°; om. Zy; I om. विदूषकः ZSNIDy ही ही भो R only भो ZR हदो 3 D वलो (pro रण्णो) Z णिव्वुण्णो S णिव्विदो R वराओ D त्ति कदुअ I om. अअं मओ 4 ZN मज्ज° D मज्झ° ZRI गिम्हे S गिम्हविर° N °पाअव° R °पादप° I °च्छायाआसुं y °च्छायासुं ZNSID 2. hd. y °राइसुं S आहिण्डीअदि I आहिण्डी (sic) y अहि° 5 S °कसाइं, corr. 2. hd.; y °कसाय° I पत्र° SD om. उण्ह° ZNR उण्णा° I पिज्जन्ति S °णदीसइल° N °णद° R °णइ° D °णदी° I °सलिलाणि 6 D अणिअदवेणं ZNIy om. च ZR उण्णोण्णमंसं N उण्णमंसं S सोण्णा-मंसभूइट्ठं I ओण्णोण्णमंसं भूइट्ठं D सोम्हमंसभूतिट्ठं y अनुण्हमांसं NR also add भूइट्ठं S अविरदतुरअ° I अविरदतुरग° ZN तुरग° R °गआणं 7 SI om. च Z पदसद्देण D सद्दोण y सद्देण ZR वि ZSRNy add मे D पि णिसंकेण मे सुविदुं णत्थि ZSy णत्थि SI पकामं I स्वविस्वंणा S सुरिदं y सइद° S महन्त Z पच्चूसे R पच्चूसे I महान्ते ज्जेव पच्चूसे D महन्त ज्जे पच्चूसे 8 N पुत्तिहिं Z °लुद्धेहिं R साउणिलु° I साउालअलु° D आमिणणु° superscr. °लु° I °पघ° y °घह° N कण्णाव° 9 S पडिओधीओ म्हि I पडिओधीआ म्हि RD 2. hd. पडिओधिदो म्हि N पओधिदो म्हि D 1. hd. पडधोअ म्हि Z पओधआमि R इत्तिकेण मे पीडा, om. अवि, दाव and ण; N एत्ति° णं दाव पी° om. अवि and ण; y एत्ति° ण दाव वु° om. अवि; ZNR संवुत्ता S एत्ति° दाव ण्णाणा ण क्खिणणा D एत्ति° लहुपीडा (corr. from णणाहु°) मे संपत्तणा; transl. एतेनापि लघुपीडा म (sic) संप्राप्ता.

जदो गण्डस्स उवरि विप्फोडओ संवुत्तो। जेण किल अम्हेसुं अवक्खीणेसुं तत्थ भवदा मआणुसारिणा अस्समपदं पविट्ठेण मम अधण्णदाए सउन्तला णाम का वि तावसकण्णआ दिट्ठा। तं पेक्खिअ संपदं णअरगमणस्स कधं पि ण करेदि। एदं ५ ज्जेव चिन्तअन्तस्स मम पहादा अच्छीसुं रअणी। ता का गदी। जाव णं किदाआरपरिकम्मं पिअवअस्सं पेक्खामि। ॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥ एसो बाणासणहत्थो हिअअणिहिदपिअअणो वणपुप्फमाला-धारी इदो ज्जेव आअच्छदि पिअवअस्सो। भोदु अङ्गमद्दविअलो P. 21. भविअ चिट्ठिस्सं। एवं पि णाम विस्सामं लहेअं। ॥ इति दण्ड-
१० काष्ठमवलम्ब्य स्थितः ॥

॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टो राजा ॥

---

1 S अअं pro जदो I गण्डूस्स N गण्डस्सोवरि D उअरि y adds अअं D इअं after उवरि Z विप्फोडो N °उआ °वुत्ता; I पिडओ संवृत्तो D पिडआ (2 hd. पिपिडआ) °वृत्ता S जेण हि ज्जो (sic) अम्हे° ZNRI जेण हि किल y तेण हि किल D जेण हिण्डन्तेसुं किल अम्हेसुं तत्त भोदा I अस्सेसुं 2 SI तत्र I भवता N °भअवदा I मिअणु° S मिअं अणु° Z पविट्ठेण N परि° I पविट्टण 3 I अण्णाडाए R धाड° R तवस्सिकण्णआ D तवस्सि-कण्णा S तापसं कण्णआ Z दिट्टा I दिष्टा 4 SI तं च पे° I संपद S °गमणं कत्तं पि I नगर° कहम्पि RI कथं पि Z कधम्वि 5 D इदं जेव I एदं ओज्जव S चिन्तयन्त° N चिन्तअस्स; Ny om. मम Z मे pro मम R अज्ज एवं ज्जेव चि° D चि° अज्ज उण सव्वं मम अधण्णाए पुत्तस्स अच्छीअं पभादा रत्ती SID पभादा R प्पहादा 6 Z किदाआरप-रिग्गहं NI किदाआरपरिस्समं Ry किदआरपरिग्गहं D किदाचारपरिग्गहं RD उपसृत्य पुरो ऽवलोक्य च 7 SIDy एस N बाणासण° S °प्पिअ° I °पिआअ° D °पिअअमो ID वणपुष्प° R °पुप्फ°; SNRIy °हारी D °मालभारी 8 S एव S प्पिअ° R °वयस्सो Z अङ्गावमद्द° N °मठ° R °मर्ड° I अङ्गभङ्गविअलो D अङ्गविरलो, 2. hd. °विकलो 9 D हुविअ I चिट्ठठ (sic) Z °ट्ठि° y ठिट्ठि° Z om. पि Z लम्भेअं S लभेद त्ति D लहेद त्ति I लभे R लभेअं y लहेयं SNy om. इति N काट्ठदण्डं I काष्टादण्डं 10 N अवलस्य D

राजा। ॥ आत्मगतं ॥

कामं प्रिया न सुलभा मनस्तु तद्भावदर्शनाश्वासि
अकृतार्थे ऽपि मनसिजे रतिमुभयप्रार्थना कुरुते ॥ ३४ ॥

॥ स्मितं कृत्वा ॥ एवमात्माभिप्रायसंभावितेष्टजनचित्तवृत्तिः प्रार्थयिता विप्रलभ्यते। कुतः ५

स्निग्धं वीक्षितमन्यतो ऽपि नयने यत्प्रेरयन्त्या तया
यातं यच्च नितम्बयोर्गुरुतया मन्दं विलासादिव
मा गा इत्युपरुद्धया यदपि तत्सासूयमुक्ता सखी
सर्वं तत्किल मत्परायणमहो कामः स्वतां पश्यति ॥ ३५ ॥

विदूषकः। ॥ तथा स्थित एव ॥ भो राअं ण मे हत्थो पसरदि। १० वाआमेत्तएण उआवीअसि।

राजा। ॥ विलोक्य सस्मितं ॥ कुतो ऽयं गात्रोपघातः।

विदूषकः। कधं कुदो त्ति। सअं ज्जेव अच्छिं भञ्जिअ अच्छुकारणं पुच्छसि।

राजा। न खल्ववगच्छामि। भिन्नार्थमभिधीयताम्। १५

विदूषकः। जं वेदसो खुज्जस्स लीलं विडम्बेदि तं किं

---

1 SINR om. राजा ZN अपवार्य R अपवार्य निश्वस्य S निःश्वस्यात्मगतं ID निःश्वस्य आत्म° 2 R तद्भावि° 3 I °तार्थो 4 edd. (?) °तेषु जन° D °संभावितेष्टजनप्रवृत्तिः 5 I कुत 7 D ज्ञातं Z विलासादिव 9 y तत् गर्व्वं I गतां 10 I तदा D तथाविध एव S राअ N महाराअ RD महाराअ R om. भो SD हत्था पसरन्ति 11 SIRy °मेत्तकेण N वअण° D °मेत्तेण: R puts ता before वाआ° N जयासी करेम्हि I जआसिसं करेम: S adds in margin: जअदु२ भवं२ I adds: जनतु२ भवं N जअदु२ भअदं 12 D om. वि° सस्मि° R सखे कुतो N °घातः I गात्राप° 13 I वि°। विहस्य। N कुधो y कुतो R अहो S अच्छुआरणं I अणयुल्कारणां (sic) N अस्साकार° D सअं जेव अक्खि पत्ताडलीकदुअ अत्तका° (transl.: अत्र कारणं) 15 y भिन्नार्थतया 16 S जं वे° क्खु खु° I वेअसो क्खु जं कुज्ज° Z वेअसो कु° NR वेअसो क्खुज्ज° D वेउसो कुज्ज° ली° विल° N °ति.

अत्तणो पह्लाविण अध णाईवेअस्स।

राजा। नदीवेगस्तत्र कारणम्।

विदूषकः। ममावि भवं।

राजा। कथमिव।

५ विदूषकः। तुत्तं णाम एदं जं तए रज्जकज्जाइं तादिसं च

P. 22. अक्खलिदपदं पदेसं उज्झिअ वणअरवत्तिणा भविदव्वं ति।

किं एत्थ मन्तीअदु। अहं उण बम्हणो पच्चहं सावदाणुसरणेहिं

संखोहिदसंधिबन्धणाणं अत्तणो अङ्गाणं अणीसो म्हि। ता

पसीद। एकाहं दाव विस्समीअदु।

१० राजा। ॥ स्वगतं ॥ अयमेवमाह। ममापि कण्वसुतामनुस्मृत्य मृगयां

प्रति निरुत्सुकं चेतः। तथा हि।

---

1 Z पह्लवेण N पहारेण D प्रभावेण 2. hd. °हा° SI पभा° y अत्तणोणुभवेणं Ny अध वा SR अह वा I अध किं ZNID णादी° R णाईदी° ZIy °वेगस्स 3 D ममापि N भअवं 5 S वत्तं णाम … रज्जकज्जं NRy एवं Z om. जं D तुए I रज्जकज्जाइं D सअलरज्जक°; after °कज्जाइं Z adds उचिअ D उक्किअ NRIy उज्झिअ ZNR put च after पदेसं y om. च 6 D अक्खरपुरदेश्शं (transl. अक्षरपुरदेशं) and again inserts उक्किअ S अक्खलिदपहवं I °लित° ZNRIy om. उज्झिअ after पदेसं I पदेशं y inserts हिएणन्तेण after पदेसं ZSR वणाचर° I वनचर° R °वृत्तिणा I °वित्तिना y °वित्तिणा D वणोचरेक्कवुत्तिणा S °दव्व I होतव्वं D होदव्व cdd. y त्ति 7 R मन्तीअदि y मन्तीयदु D अज्ज pro अहं ZSR बह्मणो I बह्मणः पढ़ठहं S सावङ्गसरणाणुसरणेहिं ZNRy सापदा° I सापदाणुसारेहिं D reads: अज्ज उण सच्चं पच्छसे (sic) सावदसउणिआणुगमणेहिं (transl.: अद्य पुनः सत्यं पृच्छसि स्वापदमृगशकुनिकानुगमनैः) 8 S संको° R संक्खो° ZSD °बन्धाणं I °दशरीरब° N °बन्धाणा° y °दसरीरब° N अङ्गाणाणं y अङ्गणं S गत्ताणं I गात्ताणं D om. अत्त° अङ्ग° Ny अणीस S °सो संवुत्तो ह्मि I °सो संवृत्तो ह्मि D °सोम्हि संवुत्तो R ह्मि 9 S ता पसीददु मे भवं R ता पसीद मे अज्ज I ता पसीद मे भवं D ता पसीद मे क्खु अज्जो SID पि before दाव ZNRIy विस° D वीसमीअदुं ZR add भवं 10 SID आत्मगतं ZI °मेवाह I किणण° or किणव° D कणण-दुहितरं corr. कणव° SI °सृत्य 11 ZN °त्सकं NRy om. तथा हि SID 2. hd. कुतः

न नमयितुमधिज्यमुत्सहिष्ये धनुरिदमाहितसायकं मृगेषु
सहवसतिमुपेत्य यैः प्रियायाः कृत इव लोचनकान्तिसंविभागः ॥ ३६ ॥

विदूषकः । ॥ राजानमवलोक्य ॥ अत्थ भवं किं पि हिअए कदुअ मन्तेदि । अरणे क्खु मए रुदिदं ।

राजा । ॥ सस्मितं ॥ किमन्यत् । अनतिक्रमणीयं सुहृद्वाक्यमिति स्थितो ऽस्मि । ५

विदूषकः । ॥ सपरितोषं ॥ तेण हि चिरं जीव । ॥ इत्युत्थातुमिच्छति ॥

राजा । तिष्ठ । शृणु मे सावशेषं वचः ।

विदूषकः । आणवेदु भवं ।

राजा । विश्रान्तेन भवता ममान्यस्मिन्ननायासे कर्मणि सहायेन भवितव्यम् । १०

विदूषकः । किं मोदअखज्जिआए ।

राजा । यद्वक्ष्यामि ।

विदूषकः । गहिदो क्खणो ।

राजा । कः को ऽत्र भोः । १५

प्रविश्य दौवारिकः । आणवेदु भट्टा ।

---

1 ZS उत्सहिष्ये I उंमहि॰ I ॰रिदं ममाहित॰ SZNIy ॰शायकं 2 N प्रियया: 3 Z हन्त भवं अवब्भुदं किम्पि SRD अत्र I तत्र Ny अणु I हिअएणा ; om. कदुअ ; मन्तेसिं (sic) S ण मन्तेदि y अमन्तेदि 4 D अरणेसु (सु properly = खु) मए ॰तं 5 y om. सस्मितं SI ॰नतिक्रमणी॰ D om. किमन्यत् I अनतीक्रमणीयं S सकृद्वाक्य॰ 7 I परि॰ (om. स) S चीरं मे जीव N चिरं मे जीवत्युत्थातुमि॰ R चिरं तुमं जीव I तिष्ठ 8 ZN तिष्ठ२ I तिष्ठ तिष्ठ D om. तिष्ठ RID om. मे I सविशेषं 9 y आणणावेदु N भअवं 10 S ममान्य- स्मिन्नना॰ I ॰नायासे वस्तुनि सहा॰ D विश्रान्तेण भवता ममानायासे वस्तुनि सहा॰ 12 R ॰खज्जिआए I भो किं मो॰ y मोअअ॰ 13 SD यत्र व॰ 14 I गिहिदो D गिहिदो पणाओ y गहीदो क्खणो 15 S भो ZD l. hd. om. भोः 16 y प्रविशति दौवारिकः y आणणावेदु and so always. D आणात्त (sic).

P. 23. राजा। रैवतक सेनापतिस्तावदाहूयताम्।

दौवारिकः। तथा। ॥ इति निष्क्रम्य पुनः सेनापतिना सह प्रविश्य ॥ एदु एदु अज्जो। एस आलावदिण्णकण्णो भट्टा इदो ज्जेव चिट्ठदि। उवसप्पदु णं अज्जो।

५ सेनापतिः। ॥ राजानमवलोक्य स्वगतं ॥ कथं दृष्टदोषापि मृगया स्वामिनि केवलं गुणायैव संवृत्ता। तथा हि देवः।

अनवरतधनुर्ज्यास्फालनक्रूरकर्मा
रविकिरणसहिष्णुः स्वेदलेशैरभिन्नः
अपचितमपि गात्रं व्यायतत्वादलक्ष्यं
१० गिरिचर इव नागः प्राणसारं बिभर्ति ॥ ३७ ॥

॥ उपगम्य ॥ जयति जयेति स्वामी। स्वामिन् गृहीतमृगप्रचारमूचितश्वापदमरण्यं। तत्किमन्यदनुष्ठीयताम्।

राजा। भद्रसेन भग्नोत्साहः कृतोऽस्मि मृगयापवादिना माधव्येन।

सेनापतिः। ॥ अपवार्य ॥ सखे माधव्य दृढप्रतिज्ञो भव। अहं

---

1 D °तिस्तादाहू° 2 SI तथेति निष्क्रान्तः ZN तथेति नि° om. पुनः N प्रविश्य च D तथेति निःक्रान्तः (2. hd. निष्क्रम्य) ... प्रविष्टः R तथेति निष्क्रान्तः। पुनः ... प्रविष्टः सन्वदति 3 I om. अज्जो D has the words एदु — णं अज्जो after v. ३७ and repeats सेनापतिः after the second अज्जो 3 I एसो °दत्तकण्णो इधो R दित्यकण्णो D एसो दे अणुवअणादत्तकण्णो तुम ज्जेव प्पणिवाणोदि (transl. त्वामेव प्रतिपादयति) S इध Z वट्टदि y ठिट्ठदि SNID ता SIy उप° D उअ° R °सप्पदु I एणं D om. णं 5 ID आत्मगतं I om. कथं I दृष्टादो° R °षा हि y puts स्वा° before मृ° Z स्वामिनो and om. केवलं D puts केवलं after °यैव and om. संवृत्ता 7 R °नुद्य° SNDÇ क्रूरपूर्वे 8 S °ष्णुं N °ष्णु S क्लेशलेशै° NI स्वेदजालै° D क्लेशलेशै° SNRID °न्नं 11 SI °म्य प्रकाशं and om. स्वामिन् I ग्रहीत° y गृहीतं NIy om. मृग D °चारं 12 R तत्किमनुष्ठीयते D किमन्यदवस्थीयते (om. तत्) S तत्किमिति स्थीयते Z °दनुष्ठेयं 13 S भद्र सेनापते I भद्रसेन सेनापते D om. भद्र° and reads मन्दोत्स° I मध° D 1. hd. माठ° 14 S °पतिरपवार्य्य जनान्तिकं RD only जनान्तिकं

तावत्स्वामिनश्चित्तमनुवर्तिष्ये ॥ प्रकाशं ॥ देव प्रलपत्येष वैधेयः।
ननु प्रभुरेव निदर्शनम्। पश्यतु देवः।

मेदश्छेदकृशोदरं लघु भवत्युत्साहयोग्यं वपुः
सत्त्वानामपि लक्ष्यते विकृतिमच्चित्तं भयक्रोधयोः
उत्कर्षः स च धन्विनां यदिषवः सिध्यन्ति लक्ष्ये चले   ५
मिथ्या हि व्यसनं वदन्ति मृगयामीदृग्विनोदः कुतः ॥३८॥

विदूषकः। ॥ सरोषं ॥ अवेहि रे उच्छाहइत्तका अवेहि। अत्थ भवं
पइदिं आवण्णो। तुमं दाव दासीए पुत्तो अडईदो अडइं
आहिण्डअ ताव सिआलमिअलोलुवस्स कस्स वि जुण्णरिच्छस्स
मुहे णिवडिदो होसि।   १०

राजा। भद्रसेन आश्रमसंनिकृष्टे स्थितो ऽस्मीति वचस्ते   P. 24.
नाभिनन्दामि। अद्य तावत्

गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडितं
छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थमभ्यस्यतु।

---

1 N अहं पुनः स्वा° I °च्चित्तं RD °श्चित्तवृत्तिं N °वर्तयिष्ये N त्रिधेयः 2 S °रेवात्र नि° R देव 3 SIR मेदच्छे° y मेदःछे° N वपु 4 SI सत्त्वानामभिलक्ष्यते D °नामपिव ल° 5 I च धन्विनां 7 Z उत्साहइत्तक S उत्सा° I उत्साहइत्तक N उच्छाहइदुओ R अरे रि उत्साहइत्तअं y अरे हि उत्साहइत्तुआ; ZNy om. the second अवेहि N om. रे ZSNIy अत्र R om. अत्थ भवं 8 N मए पइदं ZN आवण्णो y पइदिआवण्णो S पुत्तआ S अद-इदो (sic) ZNRI अडइदो y अडई N °दो अत्ता अडइं 9 Z अहिण्डन्तो SNy अहिण्डअ R आहि-ण्डिअ I अहिण्डिआ ल (sic) SR जाव णा y जाव णं Z om. जाव I om. जाव सिआ N °मअल्लोलुअ° Z °ल्लोलुअस्स SNR °लुअस्स I °लुआस्स and om. मिअ RI जिण्णा° y जिण्णाअच्छस्स I मुहो N निवडिदो 11 Z °सेन सेनापते °सन्निकृष्टो ऽ स्मीति S भद्र सेनापते आश्रय° I भद्रसेन सेनापते N भद्र° कुलपतेराश्र°... स्मि इति R राजा। सेनापते °सन्निकर्षे 13 N °मेमु° नाडितं 14 N °माअनु.

विश्रब्धैः क्रियतां वराहपतिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले

विश्रामं लभतामिदं च शिथिलज्याबन्धमस्मद्धनुः ॥ ३९ ॥

सेनापतिः। यथा प्रभविष्णवे रोचते।

राजा। तेन हि निवर्तय पूर्वगतान्धनुर्ग्राहिणः। यथा च

५ सैनिकास्तपोवनं नाभिरुन्धन्ति दूरात्परिहरन्ति च तथा निषे-

द्धव्याः। पश्य

शमप्रधानेषु तपोवनेषु
गूढं हि दाहात्मकमस्ति तेजः
स्पर्शानुकूला अपि सूर्यकान्ता -
१० स्ते ह्यन्यतेजोऽभिभवाद्दहन्ति ॥ ४० ॥

सेनापतिः। यथाज्ञापयति स्वामी।

विदूषकः। भो उच्छाहइत्तका णिक्कम णिक्कम। ॥ सेनापतिर्निष्क्रान्तः ॥

राजा। ॥ परिजनमवलोक्य ॥ मृगयावेशमपनयन्तु भवन्तः। रैवतक

त्वमपि स्वनियोगमशून्यं कुरु।

१५ रैवतकः। जं महाराओ आणवेदि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

विदूषकः। कदं भवदा णिम्मक्खिअं। ता इमस्सिं पादवच्छाआ-

---

1 N °ब्धै I °गतिभिर्मुक्तयाक्ष° Z विश्रब्धा रचयन्तु शूकरधवा मुस्ताक्षतिं पल्वले 3 Z य° रो° प्र° 4 NR पुरोगतान् Z °हिनः 5 I शैनकान् SI om. नाभिरु° and च N °धन्ति परि° च दूरात् तथा 7 SR तपोधनेषु 8 Z गूढं विदात्मकं 9 SINy °कान्ताः ते 11 Sy put line 11 after line 12; R repeats line 11 after line 12. 12 Z उत्साहइत्तक S उत्साह° I उच्चाहइत्तआ N उछाहइत्तुआ R उत्साहइत्तअं y उत्साहइत्तुआ; SN have णिक्कम only once; ZNy om. भो S स्वामीति नि° see above. N इति सेनापति नि° Ry इति नि° see above. 13 ZNRy परिजनान् S विलोक्य 15 SR दौवारिकः pro रैवतकः S जं देवो आ° R देव N °वेदि त्ति नि° I om. l. 13. 14. 15. 16 NRSI किदं ZRy insert संपदं N संपदि after भवदा 1 णिम° R णिम्मच्छिअं y णिम्मच्छिअं SNy इमस्सिं Ry °छाया° S °विताण° °तले

विरइदविडाणसणाधे सिलादले उवविसदु भवं जाव अहं पि
सुहासीणो होमि।

राजा। गच्छाग्रतः।

विदूषकः। एदु एदु भवं। ॥ उभौ परिक्रम्योपविष्टौ ॥

राजा। सखे माधव्य अनवाप्तचक्षुःफलो ऽसि येन त्वया ५ P. 25.
द्रष्टव्यानां परं न दृष्टम्।

विदूषकः। णं भवं ज्जेव मे अग्गदो वट्टदि।

राजा। सर्वः खलु कान्तमात्मानं पश्यति। अहं तु तामेवाश्र-
मललामभूतां शकुन्तलामधिकृत्य ब्रवीमि।

विदूषकः। ॥ स्वगतं ॥ भोदु ण से पसरं वड्ढाइस्सं। ॥ प्रकाशं ॥ भो १०
जदो सा तावसकण्णआ अणब्भत्थणीआ तदो ताए किं दिट्ठिआए।

राजा। मूर्ख

निराकृतनिमेषाभिर्नेत्रपंक्तिभिरुन्मुखः
नवामिन्दुकलां लोकः केन भावेन पश्यति ॥ ४१ ॥

न च परिहार्ये वस्तुनि दुःषन्तस्य मनः प्रवर्तते। १५

विदूषकः। ता कधेहि।

---

1 Ny सिलाअले Z जधासुहं उव॰ S उप॰ I उपविस (sic) N भअवं I अहम्पि जाव Z त्ति R ता अहम्पि 2 Ry सुहासिणो NR होमि 4 N भअवं 5 R अनाप्तचक्षुः॰ SI ॰फलो भवान् (om. ऽसि) ZIy om. त्वया, N has it after परं Z दृष्टव्या॰ 7 SI मम अग्ग॰ R अग्गदो मे N भअवं SNRy वट्टदि 8 ZNRI om. खलु N आत्मीयं 10 SIR आत्मगतं S पसरं R पस्सरं y अवसरं S वड्ढइ॰ Z वड्ढा॰ I वड्ढाविं॰ N वड्ढाइ॰ R वड्ढइ॰ y वड्ढाइ॰ 11 S जदा दाव सा I जदो दाणि (sic) सा y जइ सा S तपस्सिक॰ N तावसकण्णाआ RI तवस्सि॰ y ॰णीआ तदा Ry किं ताए (R ताइ) दिट्ठआए Z दिट्ठि॰ NI दिट्ठाए 12 NR ॰भिनृ॰ 13 R निवारितनिमे॰ 15 I ॰हार्ये ऽर्थे S दुःष्यन्त॰ ZRy दुष्य॰ N दुष्ष॰ I दुःस॰ 16 I om. l. 16 and of p. 38, 1 राजा.

ललिताप्सरोभवं किल मुनेरपत्यं तदुज्झिताधिगतम्
अर्कस्योपरि शिथिलं च्युतमिव नवमालिकाकुसुमम् ॥ ४२ ॥ (41)

विदूषकः। ॥ विहस्य ॥ भो जधा कस्स वि पिण्डखज्जूरेहिं उव्वेइदस्स
५ तिन्तिडिआए सद्धा भोदि तधा अन्तेउरइत्थीरदणपरिभोइणो
भवदो इअं पत्थणा।

राजा। सखे न तावदेनां पश्यसि येन त्वमेवं वादी।

विदूषकः। तं क्खु रमणीअं णाम जं भवदो वि विम्हअं उप्पादेदि।

राजा। वयस्य किं बहुना।

१० चित्ते निवेश्य परिकल्पितसर्वयोगान्
रूपोच्चयेन महता मनसा कृता नु
स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे
धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ ४३ ॥ (42)

विदूषकः। सव्वधा पच्चादेसो क्खु सा रूववदीणं।

P. 26. १० राजा। इदं च मे मनसि वर्तते।

अनाघ्रातं पुष्पं किशलयमलूनं कररुहै-
रनामुक्तं रत्नं मधु नवमनास्वादितरसम्

---

1 Z °भवं तन्मुनेर° 3 Sy om. भो Z om. कस्स वि, R puts it before तिन्ति° SNIy °खज्जु° R भिण्डखज्जूरे° y उव्वेदि° 4 Z तिन्तिडाए y होदि NRC om. अन्तेउर° cdd. y °रअणा° y °पडिहोइ° 6 N पश्यति R वयस्य तावदेनां न जानासि येन त्वमेवमवादीः 7 y इत्तं NIy om. वि NI विस्सअं R विह्म° Z उत्पादि (sic) 9 SN °योगा y °योगाः R °सत्वयोगा 10 ZRy रूपो° विहिता मन° N रूपच° विहिता I रूपोच्चयन् संहृता RI मनसा कृशाङ्गी 11 N सा मेव 13 N सव्वधा पच्चा° सा ववदीणं (sic; om. क्खु) R पच्चादेशो y पच्चदेसो Iy om. सा Z रूप° corr. 2. hd. S °दीनं RI °दीणां 15 RI किस° NSy °रुहैः
—°

अखण्डं पुण्यानां फलमिव च तद्रूपमनघं
न जाने भोक्तारं कमिह समुपस्थास्यति भुवि ॥४४॥ (43)

विदूषकः। तेण हि लहुं लहुं परित्ताअदु भवं मा दाव सा तवस्सिणी कस्स वि इङ्गुदीतेल्लचिक्कणसीसस्स हत्थे णिवडिस्सदि।

राजा। परवती खलु तत्र भवती न च संनिहितगुरुजना। ५

विदूषकः। अध तुह उवरि कीदिसो उण से चित्तराओ।

राजा। वयस्य स्वभावादप्रगल्भास्तपस्विकन्यकाः। तथापि

अभिमुखे मयि संवृतमीक्षितं
हसितमन्यनिमित्तकथोदयं
विनयवारितवृत्तिरतस्तया १०
न मदनो विवृतो न च संवृतः ॥ ४५ ॥ (44)

विदूषकः। किं णु क्खु दिट्ठमेत्तस्स ज्जेव भवदो अङ्कं आरोहदु।

राजा। सखीभ्यां मिथः प्रस्थाने पुनस्तत्र भवत्या मयि भूयिष्ठमाविष्कृतो भावः। तथा हि।

दर्भाङ्कुरेण चरणः क्षत इत्यकाण्डे १५

---

1 SI फलमपि च 2 R समुपस्थास्यति I समुपस्थास्यति 3 S लहु२ but २ from 2. hd. Ny लहु लहु ZNIy गह्णदु R गह्णतु Z om. भवं N भवं परिणेदुं S (भवं) जाव ण कस्स वि इसिस्स इङ्गु° Z ण जाव कस्स वि° तेल्ल° N मा कस्स वि तपस्विणो इङ्गु° R मा जाव सा कस्स वि तवस्सिणो इङ्गु° I (भवं) मा कस्स वि तवस्सिनो इङ्गु° ह° ण निवदि° y (भवं) जाव सा कस्स वि तवस्सिणो इङ्गु° तावसस्स ह° ण णिवडि° 5 SZNRI om. खलु 6 ZR तुम्ह I तु S से किदिसो उण चि° I कीदिशो om. से N कीरिसो ZNRIy om. उण 7 S राजा। विलम्ब्य। स्व° SNI °स्त्वात्तपस्विकन्यकाजनः ZNRIy तथा हि 8 y °मीक्षणं 10 N °वाधित° R विनयवा° 12 S om. णु ZNRIy om. णु क्खु Z दिट्ठ° I °मेत्तको N दिट्ठमेत्तकेण Z अङ्कअणारो° NRIy भवदो उ ङ्कणारो° 13 S मयि° इतः प्र° ZR om. पुनस्; Ry add सम्मीलया before तत्र I om. मयि 14 R तथा हि खलु NI तदा खलु 15 N दुर्भा°.

तन्वी स्थिता कतिचिदेव पदानि गत्वा
आसीद्विवृत्तवदना च विमोचयन्ती
शाखासु वल्कलमसक्तमपि द्रुमाणाम् ॥ ४६ ॥ (45)

विदूषकः। गहिदपाधेओ सि कदो तए ता अणुरत्तं तवोवणं
५ त्ति तक्केमि।

P. 27. राजा। सखे चिन्तय तावत्केनापदेशेन पुनराश्रमपदं गच्छामः।

विदूषकः। को अवरो अवदेसो। णं भवं राआ।

राजा। ततः किम्।

विदूषकः। णीवारछट्ठभाअं मे तावसा उवहरन्तु त्ति।

१० राजा। मूर्ख अन्यमेव भागमेते तपस्विनो निर्वपन्ति यो रत्नराशीनपि विहायाभिनन्द्यते। पश्य

यदुत्तिष्ठति वर्णेभ्यो नृपाणां क्षयि तद्धनं
तपःषड्भागमक्षय्यं ददत्यारण्यका हि नः ॥ ४७ ॥ (46)

नेपथ्ये। हन्त सिद्धार्थौ स्वः।

१५ राजा। ॥ आकर्ण्य ॥ अये धीरप्रशान्तः स्वरस्तत्तपस्विभिर्भवितव्यम्।

---

3 ZNI °मशक्तम° S °मानां 4 S गिहिदपाथेओ भवं कदो (om. सि) ... अणुबन्धं I गहित° भवं तए किदो भवा अनुरत्तो तवोवणा त्ति त° Z °पाधेओ भवं कदो तए। अणुरत्तं तवोवणो तुमं त° N ... किदो तए। ता अणुरत्तं तवोवणा त्ति त° R °धेओ किदो सि तए। अदो अणुरक्कं तवोवणं त्ति त° y °धेओ ऽ सि भवं कदो 6 SNRI om. सखे Sy केनोपदे° NI °शेन मुनेराश्र° प्रविशामः Z °शेन मुनेराश्र° गच्छामि R पुनर्मुनेराश्र 7 Sy have भो before को I om. को Sy उवदेसो I राअ 9 R नीवा° y णीआर° ZR °छट्ट° NS °सट्ठ° I °सट्ट° Z °हरन्ति 10 Z अन्यदेव भागधेयं मे एते त° नि° यदुत्न° S मूढ .... एते रक्षिणो निर्वर्तयन्ति यो °राशिमपि I खं (sic) अन्यभागं नवरक्षिणो (sic) नि° (om. एव, एते and तप°) N मूर्ख पुण्यभागमेव रक्षिणो निर्व° R मूर्ख पुण्यमेव भागधेयमेते नि° (om. तप°) 11 Sy °भिवन्द्यते Z om. पश्य 13 I ददते ऽ रण्यवासिनः 15 S om. आकर्ण्य I om. अये S °न्तस्त्व° I वीर° Ry °न्तस्वरैस्तप° ZSIRy om. तत S भाव्यं.

॥ प्रविश्य ॥ दौवारिकः। जअदु जअदु भट्टा। एदे क्खु दुवे इसि-
कुमारआ पडिहारभूमिं उवट्ठिदा।
राजा। अविलम्बितं प्रवेशय।
दौवारिकः। जं भट्टा आणवेदि। इति निष्क्रम्य ऋषिकुमारकाभ्यां सह प्रविश्य च।
इदो इदो एध। ५
एकः। ॥ राजानमवलोक्य ॥ अहो दीप्तिमतो ऽपि विश्वसनीयता वपुषः।
अथ वा उपपन्नमेवैतदृषिकल्पे राजनि। कुतः।

अध्याक्रान्ता वसतिरमुनाप्याश्रमे सर्वभोग्ये
रक्षायोगादयमपि तपः प्रत्यहं संचिनोति
अस्यापि द्यां स्पृशति वशिनश्चारणद्वन्द्वगीतः १०
पुण्यः शब्दो मुनिरिति मुहुः केवलं राजपूर्वः ॥8८॥ (47)

द्वितीयः। सखे अयं स वलभित्सखो दुःषन्तः।
प्रथमः। अथ किम्। P. 28.
द्वितीयः। तेन हि

नैतच्चित्रं यदयमुदधिश्यामसीमां धरित्रीमेकः १५
मेकः कृत्स्नां नगरपरिघप्रांशुबाहुर्भुनक्ति।

---

1 y प्रविशति दौवारिकः | NR जअदु २ | ZSy इषि° | 2 N °रका Z °रए I पतिहारि-भूमिए N °भूमिए Z उवत्थिदे S उपत्थिदा I सम्पत्थिदा N उवत्थिता R उवत्थिदा 3 S अविलम्बितं I अलम्बितं 4 R °वेदि त्ति निष्क्रान्तः ऋषि° I om. जं भट्टं आणा° NR ऋषिभ्यां and om. सह I °माराभ्यां सह पुनः प्रवि° R .. पुनः प्रवि° ZR om. च 5 S एधः Ry om. एध Z adds इमो 6 I एकः। °यश्च च। 7 S °वैतदस्मिनृषि° om. राजनि R उपपन्न-मेतत् अस्मिनृषि° S यतः NI तथा हि pro कुतः 12 Z सखे वलभिदयं दुष्मन्तो राजा | NIy om. स | I om. सखे | R °सखो राजा दुष्म° | S दुःस्व° | N दुष्म° | ZRNy दुष्म° | I दुःस° 15 I °श्यामशोभाम् धरि° N यदमुद° 16 N कृत्स्नामुरगपरि°.

आशंसन्ते समितिषु सुराः सक्तवैरा हि दैत्यै-
रस्याधिज्ये धनुषि विजयं पौरुहूते च वज्रे ॥४१॥ (48)

उभौ ॥ उपेत्य ॥ विजयस्व राजन्।
राजा। ॥ आसनादुत्थाय ॥ अभिवादये भवन्तौ।
५ ऋषी। स्वस्ति भवते। ॥ इति फलान्युपनयतः ॥
राजा। ॥ सप्रणामं प्रतिगृह्य ॥ आगमनप्रयोजनं ज्ञातुमिच्छामि।
ऋषी। विदितो भवानिह स्थितस्तपस्विभिस्ते च भवन्तमभ्यर्थयन्ते।
राजा। किमाज्ञापयन्ति।
ऋषी। तत्र भवतः कुलपतेरसांनिध्याद्रक्षांसि नस्तपोविघ्नमुत्पाद-
१० यन्ति। तत्कतिपयरात्रं सारथिद्वितीयेन भवता सनाथीक्रियता-
माश्रम इति।
राजा। अनुगृहीतो ऽस्मि।
विदूषकः। ॥ अपवार्य ॥ अअं दाणिं दे अणुऊलो गलहत्थो।
राजा। रैवतक उच्यतामस्मत्सारथिः सबाणकार्मुकं रथमुपस्थापयतु।
१५ रैवतकः। जं देवो आणवेदि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

---

1 I प्राक्त° N °वैना Ny दैत्यैः अस्या° 2 Z पौर° 3 SZNRI om. उभौ Z उपगम्य 4 N °त्थायाभिवा° R भवन्तावू 5 ZI °युपान° 6 N । स° परिगृह्य । आज्ञापयेतां भवन्तौ R स° परिगृह्यागमन° I °गृह्य । ज्ञापयेतां भवन्तौ Z आगमनकारणं 7 ZR इह स्थत् SI °भिः ते y om. च 8 R adds: ऋषयः 9 N तापसौ । R नस्तपोवने विघ्नमाचरन्ति 10 y om. तत् R तत्कतिपयदिवसमात्रं I शरासनद्वि° 11 R °श्रमः om. इति 13 ZS om. अपवार्य R अपवार्य S सो y इदं codd. y दाणि S से Zy भवदो R om. दे R अणुउलो (sic) y °ऊलगल° 14 I °तामस्मत्सार° सकार्मुकं शरमुपस्थापयत्विति N °तां मत्सार°... उत्थापयेति R om. अस्मत् ... उपयन्विति (sic) SIy सकार्मुकं S उपस्थापतु 15 Z दौवारिकः

L. 1'/

ऋषी। अनुकारिणि पूर्वेषां युक्तरूपमिदं त्वयि
आपन्नाभयसत्त्रेषु दीक्षिताः खलु पौरवाः ॥५०॥ (49) / /

राजा। गच्छतां भवन्तौ। अहमप्यनुपदमागत एव। P. 29.

ऋषी। विजयस्व। ॥ इति निष्क्रान्तौ ॥

राजा। माधव्य अप्यस्ति ते शकुन्तलादर्शनं प्रति कुतूहलम्। ५

विदूषकः। पढमं अपरिबाधं आसि संपदं रक्खसवुत्तन्तेण सपरिबाधं।

राजा। मा भैषीः। ननु मत्समीप एव वर्तिष्यसे।

विदूषकः। एसो क्खु तुज्झ चक्करक्खी भूदो म्हि।

प्रविश्य दौवारिकः। सज्जो रधो भट्टिणो विजअपत्थाणं अवेक्खदि। १०
एसो उण णअरादो देवीणं सआसादो करभओ आअदो।

राजा। ॥ सादरं ॥ किमार्याभिः प्रेषितः।

दौवारिकः। अध इं।

राजा। तेन हि प्रवेश्यताम्।

---

1 SI पूर्वेषामनुरूपमिदं N उपकारिणि सर्वेषामुपपन्नमिदं R ऋषी। सहर्षं। अनु° 2 ZN °सत्रेषु S °भयसंत्राणदीक्षिताः I, S margin आपन्नानां भयत्राणे दी° 3 y अहमपि ZR om. अप्य् 4 SZ °स्वेति नि° N विजयस्वेति नि° 5 R माधव्य शकु° प्रति अस्ति ते कु° S °दर्शनकुतूहलं SZ om. ते 6 S पढुमं R पउमं I om. आसि S रक्खसंवुत्त° 8 y भैषीर्ननु I मत्समीप Z एवानुवर्तिष्यसे R वर्तिष्ये 9 S एस तव चक्करक्खो ... म्मि I एसो क्खु रक्खिदो म्हि N एसो क्खु तुम्ह .. भूद म्मि R एस क्खु रथचक्कर° Z एसो क्खु तए रक्खिदो भूदो म्हि y एसो क्खु भुज्जचक्करक्खोभूतो म्हि. It will not be noticed any more hereafter that the MSS. generally write म्म instead of म्ह in Prâkrit. 10 N प्रवि° दौवारिकः y प्रविशति दौवारिकः R दौ°। जअदु जअदु भट्टा। सज्जो .. y रथो I भट्टिणो R भत्तुणो ZR °त्थाणमवेक्ख° S विजयपत्थानं पडिवालेदि y °पाणपेक्ख° 11 Z सआसादो S करभअ 12 S °र्याभि NI सत्यमार्या° R सत्यं किमार्या° y प्रहितः 13 I अधो 14 Sy ननु pro तेन हि D तेन हि प्रविशतु SI प्रविश°.

दौवारिकः। ॥ निष्क्रम्य पुनः करभकेण सह प्रविश्य ॥ करभअ एसो भट्टा। उवसप्पदु भवं।

करभकः। ॥ उपसृत्य प्रणाम्य च ॥ जअदु जअदु भट्टा। देवीओ आणवेन्ति।

राजा। किमाज्ञापयन्ति।

५ करभकः। आगामिचदुट्ठदिअसे पुत्तपिण्डपारणो णाम उववासो भविस्सदि। तत्थ दीहाउसा अवस्सं अम्हे संभाविदव्व त्ति।

राजा। इतस्तपस्विकार्यमितो गुरुजनाज्ञा। उभयमप्यनतिक्रमणीयं। तत्किमत्र प्रतिविधेयम्।

विदूषकः। ॥ विहस्य ॥ भो तिसङ्कु विअ अन्तरा चिट्ठ।

१० राजा। सत्यमाकुलीकृतो ऽस्मि।

P. 30. कृत्ययोर्भिन्नदेशत्वाद्द्वैधीभवति मे मनः

पुरः प्रतिहतं शैले स्रोतः स्रोतोवहे यथा ॥ ५१ ॥ (50)

॥ विचिन्त्य ॥ सखे त्वमार्याभिः पुत्र इव गृहीतः। स भवानितः प्रतिनिवृत्य तपस्विकार्यव्यग्रतामस्माकं निवेद्य तत्र भवतीनां

१५ पुत्रकार्यमनुष्ठातुमर्हति।

---

1 SZy om. पुनः NRIy करभेण Z तेन SN समं N °श्य च NIy करभ 2 SIy उप° 3 Ny करभः Z °भक I om. च N जयदु२ .. देवीए 4 S adds देव्यः 5 NRy करभः Z °क; om. I S आआमि° I °चत्थोदिअसे ZSNRy °चउ° S °दिणो y °दिने ZC °पालणो I उप° S उववासओ 6 SIR दीहाउणा Z दीहाउणा भवदा om. अवस्सं N दी° भवदा S °दव्वे त्ति I °विदे त्ति 7 R ... तपस्विनः का° SZR तदुभय° 8 ZRI om. तत्किम° प्रति° 9 SI om. विहस्य I वअस्स भो RS om. भो N त्रिसङ्कु SIRy तिसङ्कु I अन्तराए Z भोदु ति° ZR चिट्ट y ठिट्ठ 10 SRy °लीभूतो 11 R क्रिययोर् 12 N पुरप्र° SR शैलैः SZIRy स्रो° स्रौ° R °वहां 13 Ry सखे माधव्य R त्वमपि आ° I भावानितिः 14 Z °कार्ये व्य° I °कार्यमस्मा° (om. व्यग्रताम्) ZRIy °कनावेद्य Z om. तत्र भव° N om. तत्र 15 I

विदूषकः। भो मा रक्खसभीरुअं मं अवगच्छ।

राजा। ॥ स्मितं कृत्वा ॥ भो महाब्राह्मण कथमिदं त्वयि संभाव्यते।

विदूषकः। तेण हि राआणुओ विअ गन्तुं इच्छामि।

राजा। ननु तपोवनोपरोधः परिहरणीय इति सर्वानेवानुया-
त्रिकांस्त्वयैव सह प्रेषयामि। ५

विदूषकः। ॥ सगर्वं ॥ ही ही जुअराओ म्हि संवुत्तो।

राजा। ॥ आत्मगतं ॥ चपलो ऽ यं वटुः कदाचिदिमामस्मत्प्रार्थनाम-
न्तःपुरेभ्यो निवेदयेत्। भवत्वेवं तावत्। ॥ विदूषकं हस्ते गृहीत्वा प्रकाशं ॥
सखे माधव्य ऋषिगौरवादाश्रमपदं गच्छामि। न खलु सत्यमेव
तापसकन्यायामभिलाषो मे। पश्य। १०

क्व वयं क्व परोक्षमन्मथो मृगशावैः सह वर्धितो जनः
परिहासविकल्पितं सखे परमार्थेन न गृह्यतां वचः ॥५२॥ (61)

विदूषकः। एवं णेदं। । इति निष्क्रान्ताः सर्वे। ॥ इत्याख्यानगुप्तिर्नाम द्वितीयो ऽङ्कः ॥

---

1 SI om. भो N om. मा I णं pro मा I रक्खोभी° y °भीरुअं R मं तुमं अव° 2 Z सस्मितं 3 om. भो महा° Z °ब्रह्मन् कमिदं R अहो महा° S त्वयि न सं° 3 Z om. हि; ... °णुमिच्छ° R राआणुअ विअ S तेण हि जधा राआणुत्तेण गन्तव्वं तधा गमिस्सं I तेण हि राआणुयेण जधा गच्छीयदि तधा गमिस्सं N तेण हि राआणुत्तेण जधा गच्छीअदि तधा गमिस्सं y तेण हि जधा राआणुत्तेण गन्तव्वं तधा गन्तुमिच्छामि 4 I om. ननु RIy °वना-वरोधः NIy °णीयः NI om. इति R सर्व्वमनुयात्रिकजनं 5 Z त्वया (om. एव) R om. सह 6 ZR om. ही ही I जुआराओ म्मि (sic) N जुआराओ म्मि R संवृत्तः 7 N वटु R ब्राह्मणवटुः N °दिमामस्मत् S °चिदिमां मदभ्यर्थनां I om. अस्मत् 8 Z °पुरिकेभ्यो Ry °पुरिकाभ्यो I निवेदयति S भवत्येवं I भवत्वेनां तावद्वक्ष्यामि Z .. °तावत्प्रकाशं वक्ष्यामि NRy तावद्वक्ष्यामि Z निगृह्य R विदूषकस्य हस्तं गृ° 9 Z °गौरव° 10 y °कन्यकायां अनुरागो मे S °लाषो N °लाषात् I °लाभात् NI om. मे SR om. पश्य 11 Z °शावैः 13 Ny एवपणेदं I om. एवं णेदं ZNRy add: राजा। माधव्य त्वमपि स्वनियोगमनुतिष्ठ अहं (om. Ry here) अपि (om. ZRy here) तपोवनरक्षार्थं (y here अहमपि) तत्रैव (om. Ny; R तत्रैवाहमपि) गच्छामि ZRN गच्छा°) N om. इति S only इति द्वितीयो ऽङ्कः I द्वितीयो ऽङ्कः.

P. 31. ॥ ततः प्रविशति कुशानादाय यजमान ॥

शिष्यः। ॥ विचिन्त्य सविस्मयं ॥ अहो महाप्रभावो राजा दुःषन्तः। येन प्रविष्टमात्र एवात्र भवति निरुपप्लवानि नः कार्याणि संवृत्तानि

का कथा बाणसंधाने ज्याशब्देनैव दूरतः

५ हुंकारेणेव धनुषः स हि विघ्नान्व्यपोहति ॥५३॥ (52)

यावदिमान्वेदीसंस्तरणार्थं दर्भानृत्विग्भ्य उपहरामि ॥ परिक्रम्यावलोक्य च आकाशे ॥ प्रियंवदे कस्येदमुशीरानुलेपनं मृणालवन्ति च नलिनीदलानि नीयन्ते ॥ आकर्ण्य ॥ किं ब्रवीषि। आतपलङ्घनाद्बलवदस्वस्थशरीरा शकुन्तला तस्याः शरीरनिर्वापणायेति। प्रियंवदे

१० यत्नादुपचर्यतां। सा हि तत्र भवतः कुलपतेरुच्छ्वसितम्। अहमपि वैतानं शान्त्युदकमस्या एव गौतमीहस्ते विसर्जयिष्यामि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

॥ प्रवेशकः ॥

P. 32. ॥ ततः प्रविशति मदनावस्थो राजा ॥

राजा। ॥ सचिन्तं निःश्वस्य ॥

---

1 y adds in the beginning: अथ तृतीयो ऽङ्कः। प्रवेशकः। N प्रति° 2 SRI om. शि Z om. राजा S दुःष्म° N दुष्व° RZy दुष्म° I दुःस° R om. येन 3 Zy प्रवृत्तमात्र N मात्र I om. मात्र and एव R भवति सारविद्वितीये S कर्म्माणि N प्रवृत्तानि y 6 SIN यावदेतान्वेदि° R यावदेतान्वेदी° S दर्भानुद्विग्न्य (margin: उत्पाट्य) उप° परिक्रम्य N °म्य विलो° IZ om. च NI चाकाशे y °म्य विलोक्य आकाशे लक्षं बध्व I कस्येयमु° R कस्य इदं 8 R बिसिनीदलानि S om. नीयन्ते I ब्रवीमि R 9 I °वदसुस्था (om. शरीरा) Z अस्याः INy °वापना° 10 I °चार्य° y om. त ZRy °पतेर्द्वितीयमुच्छ्° I om. अहं 11 R वैतानशा° ZIy om. एव Z विस नि° N °यामीति नि° I हि ामि y सर्ज्जयि° 12 R विस्कम्भकः I om. प्रवेशकः 14 I om. राजा ZNRI om. सचिन्तं ZRy निश्व°.

जाने तपसो वीर्यं सा बाला परवतीति मे विदितम्।
न च निम्नादिव सलिलं निवर्तते मे ततो हृदयम् ॥५४॥ (53)

भगवन्मन्मथ कुतस्ते कुसुमायुधस्य सतस्तैक्ष्ण्यमेतत्। ॥ स्मृत्वा ॥ आं ज्ञातम्।

अद्यापि नूनं हरकोपवह्नि –
स्त्वयि ज्वलत्यौर्व इवाम्बुराशौ।
त्वमन्यथा मन्मथ मद्विधानां
भस्मावशेषः कथमेवमुष्णः ॥५५॥ ५

अपि च। त्वया चन्द्रमसा च विश्वसनीयाभ्यामभिसंधीयते कामिसार्थः। कुतः। १०

तव कुसुमशरत्वं शीतरश्मित्वमिन्दो –
र्द्वयमिदमयथार्थं दृश्यते मद्विधेषु।
विसृजति हिमगर्भैरग्निमिन्दुर्मयूखै –
स्त्वमपि कुसुमबाणान्वज्रसारीकरोषि ॥५६॥ (54)

अथ वा १५

अनिशमपि मकरकेतुर्मनसो रुजामावहन्नभिमतो मे
यदि मदिरायतनयनां तामधिकृत्य प्रहरतीति ॥५७॥

भगवन्नेवमुपालब्धस्य ते न मां प्रत्यनुक्रोशः।

---

1 I वीर्यम् S जाने ऽहं N अबला 3 N गुणस् R त्वतस् SR तैक्ष्णं ZNy तैक्ष्ण्यं NI इति pro एतत् SN om. स्मृत्वा ZI था 5 Zy °वह्निः त्वयि 6 N इवाम्बरा (sic) 8 N भस्मा° °मुष्णा 9 R चातिविश्वस° I कामिनमा° 10 Z om. कुतः 11 SIRy इन्दोः द्व° 12 SR लक्ष्यते 13 Ny °मूखैः त्वम° 14 ZNI °सारान् करो° S करोति 16 I मकरोतुर् Sy °मावहन्नपि° 17 Z यदि यदि° 18 S भगवानकाम एवमुपा° तेऽपि न I उपल°.

आकृष्य चापं श्रवणोपकण्ठे
मय्येव युक्तस्तव बाणमोक्षः ॥ ५८ ॥

५ क्व नु खलु निरस्तविघ्नैस्तपस्विभिरनुज्ञातः खिन्नमात्मानं वि-
नोदयामि। ॥ निःश्वस्य ॥ न च प्रियादर्शनादृते शरणमन्यत् ॥ ऊर्ध्वमव-
लोक्य ॥ इमामुग्रातपां वेलां प्रायेण लतावलयवत्सु मालिनीतीरेषु
ससखीजना तत्र भवती गमयति। भवतु तत्रैव गच्छामि ॥ परि-
क्रम्यावलोक्य च ॥ अनया बालपादपवीथ्या सुतनुरचिरगतेति तर्क-
१० यामि। कुतः।

संमीलन्ति न तावद्बन्धनकोषास्तयावचितपुष्पाः
क्षीरस्निग्धाश्चामी दृश्यन्ते किसलयच्छेदाः ॥ ५९ ॥

॥ स्पर्शं रूपयित्वा ॥ अहो प्रवातसुभगो ऽयं वनोद्देशः।

शक्यो ऽरविन्दसुरभिः कणवाही मालिनीतरङ्गाणाम्
१५ अङ्गैरनङ्गतप्तैर्निर्दयमालिङ्गितुं पवनः ॥ ६० ॥ (55)

॥ विलोक्य ॥ हन्त अस्मिन्नेव वेतसलतामण्डपे भवितव्यं शकुन्तलया।
तथा हि।

---

1 S °गतैर्° 4 Zy योगयम् 5 y om. नु S om. खलु and adds विचिन्त्य before क्व I तपस्विविघ्नै° R °विघ्नैर्मुनिभिरनु°; भिन्नम् in y is a misprint. 6 Z विनोदयिष्यामि I निर्वेदयामि y निश्व° SZNRI om. निःश्वस्य N शरणमं I प्रियदर्शनं y adds यावदेनां विलोकयामि after अन्यत् S विलोक्य 7 Z इयमुग्र° N उग्रतापां I उग्रतपां y उग्रतमां N प्रयाणा S लतावत्सु R तमालवत्सु 8 SR भवती शकुन्तला ग° 9 Z विलोक्य RI अचिरं ग° N गतेति लक्ष्यते I गता इति लक्षते (sic) 11 S °पुष्पा 12 Ny किशल° 13 y रूप° ZNI om. ऽयं Sy ऽयमुद्देशः 14 ZRI °ङ्गानां 15 N अङ्गैर्° 16 SR हन्तास्मिन्नेव I om. हन्त, एव and वेतसलता ZN om. वेतस.

अभ्युन्नता पुरस्तादवगाढा जघनगौरवात्पश्चात्
द्वारे ऽस्य पाण्डुसिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यते ऽभिनवा ॥ ६१ ॥ (56)

यावद्विटपान्तरेणावलोकयामि।[1] ॥ तथा कृत्वा सहर्षं ॥[2] अये लब्धं नेत्र-निर्वाणम्।[3] एषा मनोरथप्रिया मे कुसुमास्तरणशिलापट्टमधिशयाना सखीभ्यामुपास्यते।[4] भवतु शृणोमि तावदासां विश्रम्भकथितानि।[5] ॥ इति विलोकयन्स्थितः ॥[6] P. 33.

॥ ततः प्रविशति सह सखीभ्यां शकुन्तला ॥[7]

सख्यौ। ॥ उपवीज्य ॥ हला सउन्तले अवि सुहाअदि दे णलिणीवत्तवादो।[8]

शकुन्तला। ॥ सखेदं ॥ किं वीअअन्ति मं पिअसहीओ।[9] उभे सविषादं परस्परमवलोकयतः ॥[10]

राजा। बलवदसुस्थशरीरा तत्र भवती दृश्यते। ॥ सवितर्कं ॥ तत्किमयमातपदोषः स्यादुत यथा मे मनसि वर्तते। ॥ विचिन्त्य ॥ अथ वा कृतं संदेहेन।

स्तनन्यस्तोशीरं प्रशिथिलमृणालैकवलयं
प्रियायाः साबाधं तदपि कमनीयं वपुरिदम्।
समस्तापः कामं मनसिजनिदाघप्रसरयो-
र्न तु ग्रीष्मस्यैवं सुभगमपराद्धं युवतिषु ॥ ६२ ॥ (57)

---

1 R अत्युन्नता I पुरस्तादवगाने (sic) 2 I पाण्डुशकिदे 3 NI विटपान्तरितो S अन्यो° R °पान्तरितो S दृगालोक° I लब्धा नं (sic; om. नेत्रनि°) एष (sic) Z °निर्वापणं 4 S °स्तरणं शि° N °शिला° I °शयानामुपा° (om. सखीभ्या) 5 R भवतु लताव्यवहितः शृणो° IN om. तावद् S आसा NI तासां SR विश्रब्ध° Z विस्रब्ध° 6 ZNIy om. इति 7 N om. ततः y om. सह NR put सह after सखी° 8 Z सुहअदि N सुअदि I सुहाआदि I णलिणीपत्तवद्धः (sic) R °पत्त° N adds णा वत्ति 9 S om. सखेदं S विअन्ति N °वीजअन्ति Ry वीअन्ति I वीदयन्ति 10 ZRy मालोक° 11 NIy राजा। अपवार्य। अल° R अपवार्य (?) राजा। अल° SR om. सवितर्कं 12 SZy स्यात् NI om. स्याद् 15 y सारार्धं NRI रमणीयं 16 ZN °प्रसवयोर् y °रयोः.

प्रियंवदा। ॥ जनान्तिकं ॥ अणुसूए तस्स राएसिणो पढमदंसणादो आरम्भिअ पज्जुस्सुअमणा सउन्तला। ण क्खु से अण्णणिमित्तो आदङ्को भवे।
अनुसूया। ममावि एरिसी आसङ्का। भोदु पुच्छिस्सं। सहि
५ पुच्छिदव्वा सि किं पि। बलीओ क्खु अङ्गसंतावो।
राजा। वक्तव्यमेव।

शशिकरविशदान्यस्यास्तथा हि दुःसहनिदाघशंसीनि
भिन्नानि श्यामिकया मृणालनिर्माणवलयानि ॥ ६३ ॥

P. 34. शकुन्तला। ॥ पूर्वार्धेन शयनादुत्थाय ॥ हला भण जं वत्तुकामा सि।
१० अनुसूया। हला सउन्तले अणब्भन्तरा अम्हे मणोगदस्स दे वुत्तन्तस्स। किं तु जादिसी इदिहासकधाणुबन्धेसुं कामअमाणाणं अवत्था सुणीअदि तादिसी तुह त्ति तक्केमि। ता कधेहि किं णिमित्तं दे अअं आआसो। विआरं परमत्थदो अआणिअ अणारम्भो किल पडीआरस्स।

---

1 S अणासूए R अनुसूये y एदस्स S पढुम° R पउम° I °दंअणादो 2 S पज्ञसूअमना NR पज्जुत्सुअ° I पज्जुत्सुअमणो Z पज्जुछुअ° y प्राउ° ZR ण क्खु से Iy ण तु से ZSNRI °णिमित्ता (R नि°) आसङ्का y °णिमित्ता बाधा 4 Z एतादिसी S एदिसी R एआरिसी I ममापि एराषी (sic) सङ्का Ry put प्रकाशं N प्रकाणं before सहि 5 I पुच्छिरव्वासि किम्पि रमणीओ क्खु अङ्गसुपणावो (sic!) S om. पि ZSRy °सन्दावो 6 I om. राजा 7 IR °विषदा° 9 S पूर्व्वार्धे, om. भण; I om. भण — अम्हे 10 S अनसूया Z अलब्भन्तरे (transl. अलब्धान्तरे) N °तरा दे अम्मे मणो° वुत्त° S मनो° RI om. दे 11 edd. y किन्तु y जारिसी S °कयाप्पअन्धेसुं, om. अवत्था I °कधासुअन्धेषुं R इदिहासव्यवधानुअन्धेषुं N °कधानु° y °कधानुअन्ढेसुं ZN °माणाणां RI कामिअणाणं 12 I सुणीयदि y तारिसो I तादिशी N तादिसां 13 R किंणिमित्तो Z om. दे SI परमात्यदो Z अआणीअ I °रम्भा

राजा। अनुसूययापि मदीयस्तर्को ऽनुगतः।

शकुन्तला। बलीओ क्खु मे आआसो। ण सहसा सक्कुणोमि णिवेदिदुं।

प्रियंवदा। सहि सुट्ठु क्खु एसा भणादि। किं एदं अत्तणो उवद्दवं णिगूहसि। अणुदिअसं च परिहीअसि अङ्गेसुं। केवलं ५
लावणमई छाआ तुमं ण मुंचेदि।

राजा। अवितथमाह प्रियंवदा। तथा ह्यस्याः

क्षामक्षामकपोलमाननमुरः काठिन्यमुक्तस्तनं
मध्यः क्लान्ततरः प्रकामविनतावंसौ छविः पाण्डुरा।
शोच्या च प्रियदर्शना च मदनग्लानेयमालक्ष्यते १०
पत्त्राणामिव शोषणेन मरुता स्पृष्टा लता माधवी॥ ६४॥ (58)

शकुन्तला। ॥ निःश्वस्य ॥ कस्स वा अण्णस्स कधइस्सं। किं तु आआसइत्तिआ वो भविस्सं।

उभे। सहि अदो ज्जेव णो णिब्बन्धो। संविभत्तं क्खु दुक्खं सह्ऱ्‌त्ते‌अणं भोदि। १५

---

1 R अनुसूययावगतो मदीयस्तर्कः I अनुसूयापि (sic) . . . NI ऽ नुकूलितः S अनसूययाप्यनुगतस्तर्कः Z om. अपि Zy ऽ नुगतः 2 S शाकु°। आत्मगतं। अली° ZSNRy om. क्खु I om. मे SZ सक्केमि S नि° R न सक्क° सहसा णि° 4 y अदो सहि S सहि सउन्तले ZR om. सहि Ny भणादि Ny किं अत्तणो एदं उव° S अत्तणो Z उवद्दावं R उप° 5 S णिगूहेसि 8 S अणुदिअसं om. च NI अणुदिणं N परिहीयसे R अंगेसु I अङ्गेषुं 6 S °मई I °म (om. ई) y च्छाआ 8 N °युक्तस्तं (sic) S(?) Ry °युक्तस्तनं 9 SZI °वंसौ N °वंसोरु 12 SZNRy निश्व° N om. वा अण्णस्स Z अण्णस्स I कधयिस्सं om. किं तु add. y किन्तु Z आआसइत्तिआ SINR °इत्तआ y °इत्तुआ S om. वो 14 y has सहि twice; Z om. णो S विभत्तं RIy दुःखं 15 ZI सह्ऱ्‌त्त° S सहा° N °वेदणं.

P. 35. राजा।

पृष्टा जनेन समदुःखसुखेन बाला
नेयं न वक्ष्यति मनोगतमाधिहेतुम्।
दृष्टो निवृत्य बहुशो ऽप्यनया सतृष्ण —
मत्रोत्तरश्रवणकातरतां गतो ऽस्मि ॥ ६५॥ (59) /

५ शकुन्तला। जदो पहुदि सो तवोवणरक्खिदा राएसी मम दंसणपधं गदो। ॥ इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयति ॥

उभे। कधेदु पिअसही।

शकुन्तला। तदो पहुदि तग्गदेण अहिलासेण एदावत्थ म्हि संवुत्ता।

१० उभे। दिट्ठिआ दाणिं दे अणुरूवे वरे अहिणिवेसो। अध वा साअरं उज्झिअ कहिं वा महाणईए पविसिदव्वं।

राजा। ॥ सहर्षं ॥ श्रुतं यच्छ्रोतव्यम्।

स्मर एव तापहेतुर्निर्वापयिता स एव मे जातः
दिवस इवाभ्रश्यामस्तपात्यये जीवलोकस्य ॥ ६६ ॥ (60)

१५ शकुन्तला। ता जइ वो अणुमदं तदो तधा पअत्तध जधा तस्स राएसिणो अणुकम्पणीआ होमि त्ति। अण्णधा सुमरेध मं।

---

3 y विवृत्य N बहुसो . . सदूष्णं I सतृष्णो 5 R °दि तवो° से रा° मम दंशणपदं IS °रक्खिदा 6 S दंसणपधगदो I om. सो I °पधं Ry °र्धोक्ते 7 S प्पिअ° I कधेदु२ प्रिय° N कधे कथयन्तु दु२ पिअसही R कधेनु२ (?) पिअ° 8 S उपणादेण (pro तग्गदेण, transl. उन्नतेन) S एआवत्त I एतावदह्मि R एदावदवत्थ ह्मि संव्वुत्ता 10 Z दिट्टिआ I ढिट्टिआ cdd. y दाणि I अणुरूपे R अणुरूअवरे NI om. वरे R अहिलासो y अह वा ZIN om. अध वा 11 S वज्जिअ NIy कधं R om. वा Z महणादीए कहिं वा N °णादीए R °नदीए I महाणाईत्रे RI insert अण्णं S प्पसरिदव्वं RI परिसिदव्वं y परिसदव्वं R adds त्ति 12 NR om. सहर्षं Z तच्छ्रुतं y तच्छ्रुतं I तच्छ्रोतव्यं 15 Ry जदि I जाइ I मो S अणुवदं R ऽणुमदं I पयत्तध N पअत्थध R पअत्तिदव्वं y पअत्तधं 16 N °कम्पि° RI °णीया S om. त्ति.

राजा। विमर्षच्छेदि वचनम्।

प्रियंवदा। ॥ जनान्तिकं ॥ अणसूए दूरगदमम्मधा अक्खमा क्खु इअं कालहरणस्स।

अनुसूया। पिअंवदे को उवाओ भवे जेण अविलम्बिदं णिहुदं च सहीए मणोरधं संपादेम्ह। ५

प्रियंवदा। सहि णिहुदं ति पअत्तिदव्वं सिग्घं ति ण दुक्करं। P. 36.

अनुसूया। कधं विअ।

प्रियंवदा। णं सो वि राएसी इमस्सिं जणे सिणिद्धदिट्ठिसूइदा-हिलासो इमेसुं दिअसेसुं पजाअरकिसो विअ लक्खीअदि।

राजा। सत्यमित्थं भूत एवास्मि। तथा हि। १०

अशिशिरतरैरन्तस्तापैर्विवर्णमणीकृतं
निशि निशि भुजन्यस्तापाङ्गप्रवर्तिभिरश्रुभिः
अनतिलुलितज्याघाताङ्कान्मुहुर्मणिबन्धना —
त्कनकवलयं स्रस्तं स्रस्तं मया प्रतिसार्यते ॥ ६७ ॥ (61)

---

1 S in margin अहो before वि° S adds एतदवस्थापि मां सुखयति ZNRIy add एतदेव (I om. एतद्, NR om. एव) तावत् (om. R) कामफलं यत्फलमन्यत् एतदवस्थापि (Z एता-वस्थापि R एतावदव°) मां सुखयति 2 S अणसूए I om. अणु° ZSNR °मम्महा y °मन्महा I °वल्लहा cdd. y om. क्खु 4 S अन° S प्रिय° N पिय° R को वा उ° S णिहुअं R om. णि° च 5 Z सहीओ R सहीमणो° cdd. y °रहं NI संपादेअह्म R संपादेमि 6 S णिहुअ cdd. y त्ति N पअति° ZR पअदि° I णिहुअ ZNRy त्ति S दुक्करं I दुक्खरं 7 S अन° 8 S om. प्रियंवदा y णूणं R om. णो वि ZNRy इमस्सिं I एअस्सिं S °त्ति-द्धिसूइदाभि° I °दाभि° R °सूइदाहि° Z °दिट्ठि° 9 S दिअहेसुं S पजागर° NRy पजा-गर° R °किशो S लक्खीअदि R लक्खीअदि 10 y राजा। स्वगतं। सत्यं° I सत्यमेवेत्थं भूतो ऽस्मि Z om. सत्यं and एव; भूतो ऽस्मि। तथा होदं y तथा हि मे R om. तथा हि 11 S इदमशिशिरैरन्तस्तापाद्विव° I °तापो व्ववर्ण° Z °मणीगतं R °मणीकृतं 12 Z °प्रवृत्तिभिर् I प्रवर्तिभिर् y °श्रुभिः 13 RN अनभिलु° I अनतिवल्गित° Iy °घाताङ्कं मु° N °ताङ्क मु° 14 N om. स्रस्तं once; Ry पुनः pro मया.

प्रियंवदा। ॥ विचिन्त्य ॥ हला मअणलेहो दाणिं से करीअदु। तं अहं सुमणोगोविदं कडुअ देवदासेसावदेसेण तस्स रणो हत्थं पावइस्सं।

अनुसूया। सहि रोअदि मे सुउमारो एसो पओओ। किं वा
५ सउन्तला भणादि।

शकुन्तला। णिओओ वि विअप्पीअदि।

प्रियंवदा। तेण हि अत्तणो उवणासाणुरूवं चिन्तेहि किं पि ललिदोवणिबन्धणं गीदअं।

शकुन्तला। चिन्तइस्सं। किं तु अवहीरणाभीरुअं वेवदि मे हिअअं।

१० राजा। अयं स ते तिष्ठति संगमोत्सुको
विशङ्कसे भीरु यतो ऽवधीरणाम्।
लभेत वा प्रार्थयिता न वा श्रियं
श्रियो दुरापः कथमीप्सितो भवेत्॥६८॥ (62)

अपि च। अयं स यस्मात्प्रणयावधीरणा —
१५ मशङ्कनीयां करभोरु शङ्कसे
उपस्थितस्त्वां प्रणयोत्सुको जनो
न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत्॥६९॥

---

1 NZI हला अणुसूए S हला अणासूए ZNIy दाणि S om. दाणिं I करि° 2 R om. तं Zy om. अहं I सुमणागोपितं S °सेवावदेसेण N देअदासेसाववदेसेण R °सेवापदेशेण I देवदाए ववदेसेण y देवदासेवाव्वअदेसेण I अस्स र° त्थं पावयिस्सं 4 S अनसू° N om. एसो 5 I शकुन्त° y भणादि 6 S सहीणिओओ y सहि णि° RIy om. वि N विअल्पीअदि 7 I om. अत्तणो R °रूपं S °रूअं S कं पि R om. किं पि 8 N ललिदवदबन्धअअं Z °बन्धअअं R ललिदपदोवणिबन्धनगीदअं I ललिदूदबन्धवदबन्धअं गीदआं Sy °दोपणिबठअं (S transl. °तोपनिबन्धिकां) S गीदिअं (transl. गीतिकां) 9 y चिन्तस्सं cdd. y किन्तु N °भिरुअं y मे वेपदि हि° Z मे विवेदि हि° NI मे वे° हि° 10 y राजा। स्वगतं। N °दर्शनोत्सुको y °त्सुकः 11 I विशङ्कशे ... यते 16 y त्वं R प्रणयोन्मुखो y जनः.

साणूओ। अइ अत्तगुणावमाणिणि को णाम संतावणिव्वाणइ- P. 37.
त्तिअं सारदीअं जोण्हं आदवत्तेण वारइस्सदि।
शकुन्तला। ॥ सस्मितं ॥ णिओइद म्हि। ॥ इति चिन्तयति ॥
राजा। स्थाने खलु विस्मृतनिमेषेण चक्षुषा प्रियामवलोकयामि।
तथा हि। ५

उन्नमितैकभ्रूलतमाननमस्याः पदानि रचयन्त्याः
पुलकाचितेन कथयति मय्यनुरागं कपोलेन ॥७०॥ (63)

शकुन्तला। हला चिन्तिदा मए गीदिआ। असंणिहिदाइं उण
लेहसाहणाइं
प्रियंवदा। णं इमस्सिं सुओअरसिणिद्धे णलिणीवत्ते पत्तच्छेदभत्तीए १०
णहेहिं आलिहीअदु।
शकुन्तला। सुणध दाव संगदत्था ण वत्ति।
उभे। अवहिद म्ह।
शकुन्तला। ॥ पठति ॥

तुज्झ ण आणे हिअअं मम उण मअणो दिवा अ रत्तिं च १५
णिक्किव दावइ बलिअं तुह हुत्तमणोरहाइ अङ्गाइं ॥७१॥ (64)

---

1 Sy अयि NI सहि pro अइ Z om. अइ 3 सन्दावनिव्वारइत्तिकं सारदिं जोण्णं I °णिव्वारणाइत्तकं Z सन्दावणिव्वाणाइत्तकं N °णिव्वारणाइत्तुअं R सन्दावणिव्वाणाइत्तअं y सन्दा-वणिव्वाअणाइत्तुअं RNI जोण्णं y जोहुं 5 NI णिओइदो R णिओइदा 6 SZ उन्नतैक° 7 R पुलकाञ्चितेन 8 S चिन्तिआ . . . असणिणादाणि उण लेहसाहणानि N गीदिका ZNRI °हिदाणि उण (om. I) °हणाणि 10 S om. णं ZRIy इमस्सिं N इमिस्सं S सुकोअर° I सुओदिर° ZNR °सुओदर° NR वत्तछेद° I पत्तछे° om. णलिणीवत्ते y पदच्छे° 11 S णहेण आलिकिसम सम्पदं पढीअदु दाव ZIR आलिहदु N अहिलिहदु 12 NI सुणाह Z सुणादु RI om. णं S णं अवि विसदत्था y °दत्थो 13 R °हिदो 14 S पधति 15 SNI तुज्झ I रत्तिन्दिवा 16 Z णिक्कत्र I णिक्कत्रे S तापइ N तावइ Z बलिओ Ry तुज्झ S हिणणाणो° Ry हुत्तम° edd. y °मणोरहाइं.

तपति तनुगात्रि मदनस्त्वामनिशं मां पुनर्दहत्येव
ग्लपयति यथा शशाङ्कं न तथा हि कुमुद्वतीं दिवसः ॥७२॥ (65)

सख्यौ। ॥ विलोक्य सहर्षमुत्थाय ॥ साअदं अधासमीहिदफलस्स अविल-
५ म्बिणो मणोरधस्स। ॥ शकुन्तला उत्थातुमिच्छति ॥

राजा। सुन्दरि अलमलमायासेन

P. 38. संदष्टकुसुमशयनान्याशुविमर्दितमृणालवलयानि
गुरुपरितापानि न ते गात्राण्युपचारमर्हन्ति ॥७३॥ (66)

शकुन्तला। ॥ ससाध्वसमात्मगतं ॥ हिअअ तधा उत्तम्मिअ दाणिं ण किं
१० पि पडिवज्जसि।

अनुसूया। इदो सिलादलेक्कदेसं अणुगेण्हदु महाराओ। ॥ शकुन्तला किंचिदपसरति ॥

राजा। ॥ उपविश्य ॥ प्रियंवदे कच्चित्सखीं वो नातिबाधते शरीरतापः।

प्रियंवदा। ॥ सस्मितं ॥ लद्धोसधो संपदं उवसमं गमिस्सदि। महाभाअ
१५ दोण्हं पि वो अण्णोण्णाणुराओ पच्चक्खो। सहीसिणेहो उण मं
पुणरुत्तवाइणिं करेदि।

---

1 y राजा। अवसरः खल्वयमात्मानं दर्शयितुं। सहसो° 2 R तनुगात्रे y °निशं पुनर्मां 3 y शशङ्कं SNI om. हि 4 R तदा° S तधाचिन्तिदफ° 5 N °म्बिणो सहीए मणो° ZSNRy °रहस्स I °हरस्स N उत्थाति° 6 cdd. om. सुन्दरि R अलं only once. 7 SC आशुविवर्णित° 9 RI उत्तम्मिअ SZR इदाणीं NI दाणि y दाणी S किं चि ZNI किं पि ण 10 N पति° S परिवज्जिस्ससि Z °वज्जसि y °वज्जसे 11 S अनसू° R सिलातलं° N °देशं S °एक° I °तलैकदेशं SZN अणुगेण्हादु R अणुगह्णेदु I अनुगृह्णदु NR महाभाओ S पिअवअस्सो y पिअवअस्सो महाभाओ 12 R किंचिदिवाप° S अपसर्पति 13 Z नाभिबाधते S °परितापः 14 R लद्धोषधो I °षधं . . उवसमं After गमि° R 2. hd. inserts in margin: शकु° सलज्जा तिष्ठति। प्रियंवदा। महा° y अवि महाराअ SI महाराअ R °भाओ 15 ZSNRy दोण्णं I दोण्हं Z वि ZNRI om. वो S अण्णो अण्णाणुराओ I अण्णोण्णो 5 णुराओ R अण्णोण्णाराओ NI सहि° ZINy put मं after करेदि R om. मं 16 Z उणाउत्तवदाइणीं (transl. पुनरुक्तवादायिनीं) S पुनरुभरादिणिं I °वादिनीं N उणात्तवादिणिं R °वाइणीं y उणरुत्तवाइणीं N कारदि R करेषदि.

राजा। भद्रे न तत्परिहार्यं यतो विवक्षितमनुक्तमनुतापं जनयति।

प्रियंवदा। तेण हि सुणादु अज्जो।

राजा। अवहितो ऽस्मि।

प्रियंवदा। अस्समवासिणो जणस्स राआ अत्तिहरेण होदव्वं ति णं एसो धम्मो। ५

राजा। अस्मात्परं किं तत्।

प्रियंवदा। तेण हि इअं णो सही तुमं उद्दिसिअ भअवदा मअणेण इमं अवत्थन्तरं पाविदा। ता अरिहसि अब्भुववत्तीए जीविदं से अवलम्बिदुं।

राजा। भद्रे साधारण एष प्रणयः। सर्वथानुगृहीतो ऽस्मि। १०

शकुन्तला। ॥ सप्रणयकोपस्मितं ॥ हला अलं वो अन्तेउरविरहपज्जुस्सुएण राएसिणा उवरुद्धेण।

राजा। इदमनन्यपरायणमन्यथा
हृदयसंनिहिते हृदयं मम
यदि समर्थयसे मदिरेक्षणे १५
मदनबाणहतो ऽस्मि हतः पुनः ॥७४॥ (67)

---

1 Z om. भद्रे Sy नैतत्परि° R om. यतो ZNRI add हृ after विव° 2 R om. lines 2. 3. 4 R आस्सम° y भअवदा pro राआ 5 add. y त्ति S °हरेण त्ति S एस I सो धम्मो 6 R अस्मात् y ins. त्वद् before किं 7 Sy om. तेण हि Sy पिअसही S तुमं जेव उ° y तुमं जेवमुद्दि° ZR °सिअ R 2. hd. °द्दिसिअ 8 N अवत्थन्तरं I अवत्थान्तरं RZ अवत्थान्तरं N om. ता SI अन्भात्र° ZR अब्भुववत्तीए y जीवि° ZNI om. से 9 Zy °लम्बइदुं R °लम्बणिदुं 10 R °रणा एवायं प्र° I एषः ...°था अनु° 11 I प्रण° (om. स) S °पज्जुस्सुएण ZR °पज्जुस्सुएणा N °पज्जुस्सु° I °पर्युत्सुकेन 12 Z उव° राए° I राजर्षिणा om. उव° N अणुरुद्धेण 13 R om. राजा 14 I सदयं मम 16 Z °हतो ऽ पि y कुसुमबाणहतो ऽपि.

8

अनुसूया। महाराअ बहुवल्लहा खु राआणो सुणीअन्ति। ता जधा
P. 39. इअं णो पिअसही बन्धुअणसोअणीआ ण भोदि तधा करिस्ससि।
राजा। भद्रे किं बहुना।

परिग्रहबहुत्वे ऽपि द्वे प्रतिष्ठे कुलस्य नः

५ समुद्ररसना चोर्वी सखी च युवयोरियम् ॥७९॥ (68)

उभे। णिव्वुद म्ह। ॥ शकुन्तला हर्षं सूचयति ॥

प्रियंवदा। ॥ जनान्तिकं ॥ अणुसूए पेक्ख पेक्ख मेहवादाहदं विअ गिम्हे मोरिं खणे खणे पच्चाअदजीविदं पिअसहिं।

शकुन्तला। हला मरिसावेध लोअवालं जं अम्हेहिं वीसद्धप-
१० लाविणीहिं उवआरादिक्कमेण भणिदं।

सख्यौ। ॥ सस्मितं ॥ जेण तं मन्तिदं सो ज्जेव मरिसावेदु। अण्णस्स को अच्चओ।

शकुन्तला। अरिहदि क्खु महाराओ इमं पच्चक्खवअणं विसोढुं। परोक्खं वा किं ण मन्तीअदि।

१५ राजा। ॥ सस्मितं ॥ अपराधमिमं ततः सहिष्ये
यदि रम्भोरु तवाङ्गसंगसृष्टे

---

1 S अन° ZRIy om. महाराअ N वअस्स pro महा° SI °ल्लभा ZNI om. खु I राज्ञानो Z राएसिणो R सुणीअन्ति S होन्ति 2 I इमं S om. इअं S प्पिअ° SNIy होदि R होहि S करेमि Z करिष्यसि NRy करिस्सादि I om. तधा करि° 3 N om. भद्रे I भद्र 4 S मं pro नः 5 R 2. hd. corr. °वसना 6 I निर्व्वुदो ह्मि 7 S अणसूए R मेअवादा° S गिह्मगो° Z गिम्हगो° RI मोरीं 8 Sy खणेण pro खणे खणे R पच्चागद° Sy पच्चाअपणा° edd. y °सहीं 9 Ry om. हला Z °पालं I °वाल S जं किंचि SRy विस्स° I विस-म्भट्ठ° 10 ZIR उवआरादिक्कमो (I उप°) भणिदो 11 S अणणस्स जणस्स को . . y अत्थओ 13 S अरिहसि I om. क्खु I °वचणं SZ सोढुं 14 R परक्खं Z om. किं S om. ण Z मन्तीअदु I मन्तीयदि 15 S इदं N तदा 16 S वामोरु ZRI °सृष्टे.

कुसुमास्तरणे क्लमापहं मे
सुजनत्वादनुमन्यसे ऽवकाशम् ॥७६॥ 25

प्रियंवदा। ण एत्तिकेण उण तुठ्ठी भविस्सदि।

शकुन्तला। ॥ सरोषमिव ॥ विरम दुल्ललिदे। एदावत्थं गदाए वि मए कीलसि।

अनुसूया। ॥ बहिर्विलोक्य ॥ पिअंवदे एसो तवस्सिमिअपोदओ इदो तदो दिण्णदिठ्ठी णूणं मादरं पब्भठ्ठं अणुसरेदि। ता संजोएमि दाव णं।

प्रियंवदा। हला चवलो क्खु एसो। णं णिवारिदुं एआइणी ण पारेसि। ता अहं पि सहाअत्तणं करइस्सं। ॥ इत्युभे प्रस्थिते ॥ 10

शकुन्तला। इदो अण्णदो ण वो गन्तुं अणुमणो जदो असहाइणि म्हि।

उभे। ॥ सस्मितं ॥ तुमं दाव असहाइणी जाए पुढवीणाधो समीवे वठ्ठदि।

॥ इति निष्क्रान्ते ॥

---

1 N शकुमास्तरणे I क्रमा° R om. मे 3 Z एत्तक्केण NI णं एत्तकेण I पुण SR om. उण Z तुठ्ठी R तुठ्ठो N तुठ्ठो तुष्टिर्भविष्यति भविस्सदि (sic) 4 ZN विरम२ Z दुल्ललिते y दुव्विणीदे R एदाव्वदवत्थं I एदा° SZy om. वि 5 S किलसि 6 S अनसू° RS पियम्वदे SRy एस I एसा S तवस्सिमिअ° N तवस्तिगिअ° R °निअ° I तवस्सिमृग° Z तव-स्सीमअसावओ 7 ZR °दिठ्ठी S °दिठ्ठीए I इदो इदो° दिठ्ठग (sic) N °ठ्ठी RI °ठ्ठ Z °ठ्ठं S नूणं मादरं (sic) अणणेसदि (om. पब्भ°) y णूणं उउआदो पब्भठ्ठो मादरं अण्णेसदि Z om. ता R तां Z मस्सोतएमि I संतोस्सएमि y मंतोतेमि ZNRIy om. दाव S adds after णं: उत्तिष्ठति 9 ZR om. हला ZNI चञ्चलो S तरलो S एमो अविणीदो y एसो दुव्विणीदो S ण संतोदुदुं एआइणी णं णा° IN णूणं pro णं y ण संतोवइदुं एआ° णा° I णिवारादुं 10 S om. ता Z वि y सहायत्तणं Ny ins. ते S दे 11 I ण तुह्मेहिं ग° S हला अदो णाहं वो गन्तुं अणु° R अनुमन्ये y हल्ला अण्णादो ण मए वो ग° अणु° S om. जदो NRI ता y जा NRI °इणो 12 Z तुअं तुमं दाव RIy दाणि pro दाव R जोए ZNIy पुढवी° R पुहवि° S पुहइ° Z °णाणो R °णाधोओ Sy °णाहो ZN ins. दे S समीवे NRI चिठ्ठदि Z चिठ्ठदि y अठ्ठदि.

शकुन्तला। कधं गदाम्रो पिम्रसक्कीम्रो।

राजा। ॥ दिशो ऽ वलोक्य ॥ सुन्दरि म्रलमावेगेन। नन्वयमाराधयिता जनस्ते सखीभूमौ वर्तते। तदुच्यताम्।

किं शीकरैः क्लमविमर्दिभिरार्द्रवातं

५ संचालयामि नलिनीदलतालवृन्तम्।

म्रङ्के निधाय चरणावुत पद्मताम्रौ

संवाहयामि करभोरु यथासुखं ते ॥७७॥ (69)

शकुन्तला। ण माणणीएसुं म्रत्ताणम्रं म्रवराहइस्सं। ॥ म्रवस्थासदृशमुत्थाय प्रस्थिता ॥

१० राजा। ॥ म्रवष्टभ्य ॥ सुन्दरि म्रपरिनिर्वाणो दिवसः। इयं च ते शरीरावस्था।

उत्सृज्य कुसुमशयनं नलिनीदलकल्पितस्तनावरणा

P. 40. कथमातपे गमिष्यसि परिबाधाकोमलैरङ्गैः ॥७८॥ (70) ॥ इति धारयति ॥

शकुन्तला। मुञ्च मुञ्च। ण क्खु म्रत्तणो पहवामि। म्रध वा

१५ सहीमित्तसरणा किं दाणिं एत्थ करइस्सं।

राजा। धिक् व्रीडितो ऽ स्मि।

शकुन्तला। ण क्खु म्रहं महाभाम्रं भणामि। देव्वं उवालहामि।

---

1 S प्पिम्र° ZNI om. पिम्र 2 N विलोक्य S om. दि° ऽ वलो° I म्रम्रोधयिता 3 SZ om. तदुच्य° 4 Z °विवर्डिभिर्° S विरोधिभिरार्द्रवातैः N °वातं 5 R °वृन्तैः I °त्रालवृ° 8 y °णीएसुं ज्ञणेसुं IN म्रत्ताणं NZ °राध° I °राधयि° 9 y चलिता pro प्रस्थिता 10 Sy om. म्रवष्टभ्य S °णिर्वा° I म्रविणिर्व्वा° y म्रपनिर्व्वाणो SIy दिवस I इत्थं च शरीरावगते (sic) 12 I °कल्पितं स्तनाभरणा 13 SR इति विधारयति y इति बलादेनां निवर्त्तयति। 14 N has मुञ्च only once S पहवाणि R प्पभवामि S म्रह 15 SR सहि° I सन्नीमत्र° edd. y दाणि I करयिस्सं 16 S धिग्व्री° 17 SIRy महाराम्रं SIZ

राजा। अनुकूलकारि दैवं किमुपालभ्यते।
शकुन्तला। कधं दाणिं ण उवालहिस्सं जं मं अत्तणो अणीसं परगुणेहिं लोहावेदि।
राजा। ॥ स्वगतं ॥

अप्यौत्सुक्ये महति दयितप्रार्थनासु प्रतीपाः ५
काङ्क्षन्त्यो ऽपि व्यतिकरसुखं कातराः स्वाङ्गदाने।
आबाध्यन्ते न खलु मदनेनैव लब्धान्तरत्वा —
दाबाधन्ते मनसिजमपि क्षिप्तकालाः कुमार्यः ॥७९॥

॥ शकुन्तला गच्छत्येव ॥
राजा। कथमात्मनः प्रियं न करिष्ये। ॥ उपसृत्य पटान्तमवलम्बते ॥ १०
शकुन्तला। पोरव रक्ख विणअं। इदो तदो इसीओ संचरन्ति।
राजा। सुन्दरि अलं गुरुजनाद्भयेन। न ते विदितधर्मा तत्र भवान्कण्वः खेदमुपयास्यति।

गान्धर्वेण विवाहेन बह्व्यो ऽथ मुनिकन्यकाः
श्रूयन्ते परिणीतास्ताः पितृभिश्चानुमोदिताः ॥८०॥ (71) १५

॥ दिशो ऽवलोक्य ॥ कथं प्रकाशं निर्गतो ऽस्मि। ॥ शकुन्तलां हित्वा पुनस्तैरेव पदैः प्रतिनिवर्तते ॥
शकुन्तला। ॥ पदान्तरे प्रतिनिवृत्य साकूतं ॥ पोरव अणिच्छापूरओ वि

1 Sy put दैवं after उपा° R कधं pro किं 2 SZINy दाणिं N णं ZI उवाल° I जं णं मं 3 IN °गुणेसुं 6 I °न्त्यो ऽपि व्यति° S °सुखं 7 N आराध्य° Z मदनेनापि NRy °त्वात् 8 R आबाध्य° y प्राप्तकालाः 10 I puts न before कथं ZNRy om. न N पटान्तं Sy उप° पटान्तरे विधृत्यात्र° 11 S पोरव रक्खसु 12 I om. सुन्दरि Z puts न before खेदं 14 I गान्ध° R बह्वो Sy बह्व्यो मुनि° Z °हेन राजर्षि मुनि° 16 N विलोक्य R निर्गतो S हित्वा तैरेव पदैः प्रतिनिवर्तते R पदैर्निव° I om. पदैः 18 S पद° निवृ° अकु पोरव (sic) RI पदा° R निव° I निवृत्त R पोरव S °पूरको.

संभासणमेत्तएण परिचिदो अग्रं जणो ण विसुमरिदव्वो।
राजा। सुन्दरि।

त्वं दूरमपि गच्छन्ती हृदयं न जहासि मे
दिनावसानच्छायेव पुरोमूलं वनस्पतेः ॥ ८१॥

५ शकुन्तला। ॥ स्तोकमन्तरं गत्वा आत्मगतं॥ हद्धी हद्धी इमं सुणिअ ण मे चलणा पुरोमुहा पसरन्ति। भोदु। इमेहिं पज्जन्तकुरवएहिं ओवारिदसरीरा पेक्खिस्सं दाव से भावाणुबन्धं। ॥ तथा कृत्वा स्थिता॥
राजा। कथमेवं प्रिये अनुरागैकरसं मामुत्सृज्य निरपेक्षैव गतासि।

अनिर्दयोपभोग्यस्य रूपस्य मृदुनः कथं
१० कठिनं खलु ते चेतः शिरीषस्येव बन्धनम् ॥८२॥

शकुन्तला। एदं सुणिअ णत्थि मे विहवो गच्छिदुं।
राजा। संप्रति प्रियाशून्ये किमस्मिन्करोमि। ॥ अग्रतोऽवलोक्य॥ हन्त व्याहतं गमनम्।

मणिबन्धनगलितमिदं संक्रान्तोशीरपरिमलं तस्याः
१५ हृदयस्य निगडमिव मे मृणालवलयं स्थितं पुरतः ॥८३॥

॥ सबहुमानमादत्ते॥

---

1 R सम्भासणामत्तकेण IN °मेत्तकेण SZ सम्भावणा° y सम्भासणामेत्तपरि° S सुमरि° 2 ZR om. सुन्दरि 4 NR दिवावसाने 5 Zy °कमनन्तरं ZN स्वगतं N हद्दी२ R हद्धी once; N इदं 6 ZI चरणा S °मुहं प्पस° N पज्जन्त° R °कुर° 7 Z अववारिद° NR वारिद° R °शरीरा भविअ पे° Sy om. से S °वानु° N भाआणु° I भाआनु° y °णुबन्धं S om. कृत्वा 8 S प्रिये before कथं y om. प्रिये N एव S corr. निरपेक्ष 9 I अनिर्दयस्य भोग्यस्य 10 R काठनं N ते तेच: I शरीरस्यैव बन्ध° 11 Z इदं ZNRI ण मे अत्थि y om. अत्थि I विभवो y ब्वहावो I गन्तुं 12 Sy राजा। किमस्मिन्संप्रति प्रिया° 13 Sy add मे after व्या° 14 IN °बन्धाद्गलि° I °मी° y °णी° 15 SR om. मे

शकुन्तला। ॥ एत्तं विलोक्य ॥ अम्मो दोब्बल्लसिढिलदाए परिब्भट्ठं पि मुणालवलअं मए ण परिणादं।

राजा। ॥ मृणालवलयमुरसि निक्षिप्य ॥ अहो स्पर्शः।

अनेन लीलाभरणेन ते प्रिये
विहाय कान्तं भुजमत्र तिष्ठता ५
जनः समाश्वासित एष दुःखभा –
गचेतनेनापि सता न तु त्वया ॥ ८४ ॥

शकुन्तला। अदो वरं असमत्थ म्हि विलम्बिदुं। भोदु। एदेण ज्जेव अवदेसेण अत्ताणअं दंसइस्सं। ॥ इत्युपसर्पति ॥

राजा। ॥ दृष्ट्वा सहर्षं ॥ अये जीवितेश्वरी मे प्राप्ता। परिदेवितानन्तरं १० प्रसादेनोपकर्तव्यो ऽस्मि खलु दैवस्य।

पिपासाक्षामकण्ठेन याचितं चाम्बु पक्षिणा
नवमेघोज्झिता चास्य धारा निपतिता मुखे ॥ ८५ ॥

शकुन्तला। ॥ राज्ञः प्रमुखे स्थित्वा ॥ अज्ज अद्धपधे सुमरिअ एदस्स हत्थब्भंसिणो मुणालवलअस्स कदे पडिणिउत्त म्हि। आअक्खिदं १५

---

1 SR अहो y अम्हो Z °ल्लि° R °ल्लिलसि° I °सिथि° S °आत्तं ZINy °आदूं R °आहूं 2 N वि एदं मए ण मुणा° परि° S °आत्तं एदं मए ण विपणादं (om. पि and मुणा°) Z वि एदं मिणाल° ण मए पडि° R मृणा° ण मये परि° I पि एदं मुणालवलयं ण विण्णादं y मए ण वि पणादं (om. मुणा°) 3 ZR °क्षिप्याहो Sy कृत्वा pro नि° 6 NI एव pro एष I दुख्ख° y °भाक् 8 SNRIy अदो अवरं I समत्था N म्मि I ण वि° 9 NI ववदेसेण R व्यवदेशेण y ज्जेव्व्वदेसेण I अत्ताणं S दंसमिस्सं Sy इत्युपगच्छति 10 I अय pro अये NI om. मे NI संप्राप्ता I परिदेवनान्तरं 12 N °क्षाम° 13 N °घोझिता I °मेघो° 14 S om. राज्ञः N प्रमु (sic) ZR संमुखे S अद्ध pro अज्ज I अद्धवत्ते सुमरिअ 15 y °विब्भंसि° R °भंसि° S मिणाल° NR मृणा° I मुणावल° Z मिणा° SN किदे RS °णिउत्त I °णिवुत्ता N पडि° I आचक्खि° N अक्खिदं R आक्खिदं y आ अक्खिदं.

विअ मे हिअएण तए गहिदं ति। ता णिक्खिव एदं मा मं
अत्ताणअं च मुणिअणेसुं पआसइस्ससि।
राजा। एकेनाभिसंधिना प्रत्यर्पयामि।
शकुन्तला। केण उण।
५ राजा। यदिदमहमेव यथास्थानं निवेशयामि।
शकुन्तला। ॥ आत्मगतं ॥ का गदी। ॥ इत्युपसर्पति ॥
राजा। इतः शिलापट्टकमेव संश्रयाव। ॥ इत्युभौ परिक्रम्योपविष्टौ ॥
राजा। ॥ शकुन्तलाया हस्तमादाय ॥ अहो स्पर्शः।

हरकोपाग्निदग्धस्य दैवेनामृतवर्षिणा
१० प्ररोहः संभृतो भूयः किं स्वित्कामतरोरयम्॥८६॥

शकुन्तला। ॥ स्पर्शं रूपयित्वा ॥ तुवरदु तुवरदु अज्जउत्तो।
राजा। ॥ सहर्षमात्मगतं ॥ इदानीमस्मि विश्वसितो। भर्तुराभाषणपदमेतत्
॥ प्रकाशं ॥ सुन्दरि नातिश्लिष्टः संधिरस्य मृणालवलयस्य। यदि ते
ऽभिप्रेतमन्यथा घटयिष्यामि।

---

1 y हिअए णं तए   Z गहिद S गिहिद edd. y त्ति   S निक्खिव I पिक्खिव y पिणक्खिव्व   y has णा before पआस°   2 RI अत्ताणं S om. च   ZNIy °इस्सदि   3 N एकेनाभिसम्बन्धिना I एकेनापि सम्बन्धिना y एकेनापि सन्धिना   R प्रत्ययामि   4 y केणा भणा   5 NR यदीदं I यदिं (sic); y om. यदिदं Sy have ते before यथा°   6 I स्वगतं। का गतदी। पकाशं। अहि रोहदि दे। इत्यु° R का गदी भोदु एदं दाव। इत्यु° y का गदी भोदु। प्रकाशं। एवं करेहि। इत्यु°   7 Z °पट्टमेव y °पट्टैकदेशमेव   ZINR °याव: R om. एव   8 Zy शकुन्तलाह° Z °दायाहो   9 I दूरकोपा°   10 N °रोह S भूय Z स्मित् I इयं   11 S तुरअदु२ IN रूपयन्ती। तुवर२ R तुवर तुवर   12 N स्वगतं om. सहर्षं I om. सह° आत्म°   Z इदानीमहमाश्वासितो NI इदानीमहमस्मि NRI विश्वसितः S विश्वस्तः यतो भर्तु°   I भर्तुराषाणा° R °राभाषणमेतत्   14 S °वलयस्य तदन्यथा घटयितव्यः NRI : भिमतं R तदन्यथा-

शकुन्तला। ॥ स्मितं कृत्वा ॥ अधा दे रोअदि।

राजा। ॥ सव्याजं विलम्ब्य प्रतिमुच्य ॥ सुन्दरि दृश्यताम्।

अयं स ते श्यामलतामनोहरं
विशेषशोभार्थमिवोज्झिताम्बरः
मृणालरूपेण नवो निशाकरः ५
करं समेत्योभयकोटिमाश्रितः ॥८७॥

शकुन्तला। ण दाव णं पेक्खामि। पवणुक्कम्पिणा कण्णुप्पलरेणुणा कलुसीकिदा मे दिट्ठी।

राजा। ॥ सस्मितं ॥ यदि मन्यसे अहमेनां वदनमारुतेन विशदां करिष्ये।

शकुन्तला। तदो अणुकम्पिदा भवे। किं उण ण दे वीससामि। १०

राजा। मा मैवं। नवो हि परिजनः सेव्यानामादेशात्परं न वर्तते।

शकुन्तला। अअं ज्जेव अच्चुवआरो अविस्सासजणओ।

राजा। ॥ स्वगतं ॥ नाहमेनं रमणीयं सेवावकाशमात्मनः शिथिलयिष्ये।

॥ इति मुखमुन्नमयितुं प्रवृत्तः। शकुन्तला प्रतिषेधं रूपयन्ती विरमति ॥

---

1 S om. स्मि° कृ° y विहस्य I om. अधा दे रो° 2 NI विलोक्य Z °मोच्य 3 R स्वयं स ते 6 S समेतोभयकोटिराश्रि°; in margin the above reading is mentioned; Z °भय-कोटिमां स्थित: 7 Z णं दाव ण पेक्खामि I णं दाव ण पेमि (sic) N णं दाव ण पे° R णं क्खु दाव ण पे° Z °क्कम्पिकण्णु° NRI पवणाकम्पिदकण्णु° (N °कण्ण° R °कण्णो°) 8 Z °पोकिदा ZI(R?) दिट्ठी 9 I om. सस्मितं y यद्यनुमन्यसे तदहमे° R तदा अहमे° I अहमेव I मुखमारु° y °मरु° R विष° S करोमि 10 N तदा SIy om. तदो Z किं उण अहं ण S अहं उण दे ण विस्स° I किं उण न हि विस्स° N किं उण दे ण विस्स° R किन्तु क्खु अहं ण दे विस° y अहं ण उण दे 11 Sy om. सेव्यानां R om. परं Sy नातिवर्तते 12 SC अब्भाअरो R पच्चुवआरो I अच्चुवआरो R अविस्सासजणओ y अविस्सास° 13 S om. स्वगतं SNIy नाहमेतं NI °णीयमेतं° R °णीयं सेवावसरं 14 SINRy om. इति N प्रकाशप्रति° Iy अकाशप्रति°.

राजा। अयि मदिरेक्षणे अलमस्मदविनयाशङ्कया। ॥ शकुन्तला किंचिद्दृष्ट्वावनतमुखी तिष्ठति। राजा अङ्गुलीभ्यां मुखमुन्नमय्यात्मगतं ॥

चारुणा स्फुरितेनायमपरिक्षतकोमलः

पिपासतो ममानुज्ञां ददातीव प्रियाधरः ॥ ८८ ॥

५ शकुन्तला। पडिणादमन्थरो विअ अज्जउत्तो।

राजा। सुन्दरि कर्णोत्पलसंनिकर्षादीक्षणसादृश्यमूढो ऽस्मि। ॥ इति मुखमारुतेन चक्षुः सेवते ॥

शकुन्तला। भोदु। पदुदित्थदंसणा म्हि संवुत्ता। लज्जामि उण अणुवआरिणी पिअआरिणो अज्जउत्तस्स।

१० राजा। सुन्दरि किमन्यत्।

इदमप्युपकृतिपक्षे सुरभिमुखं ते मया यदाघ्रातम्।

ननु कमलस्य मधुकरः संतुष्यति गन्धमात्रेण ॥ ८९ ॥

शकुन्तला। असंतोसे उण किं करेदि।

राजा। इदमिदम्। ॥ इति व्यवसितो वक्त्रं ढौकते ॥

१५ नेपथ्ये। चक्कवाअवहु आमन्तेहि सहअरं। उवत्थिदा रअणी।

---

1 y प्रकाशं pro राजा ZNI आर्ये pro अयि S पर्यश्रुतान्तेक्षणे N अश्रुतान्तेक्षणे S °ष्ट्वा अवनत° Z °ष्ट्वा सव्रीडाधोमुखी ति° N °ष्ट्वा अनवत° R °ष्ट्वा व्रीडानतमुखी ति° I °ष्ट्वा अव्रीडं अधोमुखी ति° y कथञ्चिद् 2 I अङ्गुलि° y उन्नम्या° 3 y °पवि° 4 N ददातीव 5 S पडिञआद° I पडिह्लाद° N पतिपणादमन्तरो y पदि° 6 SI om. सुन्दरि S ईक्षणास्य सा° N °त्पलसान्निध्यादीक्षणसादृश्यसम्मूढो R ईक्षणमूढो I कर्णेरेपलसन्निक° (sic) 7 SNRIy om. इति y °महतेन N चक्षु सिञ्चति तस्याः 8 NIZy om. भोदु I पदुदित्थिददंसणा Sy °णाअणा R °दंसणा N °दंसणा संवुत्त ह्मि N लज्ज° क्खु अणुवकारिणी 10 N om. सुन्दरि y om. किमन्यत् 11 N उठतिपक्षे R om. मया 12 NI न तु कम° 13 RI °तोषे Sy °तोसेन S om. उण 14 I om. राजा SRy have इदं only once. N व्यवस्थितं SI वक्रं 15 S अयि °वडए I °वधू ZNRy °वहू NRy आमन्तेदि R सहअरं before आम° Sy have णं

शकुन्तला। ॥ कर्णं दत्त्वा ससंभ्रमं ॥ अय्यउत्त एसा खु मम वुत्तन्तोव-
लम्भणणिमित्तं अय्या गोदमी आअदा। ता विडवन्तरिदो होहि।
राजा। तथा। ॥ इत्येकान्ते स्थितः ॥
॥ प्रविश्य पात्रहस्ता ॥ गौतमी। जाद इदं सन्तिउदअं ॥ दृष्ट्वा समुत्थाप्य ॥ असुत्था
इध देवदासहाइणी चिट्ठसि। ५
शकुन्तला। दाणिं ज्जेव पिअंवदाअणुसूआओ मालिणिं ओदिण्णाओ।
गौतमी। ॥ शान्त्युदकेन शकुन्तलामभ्युक्ष्य ॥ जाद णिराबाधा मे चिरं जीव। P. 41.
अवि लहुसंतावाइं दे अङ्गाइं। ॥ इति स्पृशति ॥
शकुन्तला। अज्जे अत्थि विसेसो।
गौतमी। परिणदो दिअसो। ता एहि उडअं ज्जेव गच्छम्ह। १०
शकुन्तला। ॥ कथंचिदुत्थाय आत्मगतं ॥ हिअअ पढमं ज्जेव सुहोवणदे
मणोरधे कालहरणं करेसि। संपदं अणुभव दाव दे कदं।

---

1 Z सविभ्रमं ZI क्खु NSy om. खु R खु तादकण्णस्स धम्मकणीअसी मम (2. hd. margin) ZR °तोपल° Iy °तोपलम्भणिमित्तं S °मित्तं तादकण्णस्स धर्म्मसहआरिणी कणीअसी अज्जा 2 NIy om. ता SNRIy विडवान्त° R adds दाव 3 SZI तथेत्येक° N तथैकान्ते R तथा कृत्वा एकान्ते 4 SN ततः प्रवि° y ततः प्रविशति पात्र° गौतमी ZN गौ°। दृष्ट्वा। N जादे इदं दे सान्ति° कुदो अब्बाहिदं R यादे अब्बाहिदं सुणिअ आअदा। एदं सान्ति° S °उअअं I सान्ति° इदं दे कुतो अब्बाहिदं। Z इदं दे स° y एदं सान्ति° ZN om. दृष्ट्वा समुत्थ° I om. समुत्थ° y om. असु° R °त्था इव देवदा° N देवआसहाआ एआइणी I °सआइणी 5 Z चिट्ठसि y चिट्ठसि 6 SZR इदाणीं N दाणीं S °वदाअणसूआो R पिअम्वदा° S मालिणी I मालिणीतीरम् NRy °लिणीं Z अवदीण्णाओ N अवदिण्णाओ R अवदिण्णाओ I अवतीण्णाओ 7 N अभिषिच्य R जादे ZNR मे I मि Sy have तेण हि णिरा° चिरं जीव in l. 11 before परिणदो 8 Z लघु° ZNRy °सन्दावाइं I °सम्मावाइं R has दे before लहु° I om. दे S इत्यङ्गानि स्पृशति y इति अङ्गानि स्पृ° 9 R अह्ने y अत्त I om. अज्जे N मे वि° RI विसेसो 10 N तेण हि परि°; see above to l. 8. I परिणतो S om. ता I उअअं N उतअं Z उडतं ZIy om. ज्जेव Z गह्माम 11 SNy °त्यायात्म° S पढुमं ZNRIy om. ज्जेव 12 cdd. y °रहे R करेसि I करोसि R पदं (sic) अणुभअ दाव एदे कदं S अणुहर (°हव?) दाव सम्पदं मणोहरं N दे कदं इसकं y अणुहव दाव सम्पदं सि इति सम्मिदं दुक्खं.

॥ पादान्तरे प्रतिनिवृत्य प्रकाशं ॥ लदाहरश्र संतावहारश्र श्रामन्तेमि तुमं पुणो वि परिभोश्रत्थं। ॥ इति निष्क्रान्ते ॥

राजा। ॥ पूर्वस्थानमुपेत्य सनिःश्वासं ॥ श्रहो विघ्नवत्यः प्रार्थितसिद्धयः।

मुहुरङ्गुलिसंवृताधरोष्ठं प्रतिषेधाक्षरविक्लवाभिरामं
५ मुखमंसविवर्तिपक्ष्मलाक्ष्याः कथमप्युन्नमितं न चुम्बितं तत्
॥ १० ॥ (73)

क्व नु खलु संप्रति गच्छामि। श्रथ वा इहैव प्रियापरिभुक्ते लतामण्डपे मुहूर्तं तिष्ठामि। ॥ सर्वतो विलोक्य ॥

तस्याः पुष्पमयी शरीरलुलिता शय्या शिलायामियं
१० कान्तो मन्मथलेख एष नलिनीपत्रे नखैरर्पितः
हस्ताद्भ्रष्टमिदं बिसाभरणमित्यासज्यमानेक्षणो
निर्गन्तुं सहसा न वेतसगृहादीशो ऽस्मि शून्यादपि ॥ ११ ॥ (74)

॥ विचिन्त्य ॥ श्रहो धिगसम्यक् चेष्टितं प्रियां समासाद्य कालहरणं कुर्वता मया। तदिदानीं

१५ रहः प्रत्यासत्तिं यदि सुवदना यास्यति पुन–
र्न कालं हास्यामि प्रकृतिदुरवापा हि विषयाः।

---

1 S om. पादा° प्रति° NRI पदा° N om. प्रकाशं Z लदाघर SI °हर R om. संताव° Zy सन्दाव° I श्रम° R °न्त्रेमि y om. तुमं 2 N उणो R दुणो Z °भोश्रणत्थं y °तोसत्थं 3 ZRy सनिश्वासं S प्राथितार्थसि° y प्रार्थितार्थसि° y adds मया हि 4 S मुहुरप्राङ्गुलिस° R °संभृता° RSIZ °रौष्ठं 5 SNRI °मंश° I °मंशप्रवृत्ति° ZNR om. श्रप्यू R उल्लसितं I न चुचुम्बितं om. तत् N °तं तु 7 S om. संप्रति y खलु गच्छा° संप्रति R गच्छामः Iy इहैवं Z °विभुक्ते SIy om. प्रिया S लतागृहे 8 R इति सर्वतो SRIy ऽवलोक्य 9 S श्रस्याः 11 y विषाभर° S °सक्तमाने° ZNRI °सज्जमाने° y °क्षणाः 13 y om. विचिन्त्य I °न्त्याहो धिक् S हा धिक् न सम्यक् R धिक् Z om. श्रहो Sy श्रासाद्य N समाद्य R कावर्णं (sic) 14 S कृत्वा y puts

इति क्लिष्टं विघ्नैर्गणयति च मे मूढहृदयं
प्रियायाः प्रत्यक्षं किमपि च तथा कातरमिव ॥ १२ ॥

नेपथ्ये। भो भो राजन्।

सायन्तने सवनकर्मणि संप्रवृत्ते — P. 42.
वेदीं हुताशनवतीं परितः प्रकीर्णाः — ५
छायाश्चरन्ति बहुधा भयमादधानाः
संध्याभ्रकूटकपिशाः पिशिताशनानाम् ॥ १३ ॥ (75)

राजा। ॥ आकर्ण्य सावष्टम्भं ॥ भो भोस्तपस्विनो मा भैष्ट मा भैष्ट। अयमहमागतो ऽस्मि।

॥ इति निष्क्रान्तः ॥ — १०

॥ इति शृङ्गारभोगो नाम तृतीयो ऽङ्कः ॥

---

2 ZN किमित्र हि तथा y किमिति च 4 N om. सवन R संनिवृत्ते 8 NIZ om. आकर्ण्य I सारम्भं y om. सावष्ट° I मा भोस् Ny have मा भैष्ट only once. 9 Sy om. अहम् ZN आगच्छामीति निष्क्र° S ऽ स्मीति नि° I आगच्छामि R आगत एव। 11 N om. इति S °रोपभोगो Zy °रभोगो I only: तृतीयो ऽङ्कः.

अनुसूया। पिअंवदे जइ वि गन्धव्वेण विवाहेण णिव्वुत्तकल्लाणा पिअसही सउन्तला अणुरूवभत्तुभाइणी संवुत्ता तधा वि ण मे णिव्वुदं हिअअं।

५ प्रियंवदा। कधं विअ।

अनुसूया। अज्ज सो राएसी इट्ठिपरिसमत्तीए इसीहिं पेसिदो अत्तणो णअरं पविसिअ अन्तेउरिआसदसमागदो इमं जणं सुमरेदि ण वत्ति।

प्रियंवदा। एत्थ दाव वीसत्था होहि। ण हि तादिसा आकि-

१० दिविसेसा गुणविरोहिणो होन्ति। एत्तिअं उण चिन्तणीअं। तादो तित्थजत्तादो पडिणिउत्तो इमं वुत्तन्तं सुणिअ ण आणे किं पडिवज्जिस्सदि त्ति।

---

1 y अथ चतुर्थो ऽङ्कः। प्रवेशकः। I प्रविशति S अभिनन्ययन्त्यो N अभिनन्दन्त्यो I नाटयन्त्यो 2 S अन° and so always. SN पिअं° S गान्ध° I णिवु° 3. 4 RI पिअसखी SN अणुरूअ° Z °भत्ति° I °भवहुभाइ° (sic) S °पहुभा° y समवुत्ता I तथा NRIy मे ण S ण निव्वु° मे हि° R णिव्वि° 5 I कधां 6 SN om. अज्ज ZRSy राआ Z इट्टि° R इट्टी° I इष्टि° SR इसिहिं I इषिहिं RI पेषिदो 7 S अत्त° हत्थिणाउरं णअरं y णअरं अत्तणो S अन्तेउरिआहिं समा° I अन्तउरिआहिं समागत्वो इमां N समाअदो Ry समागमादो S °गदो ण आणे इमं 9 N दाए विसत्ता I विस्स° y विस्सद्धा Iy होसि S ण हु y ण तु I तादिशा °विशेषा R तादिसआकिदिविशेषा y आइदि° 10 ZRI °विरहि° S °विलोहि° S एत्तकं ZR एत्ति उण N एत्ति किं उण I एत्तिकं NI °णीयं After तादो I inserts a Sanskrit version of the whole preceding dialogue down to कधं विअ at page 71, 2, after [illegible] again Prâkrit दाणि तीर्थयात्रादो (sic; superscr. °यात्रा°) पडि° etc. 11

अनुसूया। जधा मं पुच्छसि तधा अहिमदं तादस्स।

प्रियंवदा। कधं विअ।

अनुसूया। किं अणं। वरस्स अणुरूवस्स कणा पडिवादणीअ त्ति अअं दाव पढमो संकप्पो। तं जइ देव्वं ज्जेव संपादेदि णं कदत्थो गुरुअणो। ५

प्रियंवदा। एवं णेदं। ॥ पुष्पभाजनं विलोक्य ॥ सहि अवचिदाइं बलि- P. 44. कम्मपज्जत्ताइं क्खु कुसुमाइं।

अनुसूया। णं सउन्तलाए वि सोहग्गदेवदाओ अच्चिदव्वाओ। ता अवराइं पि अवचिणम्ह।

प्रियंवदा। जुज्जदि। ॥ उभे तदेव कर्माभिनयतः ॥ १०

नेपथ्ये। अयमहं भोः।

अनुसूया। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ सहि अदिधिणा विअ णिवेदिदं।

प्रियंवदा। णं उडए संणिहिदा सउन्तला। ॥ विचिन्त्य ॥ आं। अज्ज उण असंणिहिदा हिअएण। तेण हि भोदु एत्तिकेहिं कुसुमेहिं पज्जोअणं। ॥ इति प्रस्थिते ॥ १५

---

1 N सहि जधा . . . अभि° R तधाभि° S अणुगदं I अहिगदं तहि दादस्स (transl. तर्हि तातस्य); y reads: जधा णं पेक्खामि तधाणुगदं ता° 2 I कधं 3 R om. अण्णं I om. किं अण्णं SI अणुरूअस्स NR अणु° वरस्स हत्थे I . . . °रूअस्स अवस्सं SR कण्णआ I कण्णका Z °वादि° N °पाद° R °णीआ I °वादिनीआसि 4 SI पढुमो SRN कप्पो I कप्पेत्ति I om. तं Z om. ज्जेव 5 S गुरु 6 SNRy एव्वणेदं I एवं णणेदं SI अवलोक्य S om. सहि RI °दाइं क्खु बलि° कु° S °दाइं कुसु° क्खु बलि° N °पज्जत्ताइं SIy °पज्जत्ताइं 8 Iy om. णं S °लाए R सोहग्ग° Z °देव्वदाओ SI अभणीआओ 9 y °राइम्पि ZR त्ति SR अवचिणोह्म N अवचिणोह्मि I अवचिणणास्स y अवचिणुम्ह 10 S तदेवं I तदे क° R उभे तान्येव कर्माणयभि° 11 R अहमहं भोः (corr. 2. hd.) I अहं S भो 13 Sy णं उडअं ज्जेव गच्छम्ह (S गच्छह्म) अध वा S (अह वा) उडए सणिणा° etc. Z om. विचिन्त्य but has it in the transl., R om. it altogether; y आं सातं। 14 In Sly the words तेण हि to पज्जो° are uttered by अनुसूया N om. तेण y एत्तिएहिं R om. पज्जो° 15 I उभे प्र° N om. इति प्र°.

पुनर्नेपथ्ये। ग्राः कथमतिथिं मां परिभवसि।

विचिन्तयन्ती यमनन्यमानसा
तपोनिधिं वेत्सि न मामुपस्थितं
स्मरिष्यति त्वां न स बोधितो ऽपि सन्
५ कथां प्रमत्तः प्रथमं कृतामिव ॥ १४ ॥ (76)

॥ उभे श्रुत्वा विषण्णे ॥

प्रियंवदा। हद्धी हद्धी तं ज्जेव संवुत्तं। कस्सिं पि पूग्रारिहे ग्रवरद्धा सुण्णहिग्रग्रा पिग्रसही।

ग्रनुसूया। ॥ पुरो ऽवलोक्य ॥ सहि ण क्खु जस्सिं कस्सिं वा। एसो
१० दुव्वासा सुलहकोवो महेसी। तधा ग्रग्रं विरलपादुद्धाराए गदीए पडिणिउत्तो।

प्रियंवदा। को ग्रगणो हुदवहादो दहिदुं पहवदि। ता गच्छ पादेसु पडिग्र णिग्रत्तावेहि जाव से ग्रहं पि ग्रग्घोदग्रं उवकप्पेमि।

P. 45. ग्रनुसूया। तधा। ॥ इति निष्क्रान्ता ॥

१५ प्रियंवदा। ॥ पदान्तरे स्खलितं रूपयन्ती ॥ ग्रम्मो ग्रावेग्रक्खलिदाए पब्भट्ठं मे ग्रग्गहत्थादो पुप्फभाग्रणं। ॥ नाट्येन पुष्पावचयं विधत्ते ॥

---

1 I om. पुनर्, कथम् and from थिं to उपस्थितं l. 3 incl. 3 y मामुपागतं 5 NR प्रथमां I प्रमथं y प्रथमोदितामिव 6 I विसण्णो 7 After संवुत्तं y adds जं मए चिन्तिदं NRI जस्सिं कस्सिं (sic) Z कस्सिं RZ वि I पूयारिहे 8 ZIy ग्रपपाहिग्रग्रा y सउन्तला पिग्र° 9 S विलोक्य om. पुरो ZNy om. सहि NRI जस्सिं कस्सिं I पि pro वा y पि वा 10 S सुलह° एस दु° महे° N सुलभ° I सुलभं कोवो Z तथा Sy om. ग्रग्रं S ग्रविरलपादुद्धराए गतीए ZN विरलपादो तुराए (transl. in Z by °पादत्वरया) I °पादधाराए y ग्रविरामपादतुवराए 11 I °णिवुत्तो 12 R ण को ZNRy पहवदि दहिदुं I पहरदि I पदेसु पणामिग्र पडिग्र 13 ZI णिवत्ता° R णिउत्तावेद y णिउत्ताग्रेहि ZR वि I om. पि y om. ग्रहं पि I ग्रग्घोदग्रं y ग्रग्घोग्रग्रं N उवग्रप्पेमि S उप° I उग्र° 14 Z तधा ग्रत्थु SNRI तथेति निष्क्र° 15 ZIy पादा° S सूचयन्ती R ग्रह्मो I ग्रवेक्खलि° ZRy °लिदाए गदीए ZI पब्भट्ठं S परिब्भ° R परिब्भट्ठं S मे in marg. 16 N ग्रग्गग्रत्था° S पुप्प° N पुप्प° I फुल्ल° R नाट्येण पुष्पाचयं I ग्रादत्ते.

प्रविश्य अनुसूया। सहि सरीरी विअ कोवो कस्स सो अणुणाअं गेण्हदि। किं चि ऊण साणुकम्पो कदो।

प्रियंवदा। एदं ज्जेव तस्सिं बहुदरं। ता कधेहि।

अनुसूया। तदो णिअत्तिदुं णेच्छदि तदो पादेसु पणमिअ विण्णाविदो मए। भअवं। पढमभत्तिं अवेक्खिअ अज्ज तव अविण्णादपहावप- ५
रमत्थस्स दुहिदाजणस्स भअवदा अअं अवराहो मरिसिदव्वो त्ति।

प्रियंवदा। तदो तदो।

अनुसूया। तदो सो ण मे वअणं अण्णधा भविदुं अरिहदि किं तु आहरणाहिण्णाणदंसणादो से सावो णिअत्तिस्सदि त्ति मन्तअन्तो ज्जेव अन्तरिदो। १०

प्रियंवदा। सक्कं दाणिं अस्ससिदुं। अत्थि तेण राएसिणा संपत्थिदेण अत्तणो णामङ्किदं अङ्गुलीअअं सुमराअणीअं ति सउन्तलाहत्थे

---

1 S प्रविश्यानसू° N °श्यानु° y प्रविशति अनु° Z om. सहि R om. सो N अअणं 2 S गेण्हुदि Z गेण्णादि N गेह्लइ I कस्स वि अणु° ण गेण्हेदि y साणुअम्पो Z मए कदो I किदो R किदो मए 3 I णं क्खु एदं ज्जेव SNRI तस्सिं Z अस्सिं y om. तस्सिं cdd. y बहुअरं S कहेइ Z adds: केहिं दाणिं तए पसादिदो R कधं दाणिं तए पसादिद: I कधं दाणि सो तए पसादिदो y कधं सो पसादिदो 4 I सत्ति (sic) जदो सो णि° S जधा y णिवत्तिदुं SIN ण इच्छदि S तधा I पणमिता NR पणणमिअ Z पडिअ SZN विण्णाओ R विण्णाविओ I विल्णारिदो 5 SI पढुम° Z अवेक्खिअ I गुणरिअ S तए I तवाविण्णादेपहा-रमात्थ° Z om. पहाव 6 S दुहिआ° I दुहिदिआ° R दुहिता° Z °जणस्य R मरिदव्वो 8 I om. अनु° and तदो RSI सो भणादि N सो भणेदि y तदो तेण भणिदं ण Z om. तदो सो Zy भइदुमरि° S °हणि I °हद R °दुमर्हदि 9 I अहिण्णाणाहरणदंसणेण S अहिण्णा-णाभरणदं° S सावो SI णिवत्ति° R णिउत्तइ° RIy मन्तअन्त 11 I सक्कं cdd. y दाणि R आस्स° I आस्ससितुं S आसासिदुं S अत्ति y om. अत्थि NS देण R राएषि° I °पत्थिदेण 12 S णामधेअअङ्कि° अत्तणो ZNR णामाङ्कि° S °अणीअ R °अणीअं Iy सुमारणीअ cdd. y त्ति S मअं सउन्तलाहत्थणिण° (om. ज्जेव) NRI सउन्तलाए हत्थे.

सग्रं ज्जेव पिणड्ढाविदं। एसो ज्जेव तस्सिं साक्कीणां उवाग्रो भविस्सदि।

ग्रनुसूया। एक्हि देवकज्जं दाव से णिव्वत्तम्ह। ॥ इति परिक्रामतः ॥

प्रियंवदा। ॥ विलोक्य ॥ ग्रनुसूए पेक्ख दाव वामकृत्थविणिक्दिवग्रणा

५ ग्रालिक्दिा विग्र पिग्रसक्ी तग्गदाए चिन्ताए ग्रत्ताणग्रं पि ण

विक्ावेदि किं उण ग्रदिधिविसेसं।

P. 46. ग्रनुसूया। पिग्रंवदे दोण्हं ज्जेव णो क्ग्रिए एसो वुत्तन्तो चिट्ठदु।

रक्खणीग्रा खु पइदिपेलवा पिग्रसक्ी।

प्रियंवदा। को दाव उण्कोदएण णोमालिग्रं सिच्चेदि। ॥ इत्युभे निष्क्रान्ते ॥

१० ॥ प्रवेशकः ॥

॥ ततः प्रविशति सुप्तोत्थितः कण्वशिष्यः ॥

शिष्यः। वेलोपलक्षणायादिष्टो ऽस्मि प्रभासात्प्रतिनिवृत्तेन तत्र भवता कण्वेन। तत्प्रकाशं निर्गत्यावलोकयामि किमवशिष्टं रजन्या इति ॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥ कृन्त प्रभातम्। तथा कि।

यात्येकतो ऽस्तशिखरं पतिरोषधीना–

१५ माविष्कृतो ऽरुणपुरःसर एकतो ऽर्कः।

---

1 Sy एस NRI तस्सिं S om. तस्सिं I साहिणो N सहीग्रो S हुविस्सदि y हविस्सदि 3 Z सहि एहि I om. एहि ZR देव्व° I has से before देव° S णिव° NIy णिवु° R णिव्वु° S om. इति 4 R om. विलोक्य R पेक्ख२ I °हत्थे Z °हत्थणिहि° S °वग्रणं ग्रालिहिदं पिग्रसहीं N om. ग्रालिहिदा R प्पिग्र° 5 I चिन्तिग्राए Ry ग्रत्ताणम्पि R वि 6 S एसा ण विभा° I ण एषा विभा° R °विसेषं 7 S पियम्वदे R हला पिग्र° cdd. दोण्णं S णो मुहे N सो वुत्तान्तो Z सो ZRC साववुत्त° y ठिट्ठदु Z °ट्ट° 8 R °णोया cdd. y क्खु 9 S दाणि SNRZI उपणोदएण R °लिग्रां SI सिच्चदि 10 I विस्कम्भकः Zy om. प्रवेशकः 12 ZNR om. शिष्यः I °लक्षणार्थमादि° ऽस्मि तत्र भवता प्रभ° प्रति° (om. कण्वेन) R प्रवेशात् y प्रवासात् S भगवता (om. तत्र) 14 R प्रविश्यावलोक्य च NIy and S in margin add: यत्सत्यं सूर्याचन्द्रमसौ (y °र्यच°) ग्रगतो ऽस्य सम्पद्विपत्योरनित्यतां (N °पत्त्योर° y °पदामनि°) दर्शयत इव (NI दर्शयतः om. इव)। 16 SNRy °कृतारुणा°.

तेजोद्वयस्य युगपद्व्यसनोदयाभ्यां
लोको नियम्यत इवैष दशान्तरेषु ॥ १५ ॥ (77)

अपि च। अन्तर्हिते शशिनि सैव कुमुद्वती मे
दृष्टिं न नन्दयति संस्मरणीयशोभा।
इष्टप्रवासजनितान्यबलाजनेन
दुःखानि नूनमतिमात्रदुरुद्वहानि ॥ १६ ॥ (78) ५

अपि च। कर्कन्धूनामुपरि तुहिनं रञ्जयत्यग्रसन्ध्या
दार्भं मुञ्चत्युटजपटलं वीतनिद्रो मयूरः।
वेदिप्रान्तात्खुरविलिखितादुत्थितश्चैष सद्यः
पश्चादुच्चैर्भवति हरिणः स्वाङ्गमायच्छमानः ॥ १७ ॥ १०

अपि च। पादन्यासं क्षितिधरगुरोर्मूर्ध्नि कृत्वा सुमेरोः
क्रान्तं येन क्षयिततमसा मध्यमं धाम विष्णोः
सो ऽयं चन्द्रः पतति गगणादल्पशेषैर्मयूखै –
रत्यारूढिर्भवति महतामप्यपभ्रंशनिष्ठा ॥ १८ ॥

॥ प्रविश्यापटीक्षेपेण ॥ अनुसूया। ॥ स्वगतं ॥ एवं पि णाम विसअपरंमुहस्स जणस्स एदं णिव्वडिदं जधा तेण रण्णा सउन्तलाए अणज्जं आअरिदं ति। P. 47. १५

शिष्यः। यावदुपस्थितां होमवेलां गुरवे निवेदयामि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

---

3 y कुमुद्वतीयं 5 I °जनितान्यवलोकनेन 9 R वेदी° I °श्चैव 10 R स्वाङ्गमा° 13 Z गगनाद° SNy °मयूखैः 14 y °पभ्रंस° 15 SNRZI °क्षेपेणानुसूया (S °न°) y प्रविश्यापट° °णानुसूया Z om. स्वगतं Z वि S च y विसय° R पराङ्मुह° NRS add. वि SI add. इमस्स 16 I एवं णिव्वर्त्तिदं ZR एवं णि° y एदं णा विदिदं ZN जधा S तधात्रिधेणा I जं तधात्रिधेणा राएसिणा R जधा (sic) जधा N °लाओ RIZy अणा-ज्जमा° NRI °चरिदं S अणाज्जमाअरिदत्ति 17 edd. y त्ति 18 I om. यावद् ZSNRI गमिष्यामीति नि°

अनुसूया। णं पव्हादा रअणी। ता लहुं पडिबुद्ध म्हि। अध वा
पडिबुद्धा वि किं करइस्सं। ण मे उइदेसु पि पव्हादकरणीएसु
हत्था पसरन्ति। सकामो दाणिं कामो भोदु। जेण सुद्धहिअआ
पिअसही असच्चसन्धे तस्सिं जणे पदं कारिदा। अध वा ण तस्स
५ राएसिणो अवराहो। दुव्वासासावो क्खु एसो पहवदि। अणाधा
कधं दाणिं सो राएसी तादिसाइं मन्तिअ एत्तिकस्स कालस्स
वाआमेत्तकं पि ण विसज्जेदि। ॥ विचिन्त्य ॥ ता इदो अहिण्णाण-
ङ्गुलीअअं से विसज्जामो त्ति। अध वा णिद्दुक्खसीदले तवस्सिअणे
को णाम अब्भत्थीअदु। ण अ सहीगामी दोसो त्ति कदुअ
१० ववसिदाओ वि पारेम्ह तादकण्णस्स दुस्सन्तपरिणीदं आवण्णसत्तं

---

1 Z om. णं S om. णं प° र° to अध वा inclus. Cy णं पहादवेला y लहु लहु R ता सिग्घं सअणं परिब्भमामि। ता लहु२ पडि° N पतिबुद्धा म्हि ZRIy पडिबुद्धाम्हि y अह N पति° R om. अध वा पडि° वि 2 I दाणि किं करयि° y उचिदेसु SZ वि NRIy om. पि N °णीएसु I om. पहाद° 3 I हत्तो पसरदि Z ता सकामो SZNIy दाणि S जेण णो पिअ° सु° R जेण पिअ° णो सु° I जेण सही सु° 4 I °संबन्धे R असच्चे NRI तस्सिं S om. तस्सिं y om. जणे S अणे Before अध S ins. स्मृतिं कृत्वा R स्मृत्वा ZI om. ण त° रा° अव° N has ण before अव° R तस्य 5 I दुव्वासासासावो खलु एसो पहरदि R °साव Ny om. एसो Z पहति 6 ZSNy दाणि I कधं तादिसो रा° S कहिअ pro मन्तिअ N एत्तिअस्स R एत्तिकालस्स Sy °कस्स वि का° Z कालस्य I आलस्स 7 N राआमे° Ry वात्तामे° I वात्तामा° Z वि R om. पि N om. विचि° SNR om. ता Z अध वा pro ता S अहिण्णाणमङ्गुरी° Z °ण्णाणअङ्गु° N °णाणं अ° R °णाणमङ्गु° I °ण्णाणनङ्गुलीअं ZNR om. से 8 N विसज्जआमो R °सज्जमो y विसज्जामि S अह N om. अध वा R om. वा S णिदु° Z निदु° R दुःखसी° I णिअदुःखसीले ZSNR °सीअले y निट्ठुरसीलद SZI °जणे NR तवस्वि° 9 SNRIy om. णाम R °त्थणीअदु I ऽब्भत्थणीअदु I om. ण अ y णं pro ण अ I °गामं R °गामि

सउन्तलं णिवेदिदुं। ता एत्थ दाणिं किं णु क्खु अम्हेहिं
करणीअं।

॥ प्रविश्य ॥ प्रियंवदा। अणसूए तुवर तुवर। सउन्तलाए पत्थाणको-
दूहलाइं करीअन्ति।

अनुसूया। ॥ सविस्मयं ॥ सहि कधं विअ। ५

प्रियंवदा। सुणाहि। दाणिं ज्जेव सुहसुत्तिआपुच्छणणिमित्तं
सउन्तलाए समीवं गद म्हि।

अनुसूया। तदो तदो।

प्रियंवदा। तदो जाव णं लज्जावणदमुहिं परिस्सइअ तादकणो
एवं अहिणन्देदि। वच्छे दिट्ठिआ धूमोवरुद्धदिट्ठिणो जजमाणस्स १०
पावअस्स मुहे ज्जेव णिवडिदा आहुदी। सुसिस्सपरिग्गहिदा P. 48.
विअ विज्जा असोअणीआ सि मे संवुत्ता। ता अज्ज ज्जेव तुमं
इसिपरिग्गहिदं कदुअ भत्तुणो सआसं विसज्जेमि त्ति।

अनुसूया। सहि केण उण आचक्खिदो तादकणस्स अअं वुत्तन्तो।

---

1 SI om. ता ZSINy दाणि S om. णु N ण (sic) क्खु कर° अम्हेहिं R करणीयं I एत्थ दाणि कणवस्स अम्हेहिं करणीयं 3 y प्रविशति प्रियम्वदा R तुरर२ S तुरअदु२ I तुवर२ अणसूए सहिसउन्त° 4 S °कोदुआइं S सउन्तकरीअन्ति I करिअदु y सत्तीकरी° 5 y om. सहि 6 N सुणादु R सुणाहि२ I श्रणाहि (sic!) SZ इदानीं N इदाणीं Iy दाणि RZ °सुत्तिका° N °सुत्तिअ° 7 I समीपं N गदा I गच्छम्मि 9 SZNI om. तदो Z एणं S लज्जाअवणद° NRy °मुहीं 10 cdd. y से before एवं I om. एवं Zy एवमहिनन्देदि S अहि-णन्दिदि R अभि° N °देहि NR वत्से I वंसे ZI दिट्ठिआ NZ धूमाव° ZI °दिट्ठिणो ZNRI add वि IR l. bd. जमा° y adds हत्यादो after जत° 11 S पावकस्स I मुह y ज्जेव मुहे णि° ZRy ज्जेव आहुदी णि° N सुसिस्सपरिअसोअणीआसि संवुत्ता (sic) Z °परिणिहिदा विअ y °परिगहि° 12 I असोअणोआ om. मे ZR om. ता 13 N इसिपरिग्गहीदां y °परिगहिदं S विसज्जामि R °सज्जेम 14 N om. उण and अअं ZS आअक्खि° SI अअं वुत्तन्तो (I °न्ता°) ताद°.

प्रियंवदा। अग्गिसरणं पविट्ठस्स किल सरीरं विणा छन्दोवदीए वाआए।

अनुसूया। ॥ सविस्मयं ॥ कधं विअ।

प्रियंवदा। सुणु। ॥ संस्कृतमाश्रित्य ॥

५ दुःषन्तेनाहितं तेजो दधानां भूतये भुवः
अवेहि तनयां ब्रह्मन्नग्निगर्भां शमीमिव ॥ ११ ॥ (79)

अनुसूया। ॥ प्रियंवदामाश्लिष्य ॥ सहि पिअं मे पिअं। किं तु अज्ज ज्जेव सउन्तला णीअदि त्ति उक्कण्ठासाहारणं दाणिं परिदोसं अणुभवामि।

१० प्रियंवदा। अम्हे कधं पि उक्कण्ठं विणोदइस्सामो। सा दाणिं तवस्सिणी णिव्वुदा भोदु।

अनुसूया। तेण हि एदस्सिं चूदसाहावलम्बिदे णारिएलसमुग्गए एदंणिमित्तं ज्जेव मए कालहरणक्खमा केसरगुण्डा णिक्खित्ता चिट्ठन्ति। ते तुमं णलिणीवत्तसंगदे करेहि जाव से अहं पि

---

1 S णं सुणु अग्गिसवणं I णं सुपणं अग्गि R अग्घि° ZI पविट्ट° I om. किल S सरीरिणा छ° NRI om. सरीरं विणा 3 I सस्मितं Z कथं 4 I om. सुणु N शृणु R सुणा SN संस्कृतं पठति I संस्कृयमाश्रित्य पठति R इति सं° पठति 5 S दुःष्व° N दुष्व° ZRy दुष्म° I दुःस° 7 S °दामालिङ्ग्य R सखि पिअं N से pro मे y मे पिअं मे 8 y om. सउन्तला S णोअद N णीदि R णीयदि I णीआदि cdd. y दाणि I णरि° NR परितोसं S परिओसमत्थ भवह्मि 9 I °हवा° N °भवे° 10 SIN कधं विअ R कथं विअ Z कधं कधम्पि I °पठां °दविस्समो R °दइस्साह्म Z om. सा SZNIy दाणि 11 S सकामा णि° I अकामा (om. णि°) Ny णिव्वुत्ता 12 Z om. अनुसूया y om. हि SNR(Z?) एदस्सिं I एतस्सिं RI चूअसाहाल° N चूअ° S णारिएलस्सठग्गए (sic) I is quite corrupt here. R om. मए. 13 S कालान्तरक्खमा Ny केसरगुणा S °चूर्णा I °गुंणठणादि S निक्खिदा R णिक्खित्ता I चिट्ठदि y ठिट्ठन्ति 14 I ता Sy तं SI °पत्तगदं N °वत्तगदे Ry °सङ्गदं I करेणि S om. अहं णि.

गोरोअणं तित्थमट्टिअं दुव्वाकिसलआइं च मङ्गलसमालहणत्थं विरअआमि।

॥ प्रियंवदा तथा करोति। अनुसूया निष्क्रान्ता ॥

नेपथ्ये। गौतमि आदिश्यन्तां शार्ङ्गरवशारद्वतमिश्राः। वत्सां शकुन्तलां नेतुं सज्जीभवतेति। ५

प्रियंवदा। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ अणुसूए तुवर तुवर। एदे क्खु हत्थिणाउरगामिणो इसीओ सद्दावीअन्ति।

॥ प्रविश्य समालम्भनहस्ता ॥ अनुसूया। सहि एहि गच्छम्ह। ॥ इति परिक्रामतः ॥ P. 49.

प्रियंवदा। ॥ विलोक्य ॥ एसा सुज्जोदए ज्जेव्व किदमज्जणा पडिच्छिदणीवारवाअणाहिं तावसीहिं अहिणन्दीअमाणा सउन्तला १० चिट्ठदि। ता उवसप्पम्ह। ॥ इति तथा कुरुतः ॥

॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टपरिवारा शकुन्तला गौतमी च ॥

शकुन्तला। भअवदीओ वन्दामि।

गौतमी। जाद भत्तुणो बहुमाणसुहइत्तअं देवीसद्दं अधिगच्छ।

---

1 S गोरोहणं R मअरोअणं 1 °मिट्टिअं N °मृत्तिअं Z °मत्तिअं R तीत्थमित्तिअं IR °गलआइं N दुव्वांकि° SINRy om. च S मङ्गलसमालहणं करेमि (2. hd. corr. °लत्थं समा°) I मङ्गलत्थं समालहणा च N °लहणात्थं 2 NI विरएमि ZR विरच° 3 Z इति pro प्रियं° y °क्रान्ता 4 ZNI गौतमि२ I °श्यतां ZNRI शार्ङ्गरव° 5 R स सज्जीभवतीति S °भवन्तु भवन्तः I °भवन्तु भवन्त इति 6 S तुरव२ 7 I °गाइणो NI इसिओ S °रीअन्ति I सद्दा° y सद्दाअीअन्ति 8 y प्रविशति सम° अनुसूया R समालम्भन° R om. एहि y has it twice; Z गच्छाम N गच्छमाव 9 Z om. विलोक्य I नेपथ्याभिमुखमवलोक्य Z एषा y om. ज्जेव Z पडिच्छद° N पति° 10 NRy °भाअणाहिं S भाअणाहि I तवस्सि° y ताप° N om. तावसीहिं R अभिणान्दि° I °णान्दि° S °णान्दीय° 11 Z चिट्ठदि y चिट्ठदि N उवविस Z उपसप्पेम S उअसप्पम्ह I उवसप्पम्ह SINR add णं SI om. इति 12 ZR °परीवारा S °धारासनस्था NI °वारा आसनस्था I om. च 13 R भअवदीओ I भवदीओ S भअवदीं 14 R जादे S अहुमाणसूअअं Ny °गुहरतुअं Z °सद्दमधि° y °सद्दअं y अहि° C अभि°.

तापस्यः। वच्छे वीरप्पसविणी होहि। ॥ इति गौतमीवर्जं निष्क्रान्ताः ॥

सख्यौ। ॥ उपगम्य ॥ सहि सुमज्जणं दे भूदं।

शकुन्तला। साअदं पिअसहीणं। इदो णिसीदध।

सख्यौ। ॥ उपविश्य ॥ हला उज्जुआ दाव होहि जाव दे मङ्गलसमा-
५ लहणं करेम्ह।

शकुन्तला। उइदं पि एदं अज्ज बहुमणिदव्वं। जदो दुल्लहं दाव पुणो मे पिअसहीमण्डणं भविस्सदि। ॥ इति बाष्पं विसृजति ॥

सख्यौ। सहि ण जुत्तं मङ्गलआले रोदिदुं। ॥ अश्रूणि परिमृज्य नाट्येन प्रसाधयतः ॥

प्रियंवदा। अहो आहरणारिहं दे रूवं अस्समसुलहेहिं पसाहणेहिं
१० विप्पआरीअदि।

॥ प्रविश्य आभरणहस्तो ॥ मुनिकुमारकः। इदमलंकारजातमलंक्रियतामायुष्मती। ॥ सर्वा विलोक्य विस्मिताः ॥

गौतमी। वच्छ हारीद कुदो एदं।

हारीतः। तातकण्वप्रभावात्।

---

1 S अपरास्तपस्यः I अपरास्तपस्यो cdd. y वत्से ZR सर्वा निष्क्र° 2 Z उपसृत्य NRy om. सहि ZI सुहमज्जणं N ते R भूतं I होदं 3 SRy सागदं R णिवी° I णिसीदत्था 4 I om. हला ZNR उज्जुआ or उज्जुआ y उज्जुआ I उसुआ दाणि हो° S होइ जाव से (spscr. ते) 5 N °लभणं Z करेम 6 N om. अज्ज Z अज्ज एदं Z एदं ज्जेव° °माणि° SZNIy om. जदो S दुल्लभं y दुलहं SI दाणि pro दाव 7 N उणो y पुणो वि ZIy om. मे SI om. पिअ ZNRIy वास्पं y सृजति 8 ZI om. सहि I इमस्सिं काले y °काले Z रोइदुं y अस्रूणि SI शकुन्तलाया (S सकु°) अश्रूणि I प्रमृ° y परिसृज्य R परित्यज्य नाट्येन 9 S आभरणा° से I °णारहं SIy रूअं 11 y प्रविशति °हस्त ऋषिकुमारकः IR प्रविश्याभर° N स्वाभर° NR हस्त S अलङ्कारह° Z °कुमार I °कुमारः NR ऋषिकुमारः y ऋषिकुमारकः S इदमिदमलं° Z °ष्मति I °ष्मती शकुन्तला च 12 I अवलोक्य 13 ZSNR वत्स I वत्से Z हारीत I हारिद R जदो NRIy इदं I इदं आसादिदं 14 S हारितः N °प्रभावत् R तादकण्णप्रभावात् y तादक-

गौतमी। किं माणसी सिद्धी।

हारीतः। न खलु। श्रूयताम्। तत्र भवता कण्वेन वयमाज्ञापिताः शकुन्तलाहेतोर्वनस्पतिभ्यः कुसुमान्याहरतेति। ततः

क्षौमं केनचिदिन्दुपाण्डु तरुणा माङ्गल्यमाविष्कृतं
निष्ठ्यूतश्चरणोपभोगसुलभो लाक्षारसः केनचित्। ५
अन्येभ्यो वनदेवताकरतलैरापर्वभागोत्थितै –
र्दत्तान्याभरणानि नः किसलयच्छायाप्रतिस्पर्धिभिः॥ १००॥ (80)

प्रियंवदा। ॥ शकुन्तलां विलोक्य ॥ कोडरसंभवा वि महुअरी पोक्खरमहुं ज्जेव अहिलसदि।

गौतमी। इमाए अब्भुववत्तीए सूइदा भत्तुणो गेहे अणुभविदव्वा राअलच्छी। ॥ शकुन्तला लज्जां नाटयति ॥ १०

हारीतः। यावदिमां वनस्पतिसेवामभिषेकार्थं मालिनीतीरमवतीर्णाय भगवते कण्वाय निवेदयामि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

अनुसूया। सहि अणणुभूदभूसणो अअं जणो कधं तुमं अलंकरेदु। ॥ चिन्तयित्वा विलोक्य च ॥ चित्तपरिचएण दाणिं दे अङ्गेसुं आहरणविणिओअं करेम्ह। १५

---

2 R हारीतकः N न खलु२ 3 I कुसुमानि सुकुमाराण्याह° S 2. hd. margin: (कुसुमा)नि चाभरणा(न्याह°) 4 ZSR मङ्ग° SR चाविस्कृतं 5 ZNy निष्ठूतश्च° SI °णोपभोगसुभगो R °णोपरागसुलभो y °णोपरागसुभगो N om. ला 6 ZRy °त्थितैः 7 SNy °किशलय° Z °च्छेदप्रति° Ry परिस्प° 8 N कोतर° I हला कोडर° Iy om. वि R मधुअरी S °रं मधु I °महु N पोक्खरमहु R om. ज्जेव 9 I पणाहिल° 10 S जाद इमाए ... दे भत्तु° I अब्भववत्तीए R अणुभोदव्वा 11 I निरूपयति 12 S °सेका° R °केषा° S °रमतीर्णा° 13 R तत्र भवते SZNRI °यामीति नि° 14 SNRI °भूषणो. 15 R इति चि° N °त्वावलो° I °यित्वा चावलो° R चित्तकम्मपरि° I चित्रपरिचताले च अङ्गेसुं आभर° y आहरणं ZSNIy दाणि.

शकुन्तला। जाणामि वो णिउणत्तणं। ॥ सख्यौ नाट्येनालंकारमायुञ्जाते ॥

॥ ततः प्रविशति स्नानोत्तीर्णः कण्वः ॥

कण्वः।

P. 51. यास्यत्यद्य शकुन्तलेति हृदयं स्पृष्टं समुत्कण्ठया

५ अन्तर्बाष्पभरोपरोधि गदितं चिन्ताजडं दर्शनम्।

वैक्लव्यं मम तावदीदृशमहो स्नेहादरण्यौकसः

पीड्यन्ते गृहिणः कथं नु तनयाविश्लेषदुःखैर्नवैः॥१०१॥ (81)

॥ इति परिक्रामति ॥

सख्यौ। हला सउन्तले अवसिदमण्डणा दाणिं सि तुमं। संपदं

१० परिधेहि एदं विचित्तं खोमजुअलं। ॥ शकुन्तला उत्थाय नाट्येन परिधत्ते ॥

गौतमी। जाद एसो दे आणन्दबाहपरिवाहिणा लोअणेण

परिस्सअन्तो विअ गुरू उवत्थिदो। ता समुदाआरं पडिवज्जस्स।

॥ शकुन्तला सव्रीडा वन्दनां करोति ॥

कण्वः। वत्से

१५ ययातेरिव शर्मिष्ठा पत्युर्बहुमता भव

पुत्रं त्वमपि सम्राजं सेव पूरुमवाप्नुहि॥१०२॥ (82)

---

1 N जाणेमि R आणामि I जाणे Z दे pro वो S णिउणत्तं R णिउत्तणं y णिउणत्तणं R नाट्येना° I नाट्येनाप्रत्यञ्जाते 2 RS स्नातो° 3 cdd. y om. कण्वः NR add: विचिन्त्य 4 NRIy संस्पृष्टमुत्कण्ठया 5 S त्वन्तर्व्बास्प° cdd. y °वास्प° Ry °भवो° 6 S °दृशमिदं स्ने° N तादृशमिदं I अरनैकसः 7 S 2. hd. N न pro नु Z दुःखैर्न° 9 S शकुन्तले SZ °मण्डणा सि SZNIy दाणिं y om. सि N om. संपदं 10 R परिहेहि I ता परिहेहि सम्पदं S परि° सम्पदं y पिधेहि Zy विचित्तअं ZRI क्खोम° N om. उत्थाय R नाट्येन S नाट्ये y परिदधाति 11 R जादे Z °आण्ण° N °जल° R om. बाह y °वाहपरिवाहिणा I °वरिवा° I चक्खुणा NR परिस्सअन्तो 12 N गुरुअणो IR उप° y उव° S om. ता I आआरं SN °वज्जस्स R परिवज्जस्स y पडिरज्जस्स I पडिवज्जिहि 13 I सव्रीडाचरणानं y सव्रीडं NR 2. hd. वन्दनं I पादवन्दनां N कुरुते 15 R धर्मिष्ठा 16 I पुरुम°.

गौतमी। जाद वरो क्खु एसो ण उण आसिसा।

कण्वः। वत्से इतः सद्योहुताग्नीन्प्रदक्षिणीकुरुष्व। ॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

कण्वः। वत्से।

> अमी वेदीं परितः क्लृप्तधिष्ण्याः
> समिद्वन्तः प्रान्तविस्तीर्णदर्भाः ५
> अपघ्नन्तो दुरितं हव्यगन्धै–
> र्वैतानास्त्वां वह्नयः पालयन्तु ॥ १०३ ॥ (83)

॥ शकुन्तला प्रदक्षिणं करोति ॥

कण्वः। वत्से प्रतिष्ठस्वेदानीम्। ॥ सदृष्टिविक्षेपं ॥ क्व नु ते शार्ङ्गरव- P. 52.
शारद्वतमिश्राः। १०

॥ प्रविश्य ॥ शिष्यौ। भगवन्निमौ स्वः।

कण्वः। वत्स शार्ङ्गरव भगिन्याः पन्थानमादेशय।

शिष्यः। इत इतो भवती। ॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

कण्वः। भो भोः संनिहितवनदेवतास्तपोवनतरवः।

> पातुं न प्रथमं व्यवस्यति जलं युष्मास्वसिक्तेषु या १५
> नादत्ते प्रियमण्डनापि भवतां स्नेहेन या पल्लवम्

---

1 R जादे S om. जाद I om. द I कलु NIy om. उण NR आसिसो I आसिसो 2 I om. इतः I सद्य° ZNy °हुतानग्नीन् Z om. सर्वे परि° N °क्रामति R शकुन्तला तथा करोति। सर्वे निष्क्रामन्ति 3 I om. कण्वः SI om. वत्से 4 I क्षिप्तधूमाः R °धिष्ण्याः y °धिष्ण्याः 5 I प्राप्तसंस्तीर्ण° 6 y °गन्धैः 7 N वैता° R °नाः त्वां परिपालयन्तु om. वह्नयः 8 NI प्रदक्षिणीकरोति 9 NRSy °क्षिप्तं I om. नु ZSNR शाङ्गरव° I om. शार्ङ्ग° to स्वः l. 11. 11 y प्रविशतः शिष्यौ 12 I om. कण्वः Iy om. वत्स ZSNR शाङ्ग° I साङ्गरव y पन्था- नमा° 13 S शाङ्ग° pro शिष्यः N इत इतः R इतः२ भवती I भवतीति परि° S इति परिक्रामन्ति Z इति सर्वे परि° 14 I om. भो N भोः२ R भो भो y भो भोस् R °निहिते SI om. तपोवन SR add शृणुत I शृणुत: 15 I adds शकुन्तला.

अायो वः कुसुमप्रवृत्तिसमये यस्या भवत्युत्सवः
सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुज्ञायताम् ॥ १०४ । (84)

शार्ङ्गरवः। ॥ कोकिलशब्दं सूचयित्वा ॥ भगवन् ।

अनुमतगमना शकुन्तला ते तरुभिरियं वनवासबन्धुभिः
५ परभृतविरुतं कलं यदासीत्प्रतिवचनीकृतमेभिरात्मनः ॥ १०५ ॥ (85)

नेपथ्ये। रम्यान्तरः कमलिनीहरितैः सरोभि–
श्छायाद्रुमैर्नियमितार्कमरीचितापः
भूयात्कुशेशयरजोमृदुरेणुरस्याः
शान्तानुकूलपवनश्च शिवश्च पन्थाः ॥ १०६ ॥ (86)

१० ॥ सर्वे सविस्मयमाकर्णयन्ति ॥

गौतमी। जाद णादिकुलसिणिद्धं अब्भणुणादा सि तवोवणदेवदाहिं। ता पणम भअवदीणं।

P. 53. शकुन्तला। ॥ सप्रणामं परिक्रम्य जनान्तिकं ॥ पिअंवदे अज्जउत्तदंसणस्सुआए वि अस्समपदं परिच्चअन्तीए दुक्खदुक्खेण चलणा मे पुरोमुहा
५ णिवडन्ति।

प्रियंवदा। ण केवलं तुमं ज्जेव तवोवणविरहकादरा। तए

---

1 Z °प्रवृत्त°. 2 In the MSS. and y the stanza 104 is closely followed by stanza 106. The above is the reading of Candraçekhara and Çaṅkara. 3 SNR शाङ्ग° I साङ्ग° Ry कोकिलरुतं N शां भगवन् 4 N सा pro ते RI om. ते I भृततरु° or भूततरु° 5 Z °विरुतं यदथ प्रति° S °त्मनस्तत् 6 I हारीतैस् y सरोभिः 9 N शान्तो s नुकूल° 10 ZR सर्वे विस्म° I सर्वे ससम्भ्रमं सङ्कुलयन्ति (sic) 11 R om. जाद S ज्जादि° NRI णणादि° y ज्ञादि° I °उल° NSy °ज्ञणा° R °सिलेठं Zy °णणादगमणा I °दाहिं गमणो। 12 N पणामस्व Ry पणामस्स S भअदीणं I °दि° 13 I प्रणाम्य R हला पि° I हला प्रियं° Z °दंसणुज्झआए N °णुसुआए R °णसूआए S °णूअआए I °णसुआए 14 N °दुक्खेणं I दुःखदुक्खेण y om. दुक्ख I चलणाः NZ चरणा SI मे चल° R om. मे y पुलो मुहा 15 N ण णिवद° R ण णि° I ण पसरन्ति 16 I ण केवलं तवोपरिअअकादरा तुमं ज्जेव.

उवत्थिदविश्रोश्रस्स तवोवणास्स वि श्रवत्थं पेक्ख दाव।

उग्गलइ दब्भकवलं मई परिश्चत्तणाश्चणा मोरी

श्रोसरिश्रपण्डुवत्ता मुश्रन्ति श्रङ्गाइं व लदाश्रो॥१०७॥(87)

शकुन्तला। ॥ स्मृत्वा ॥ ताद लदाबहिणिश्रं दाव माहविं श्रामन्तइस्सं।

कण्वः। वत्से श्रवैमि ते तस्यां सौहार्दम्। इयं सा दक्षिणे। पश्य। ५

शकुन्तला। ॥ उपेत्य लतामालिङ्ग्य ॥ लदाबहिणिए पच्चालिङ्ग मं साहामईहिं बाहाहिं। श्रज्ज पहुदि दूरवत्तिणी खु दे भविस्सं। ताद श्रहं विश्र इश्रं तए चिन्तणीश्रा।

कण्वः। वत्से।

संकल्पितं प्रथममेव मया त्वदर्थे १०

भर्तारमात्मसदृशं स्वगुणैर्गतासि।

श्रस्यास्तु संप्रति वरं त्वयि वीतचिन्तः

कान्तं समीपसहकारमिमं करिष्ये॥१०८॥(88)

तदितः पन्थानं प्रतिपद्यस्व।

शकुन्तला। ॥ सख्यावुपेत्य ॥ हला एसा दोण्हं पि वो हत्थे णिक्खेवो। १५

---

1 RI उप° y उश्च° S वि दाव श्रव° पे° R पेक्ख२ 2 S उग्गिपणादब्भकवला मिई N उग्गलइ Zy उग्गिलइ I उदिलइ R दब्भकरणं मई न परिश्चत्ता (त्ता from 2. hd.) NRZI °णात्रणा R मोश्चरी 3 cdd. y पाण्डु° S °श्चत्ताइं R °पत्ता Z मुहन्ति cdd. y श्रङ्गाइं वणालदाश्रो 4 Z स्मित्वा I तात NR °श्रहिणीं Z °श्रहिणिं R ताव I om. दाव Z माधविं N मधवीं RIy माहवीं 5 SI ते सौहृ° (I सोहृ°) श्रस्यां ... दक्षिणेन R पश्य२ 6 R ताम् pro लताम् S om. लदा Ry °श्रहिणि I वणादेसिणि माहविलदाश्रहिणिए I °लिङ्गश्च y °लिङ्गस्व I °महहिं श्राहहिं R om. श्राहाहिं, 2. hd. in margin has श्राहुहिं 7 N °वत्ति I दे दूर° SI °वट्टिणी om. खु ZNRy कखु 8 Z दे pro तए S विश्र तए चि° कखु इश्रं I °नीया 12 N तस्यास्तु 13 S इदं 14 NRy प्रस्थानं 15 Z सख्यौ R सख्यामु° S हला२ I हलाणो एषा cdd. y दोण्णं S हि N om. वो Z णिक्खेवो I णिक्खेवो NS णिक्खित्ता R णिक्खेदृत्ता।

सख्यौ। अअं जणो कस्सिं दाणिं समप्पिदो। ॥ इति बाष्पं विसृजतः ॥

काण्वः। अनुसूये प्रियंवदे। अलं रुदितेन। ननु भवतीभ्यामेव P. 54. शकुन्तला स्थिरीकर्तव्या। ॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

शकुन्तला। ताद एसा उडअपज्जन्तआरिणी गब्भहारमन्थरा मअवहू ५ जदा सुहप्पसवा भवे तदा मे कं पि पिअणिवेअणाइत्तअं विसज्जइस्सध। मा एदं विसुमरिस्सध।

काण्वः। वत्से नेदं विस्मरिष्यामि।

शकुन्तला। ॥ गतिभेदं रूपयित्वा ॥ अम्मो को णु क्खु एसो पदकुत्तो विअ मे पुणो पुणो वसणन्ते सज्जदि। ॥ परिवृत्यावलोकयति ॥

१० काण्वः। यस्य त्वया व्रणविरोहणमिङ्गुदीनां
तैलं न्यषिच्यत मुखे कुशसूचिविद्धे
श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति
सो ऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते॥ १०१॥ (89)

शकुन्तला। वच्छ किं मं सहवासपरिच्चाइणिं अणुबन्धसि। णं १५ अचिरप्पसूदोवरदाए जणणीए विणा जधा मए वड्ढिदो सि तधा

---

1 SI कस्स दाणि इत्थे सम° NR(Z?) कस्सिं SINZy दाणि y has it after अअं I om. इति ZNRIy बाप्पं y सृजतः 2 SI om. प्रियंवदे N तत्र भवती° 3 Z इति सर्वे 4 I प्राकु°। विलोक्य। S °परिआरिणी I °चारिणी S गब्भतर° I गब्भभावमन्थरा SI मिअ° N जधा R सुह° जदा 5 R होदि y होइ NI तधा SNy किंचि R किंचि अ Z किम्पि I पिअं निवेदइतुअं N °णिवेदइतुअ S °वेअइत्तअं Z °इत्तकं 6 NZ णा pro मा R एवं ZN इदं N विसुमरिदव्वं y om. मा एदं वि° 8 RI अह्मो S णणु I om. पद° to अ incl. (l. 12.) 9 S om. पुणो once N उणो उणो 10 y व्रणा° ZS 1. hd. y °विशोषणा° 11 y न्यसिच्यत 12 N जहति 14 Sy प्राकु°। आलिङ्गनमभिनीय सास्रं (om. S)। NR om. वच्छ I वत्स SNRIy °इणीं I अणु-

दाणिं पि मए विरहिदं तादो तुमं चिन्तइस्सदि। ता णिअत्तस्स वच्छ णिअत्तस्स। ॥ इति रुदती प्रस्थिता ॥

काण्वः। वत्से अलं रुदितेन। स्थिरा भव। इतः पन्थानमवलोकय।

उत्पक्ष्मणोर्नयनयोरुपरुद्धवृत्तिं
बाष्पं कुरु स्थिरतया शिथिलानुबन्धम्। ५
अस्मिन्नलक्षितनतोन्नतभूमिभागे
मार्गे पदानि खलु ते विषमीभवन्ति॥११०। (90)

शार्ङ्गरवः। भगवन्नुदकान्तं स्निग्धो ऽनुगम्यत इति स्मर्यताम्। तदिदं सरसीतीरमत्र नः संदिश्य प्रतिगन्तुमर्हसि।

काण्वः। तेन हि इमां क्षीरवृक्षच्छायामाश्रयामः। ॥ सर्वे तथा नाटयन्ति ॥ १०

काण्वः। किं नु खलु तत्र भवतो दुःषन्तस्य युक्तरूपं संदेष्टुं। P. 55.
॥ इति चिन्तयति ॥

अनुसूया। सहि ण णो अस्समपदे अत्थि को वि चित्तवन्तो जो तए विरहिज्जन्तो अज्ज ण ऊसुओ कदो। पेक्ख।

---

1 Z इदाणिं SN इदाणीं RI इदानीं y मझ्रा R om. मए y om. तुमं 1S ता णिअत्त वच्छ (I वत्स) णिअत्त N only ता णिवत्तस्स y only ता णिउत्त R om. the whole sentence. 3 SI om. वत्से I प्रस्थानम° ZR आलोकय 5 ZNRIy बाष्पं 8 I om. शार्ङ्ग° ZN शाङ्ग° S शिष्यः R शिष्यौ Z भो भग° N भगवन्नुदकान्तिकं SI भगवन्नोदकान्तात्परं स्निग्धो ऽ नुगन्तव्य इति (in I corrupt: स्निग्धानु°) R °यते इति N इति स्मर्यतां y इति नीति स्म° 9 Z om. तदिदं N तदत्र सरस्वतीतीरमिदं नः etc. I om. प्रति 10 Z om. हि N क्षीरि° SI इमां तरुच्छायाम° S सर्वे तथा स्थिताः I सर्वे तथैव र (sic) स्थिताः 11 y अत्र S दुःषन्त° N दुष्य° ZRy दुष्म° I दुःश° SI संदेष्टव्यं Z °ष्टुमिच्छामि 13 I अनु°। शकुन्तलां प्रति। ZNRy om. ण SI णो pro णो R °पदे ऽ त्थि I °वदे I चिन्तवन्तो S चित्तव deleto न्तो 14 y तए विरहअन्तीए N om. अज्ज SN उसुओ IR उस्सुओ y उक्कणओ Z om. कदो NR पेक्खर I ता पे॰ y पे॰ दाव.

पुडइणिवत्तन्तरिश्रं वाहरिश्रो णाणुवाहरेइ पिश्रं
मुहउव्वूढमुणालो तइ दिट्ठिं देइ चक्काश्रो ॥१११॥ (91)

कण्वः। वत्स शार्ङ्गरव। इति त्वया मद्वचनात्स राजा शकुन्तलां पुरस्कृत्याभिधातव्यः।

५ अस्मान्साधु विचिन्त्य संयमधनानुच्चैःकुलं चात्मन–
स्त्वय्यस्याः कथमप्यबान्धवकृतां स्नेहप्रवृत्तिं च तां
सामान्यप्रतिपत्तिपूर्वकमियं दारेषु दृश्या त्वया
दैवाधीनमतः परं न खलु तत्स्त्रीबन्धुभिर्याच्यते॥११२॥ (92)

शिष्यः। भगवन्गृहीतो ऽयं संदेशः।

१० कण्वः। ॥ शकुन्तलां विलोक्य ॥ वत्से त्वमिदानीमनुशासनीया। वनौकसो ऽपि वयं लोकज्ञा एव।

शिष्यः। भगवन्न खलु कश्चिदविषयो नाम धीमताम्।

कण्वः। वत्से सा त्वमितः पतिगृहं प्राप्य

---

1 N पुउइणि° R पुटइ° Sy °पत्त° N °वत्तान्तरीश्रं N वाहरइश्रो ZRy वि णा° I व णा° I °हरेदि Zy °हरइ 2 y मुहउव्वू° I मुहव्वू° Z °मिणालो I उइ Z दिट्ठिं I दिट्ठि ZNR दत्ति I दत्त SNRI चक्कवाश्रो. After dist. 111 Z inserts: शकु°। सहि सव्वं ज्जेव पालिणीवत्तन्तरिश्रं पिश्रं श्रणावेक्खन्ती श्राउलं वसेदि चक्कवइश्रा सन्नासं दुक्खवरं क्खु करेदि y inserts: शकुन्तला। सव्वं ज्जेव नलिनीपत्तान्तरिश्रं पिश्रसहश्ररं श्रणापेक्खन्तो वाउलं चक्कवाई श्रालश्रदि I ins.: शकु°। सहि सव्वं ज्जेव नलिनीवत्तन्तरिश्रं पिश्रचरं श्रापृच्छन्ती श्राउलं चक्कवाई श्रारसदि सवासं दुःक्करं क्खु इयं करेदि। प्रियं°। सहि मा एव मन्तेहि॥ श्रज्ज पिएणा विणा त्तं गमेइं राइं विसूरणादिहं। हन्त गुरु वि दुक्खं श्रासाश्रन्धो सहावेदि 3 SZNR शाङ्ग° I साङ्ग° R पुरष्कृ° After °व्यः ZI insert: शाङ्ग° (I साङ्ग°) श्राज्ञापयतु भवान्। कण्वः। 5 SNRIy चात्मनः 7 N °प्रवृत्तिपूर्व° 8 y भाग्याधी° 10 SI शकुन्तलामुपेत्य R वत्स y om. वत्से ZNy शासनीया R शासनीयासि 11 S लौकिकज्ञा N लोकव्यवहारज्ञा Z कालज्ञा 12 Z om. भगवन् SINRy भगवत् R om. न खलु N om. नाम ZSI कश्चिद् धी° अवि° नाम 13 Iy

शुश्रूषस्व गुरून्कुरु प्रियसखीवृत्तं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भोगेष्वनुत्सेकिनी — P. 56.
यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥११३॥ (93)

कथं वा गौतमी मन्यते। ५

गौतमी। एत्तिअं क्खु वधूणं उवदेसो। ॥ शकुन्तलां प्रति ॥ जाद मा विसुमरिस्ससि।

कण्वः। एहि वत्से परिष्वजस्व मां सखीजनं च।

शकुन्तला। ताद इदो ज्जेव पिअसहीओ विणिअत्तिस्सन्ति।

कण्वः। वत्से। इमे अपि प्रदेये। तन्न युक्तमनयोस्तत्र गन्तुम्। त्वया १० सह गौतमी गमिष्यति।

शकुन्तला। ॥ पितुरङ्कमाश्लिष्य ॥ कधं दाणिं तादस्स अङ्कादो परिब्भट्ठा मलअपव्वदुम्मूलिदा विअ चन्दणलदा देसन्तरे जीविदं धारइस्सं।
॥ इति रोदिति ॥

---

1 Zy °वृत्तिं 3 S °नुत्सेकिनी 6. 7 Zy एत्तिअं किं R एत्तिकं I एत्तिअ S बहूणं RIy बहूनं Ry उवअ° I °देसो ZNR om. शकु° प्रति SI विसुमरेसि एदं (I दं) R जादे मा वि° एदं y जाद एवं क्खु हिअए करेमि मा वि° 8 N om. एहि Z om. वत्से Z °ष्वजस्व R यथेष्टं परि° SIN परिष्व° 9 NRy om. ताद y °सहीओ वि णि° N °णिवत्ति° 10 R इमे S पि देये y परप्रदेये N om. तन्न 12 S अङ्का° SINZy दाणि S l. hd. अङ्कादो R अङ्कदो ZI °ब्भट्ठा 13 N °पव्वदादो उम्मू° R °पव्वदादुम्मूलिआ I मलअपव्वदुम्मूलिदा y °पव्वदुम्मुलिदा NR देसान्तरे NRIy om. इति रोदिति After dist. 114 (94) ZNy add अपि च इदं (om. y; N चेदं) अवधारय (om. y)।

यदा शरीरस्य शरीरिणश्च
पृथक्त्वमेकान्तत एव भावि
आहार्ययोगेन (y अह°) वियुज्यमानः
परेण को नाम (N नाम) भवेद्विषादी ॥

अभिजनवतो भर्तुः श्लाघ्ये स्थिता गृहिणीपदे
विभवगुरुभिः कृत्यैरस्य प्रतिक्षणमाकुला
तनयमचिरात्प्राचीवार्कं प्रसूय च पावनं
५ मम विरहजां न त्वं वत्से शुचं गणयिष्यसि॥११४॥(94)

शकुन्तला। ॥ पादयोः पतित्वा ॥ ताद वन्दामि।

काण्वः। वत्से यदहमीहे तदस्तु ते।

शकुन्तला। ॥ सख्यावुपेत्य ॥ सहीओ एध दुवे वि मं समं ज्जेव परिस्सअध।

सख्यौ। ॥ तथा कृत्वा ॥ सहि जइ कदा वि सो राएसी पच्चहिण्णाणमन्थरो
१० भवे तदो से अत्तणो णामधेअङ्किदं अङ्गुलीअअं दंसइस्ससि।

शकुन्तला। इमिणा संदेसेण वो कम्पिदं मे हिअअं।

P. 57. सख्यौ। सहि मा भाआहि। सिणेहो पावं आसङ्कदि।

शार्ङ्गरवः। ॥ विलोक्य ॥ भगवन्नगान्तरमधिरूढः सविता। तत्त्वरतां भवती।

शकुन्तला। ॥ भूयः पितुरङ्कमाश्लिष्य ॥ ताद कदा णु क्खु भूओ तवोवणं
१५ पेक्खिस्सं।

काण्वः। वत्से।

---

6 R पितुः पाद° 7 Z om. वत्से 8 R उपगम्य Z om. वि I om. मं y om. समं ज्जेव ZI परिष्व° y संपरि° 9 Z जदि S कआ R om. कदा SR पच्चहि° 10 Iy तदा NR om. से y अप्पणो N °धेआङ्किदं R °धेआ° SI णामाङ्किदं एदं अङ्गु° S दंसेसि त्ति I मेसि त्ति y °इस्सदि 11 SZ सन्देसेण I सन्देशेण R सन्देशेन S °दं हिअअं मे I °दं धिअअ (sic) मे हि° N मे अइ हि° y °दं हि° मे 12 I om. सहि S भाइ I भा N भीआहि I सिनेहो ZR पाव-माण° Iy परमाण° 13 SI शिष्यः ZNR शार्ङ्ग° R om. विलोक्य S अगान्तमधि° IC युगान्तरमधि° Z भगवान् कण्वगतिदूरमारूढः N °तरमारूढः R दूरम° y गगनान्तर° N त S om. तत् SN त्वरतां२ N तत्र भवती R त्वरयात्रभवतीं I om. भवती 14 SI पितरमा° Ry om. भूओ N ण पेक्खिस्सं

भूत्वा चिराय चतुरन्तमहीसपत्नी
दौःषन्तिमप्रतिरथं तनयं प्रसूय
तत्संनिवेशितधुरेण सहैव भर्त्रा
शान्त्यै करिष्यसि पदं पुनराश्रमे ऽस्मिन् ॥ ११५ ॥ (95)

गौतमी। जाद परिहीअदि दे गमणवेला। ता णिअत्तावेहि पिदरं। ५
अध वा चिरेण वि एसा ण णिअत्तइस्सदि। ता णिअत्तदु भवं।

कण्वः। वत्से उपरुध्यते मे तपोवनानुष्ठानम्।

शकुन्तला। तवोवणावावारेण णिरुक्कण्ठो तादो। अहं उण
उक्कण्ठाभाइणी संवुत्ता।

कण्वः। अयि। किं मामेवं जडीकरोषि। ॥ निःश्वस्य ॥ १०

अपयास्यति मे शोकः कथं नु वत्से त्वयार्चितपूर्वम्
उटजद्वारि विरूढं नीवारबलिं विलोकयतः ॥ ११६ ॥ (96)

गच्छ। शिवास्ते सन्तु पन्थानः।

॥ इति निष्क्रान्ताः शकुन्तलया सह गौतमीशार्ङ्गरवशारद्वतमिश्राः ॥

सख्यौ। ॥ चिरं विलोक्य सकरुणं ॥ हद्धी हद्धी अन्तरिदा सउन्तला वणराईहिं। १५ P. 58.

कण्वः। अनसूये प्रियंवदे। गता वां सहचरी। निगृह्य शोकावेशं
मामनुगच्छतम्। ॥ सर्वे प्रस्थिताः ॥

---

1 S °सपत्नी 2 S दौःष्मन्तिमप्रतिहतं N दौष्व° ZRy दौष्य° I दौःस° 4 I करिष्यति 5 R जाद N परिहीअदि y गमणा° 6 SI चिरेणावि एसा तुमं I णाम वत्तयिस्स (sic) Z वि ण एणा सा णिअत्तिस्सदि R ण एसा N विअत्त° y णिवत्त° R ता णिअत्तअदु N णिअत्तेदु y णिअत्ताअदु 7 SI गम 8 Z °वावारेण I °वणाव (sic) णिरु° y तवोवणावरोधे ण उक्कपिठदो तादो I om. उण 10 y om. किं ZR निश्व° 11 y अयि यास्यति S अपयाति SR त्वया रचित° 13 NZy ते पन्थ° सन्तु (Z सन्त्विति निष्क्रा°) 14 Iy om. सह S शकुन्तलागौतमी° SNRZ °शार्ङ्ग° I °शार्ङ्गरवशार° 15 SI अवलोक्य R विचिन्त्य I om. सउ° R शउ° NZ °वाइहिं SRI °राइएहिं y °आईहिं 16 SI प्रियं° अनु° (S अन°) N शोकावेगं Z शोकं 17 R मा-नुगच्छतं SI मामनुगच्छतां भगवती N इति pro सर्वे.

उभे। ताद सउन्तलाविरहिदं सुणं विग्र तवोवणं पविसामो।

कण्वः। स्नेहवृत्तिरेवं दर्शिनी। ॥ सविमर्षं परिक्रम्य ॥ हन्त। भोः शकुन्तलां विसृज्य लब्धमिदानीं स्वास्थ्यम्। कुतः।

अर्थो हि कन्या परकीय एव
५ तामेव संप्रेष्य परिग्रहीतुः
जातो ऽस्मि सद्यो विशदान्तरात्मा
चिरस्य निक्षेपमिवार्पयित्वा॥ ९९७॥ (97)

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ इति शकुन्तलाप्रस्थानं नाम चतुर्थो ऽङ्कः ॥

---

1 R °विरइदं N °शामो R °साम: 2 R स्नेहप्रवृत्तिरेवं I एव SI शंसिनी I om. हन्त I सकु° विलोक्य om. स्वास्थ्यं R om. कुत: 5 S तामव I यामप 6 SI सम्यग् pro सद्यो RI विषदा° 8 SZ om. इति नि° सर्वे 9 SZ °स्थानो NRI only चतुर्थो ऽङ्कः (N ऽङ्क).

॥ ततः प्रविशति कञ्चुकी ॥ P. 60.

कञ्चुकी। ॥ निःश्वस्य ॥ अहो बत कीदृशीं वयोवस्थामापन्नो ऽस्मि।

आचार इत्यधिकृतेन मया गृहीता
या वेत्रयष्टिरवरोधगृहेषु राज्ञः
काले गते बहुतिथे मम सैव जाता ५
प्रस्थानविक्लवगतेरवलम्बनाय ॥ ११८ ॥ (100)

यावदभ्यन्तरगताय देवाय स्वमनुष्ठेयमकालक्षेपार्हं निवेदयामि।
॥ लोकमन्तरं गत्वा ॥ किं पुनस्तत्। ॥ विचिन्त्य ॥ आं ज्ञातम्। काण्वशिष्या-
स्तापस्विनो देवं द्रष्टुमिच्छन्ति। भोश्चित्रमेतत्।

क्षणात्प्रबोधमायाति लङ्घ्यते तमसा पुनः १०
निर्वास्यतः प्रदीपस्य शिखेव जरतो मतिः ॥ ११९ ॥

॥ परिक्रम्य दृष्ट्वा ॥ एष देवः। P. 61.

प्रजाः प्रजाः स्वा इव तन्त्रयित्वा
निषेवते शान्तमना विविक्तम्
यूथानि संचार्य रविप्रतप्तः १५
शीतं दिवा स्थानमिव द्विपेन्द्रः ॥ १२० ॥ (102)

यत्सत्यं शङ्कित इवास्मीदानीमेव धर्मासनादुत्थिताय देवाय

---

1 y अथ पञ्चमो ऽङ्कः 2 ZR om. कञ्चुकी ZR निश्व° S om. निःश्व° N °त्यहो SI have ततः before dist. 118. 4 R and gloss in S अवरोधपुरेषु 7 N यावदन्तर्गताय om. देवाय y स्वनियोगमकालक्षेपं Z °कालक्षेपं R °कालप्रतिक्षेपक्षेपं SI आवेद° 8 I अनन्त (sic) R अनन्तरं I संमृत्य (sic) SZNR om. विचिन्त्य I आ Z आः 9 Z एता 10 y तमसा लङ्घ्यते 12 SI परिक्रम्यावलोक्य च 13 N तन्त्रयित्वा 15 N रविप्रदीप्तः 16 R शीतं गुहास्थान° 17 S शङ्कितस्थानम्मि edd. y °मि इदा° IZ उत्थाय

कण्वशिष्यागमनं निवेदयितुम्। अथ वा कृतो वा विश्रामो लोकपालानाम्। तथा हि।

भानुः सकृद्युक्ततुरङ्ग एव
रात्रिंदिवं गन्धवहः प्रयाति।
५ शेषः सदैवाहितभूमिभारः
षष्ठांशवृत्तेरपि धर्म एषः॥१२१॥(101) ॥ इति परिक्रामति ॥

P. 59. ॥ ततः प्रविशति राजा विदूषको विभवतश्च परीवारः ॥

राजा। ॥ अधिकारखेदं निरूप्य ॥ सर्वः प्रार्थितमधिगम्य सुखी संपद्यते। राज्ञां तु चरितार्थतापि दुःखोत्तरैव। कुतः।

१० औत्सुक्यमात्रमवसादयति प्रतिष्ठा
क्लिश्नाति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव।
नातिश्रमापनयनाय यथा श्रमाय
राज्यं स्वहस्तधृतदण्डमिवातपत्रम्॥१२२॥(103)

P. 64. नेपथ्ये वैतालिकौ। जयति जयति देवः।

१५ एकः। स्वसुखनिरभिलाषः खिद्यसे लोकहेतोः
प्रतिदिनमथ वा ते सृष्टिरेवंविधैव।
अनुभवति हि मूर्ध्ना पादपस्तीव्रमुष्णं
शमयति परितापं छायया संश्रितानाम्॥१२३॥ (104)

---

1 SIR om. वा after कुतो 2 S om. तथा हि 3 RI सकृन्मुक्त° 4 N प्रवाति 5 N बिभर्ति शेषः सततं धरित्रीं 6 I om. इति 7 Zy विदूषकश्च I °भवतः सपरी° 8 Ny °भेदं Z अधिक्षेपं नि° N सर्व्वप्रा° 9 NRy om. अपि S corr. दुःखोऽवैव R om. कुतः 11 ZRy °रेवं 12 N °मापनाय 14 S वैतालिकौ२ 15 SI एकस्तु SI °लासः N खिद्यते

द्वितीयः नियमयसि विमार्गप्रस्थितानात्तदण्डः
प्रशमयसि विवादं कल्पसे रक्षणाय।
अतनुषु विभवेषु ज्ञातयः सन्तु नाम
त्वयि तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं जनानाम्॥ १२४॥ (105)

राजा। ॥ आकर्ण्य ॥ आश्चर्यम्। एतेन कार्यानुशासनपरिश्रान्ताः पुनर्नवीकृताः स्मः। ५

विदूषकः। भो गोविन्दारओ त्ति भणिदस्स रिसभस्स परिस्समो णस्सदि।

राजा। ॥ सस्मितं ॥ ननु क्रियतामासनपरिग्रहः।

॥ उभावुपविष्टौ परिजनश्च यथास्थानं स्थितः। नेपथ्ये वीणाशब्दः ॥ १०

विदूषकः। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ भो वअस्स संगीदसालन्तरे कणं देहि। लअसुद्धाए वीणाए सरसंजोओ सुणीअदि। जाणे तत्थ भोदी हंसवदी वण्णपरिचअं करेदि त्ति।

राजा। तूष्णीं भव यावदाकर्णयामि।

कञ्चुकी। ॥ विलोक्य ॥ अये अन्यासक्तचित्तो देवः। तदवसरं प्रतिपालयामि। ॥ एकान्ते स्थितः ॥ १५

॥ नेपथ्ये गीयते ॥

---

3 Ny सस्मि 5 R °पयाश्चर्यं NI साश्चर्यमाकर्ण्य SZ om. आश्चर्यं 6 S 1. hd. नवीभूताः y om. स्मः 7 R विदू° । विहस्य । ZNRy om. भो I °न्दाकरो ZSNR विग° N °भस्स वि R °भस्स किं पि समो (sic) 10 R °जनः om. च I om. यथास्थानं 11 IN °गीदअसा° S °गीदअसालअब्भन्तरे R °सालअब्भन्तरे Z °लान्तरे 12 Ny ताललअ° R °सुद्धाए R साल° y °संजो SNI तत्त S भोदि y om. हंसवदी 13 I °परिचयं SIN om. त्ति 14 I तू (sic) ZNRy तुण्णीं 15 R अये ऽन्या° S अये न्यासक्तचित्तो I अये न्यासक्त° Z देवम् 16 SINR °यामीत्येकान्ते 17 y गायति.

अहिणवमहुलोहभाविओ तह परिचुम्बिअ चूअमञ्जरिं
कमलवसइमेत्तणिव्वुओ महुअर वीसरिओ सि णं कहं॥१२५॥(98)

राजा। अहो रागपरिवाहिनी गीतिः।

विदूषकः। भो वअस्स। किं दाव से गीदिआए गहिदो भवदा
५ अक्खरत्थो।

राजा। ॥ सस्मितं ॥ सकृत्कृतप्रणयो ऽ यं जनः। तदहं देवीं हंस-
वतीमन्तरेणोपालम्भमागतो ऽ स्मि। सखे माधव्य मद्वचनादुच्यतां
देवी हंसवती सम्यगुपालब्धो ऽ स्मीति।

विदूषकः। जं भवं आणवेदि। ॥ उत्थाय ॥ भो वअस्स। गहिदो तए
P. 60. १० परकेरएहिं हत्थेहिं सिहण्डके अच्छभल्लो। ता अवीदराअस्स
विअ समणस्स णत्थि दाणिं मे मोक्खो।

राजा। गच्छ। नागरकवृत्त्या शान्त्वयैनाम्।

विदूषकः। का गदी। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा। ॥ स्वगतं ॥ किं नु खलु गीतमेवंविधमाकर्ण्येष्टजनविरहादृते
१५ ऽ पि बलवदुत्कण्ठितो ऽ स्मि। अथ वा।

---

1 Iy अहिणअ° I °कुसुमलोह° S °भावि y °भावुओ N °मञ्जरी SIRy °मञ्जरीं 2 NRI °वसदि° ZS °वसति° y °रमदि° NRZS °णिव्वुदो I °णिव्विदो y निव्वुदो I विसुमरिदो y विसुमरिदेसि Z om. सि NZ कधं I कथं 3 y om. अहो 4 N विदू°। कर्णं दत्वा। S om. भो वअस्स I om. भो ZR अवि गहिदो Iy अवगाहिदो SNRI भवदा एत्थ (R भअदा) R अक्खर° 6 ZS om. सस्मितं y om. कृत R जनः। इत्यक्षरार्थः। तद° N हंस° देवीं S °रेणोपलब्धमुपगतो I °णोपल° Zy °रेण उपा° R °रेण उपालम्भनं 8 I om. हंसवती SN निपुणं pro सम्यग् R उपल° om. इति Z ऽ स्मि इति 9 S भअवं I om. भो वअस्स N अज्ज गहितो I गिहीदो 10 SZNy परकेरहिं R परकीएहिं I परकेण हत्थेण N सिहण्डए R सिखण्डके ZNy अवीत° Z °रागस्य 11 S समणकस्स I समास्स (sic) Z बह्मणस्स R ब्रह्मणकस्स y कवत्रणाअस्स S स दा° SNZIy दाणि R om. दाणिं y om. मे 12 NR गच्छ गइ ZIy नागर° ZNRIy °वृत्त्या Z शान्त्ययै° S सान्त्व° I सान्त्वयै° 14 S आत्मगतं RI om. स्वगतं ZN om. नु cdd. y °र्ण इष्ट° ZI om. जन-

रम्याणि वीक्ष्य मधुरांश्च निशम्य शब्दा –
न्पर्युत्सुको भवति यत्सुखितो ऽपि जन्तुः।
तच्चेतसा स्मरति नूनमबोधपूर्वं
भावस्थिराणि जननान्तरसौहृदानि॥१२६॥ (99)

॥ अस्मृतिनिमित्तमुन्मनस्कत्वं रूपयति ॥ ५

कञ्चुकी। ॥ उपगम्य ॥ जयति जयति देवः। एते खलु हिमगिरेरुपत्य- P. 61.
कारण्यवासिनः कण्वसंदेशमादाय सस्त्रीकास्तपस्विनः प्राप्ताः।
इति श्रुत्वा देवः प्रमाणम्।

राजा। ॥ सविस्मयं ॥ किं कण्वसंदेशहारिणः सस्त्रीकाः तपस्विनः।

कञ्चुकी। अथ किम्। १०

राजा। तेन हि विज्ञाप्यतां मद्वचनादुपाध्यायः सोमरातः। अमूना-
श्रमवासिनः श्रौतेन विधिना सत्कृत्य स्वयमेव प्रवेशयितुमर्हसीति।
अहमप्येतांस्तपस्विदर्शनोचिते देशे प्रतिपालयामि।

कञ्चुकी। यथाज्ञापयसि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा। ॥ उत्थाय ॥ वेत्रवति अग्निशरणामार्गमादेशय। १५

प्रतीहारी। इदो इदो एदु देवो। ॥ परिक्रम्य ॥ भट्टा एसो अहि- P. 62.
णवसंमज्जणरमणीओ संणिहिदहोमधेणू अग्गिसरणालिन्दओ।
ता आरोहदु देवो।

4 S भावस्थितानि 5 R उन्मनस्कं y उन्मनस्कतां निरूपयति 7 I प्राप्तः NSy प्राप्ता
9 SI सादरं सविस्मयं N कथं I सत्यं pro किं R om. किं Z किन्नु सन्देश° y om. तपस्विनः
11 SI सोमदत्तः Z om. सोमरातः 12 y पुरस्कृत्य Z °हसि इति R °हति om. इति 13 Z
तपस्विनो दर्शनोचिते N °नोचितप्रदेशे I तपस्विनोचितस्थाने S °चिते स्थाने पालयामि R
°लयामीति 14 ZNSI °यसीति नि° R om. इति नि° 15 Z °शरणमार्गं 16 SI om. इदो
इदो SI एदु२ S परिक्रामन्तः S om. भट्टा 17 R °धेणु SR अग्नि° R °सरणाणिन्दओ 18
R देओ.

राजा। ॥ साभिनयमाहृत्य परिजनांसावलम्बी तिष्ठन् ॥ वेत्रवति किमुद्दिश्य तत्र भवता कण्वेन मत्सकाशमृषयः प्रेषिताः।

किं तावद्व्रतिनामुपोढतपसां विघ्नैस्तपो दूषितं
धर्मारण्यचरेषु केन चिदुत प्राणिष्वसच्चेष्टितम्।
५ आहो स्वित्प्रसवो ममापचरितैर्विष्टम्भितो वीरुधा –
मित्यारूढबहुप्रतर्कमपरिच्छेदाकुलं मे मनः ॥१२७॥ (106)

प्रतीहारी। देवस्स भुअसहाणिव्वुदे अस्समे कुदो एदं। किं तु सुचरिदाहिणन्दिणो इसीओ देवं सभाजइदुं आगद त्ति तक्केमि।

॥ ततः प्रविशतो गौतमीसहितौ शकुन्तलामादाय कण्वशिष्यौ पुरतश्चैषां पुरोहितकञ्चुकिनौ ॥

१० P. 36. कञ्चुकी। इत इतो भवन्तः।

शार्ङ्गरवः। सखे शारद्वत।

महाभागः कामं नरपतिरभिन्नस्थितिरसौ
न कश्चिद्वर्णानामपथमपकृष्टो ऽपि भजते।
तथापीदं शश्वत्परिचितविविक्तेन मनसा
१५ जनाकीर्णं मन्ये हुतवहपरीतं गृहमिव ॥१२८॥ (107)

शारद्वतः। शार्ङ्गरव। स्थाने खलु पुरप्रवेशात्तवेदृशः संवेगः। अहमपि

अभ्यक्तमिव स्नातः शुचिरशुचिमिव प्रबुद्ध इव सुप्तम्
बद्धमिव स्वैरगतिर्जनमवशः सङ्गिनमवैमि॥१२९॥ (108)

---

1 I °हृत्य देवो परि° ZNIy °नांसाव° 2 I om. कण्वेन Z प्रस्थापिताः I adds ख्युः 5 Z स्वित् S °रितैर्वि y ममापरिचितैर्वि° 7 NI देअस्स R °आहूद° I भुअदण्डणिव्वुदे y अस्समपदे Z कुत्तो R जदो NI एवं S एदं अवाहिदं 8 R °चरिता° R इसिओ S सभाजेदुं I सभाजयिदुं Z सम्भासइदुं N °जइदं y संभा° ZSR आअद N °गदा 9 Z °शति R पुरश्च् S चैषा 10 S इतो२ R इदो२ 11 SNZR शाङ्ग° I साङ्ग° I सार° R शाद्वत 13 R °पथमकृ° 16 I सार° SZ शाङ्ग° N शाङ्गवर I साङ्ग° R om. शार्ङ्गरव S परपुर° R om. पुर SI तवेत्थंभूतः y °प्रवेशाद्भवादृशः ZR तथा हि अहमपि I अहमपि हि y तथा हि अहमपि हि. 18 S सङ्गिनमुपैति.

पुरोधाः। अत एव भवद्विधा महान्तः।

शकुन्तला। ॥ दुर्निमित्तमभिनीय ॥ अम्मो किं त्ति वामेदरं णअणं मे विप्फुरदि।

गौतमी। जाद पडिहदं अमङ्गलं। सुहाइं दे होन्तु। ॥ इति परिक्रामन्ति ॥

पुरोधाः। ॥ राजानं निर्दिश्य ॥ भोस्तपस्विनः। असावत्र वर्णाश्रमाणां ५
रक्षिता प्रागेव मुक्तासनः प्रतिपालयति वः। पश्यतैनम्।

शार्ङ्गरवः। काममेतदभिनन्दनीयम्। तथापि वयमत्र मध्यस्थाः। कुतः।

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमै–
र्नवाम्बुभिर्दूरविलम्बिनो घनाः।
अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः १०
स्वभाव एवैष परोपकारिणाम्॥१३०॥ (109)

प्रतीहारी। देव पसण्णमुहा सुत्थकज्जा विअ इसीओ दीसन्ति। P. 64.

राजा। ॥ शकुन्तलां निर्वर्ण्य ॥ अये।

केयमवगुण्ठनवती नातिपरिस्फुटशरीरलावण्या
मध्ये तपोधनानां किसलयमिव पाण्डुपत्राणाम्॥१३१॥ (110) १५

प्रतीहारी। भट्टा दंसणीआकिदि क्खु लक्खीअदि।

---

1 y अत एव हि S तत्र द्विधा (sic) R महन्तः 2 RI अह्मो S किं विस I किंविन् N कि त्रि R थं(?) त्रि Z त्रि y om. किं ति Z मे णाअणं 3 S विप्फुरदि N स्फुरदि R °रति 4 R जादे SRZI °हदमम° ZNRy सुहाणि S सुहानि R दे सु° Z भोन्तु 8 इति निष्क्रा° I इति निष्क्रान्ताः 5 R निर्दिश्य SR भो भोस् N अगो (om. अत्र) I असावयं अवर्णाणां S रक्षकः y राक्षिता Ny पश्यत एनं R पश्य एनं 7 SZN शाङ्ग° I शाङ्ग° R शार्कु° (sic) 8 y °द्गमैः 9 I भूरिविलम्ब° 12 Z पसन्नमुहा SI °मुहराआ N °मुपहराआ R °मुहाः Z असणणकज्जा Iy सामुकज्जा R इव I has इसीओ after °मुहा 13 S अये अत्र I तयात्र R अए अए N om. अये 14 R °गुण्ठणावती Z नातिस्फुट° S केयमत्र गुण्ठ° नातिपरिस्फुटितशरीर° I °परिस्फुट° 15 SNIy किसल° 16 I दंसणीआ° ZNy °किदी N दंसणीआदो I लक्खीअदि.

राजा। भवतु। अनिर्वर्ण्यं खलु परकलत्रम्।

शकुन्तला। ॥उरसि हस्तं दत्त्वा। आत्मगतं॥ हिअअ किं एवं वेवसि। अज्जउत्तस्स भावाणुबन्धं सुमरिअ धीरत्तणं दाव अवलम्बस्स।

पुरोधाः। ॥पुरो गत्वा॥ स्वस्ति देवाय। देव एते खलु विधिवद-

५ र्चितास्तपस्विनः। कश्चिदेतेषूपाध्यायसंदेशस्तं देवः श्रोतुमर्हति।

राजा। ॥सादरं॥ अवहितो ऽस्मि।

शिष्यौ। ॥हस्तमुद्यम्य॥ भो राजन्विजयतां भवान्।

राजा। ॥सप्रणामं॥ सर्वानभिवादये वः।

शिष्यौ। स्वस्ति भवते।

१० राजा। अपि निर्विघ्नं तपः।

शिष्यौ। कुतो धर्मक्रियाविघ्नः सतां रक्षितरि त्वयि
तमस्तपति घर्मांशौ कथमाविर्भविष्यति॥ १३२॥ (111)

राजा। ॥आत्मगतं॥ सर्वथार्थवान्खलु मे राजशब्दः। ॥प्रकाशं॥ अथ भगवान्कुशली कण्वः।

१५ शार्ङ्गरवः। राजन्स्वाधीनकुशलाः खलु सिद्धिमन्तः। स भवन्तमनामयप्रश्नपूर्वकमिदमाह।

---

1 S भवत्वनिर्वर्णा ते गात्रं I भव न निर्व° (om. खलु) N भवत्वेवं अलं निर्वर्ण्य पर° (om. खलु) Z भवत्वनि° y भवत्वनि° पर° खलु 2 Z दत्वात्मगतं y दत्वा R स्वगतं S वेपसि y वेधसि 3 SI भावत्थिदिं R भावबन्नणं (om. अणुबन्धं सुमरिअ धी) y धीरतुणं S अवलम्बेहि I अलम्बेहि ZN °लम्बस्स 4 N स्वस्ति भवते देवाय S om. देव Z ते 5 S °देतेष्वस्त्युपा° N °देषु अस्त्युपाध्यायस्य R °देतेष्वस्ति उपा° I °देतेषु उपाध्यायस्य y °देतेषु उपा° S तं देव (2. hd. देवः) श्रोतुमर्हसि N श्रोतुमिच्छति 6 y om. सादरं NR अयमवहि° I अहमव° Z अलमव° 7 SIy उद्गम्य R प्रि° वदतः हस्तमु° S भो भो R °जयतां२ 9 ZRy स्वस्ति देवाय 11 S शासितरि 13. 14 NI स्वगतं R सर्वदा अर्थ° S सर्व्वथा खल्वर्थवान् I सर्व्वथा खलु अर्थ° y °था अर्थ° Z om. मे y om. अथ Z कण्वः कु° SI अथ तत्र भवाल्लोकानुग्रहाय कण्वः कुशली 15 ZSNR शाङ्ग° I साङ्ग° SZIRy om. खलु 16 SNI °पूर्वमि° Z °कमित्याह I om इदं.

राजा। किमाज्ञापयति। P. 65.

शार्ङ्गरवः। यन्मिथःसमवायादिमां मदीयां दुहितरं भवानुपयेमे तन्मया प्रीतिमता युवयोरनुज्ञातम्। कुतः।

त्वमर्हतां प्राग्रहरः स्मृतो ऽसि नः
शकुन्तला मूर्तिमतीव सत्क्रिया। ५
समानयंस्तुल्यगुणं वधूवरं
चिरस्य वाच्यं न गतः प्रजापतिः॥१३३॥ (112)

तदिदानीमापन्नसत्त्वेयं गृह्यतां सहधर्मचरणायेति।

गौतमी। भद्दमुह वत्तुकाम म्हि। ण मे वअणावआसो त्थि कधिदुं ति। १०

राजा। आर्ये कथ्यताम्।

गौतमी।

णावेक्खिओ गुरुअणो इमीअ तुमे वि ण पुच्छिआ बन्धू
एक्कक्कमेण वरिए किं भणाउ एक्कमेक्कस्स॥१३४॥ (113)

शकुन्तला। किं णु क्खु अज्जउत्तो भणिस्सदि। १५

राजा। ॥ साशङ्कमाकुलमाकर्ण्य ॥ अये। किमिदमुपन्यस्तम्।

---

1 Z °पयन्ति 2 ZSNR शार्ङ्ग° I सार्ङ्ग° NRy मिथः समयाद् y om. मदीयां 4 R om. नः 6 SIR समानयंस्तु° 8 S प्रतिगृह्यतां Z °धर्मचारिणीति I सहधर्मचारिणी N °र्मात्सर-णायेति R °र्माचरणाय इति 9 R भद्द° SR °कामा I वत्तुकामम्हि R ण अ मे °कासो त्थि क° y ण एअणावआसो om. मे 10 SIy कधेदुं S om. त्ति NRIZy त्ति 11 N om. आर्ये ZN add अवहितो ऽस्मि (N °तोस्मि). In R this line only in margin. 12 I गौ°। कधेमि। y गौ°। कथयति। 13 Z णावेक्खिदो गु° इमिणा ण तुम्हे वि पुच्छिदो अन्धू S इमिणा ण तुमं वि N इमाए तए ण अ मे वि पुच्छिया R इमाए तए वि ण y तुम्हे om. वि 14 Z एक्कक्कअएण चरिदे अत्थे किं भणादु एक्कमेक्कस्सि S एक्कक्कमेण N किं भणणं एक्क-मेक्कस्सि R चरिए किं भणिदं yMS. किं भणाउ एक्कमेक्कस्सि Chézy corrects: भण उण 15 ZIN y किं उण R किं उण 16 S साशङ्काकुलमा° I साश° y साशङ्क°

शकुन्तला। ॥ स्वगतं ॥ हुं। सावलेवो से वअणावक्खेवो।

शार्ङ्गरवः। किं नाम किमिदमुपन्यस्तमिति। ननु भवानेव सुतरां लोकवृत्तान्तनिष्णातः।

सतीमपि ज्ञातिकुलैकसंश्रयां
५ जनो ऽन्यथा भर्तृमतीं विशङ्कते।
अतः समीपे परिणेतुरिष्यते
प्रियाप्रिया वा प्रमदा स्वबन्धुभिः॥१३५॥ (114)

राजा। किमत्र भवती मया परिणीतपूर्वा।

P. 66. शकुन्तला। ॥ आत्मगतं सविषादं ॥ हिअअ संवुत्ता दे आसङ्का।

१० शार्ङ्गरवः। राजन्किं कृतकार्यद्वेषाद्धर्मं प्रति विमुखतोचिता राज्ञः।

राजा। कुतो ऽयमसत्कल्पनाप्रसङ्गः।

शार्ङ्गरवः। ॥ सक्रोधं । मूर्छन्त्यमी विकाराः प्रायेणैश्वर्यमत्तानाम्।

राजा। विशेषेणाधिक्षिप्तो ऽस्मि।

गौतमी। ॥ शकुन्तलां प्रति ॥ जाद मा लज्ज। अवणइस्सं दाव दे अवगुण्ठणं।
१५ तदो भट्टा तुमं अहिजाणिस्सदि त्ति। ॥ इति तथा करोति ॥

राजा। ॥ शकुन्तलां निर्वर्ण्य। आत्मगतं ॥

---

1 y आत्मगतं R om. स्वगतं N हुं हठी I हूपा y om. हुं ZN वअणाक्खेवो S वअणो-वक्खेवो I °णोवक्तवो 2 ZSNR शाङ्ग° I साङ्ग° I भवन्त एव y सुभगं (pro सुतरां) 3 S लोकवृत्तनि° 6 edd. y परिनेतुर् 7 I प्रियां प्रिया वा प्रमदाः N °बन्ध° 8 R om. मया 9 NI सवि° आ° R स्वगतं S समुझिदा I साश्रदिदा ते आश° 10 ZSNR शाङ्ग° I साङ्ग° SIy om. राजन् N om. किं 12 ZSN शाङ्ग° R शार्ङ्ग° (2. hd. शाकु°) I साङ्ग° 13 ZN सविशे° y विशेषाक्षिप्तो 14 I om. शकु° प्रति R जादे N लज्जास्स Sy om. मा लज्ज R दे दाव I दाव दोणि (sic) दे Z om. दाव 15 S भत्ता NI भट्टा (I भत्ता) तुह मुहं पेक्खिअ तुमं (om. I) अहि° N अहिआणाइस्सदि SRIy अहिआणि° R om. त्ति SNRIy om. इति

इदमुपनतमेवं रूपमाल्लिष्टकान्ति
प्रथमपरिगृहीतं स्यान्नवेत्यध्यवस्यन्
भ्रमर इव निशान्ते कुन्दमन्तस्तुषारं
न खलु सपदि भोक्तुं नापि शक्नोमि मोक्तुम् ॥ १३६ ॥ (115)

प्रतीहारी । ॥ स्वगतं ॥ अह्नो धम्मावेक्खिदा भट्टिणो । ईदिसं णाम ५
सुहोवणादं इत्थीरदणं पेक्खिअ को अण्णो विआरेदि ।

शार्ङ्गरवः । भो राजन्किमिदं जोषमास्यते ।

राजा । भोस्तपस्विन् । चिन्तयन्नपि न खलु स्वीकरणमत्र भवत्याः
स्मरामि । तत्कथमिमामभिव्यक्तसत्त्वलक्षणामात्मानं क्षेत्रियमिव
मन्यमानः प्रतिपत्स्ये । १०

शकुन्तला । ॥ स्वगतं ॥ हद्धी हद्धी । कधं परिणए ज्जेव संदेहो । भग्गा
दाणिं मे दूरारोहिणी आसालदा ।

शार्ङ्गरवः । मा तावत् ।

कृताभिमर्शामनुमन्यमानः P. 67.
सुतां त्वया नाम मुनिर्विमान्यः । १५
मुष्टं प्रतिग्राहयता स्वमर्थं
पात्रीकृतो दस्युरिवासि येन ॥ १३७ ॥ (116)

---

3 S पम्ममन्तस्तु° but कुन्द् in margin. 4 S न सपदि परिभोक्तुं 5 N °पेक्खिदा NR इदिसं 6 S सुहोपणातं Z °वणातं S इत्थीअरणं ZNRIy °रअणं 7 ZSNR शाङ्ग° I साङ्ग° S किमथापि I किमिति योषं NR उपयोषं Z मौनं R आस्ते 8 N भो S तपस्विनभि° y तपस्विनः R om. न खलु 9 y अतिव्यक्त° I अभिव्यासत्वरणाणां Sy अक्षेत्रियं Z अक्षेत्रिय R क्षत्रियं om. मन्यमानः I परक्षेत्रीयमाशङ्कमानः °पत्से N अक्षात्रिगं 11 R om. स्वगतं N कधं हठी (only once) ZI om. कधं R भग्ना ZSNIy दाणि ZI om. मे 12 N दुरवरोहिणी 13 ZNS शाङ्ग° I साङ्ग° R शार्ङ्ग°.

शारद्वतः। शार्ङ्गरव विरम त्वमिदानीम्। शकुन्तले वक्तव्यमुक्तम-
स्माभिः। सो ऽ यमत्र भवानेवमाह। दीयतामस्मै प्रतिवचनम्।
शकुन्तला ॥ स्वगतं ॥ इमं अवत्थन्तरं गदे तादिसे अणुराए किं वा
सुमराविदेण। अध वा अत्ता दाणिं मे सोधणीओ। भोदु। ववसिस्सं।
५ ॥ प्रकाशं ॥ अज्जउत्त। ॥ इत्यर्धोक्ते ॥ अध वा संसइदो दाणिं एसो
समुदाआरो। पोरव जुत्तं णाम तुह पुरा अस्समपदे सब्भावुत्ता-
णहिअअं इमं जणं तधा समअपुव्वं संभाविअ संपदं ईदिसेहिं
अक्खरेहिं पञ्चाचक्खिदुं।
राजा। ॥ कर्णौ पिधाय ॥ शान्तं शान्तम्।
१० व्यपदेशमाविलयितुं समीहसे मां च नाम पातयितुम्
कूलङ्कषेव सिन्धुः प्रसन्नमोघं तटतरुं च ॥१२८॥ (117)
शकुन्तला। भोदु। परमत्थदो जइ परपरिग्गहसङ्किणा तए एदं
पउत्तं ता अहिण्णाणेण केण वि तव संदेहं अवणइस्सं।

---

1 N सर्व्वे pro शार° I सार° ZSR शाङ्ग° N शाङ्गरवर I साङ्ग° y विरमत्विदानीं I °व्य-मिदमुक्तं 2 S एवाह I सो ऽ त्र भवान् NI तद् दीयतां y तं दी° SZRI अत्र pro अस्मै I प्रत्ययवचनं Sy प्रत्ययप्रतिवचनं 3 y आत्मगतं S °त्यान्तरं R तादिशे 4 I सुमवारित्वेन yMS. सुमरारिदेण (i. e. °रावि°) Chézy corr. सुमरिदेण I अवपा (i. e. अप्पा) वि मए सोहणीओ ZSNy दाणि R शोध° ZS सोअणीओ S वदइस्सं R भोदु किंचिद्वदिस्सं Iy वदिस्सं N °सिस्सं एदं 5 S इत्यर्धोक्तेन RI इत्यर्धोक्ते (I इत्यक्ते (sic!)) लज्जां नाटयति I अह ZSNIy दाणि y समुदाचारो Z om. णाम I णाम एदं तव 6 N सद्भावुत्ताण ZR सम्भावु° I om. तधा S समअपुरुवं R समयपूव्वअं y असमअ° I प्पदाविअ (i. e. °रिअ) 7 R ईदिशे° Z पञ्चाक्खिदुं S पञ्चक्खाइदुं NRy पञ्चाइक्खिदुं (R °दं) I पञ्चारक्तितुं; gloss in S on अक्खरेहिं : रुक्खवअणेहिं इति च पाठः 9 Zy om. कर्णौ पि° NRS शान्तं only once. I शान्तं रूपं (sic) 10 S व्यपदेशेनाविलयितुं किमीहसे N °शमविल° om. नाम 11 S सिन्धुप्रस° तटद्रुमञ्च; a gloss in S: तरुमिति च पाठः 12 R om. परम° ZS परमात्थदो S has जइ before एदं y before परम° RI om., पर Z पउक्तं N प्रउत्तं 13 ZRI अहिण्णाणकेणावि (Z °केण वि) S केणावि S तुह

राजा। प्रथमः कल्पः।

शकुन्तला। ॥ मुद्रास्थानं परामृश्य ॥ हद्धी हद्धी अङ्गुलीअअसुण्णा मे अङ्गुली। ॥ इति सविषादं गौतमीमीक्षते ॥

गौतमी। णादं णं दे सक्कावदारे सचीतित्थे उदअं वन्दमाणाए पब्भट्ठं अङ्गुलीअअं। ५

राजा। इदं तत्प्रत्युत्पन्नमतित्वं स्त्रीणाम्।

शकुन्तला। एत्थ दाव विहिणा दंसिदं पहुत्तणं। अवरं दे कधइस्सं। P. 68.

राजा। श्रोतव्यमिदानीं संवृत्तम्।

शकुन्तला। णं एक्कदिअसं वेदसलदामण्डवए णलिणीवत्तभाअ-णगदं उदअं तव हत्थे संणिहिदं आसि। १०

राजा। शृणुमस्तावत्।

शकुन्तला। तक्खणं सो मम पुत्तकिदओ मअसावओ उवत्थिदो। तदो तए अअं दाव पढमं पिवदु त्ति अणुकम्पिणा उवच्छन्दिदो। ण उण दे अपरिचिदस्स हत्थादो उदअं उवगदो पादुं। पच्छा तस्सिं ज्जेव उदए मए गहिदे कदो तेण पणओ। एत्थन्तरे १५

---

1 I सङ्कल्पः 2 I मुद्रात्रस्थानं cdd. y °श्य SR °लीअसु° N om. अङ्गुली° and मे 3 I om. इति R om. स N ईक्षते Sy गौतमीमुखमीक्षते 4 SNRIy om. णाद् S णणु दे Z ननु दे IR ण हु दे y णं क्खु दे Iy °दारअन्तरे I सतितीर्थे N °तीत्थे Ny उअअं S वन्दणाए 5 ZRI परिब्भट्ठं S °लीअं 6 Zy इदं तावत्प्र° Ny प्रत्युत्पन्न° I इदं तत् अहो प्र° 7 y पहुत्तणं S णं अवरं R ण अवरं I कथयिस्सं 9 Ny °दिअहं I °दिअसे S °मण्डवए I °मण्डवे S om. भाअण 10 y उअअं SI तुह Z हत्थसंणि° R आसी 12 NR 2. hd. om. शकु° y तक्खणं I पुत्तीकिदो R किदपुत्तओ SI मिअ° I °सावो 13 ZRy om. अअं R om. दाव S दाणि pro दाव S पढमं I पिअदु y पिवतु I त्ति कदुअ I अवछ° उअएण R उवछ° उदएण 14 S ण अ से I om. ण N उदअअं Iy उअअं S उप° Ry उवगादो I पादुं उअगदो RS पश्चात् ZNy पच्चा SNRI तस्मिं I om. उदए y उअए 15 I परिग्गहिदे S गहिए y गहीदे N किदो I किद Z पाणाओ (transl. पानकः) R णाओ I अत्त° उअहगिअ मए लगिदं (sic).

विहसिअ भणिदं तए। सञ्चं सव्वो सगन्धे वीससदि। जदो दुवे वि तुम्हे आरणाआओ त्ति।

राजा। आभिस्ताभिरात्मकार्यनिर्वर्त्तिनीभिर्मधुराभिरनृतवाग्भिराकृष्यन्ते विषयिणः।

५ गौतमी। महाभाअ ण अरिहसि एवं मन्तिदुं। तवोवणसंवड्ढिदो क्खु अअं जणो अणहिण्णो कैदवस्स।

राजा। तापसवृद्धे।

स्त्रीणामशिक्षितपटुत्वममानुषीषु
संदृश्यते किमुत याः प्रतिबोधवत्यः।
१० प्रागन्तरीक्षगमनात्स्वमपत्यजात –
मन्यद्विजैः परभृताः किल पोषयन्ति॥१३१॥ (118)

शकुन्तला। ॥ सरोषं ॥ अणज्ज अत्तणो हिअआणुमाणेण किल सव्वं एदं पेक्खसि। को णाम अण्णो धम्मकञ्चुअववदेसिणो तणच्छण-

P. 69. कूवोवमस्स तव अणुकारी भविस्सदि।

१५ राजा। ॥ स्वगतं ॥ वनवासादविभ्रमः पुनरत्र भवत्याः कोपो लक्ष्यते। तथा हि।

---

1 y तए भणिदं I सिणीढे y सअणा Z वीससिदि NI om. जदो S त्ति pro जदो 2 NI अरण्णा° Z आरण्णाओ N om. त्ति 3 N आभिस्तास्तिर° (sic) RIy आभिस्तावदा° Z आभिस्ताभिरकार्य-प्रवर्त्तिनीभिर्म° I मधुराभि सुनृताभिर्व्वाग्भिराकृष्यते सत्यं वि° S °निवर्त्तनीभिर्मधुरानृतवाग्भिरा° 5 I महाराअ SI णारिहसि ZN णो अरि° I संपड्ढिदो ZSN °वड्ढि° R संवन्धि y संवड्ढिणो 6 I अणाभिण्णो Z केत° N कैद° SRI कैत° 7 I अयि ताप° 8 N °पटत्व° 9 S किमुत वा प्र° ZIy परिबोध° 12 I साकोपं y om. सरोषं N अज्ज Z हिअआणुसारेण I om. किल S एध or एवं pro एदं 13 RS कञ्चुअपवेसिणो Z °कञ्चुअवेसिणो Z तणा° I om. तणा 14 ZSR °कूवोप° R अणुआरी SZIy तवाणुकारी I दवि° 15 y आत्मगतं I om. स्वगतं Sy

न तिर्यगवलोकितं भवति चक्षुरालोहितं
वचो ऽपि परुषाक्षरं न च पदेषु संसज्जते।
हिमार्त इव वेपते सकल एष बिम्बाधरः
स्वभावविनते भ्रुवौ युगपदेव भेदं गते॥१४०॥

अथ वा संदिग्धबुद्धिं मामधिगंत्य कैतवच्छायया कोपो ऽस्याः। ५
तथा ह्यनया

मय्येव विस्मरणदारुणचित्तवृत्तौ
वृत्तं रहः प्रणयमप्रतिपद्यमाने
भेदाद्भ्रुवोः कुटिलयोरतिलोहिताक्ष्या
भग्नं शरासनमिवातिरुषा स्मरस्य॥१४१॥(119) १०

॥ प्रकाशं ॥ भद्रे प्रथितं दुःष्यन्तचरितं प्रजासु। नापीदं दृश्यते।
शकुन्तला। सुट्ठु दाणिं अत्तच्छन्दाणुआरिणी संवुत्त म्हि जा

---

1 SI l. hd. नातिर्यग॰ 2 Zy संगच्छते 4 I प्रकामविनते 5 SNRIy अपि च pro अथ वा SN मामधिगत्याकैतव॰ R अधिगम्य, y अधिकृत्य I मां कुर्वत्याः वैकृतच्छाय इवास्याः कोपो ऽयं। 7 NRSI मय्येवमस्मरणा॰ (N ॰रणा॰) 9 S अतिरोहिता॰ 11 y om. भद्रे S दुःष्य॰ N दुष्व॰ ZRy दुष्म॰ I दुःम॰ S प्रजासु तत्रापीदं I प्रजासु तथापीदं y प्रजास्वपीदं 12 SZNRI insert before सुट्ठु, y before जा the following dist.:

तुम्हे ऽत्र पमाणं जाणध धम्मत्थिदिं च लोअस्स
लज्जाविणिज्जिदाओ जाणन्ति ण किं पि महिलाओ

S तुम्मे NR तुम्हो RI प्पमा॰ N जाणाधि S धम्मात्थदं समम्मलोअस्स॰ I त्थिदिं समअस्सो॰ y ॰ट्ठिम्पि लो॰ Z लज्जाणिज्जि॰ SIy ॰विल्लज्जिदाओ ZR ण जाणं॰ R om. पि S महि॰ ण किम्पि जाण॰ S सुट्ठु I सुट्ठु R सुट्ठु SZNRy दाणिं I दाव Z ॰च्छणणाणुआरुणी (sic; transl. ॰ानुरागिनी) N ॰छन्दआणु॰ R अत्तगच्छणाणुआरिणी I गुच्छन्दचारिणी y ॰आरिणीगणे अहं S सम्पत्थिदा I समुपत्थिता अहं N संवुत्ता अहं y समुपत्थिदा SNRIy om. म्हि NRI गोतमी। जाद (R जादे) जणस्स S om. जा SR गुरुसंगप्पदाण (R पुरु॰) Z ॰संग॰.

इमस्स पुरुवंसस्स पञ्चरणा मुहमहुणो हिअअपत्थरस्स हत्यब्भासं उवगदा। ॥ इति पटान्तेन मुखमावृत्य रोदिति ॥

शार्ङ्गरवः। इत्थमप्रतिहतं चापलं दहति।

अतः समीक्ष्य कर्तव्यं विशेषात्संगतं रहः
५ अज्ञातहृदयेष्वेवं वैरीभवति सौहृदम्॥ १४२॥ (120)

राजा। अयि भोः किमत्रभवतीवचनसंप्रत्ययादेवास्मान्संभृतदोषैर-धिक्षिपथ।

शार्ङ्गरवः। ॥ सासूयं ॥ श्रुतं भवद्भिरधरोत्तरम्।

आ जन्मनः शाठ्यमशिक्षितो य –
१० स्तस्याप्रमाणं वचनं जनस्य।
पराभिसंधानमधीयते यै –
र्विद्येति ते सन्ति किलाप्तवाचः॥ १४३॥ (121)

राजा। हंहो सत्यवादिन्नभ्युपगतं तावदस्माभिरेवंविधा एव वयम्। किं पुनरिमामभिसंधाय लभ्यते।

P. 70. १५ शार्ङ्गरवः। विनिपातः।

---

1 S °मधुणो I °महुरस्स SR हिअअसत्यधारस्स Z °पत्यधरस्स N हत्ये समुवगदा R हत्य-भामवगतासि (sic) I हत्यमुपगदासि Z उप° 2 N प्राकु° पटा° . . . R प्राकु°। इति पटा° मुखमाच्छाद्य रोदिति ZNIy om. इति ZIy प्राकु° (om. Zy) पटान्तरेण . . . 3 SZN शाङ्ग° I साङ्ग° R om. the whole line. N चापल्यं 4 I परीक्ष्य 5 Z अज्ञातानां हृद° N एव 6.7 SNRy अपि I भो Z °यादेवास्मानसंभृत° I °यादस्मानेवमधिक्षिपन्ति भवन्तः N संभृत° R °स्मान-संभूत° y सकृद्दो° S °क्षिपत्य NRZ °क्षिप्नुथ y °क्षिप्यथ 8 SZNR शाङ्ग° I साङ्ग° R भवद्भिः अध° I उत्तरोत्तरं 9 NRy यः 10 Z om. वचनं 11 N पराभिवन्धा° NRy यैः 12 Iy सन्तु 13 N हो हा Ry अहो C हा हा S सत्यवादिनः Z सत्यसत्यवादिन् (sic) NRy °वादिन S किमभ्युप° R अभ्युपगमं I om. तावद् SIR युष्माभिरेवं° y अस्माभिः एवं विधा I om. एव

राजा। विनिपातः पौरवैर्लभ्यत इत्यश्रद्धेयमेतत्।

शार्ङ्गरवः। भो राजन्किमत्रोत्तरैः। अनुष्ठितो गुरुनियोगः। संप्रति निवर्तामहे वयम्।

तदेषा भवतः पत्नी त्यज वैनां गृहाण वा ।
उपपन्नुर्हि दारेषु प्रभुता सर्वतोमुखी॥१४४॥ (122) ५

गौतमि गच्छाग्रतः। ॥ इति प्रस्थिताः ॥

शकुन्तला। अहं इमिणा दाव किदवेण विप्पलद्धा। तुम्हे वि मं परिच्चअध। ॥ इत्यनुप्रतिष्ठते ॥

गौतमी। ॥ परिवृत्यावलोक्य च ॥ वच्छ सङ्गरव अणुगच्छदि णो करुणपरिदेविणी सउन्तला। पच्चादेसपिसुणे भत्तरि किं करेदु तवस्सिणी। १०

शार्ङ्गरवः। ॥ सरोषं निवृत्य ॥ आः पुरोभागिनि। किमिदं स्वातन्त्र्यमवलम्बसे। ॥ शकुन्तला भीता वेपते ॥

शार्ङ्गरवः। शृणोतु भवती।

यदि यथा वदति क्षितिपस्तथा
त्वमसि किं पितुरुत्कुलया त्वया। १५

---

1 S °पातः किल om. इति edd. लभ्यते RZ इति I राजा। पौरवैर्विनिपात न लभ्यते इत्यश्र° 2. 3 Z शाव° (i. e. शार° = शारद्वतः) NRS शाङ्ग° I साङ्ग° N om. भो राजन् Z °मरैरनु° SI किमुत्तरोत्तरैः (S °रैर) N किमत्रोत्तरोत्तरैः I अनुष्ठितगुरुगन्देशः। प्रतिनिवर्त्तामहे वयं। N गुरुजननि° ZSy वयं निवर्ता° 6 NS °ग्रत इति . . I °ग्रतः। प्रस्थिता वयमिति प्रस्थिता 7 I om. अहं Z दात्र (transl. तावत्) N कितवेण R °लद्धा वि I °लब्धा . . . परिहरध 8 8 गोतमीमनुगच्छति (om. इति) I इत्यनुप्रस्थिता N इत्यनुष्ठिते y इत्युपतिष्ठति 9 S स्थित्वा परि° I स्थित्वा व्यावृत्यालोक्य (om. च) SNRI वत्स शार्ङ्गरव (I सा°) Z साङ्ग° y साङ्गरव 10 S पच्चादेसे पि सुणे भर्तारि व्वा क्किं I पच्चादेदारुणो (sic) भार्त्तारि ZR 2. hd. भत्तारे R 1. hd. भत्तारि y भत्तरे ZSNRI तवस्सिणी 11 SZNR शाङ्ग° I साङ्ग° R सक्रोधं . . किमेवं 12 Z om. भीता 13 ZSNR शाङ्ग° I साङ्ग° S adds । सकरुणं। I । सकरुणावष्टम्भं। 15 NRIy किं पुनरुत्कु° S °रुत्कल° Z पितुरुत्कल°.

अथ तु वेत्सि शुचि व्रतमात्मनः
पतिगृहे तव दास्यमपि क्षमम्॥१४५॥ (123)

तिष्ठ। साधयामो वयम्।

राजा। भोस्तपस्विन्। किमत्र भवती विप्रलभ्यते। पश्य।

P. 71. ५ कुमुदान्येव शशाङ्कः सविता बोधयति पङ्कजान्येव
वशिनां हि परपरिग्रहसंश्लेषपराङ्मुखी वृत्तिः॥१४६॥ (124)

शार्ङ्गरवः। राजन्नथ पुनः पूर्ववृत्तं व्यासङ्गाद्विस्मृतं भवेत्तदा कथमधर्मभीरोर्दारपरित्यागः।

राजा। भवन्तमेव गुरुलाघवं पृच्छामि।

१० मूढः स्यामहमेषा वा वदेन्मिथ्येति संशये
दारत्यागी भवाम्याहो परस्त्रीस्पर्शपांशुलः॥१४७॥ (125)

पुरोधाः। ॥ विचार्य ॥ यदि तावदेवं क्रियते।

राजा। अनुशास्तु गुरुः।

पुरोधाः। अत्र भवती तावदाप्रसवादस्मद्गृहे तिष्ठतु।

१५ राजा। कुत इदम्।

पुरोधाः। त्वं साधुनैमित्तिकैरादिष्टपूर्वः प्रथममेवाभयचक्रवर्तिनं

---

1 S अथ तु वेत्सि यदा सुचिमात्म° but in margin: शुचि वृतं y अथ च 3 SIZ तत् (om. Z) त्वमितस्तिष्ठ S यावत्साध° I यावधामो 4 I om. भोस्तप° S तपस्विनः Ry भवतीं विप्रलभसे I पश्यत२ R पश्य२ y om. पश्य 6 y om. हि 7 SZNR शाङ्ग° I साङ्ग° y om. राजन् y यदि पुनः I राजननु (?) खलु पूर्व° अन्यराङ्गमाद्विस्मृतो भवान्न चेत्तदा कथं ते अध° दारत्यागः R सर्व्ववृत्तं .. °तं यदि भवेत्तदा N °स्मृता y व्यासङ्गविस्मृतं 9 y राजा। पुरोधसं प्रति। Z °मेव पृच्छा° गुरु° I °मेवात्र पृच्छा° गुरु° N om. गुरु 10 R वदेत् 11 y °त्यगी R अथ pro आहो but only from 2. hd. 12 I °देव क्रियतां 13 R om. राजा I अनु° भवान्मां। 14 N om. अत्र S तत्र N तावदस्मद्गृहे तिष्ठतु आ प्रसावात् y तावदस्मद्गृहे आप्रसवात्तिष्ठतु। 15 I adds उच्यते 16 ZR °निमित्तकैरा° N °नैमित्तकैरा° R °कैरादिष्टः प्रथममेव

पुत्रं जनयिष्यसीति। स चेन्मुनिदौहित्रस्तल्लक्षणोपपन्नो भवति ततः प्रतिनन्द्य शुद्धान्तमेनां प्रवेशयिष्यसि। विपर्यये त्वस्याः पितुः समीपगमनं स्थितमेव।

राजा। यथा गुरुभ्यो रोचते।

पुरोधाः। ॥ उत्थाय ॥ वत्से इत इतो ऽनुगच्छ माम्। ५

शकुन्तला। भअवदि वसुन्धरे देहि मे अन्तरं।

॥ इति सह पुरोधसा तपस्विभिर्गौतम्या च रुदती प्रस्थिता। राजा शापव्यवहितस्मृतिः शकुन्तलामेव चिन्तयति ॥

नेपथ्ये। आश्चर्यमाश्चर्यम्।

राजा। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ किं नु खलु स्यात्। १०

॥ प्रविश्य ॥ पुरोधाः। ॥ सविस्मयं ॥ देव अद्भुतं खलु वृत्तम्।

राजा। किमिव।

पुरोधाः। परावृत्तेषु कण्वशिष्येषु। P. 72.

सा निन्दन्ती स्वानि भाग्यानि बाला
बाहूत्क्षेपं रोदितुं च प्रवृत्ता। १५

राजा। किं तदानीम्।

---

1 I °यिष्यसीति ZNRy om. इति Z °क्षणोपन्नो N त्वल्ल° भवेत् S °दौहित्रस्तल्लक्ष° I गत्यन्मुनिदुहितुः पुत्रस्तल्लक्ष° भवति॥ उभौ अभिनन्द्य . . . (sic!) 2 Ry प्रत्यभिनन्द्य S प्रविश्य° I प्रापयिष्यतीति I नु अस्याः R °र्यये Sy °र्यये ऽस्याः 3 I व्यवस्थितमेव 4 S om. यथा 5 S om. उत्थाय SRN इतः२ I इतो इतो 6 S मे ऽन्तरं 7. 8 ZNy om. सह N इति रुदती ZNRIy पुरोधस्तपस्वि° S गौतमी RI गौ° सह RI om. च ZRy om. रुदती I निष्क्रान्ताः। राजा शकुन्तलागमनमेव चिन्तयति। (om. शाप°) Z °व्यपकृत 9 ZN om. आश्चर्य once. 10 ZI om. कर्णं दत्त्वा 11 y प्रविशति पुरोधाः N om. प्रविश्य Z om. सविस्मयं I सवृत्तं 12 I कथमिव y किमेव NZ om. this line. 13 NRZ om. पुरोधाः Sy देव परा° R om. कण्वशिष्येषु 15 S बाहू° च रोदितु (sic) प्र° I °क्षेपणं RI om. च 16 I om. राजा ZI किं च Ry ततः किं.

पुरोधाः। स्त्रीसंस्थानं चाप्सरस्तीर्थमारा –
त्क्षिप्त्वैवाशु ज्योतिरेनां तिरो ऽभूत्॥ १४८॥ (126)

॥ सर्वे विस्मयं रूपयन्ति ॥

राजा। गुरो प्रथममेवास्माभिरेषो ऽर्थः प्रत्यादिष्टः। किं मृषा
५ तर्केणान्विष्यते। विश्राम्यताम्।

पुरोधाः। विजयस्व। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा। वेत्रवति पर्याकुल इवास्मि। शयनीयगृहमादेशय।

प्रतीहारी। इदो इदो एडु देवो।

राजा। ॥ परिक्रामन्स्वगतं ॥

१० कामं प्रत्यादिष्टां स्मरामि न परिग्रहं मुनेस्तनयां
बलवत्तु दूयमानं प्रत्याययतीव मां हृदयम्॥ १४९॥ (127)

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ इति शकुन्तलाप्रत्याख्यानं नाम पञ्चमो ऽङ्कः ॥

---

1 I om. पुरोधाः R °संस्थापनं SNI °मारादू 2 S आक्षिप्यैव N आक्षिप्याङ्को (?) ज्योतिरेश्च (sic) I आक्षिप्याङ्के 3 SNIy सविस्मयं 4 Z गुरोः I भगवन् प्रणामत एव अस्मा° SNI °दिष्ट एव 5 R तर्केण अन्वि° I वितर्के° I तद्विश्रा° 6 SZN °यस्वेति नि° I राजन्विज° N °न्ताः 7 y राजा। प्रतिहारीं प्रति। om. वेत्रवति SR have वेत्रवति before शयनी° I एवास्मि तच्छनीय° (sic) N तत् शय° 8 S om. इदो once. R एतु एतु देवः I adds इति परिक्रम्य 9 S °क्रम्य R परिक्रमेण I om. परि° स्व° 11 S om. तु ZNI मे हृदयं 13 SIN om. इति शाकुन्त° नाम Zy om. शाकुन्त° नाम R °ख्यानो.

॥ततः प्रविशति नागरकः पश्चाद्बद्धमन्धं पुरुषमादाय रक्षिणौ च॥ P. 73.

रक्षिणौ। ॥पुरुषं ताडयित्वा॥ हण्डे कुम्भिलआ कधेहि कहिं तए एशे मह्मालदणभाशुले उक्किण्णणामक्खले लाअकीए अङ्गुलीअए शमाशादिदे।

धीवरकः। ॥भीतिनाटितकेन॥ पशीदन्तु भावमिश्शा। ण हगे ईदिशश्श ५ अकय्याश्श कालके।

एकः। किं णु क्खु शोहणे बम्हणे शि त्ति कदुअ लञ्ञा दे पलिग्गहे दिण्णे।

धीवरकः। शुणाध दाव। हगे क्खु शक्कावदालवाशी धीवले।

द्वितीयः। हण्डे पाडच्चला किं तुमं अम्हेहिं ज्ञादिं वशदिं च १० पुश्चिदे।

नागरकः। सूअअ कधेदु सव्वं कमेण। मा णं पडिबन्धेध।

---

1 y अथ षष्ठो ऽङ्कः। प्रवेशकः। y om. ततः Z °अद्धं N °आकुभद्धं y °अन्धनं 2 R एकः ZIN om. रक्खिणौ I om. कुंभि Z कुम्भिल्ल S कहेहि R कधेहि२ Z अरे कधेहि I om. कधेहि 3 SNI एगे Z से Z °भाशुलुक्किण्णणा° I °भाशुलोक्किण्णणा° S एसे महालणभाशउ-लुक्किण्णणामकक्खले N °भाशुलणुक्किण्णणा° R °भाशुलुक्किण्णणामाक्खले S om. लाअकीए I ला-आकीअअङ्गु° N लाअकीअअङ्गु° Ry राअकीअअङ्गु° 4 ZSNIy समासादिदे 5 SR धीवरः Z भीत° I भीतनाटकेन S °नाटकितेन R om. भीतिना° S पसीदन्तु२ Z पसीदध N पसी° I प्पसी° y पसी° मे R पशीदध२ °मिश्शाः Z भाअ° ZSNIy °मिस्सा Ny हगे y puts ण before कालके ZS ईदिसस्स NI इदिसस्स 6 ZSNI अकज्जस्स R om. अक° y कालको 7 S किण्णु क्खु Ny किन्नु क्खु SZ सोहणो I सोहणो S om. शि ZNRI सि Z लण्णा y रण्णा 8 S परि° NZy पडि° I पडिग्गहो 9 SRI धीवरः SN सुणुध I सुणुस Ry शुणाध Z सुणादु NIy हगे I कहु y om. क्खु S सक्कावदारवासी Z सक्का° NI सक्कावदालवासी N धीवलो Z 1. hd. धीवलके corr. 2. hd. 10 Z °चल्ल N पड° R पाट° I पट° Z कि तुम्हेहिं (sic; om. तुमं) S वसदिं ज्ञादिं च 11 SZNRI पुच्छिदे y पुच्छिदे 12 Ry शूअअ I कधेदि SZNRI कम्मेणं y om. कमेण.

उभौ। तं लाउत्ते ग्राणवेदि। लवेहि ले लवेहि। VI.0 8

धीवरकः। शे हगे जालबडिशप्पहुदीहिं मच्छबन्धणोवाएहिं कुडुम्बभलणं कलेमि। VI.0 9

नागरकः। ॥ प्रहस्य ॥ विसुद्धो दाणिं दे ग्राजीवो। VI.0 10

५ धीवरकः। भट्टके मा एवं भण। VI.0 11

P. 74. शहजे किल जे वि णिन्दिदे ण हु शे कम्म विवज्जणीग्रके
VI.1 पशुमालि कलेदि दालुणे ग्रणुकम्पामिदुले वि शोत्तिके॥१५०॥ (128)

नागरकः। तदो तदो। VI.1 1

धीवरकः। ग्रध एक्कदिग्रशं मए लोहिदमच्छके खण्डशो कप्पिदे। १० जाव तश्श उदलब्भन्तले एदं महालदणभाशुलं ग्रङ्गुलीग्रग्नं पेक्खामि। पश्चा इध विक्कग्रत्थं णं दंशग्रन्ते ज्जेव गहिदे भावमिश्शेहिं। एत्तिके दाव एदश्श ग्रागमे। ग्रधुणा मालेध कुट्टेध वा। VI.1 2

---

1 R लाउत्ते y लाग्रउत्ते y ग्राणणावेदि S लवेहि ले२ NI ले धीवलग्रा ल°, y om. the second लवेहि 2 S धीवरः। भो से हगे NI से हग्गे Z से R हणे y ग्रो हग्गे R याल° ZNS °वडिस° I ग्रालग्रलिस° y °पहुदिहिं Z मह° N मच्छ° RI मच्छ° y मच्छ° S °ग्रहणो° 3 I कुलुम्भ° Z °भरणं करेमि 4 S विहस्य RIy विशुद्धो SZNIy दाणि 5 I धीवर। भट्टालए R हट्टके I om. भण y भणाध 6 ZSy सहजे NRI सहजे R जे Z णिन्दिदे y हुं SINZ से SZI कस्स वि वज्ज° R कश्श्य विवज्जणीयके 7 ZN पसुमालिकले वि दा° Ry पशुमालिकले वि दा° (y विदालु°) I पसुमालिग्रालो विदानुनः S दालुणं y ग्रणुकप्पा° SRy °मिदुके I °मि-दुनो Z om. वि N सोत्तिए I सोत्तिग्रो 8 I नागरः 9 S °दिग्रसे I °दिग्रग्रं NZ °दिग्रसं ZI °मह्के N °मच्छके R °मश्यके y °मच्छके Z खण्डसे SIN खण्डसो 10 SZNI तस्स R उदलम्भन्तणो S °न्तले दाव एसे °भास्साले ग्रङ्गुलीग्रए ZNI °भासुलं 11 S पश्चाद् ZNy पश्चा I पश्चो (sic) SI विक्कग्रणात्थं R विक्कग्रणयं SIN om. णं R दंशग्रन्तो Z दंसग्रन्ते SIN दंसग्रन्त y दंसाग्र Z भाव° ZSIN °मिस्सेहिं y एत्तिकेण Z एत्थिके SZNI एदस्स I ग्रागमो 12 SI ग्रधुणा Z ग्रधुणं R इध y ग्रत्रणा Z मारेध NI एत्थ ग्रणुमालेध SNy ins. वा after मालेध

VI. 1

नागरकः। ॥ अङ्गुरीयकमाघाय ॥ जाणुअ मच्छोदरसंठिदं ति णत्थि संदेहो।
तधा अअं से विस्सगन्धो। आगमो दाणिं एदस्स विमरिसिदव्वो।
ता एध राअउलं ज्जेव गच्छम्ह। VI. 1³

रक्खिणौ। ॥ धीवरं प्रति ॥ गश्च ले गण्ठिछेदआ गश्च। ॥ इति परिक्रामन्ति ॥ VI. 1⁴

नागरकः। सूअअ इध गोउरदुआरे अप्पमत्ता पडिवालेध मं जाव ५
राअउलं पविसिअ णिक्कमामि। VI. 1⁵

उभौ। पविशदु लाउत्ते शामिप्पशादत्थं।

नागरकः। तधा। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

सूचकः। जाणुअ चिलाअदि लाउत्ते।

जानुकः। णं अवशलोवशप्पणीआ क्खु लाआणो होन्ति। १०

सूचकः। जाणुअ फुलन्ति मे अग्गहत्था। ॥ धीवरं निर्दिश्य ॥ इमं
गण्ठिछेदअं वावादेदुं।

---

1 S अङ्गुरीयमा° I °रीअक° SNy जालुअ I om. जाणुअ N मछोदलसंत्थिद S मछोदरगदो I मच्छोदलसंत्थिदो Z °संठिदं R मत्फोदरगदो y मश्चोदलब्भन्तलगद cdd. y त्ति I om. णत्थि y शन्देहे I °देहो ण 2 S तधा अ से I तधा मे (om. अअं) y तधा अअं शे N विस्सअन्धो Ry विश्श° RI add वाअदि Ny राअदि S वाहदि ZSNIy दाणि R om. दाणिं S एसो Ry एदश्श Z om. एदस्स R °मरिशि° Z विगुमरिदव्वो I °मरिस° y वि मरिशि° 3 I om. ता and रा Sy लाअ° S गह्मम्म 4 y धीवरकं S om. धी° प्रति IN आगछ y गछ ZR 1. hd. om. गश्च, R 2. hd. margin आअछ SZINy गण्ठि° Z °छेदिआ y °छेअआ R °छेदआ NIy आगछ RZ गछ S इति °क्रामति 5 I सूताअ N सूअआ Ry शूअअ S इह y गोउलदुआले R गोउरदुआले ZN °पालेध Sy लाअ° N आरउलं Ry पविशिअ I णिक्कमामि 7 Z विसदु (sic) N पविसह S पविसदु I परिगदु RI लाउले y लाअउत्ते ZS सामिप्पसा° N सामिपसा° I सामिप्प-सादत्थं R शाम° y शामिप्पशा° 8 S नागरम् ZSNR तथेति नि° I भोदु तधा इति नि° y तथा 9 SINy जालुअ RIy लाअउत्ते 10 SINR(?)y जालुकः I om. णं SZIN अवसलोवस° R अवशरोपण° cdd. y क्खु y लाआणो 11 I जालुआ N जालुअ S वअस्स y om. जाणुअ NI फुल्लदि S फुल्लाड (sic) Zy फुल्लन्ति R फुल्लान्ता y om. मे NRI °हत्थो y धीवरकं Z om. धी° नि° 12 cdd. y गण्ठि° y °छेअअं S वावादइदुं ZR वावादेदुं (Z °देदुं?).

P. 75. धीवरकः। णालिह्दि भावे अकालणमालके भोट्टुं।

जानुकः। ॥ विलोक्य ॥ एशे अम्हाणं ईशले पत्ते गेण्हिअ लाअशा-शणं। ॥ धीवरं प्रति ॥ शउल्लाणं मुहं पेक्खशि अध वा गिद्धशिआलाणं बली भविश्शशि।

५ ॥ प्रविश्य ॥ नागरकः। सिग्घं सिग्घं एदं। ॥ इत्यर्धोक्ते ॥

धीवरकः। हा हदे म्हि। ॥ इति विषादं नाटयति ॥

नागरकः। मुञ्चेध रे मुञ्चेध जालोवजीविणं। उववण्णो से किल अङ्गुलीअअस्स आगमो। अम्हसामिणा ज्जेव मे कधिदं।

सूचकः। जधा आणवेदि लाउत्ते। जमवशदिं गदुअ पडिणिउत्ते

१० क्खु एशे। ॥ इति धीवरं बन्धनान्मोचयति ॥

धीवरकः। ॥ नागरकं प्रणम्य ॥ भट्टके तव केलके मम जीविदे। ॥ इति पादयोः पतति ॥

नागरकः। उत्थेहि उत्थेहि। एसा भट्टिणा अङ्गुलीअअमुल्लसम्मिदा

1 SI धीवरः IN णा अलिहदि I अक्काल° y अआलणा° SINy भविदुं R होदुं 2 NSIy जालुकः RI om. विलोक्य R सूचय एशे SNZ एसे I एदो Sy अम्हाणाणोशले Z ईसिले SN ईसले I इसले S गेण्णुअ R गेह्णिअ Z गहिदलाअसासणो S °सासणं I लाआलासाणं N °सासणो Ry आज्ञणो R adds आगआदि y om. धी° प्रति y ता शउ° 3. 4 S सउणाणं Z सअणानं (sic) NR सउ° I सउल्लाणं Z om. मुहं (transl. स्वगणान्) S पेक्ख I पेक्खिअ R पेक्खदि y पेक्खदु ZRy अह I om. वा N °सिआलीअलो Z गिठवहुली भवि° S गिधूधअलो I °सिआल° y °शि-आलीणं ZN भविस्ससि S हुविस्ससि I हविस्सदि R हुविस्सदि y भोदु 5 y प्रविशति नागरकः N सिग्घं२ (om. एदं) S सीग्घं२ एणं I सिग्घं२ (sic) om. एदं R शीग्घं एदं y शिग्घं शिग्घं एशं 6 SIR धीवरः SNRy हदो I हद 7 N om. नागर Z नागरः S मुञ्चध रे मुञ्चध y ले R मुञ्चेध२ एदं जाल° SI °लोप° I उपपण्णो Ry शे IN om. से R om. किल 8 S °लीअस्स Ry °लीअअश्श y °शामिणा NRy जाव I om. ज्जेव S om. मे ZN से Ry शे N कधिदो 9 y लाअउत्ते I लाअउले R यम° SZNI °वस° I गदुअ पडिणिवुत्तो 10 ZSNI एसे SZNRy om. इति N बन्धान्मो° 11 I धीवरः R धीवर SINR नागरं Z केवलके I केललके R किदे SNRIy

पारिदोसिग्रो दे पसादीकिदो। ता गेण्ह एदं। ॥ इति धीवराय कटकं प्रयच्छति ॥

धीवरकः। ॥ सहर्षं प्रतिगृह्य ॥ ग्रणुगहिदे म्हि।

जानुकः। एशे क्खु लञ्जा तधा णाम ग्रणुगहिदे जं शूलादो ग्रोदालिग्र हत्थिक्खन्धं शमालोविदे।

सूचकः। लाउत्ते पालिदोशिए कधेदि महालिहलदणेण तेण ५ ग्रङ्गुलीग्रएण शामिणो बहुमदेण होदव्वं ति।

नागरकः। णं तस्सिं भट्टिणो महारिहरदणं ति ण परिदोसो। एत्तिकं उण।

उभौ। किं णाम।

नागरकः। तक्केमि तस्स दंसणेण को वि हिग्रग्रट्ठिदो जणो १० भट्टिणा सुमरिदो त्ति जदो तं पेक्खिग्र मुहुत्तग्रं पइदिगम्भीरो वि पज्जुसुग्रमणा ग्रासि।

---

1 S पारितोसिके N °तोसिग्रो R °तोगिग्रो y °तोशिग्रो I पसादीकिदे y गेह्ल एक्कं Z.NRy om. इति R धीवरकाय y ददाति 2 I धीवरः NS °गिहिदे I °गहिद R °गहिदे 3 SNIy जालुकः ZR एदे S एशे NI एशो Z लयणा y रज्जा ISN तं णाम R णं pro तधा णाम SN °गिहिदे RI °गहिदे I adds ज्जेव R जं y जदो N om. जं ZSNI शू° 4 ZS ग्रोग्रालिग्र I ग्रोत्रालिता SZ हत्थिकन्धं NI हत्थिक्कन्धं R °क्कन्धं y °कन्धे S समारोहिदे ZNI समा° 5 N उत्ते R लाउते I लाग्रउत्त y लाग्रउत्ते S °तोसिके I °दोगिग्रं NZ °दोशिए R °तोशिए y °दोशण SI कधेहि N कधेहि S महारिहदंसणेण R °लिहणादेण Z om. तेण 6 SNRZ सामिणो I सामिणा cdd. y om. ति 7 S om. णं S एदस्सिं NRI(Z?)y तस्सिं Z °रअणं S °रअणा NR महालिहलदणा y °रदणा I महालिहणादणेण ति ZSNRy त्ति NI णत्थि pro ण S ण त्ति pro ण S परिश्रोसो R परिदोषो I पास्दिोसो N om. परि° 8 I एत्त किं उण S adds तक्केमि N किं उण Ry एत्ति किं उण 9 S पुनरुभौ I किं उण SZNR om. णाम 10 I नागरः। तक्केमि दाव तस्स R तस्स दंशणेण NI °स्सिदो Z(श?) °ट्ठिदो Ry °ट्ठिदो 11 Z भट्टिणो R जनो Ry पेक्खिग्र SZ om. पेक्खिग्र Z मुहुत्तग्रं I पइदि° 12 R पि S पज्जुसुग्र° Z पज्जुसु° N पज्जुसु° or पज्जु° R वज्जुसुग्र° I ग्रासी y adds ग्रासी.

सूचकः। तोशिदे दाणिं भट्टा लाउत्तेण।

P. 76. जानुकः। णं भणामि इमश्श मश्चलीशत्तुणो किदे त्ति। ॥ इति धीवरमसूयया पश्यति ॥

धीवरकः। भट्टका इदो अद्धं तुम्हाणं पि शुलामुल्लं भोदु।

५ जानुकः। धीवल महत्तले शम्पदं मे पिअवअश्शके शंवुत्ते शि। कादम्बलीशख्खिके क्खु पढमं अम्हाणं शोहिदे इश्चीअदि। ता शुण्डिकागालं ज्जेव गश्चम्ह। ॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ प्रवेशकः ॥

P. 77. ॥ ततः प्रविशति आकाशयानेन मिश्रकेशी ॥

१० मिश्रकेशी। णिव्वत्तिदं मए पज्जाअणिव्वत्तणीअं अच्छरातित्थ-संणिज्झं। ता जाव इमस्स राएसिणो वुत्तन्तं पच्चक्खीकरइस्सं। मेणआसंबन्धेण सरीरभूदा मे सउन्तला। तए वि संदिट्ठ म्हि। ॥ समन्तादवलोक्य ॥ किं णु क्खु उवत्थिदच्छणे वि दिअसे णिरुच्छ-

1 SZNI तोसिदे R तोषिते y दोशिदे SNZIy दाणि R लाउतेण Iy लाअउत्तेण 2 SINy जालुकः R जाणुकः I किं भणासि R हणामि SZNI इमस्स ZR मछ्ली° N मश्चली° I मछाली° y मछाणं SZN °सत्तुणो I °सत्तुणो 3 NRIy धीवरकं 4 I धीवरः। ले भट्टका S भट्टिका R वि I om. पि SZN सुला° I सुरा° R.शूला y adds कधं कुप्पेसि 5 NRIy जालुकः In S जालुकः is blotted out and नागरकः written instead. I धीवरस Z महात्तले SRNIy सम्पदं S से I om. मे I प्पिअ° SZN °वअस्सके I °वस्सके SZN संवुत्ते RI संवुत्तो SZN सि I ऽ सि y काअम्बली° 6 IZ °सठिके S °सख्खिकं Ry °खत्तिके N om. शठिके S पढुमं R अह्माणं N सोहिअदे I सोहिअदे SZR सो° S इच्छीअदि ZNR इछीअदि I इछीआदि y इश्शीअदि ZR om. ता S ता एहि 7 NS सु° superscr. शु in S; ZI सुण्डिआ° y शुण्डिआ° R °शालं I °पाअं y °आलं Zy गछम्ह NRS गछह्म I गच्छह्माओ cdd. y तयेति नि° ZSRy om. सर्वे 8 Zy om. प्रवेशकः 9 ZNy °याने 10 I om. मिश्र° I संवत्तिदं N पज्जाअ° I °णोव्वत्त° S °त्तणीअकम्म S °तीत्थ° 11 R °तीत्थमज्जणाकम्म y °तित्थमज्जणं Z °सणिणज्झं y ता जाव से साधुजणस्स अहिसेअकालो भवे इमस्स R इमश्श IN वुत्तान्तं I पश्चक्खी° 12 R °संअन्धे N °संअठे Z °भूता y °भुदा Zy om. मे S मे सरी° ZSNRy संदिट्ठ I संदिट्ठा NR ह्या y म्ह 13 ZNR om. किं णु क्खु y om. णु I उवत्थिदुक्खअणपणो Ny °क्खणो y दिवसे SN णिरुस्सवा° R णिरुस्सआ° Zy om. विअ.

6.2

वारम्भं विश्र राश्रउलं दीसदि। श्रत्थि मे विहवो पणिधाणेण सव्वं जाणिदुं। किं तु सहीए श्रादरो मए माणइदव्वो। भोदु। इमाणं ज्जेव उज्जाणवालिश्राणं पासपरिवत्तिणी भविश्र तिरक्करिणीए पच्छण्णा उवलहिस्सं ॥ इति नाट्येनावतीर्य स्थिता ॥

॥ ततः प्रविशति चूताङ्कुरमवलोकयन्ती चेटी तस्याश्च पृष्ठतो ऽपरा ॥ ५

प्रथमा। श्राश्रम्बहरिश्रवेण्टं ऊससिश्रं विश्र वसन्तमासस्स
दिट्ठं चूश्रङ्कुरश्रं छणमङ्गलश्रं णिश्रच्छामि॥ १५१॥ (129)

द्वितीया। परहुदिए किं एदं एक्काइणी मन्तेसि।

प्रथमा। सहि महुश्ररिए चूदलदिश्रं पेक्खिश्र उम्मत्तिश्रा खु परहुदिश्रा भोदि। १०

द्वितीया। ॥ सहर्षं ॥ कधं उवत्थिदो महुमासो। P. 78.

प्रथमा। महुश्ररिए तवावि दाणिं एस कालो मदविब्भमुग्गीदाणं।

द्वितीया। सहि श्रवलम्बस्स मं जाव श्रग्गपदे परिट्ठिदा भविश्र इमिणा पसवेण संपादेमि कामदेवस्स वाश्रणं।

---

1 S श्रध वा श्रत्थि y श्र° वि° मे I विहावो R विहरो ZNRI पणिहा° 3 ZSR इमिणं I om. ज्जेव ZSNRy जाव S उज्जाणा° ZR °वाडिश्राणं y वालिश्राणो (mispr. for °श्राणं) NI पासवत्तिणी 4 N तिरक्करणीए ZSRy °रिणीए विस्साए SZNRy om. इति Sy नाटेनाव° Z नाट्ट्येन° R नाट्टेन° 5 SZRy तस्या: om. च 6 I प्रथमा। कधं उवत्थिदो महूसवो। श्रा° R 2. hd. margin ins. कधं उवट्ठिो महुमासो S श्राश्रम्ब° Z श्रतम्ब° NI श्रातम्ब° Ry श्रातम्ब° ZNI °हरिद° SNZy °वेण्ठं I °वोण्ठं S and y's MS. उत्तसिश्रं Ny उस्ससिश्रं R उश्शासितं I उच्छसिश्रं 7 ZRI दिट्टं I चूश्रंकुरश्रं कसणं मङ्गलं R om. छणा°; sec. hand in margin: कसणामङ्गलश्र y °मङ्गल्लं the MS. has मङ्गलं 8 S सहि पर° I पर° सहि NRI एक्काकिणो 9 y महुश्ररिए ZNI चूश्र° y पेक्खिश्र S उन्मत्ता SNRIy क्खु Z om. खु SI होदि R भोदु 12 I सहि महु° R गृही (sic) महुरए (sic) y महुश्ररिए S तधा वि y तश्राविदाए Z पि SZNy दाणि y om. दाणिं Z एसो N °विब्भमग्गीद° R °श्मगादा° I °विब्भवगीवाणं 13 Z om. सहि ZSNRI °लम्बस्स I श्रग्गपादे S °पदपरि° ZR पविट्ठिदा I पविट्ठदा 14 R चूश्रप्पसवेण y चूश्रपस° I णणाणं (sic) I कामवेदस्स N °देश्रस्स N वाहणं S उवाणणं Ry श्राराहणं I तोसिश्राश्रणिश्रं.

प्रथमा। जइ एवं ता ममावि अद्धं वाअणफलस्स।

द्वितीया। सहि अभणिदे वि एवं संपज्जदि ज्जेव। जदो एक्कं ज्जेव णो एदं सरीरं। ॥ सख्यामवलम्बनं कृत्वा नाट्येन चूतप्रसवं गृहीत्वा॥ अम्हहे अप्पबुद्धो वि चूदप्पसवो बन्धणभङ्गसुरही एस वाअदि। ॥ कपोतहस्तं

५ कृत्वा॥ णमो भअवदो मअरद्धअस्स।

> अरिहसि मे चूअङ्कुर दिण्णो कामस्स गहिअचावस्स
> सच्चविअजुअइलक्खो पञ्चब्भहिओ सरो होउं॥१५२॥ (130)

॥ इति चूताङ्कुरं क्षिपति॥

॥ प्रविश्य॥ कञ्चुकी ॥ सक्रोधं॥ मा तावदनात्मज्ञे। देवेनैवं निषिद्धे

१० ऽपि मधूत्सवे चूतकलिकाभङ्गमारभसे।

उभे। ॥ भीते॥ पसीददु पसीददु अज्जो। अगहिदत्था अम्हे।

कञ्चुकी। हुं। न खलु श्रुतं भवतीभ्यां तावद्वासन्तैस्तरुभिरपि प्रमाणीकृतं देवस्य शासनं तदाश्रयिभिश्च। तथा हि।

---

1 R ज्ञाइ N वाहणा° R आराहणा° (आ only in margin) S उवासणा° y अद्धं उअणादफलं भविस्सादि त्ति I om. ता to एवं l. 8 incl. 2 N द्वि°। सहर्षं। सहि Z om. सहि SIy एदं SNRIy सम्पदि 3 I शरीर R सरीरं द्विधाभिणणं पआवइणा I इति सख्यं R सख्यौ y सख्या R नाट्टेन Z om. चूत R कृत्वा pro गृही° S om. नाट्येन चूत° गृ° SNI अम्महे 4 y om. वि Z चूदप्पवो y चूदप° y °भङ्गो सु° R °सुरभी Z °सुरहीं y om. एस Z वादि S वाहदि Ny रात्रदि I इति कपोतहस्ता R कपोले हस्तं 5 ZR °गृहीत्वा S मअरठअस्स ZR °धूत्तस्स I °धूत्तस्व 6 Z om. मे R मए चूअङ्कुरओ Z गहीदचापस्स S गहिदाआरस्स NI गहिद° Ry गहिद° I °चापस्स 7 Z सच्चकिद° S सच्चइअयुवअल° R सच्चाकद° I संच्चोहिअ° y सच्चकिद° NR °लक्खे I °लक्ख RSZ पञ्चब्भाइओ N पञ्चब्भाधिओ I पञ्चब्भाअहिओ ZSNR होदुं I भवितुं y भोदुं 8 Z om. इति 9 y ततः प्रविशति कञ्चुकी ZR तावत् I अनर्थज्ञे y देवेन एवं S om. पि R वसन्तोत्सवे 10 S त्वमग्रतश्चूत° SINR 1. hd. चूतलतिका° 11 I om. भीते N पसीअदु२ I om. once पसी° R अपाहिगदत्था I अगहि° N °दत्ते 12 SI हुँ I om. हुं S यत्तावद् N वासन्तैस् 13 Z

चूतानां चिरनिर्गतापि कलिका बध्नाति न स्वं रजः
संनद्धं यदपि स्थितं कुरुबकं तत्कोरकावस्थया।
कण्ठेषु स्खलितं गते ऽपि शिशिरे पुंस्कोकिलानां रुतं
शङ्के संहरति स्मरो ऽपि चकितस्तूणार्धकृष्टं शरम्॥ १५३॥(131)

मिश्रकेशी। णत्थि एत्थ संदेहो। महप्पहावो क्खु एसो राएसी। ५ P. 79.
प्रथमा। अज्ज कदि चि दिअसा मित्तावसुणा रट्ठिएण भट्टिणो
पादमूलं पेसिदाणं अम्हाणं इध पमदवणे चित्तकम्मं अप्पिदुं।
अदो ण सुदपुव्वो अम्हेहिं एसो वुत्तन्तो।
कञ्चुकी। तेन हि न पुनरेवं प्रवर्तितव्यम्।
उभे। कोदूहलं णो। जइ इमिणा जणेण सोदव्वं ता कधेदु अज्जो १०
किं णिमित्तं भट्टिणा वसन्तूसवो णिसिद्धो।
मिश्रकेशी। ऊसवप्पिआ राआणो होन्ति। ता गुरुणा कारणेण
एत्थ होदव्वं।
कञ्चुकी। ॥ स्वगतं ॥ बहुलीभूतो ऽयमर्थः किं न कथ्यते। ॥ प्रकाशं ॥
अस्ति भवत्योः कर्णपथमागतं शकुन्तलाप्रत्यादेशकौलीनम्। १५

---

3 SINRy कण्ठे पि Z स्तगितं SIN गते च शि° 4 R सङ्के 5 Z महापह° SRI महाप्प° y महाप्पहाओ N महाप्पवाहो S राएसी एसो Iy om. एसो 6 y अहं pro अज्ज SR कति चिद् N कति चि I कदि चित् I °साहि N दिअसाइं R दिअसापि ZSRy रट्ठि° N बुड्ढएण I बुट्ठरएण S ZNRIy भत्तुणो 7 N पाअ° पेसिताणं R पेसिदा I प्पेसि° y पेसिदा णं N अह्ले y om. अम्हाणं I एध SIN प्पमद° N °एणे R °कम्म I °कम्मं S चित्तणतिकम्मं S अप्पइदुं Zy अप्पेदुं 8 I om. अदो y ता आगन्तुकदाए pro अदो N om. ण I असुद° S सुदपुह्वो एसो वुत्त° अह्लेहिं I एसो अह्ले° वुत्तान्तो R एसे अह्ले° वु° Z om. अम्हेहिं N om. एसो 9 Z om. तेन हि I has न before प्रव° S प्रवर्त्तनीयं 10 N कोतू° y उभे। सकोतूहलं। जइ 11 S वसन्तूसवो I °न्तूसावो R °न्तसवो y वसन्तूस° R °सिद्धा 12 S मिश्र°। स्वगतं। NRy उस्सव° I उक्त्व° हि Z °पिआ y राआणां N हुन्ति Z om. ता R कारेण 13 Iy om. एत्थ 14 SI om. स्वगतं R om. न 15 Iy अत्थि भव° I कर्णपथमागतं देवस्य शकु°.

उभे। अज्ज सुदं रट्ठिअमुद्दादो अङ्गुलीअअदंसणं जाव।

कञ्चुकी। तेन हि स्वल्पं कथयितव्यम्। यदैवाङ्गुरीयकदर्शनादनुस्मृतं देवेन सत्यमूढपूर्वा रहसि मया तत्र भवती शकुन्तला मोहात्प्रत्यादिष्टेति तदैव पश्चात्तापमनुगतो देवः।

५ रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न प्रत्यहं सेव्यते
शय्योपान्तविवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः
दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यदा
गोत्रेषु स्खलितस्तदा च भवति व्रीडाविलक्षश्चिरम्॥१५४॥ (132)

मिश्रकेशी। पिअं मे पिअं।

१० कञ्चुकी। अस्मात्प्रभवतो वैमनस्यादुत्सवः प्रत्याख्यातः।

P. 80. उभे। जुज्जदि जुज्जदि।

नेपथ्ये। एदु एदु भवं।

कञ्चुकी। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ अये इत एवाभिवर्तते देवः। तद्गच्छतम्। स्वकर्मानुष्ठीयताम्। ॥ इत्युभे निष्क्रान्ते ॥

१५ ॥ ततः प्रविशति पश्चात्तापसदृशवेशो राजा विदूषकः प्रतीहारी च ॥

कञ्चुकी। ॥ राजानं विलोक्य ॥ अहो सर्वास्ववस्थासु रामणीयकमाकृ-

---

1 Z रट्टिअमिस्समुद्दादो Sy रट्टिअ° NR वट्टिअ° I भट्टिमुद्दादो S साव्वं अङ्गु° SNRI °लोअदंस° 2 S कथनीयं I यदैव अङ्गु° N यदा एवाङ्गु° R यदैवं अङ्गुलीय° Sy °लीयक° 3 N °पूर्व्वेयं R पूर्वा मया वहसि (sic) तत्र I पूर्व्वा यं रह° S om. शकुन्तला I शकु° मुनिदुहिता मो° 4 S अनुपगतो Z देवस् ZI add तथा हि 5 NI पुरा यथा 6 Z °निवर्तनैर्विगमत्यु° y विगणायत्यु° 7 Ry वाचमुदिताम° 8 SRy तदा भवति च I °विलक्ष्यश्चिरं Z °विपालश्चिरं 9 I प्पिअं मे प्पिअं 10 S °स्यात्प्रत्याख्यातो महोत्सवः I °ख्यातो देवेन 11 Ry om. जुज्जदि once. 12 I भअवं 13 S क° दत्वा पुरो विलोक्य NI om. अये R अए I इतस्तत एवा° S गच्छतं युवां स्वकर्म्मानुष्ठानाय NI तद्गच्छतां y °च्छतं भवत्यो स्वकार्य्यमनु° 14 Z उभे। तथेति निष्क्रान्ते। 15 S °तापवेशो y °तापसदृशो y विदूषकश्च 16 IN अवलोक्य R सर्व्वासु अव° S रम° R रामणीयमाकृ° I रमणियकविशेषाणां.

तिविशेषाणाम्। तथा ह्येवं वैमनस्यपरीतो ऽपि प्रियदर्शनो देवः। य एषः

> प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधिर्वामप्रकोष्ठे श्लथं
> बिभ्रत्काञ्चनमेकमेव वलयं श्वासोपरक्ताधरः
> चिन्ताजागरणाप्रताम्रनयनस्तेजोगुणैरात्मनः (133) ५
> संस्कारोल्लिखितो महामणिरिव क्षीणो ऽपि नालक्ष्यते॥ १५५॥

मिश्रकेशी। ॥ राजानमवलोक्य ॥ ठाणे क्खु पञ्चादेसविमाणिदा वि इमस्स कारणादो सउन्तला किलम्मदि।

राजा। ॥ ध्यानमन्दं परिक्रम्य ॥

> प्रथमं सारङ्गाक्ष्या प्रियया प्रतिबोध्यमानमपि सुप्तम् १०
> अनुशयदुःखायेदं हतहृदयं संप्रति विबुद्धम्॥ १५६॥ (134)

मिश्रकेशी। ईदिसाइं से तवस्सिणीए भाअधेआइं।

विदूषकः। ॥ स्वगतं ॥ भूओ वि लङ्घिदो एसो सउन्तलावादेण। ण आणे कधं चिकिच्छिदव्वो भविस्सदि।

कञ्चुकी। ॥ उपगम्य ॥ जयति जयति महाराजः। प्रत्यवेक्षिताः प्रमद- १५
वनभूमयः। यथाकाममध्यास्तां विनोदस्थानानि देवः।

---

1 y पि देवः °दर्शनः 3 I °कोष्ठश्लथं 4 RI श्वासापर° 5 S °प्रतान्तनयनस् 7 ZNIy स्वाणे I पश्चादेश° R °देश° 8 N कारणे I कारणेन Z om. सउन्तला Z किलिम्हदि N किलिम्मदि R किलिम्मदि I किलस्सदि Sy किलिस्सदि 9 R मध्यानं परि° 10 S प्रियाया SNRZy आर° R परिबो° I प्रतिबोध्यमपि 11 R °दुःखा° °हृदयं प्रतिविबुद्धं NI प्रबुद्धं S प्रबुद्धं मे 12 S इदिसाइ N इदिसाइं R इदि° S तव° Z भाग° I °दे° 13 R अपवार्य y om. स्वगतं S हुं भुओणा विअ विलङ्घिदो (sic) R हूं भूओ NI एस I °लदोवेण R शउन्त° 14 N कधं चिइत्सि° R चिकिन्सि° I चिइच्छिदो S °दिव्वो R पुच्छिस्सदि Iy एवि° 15 y उपसृत्य S देवः R °राजः। देवः प्र° 16 RS °भूमगो S विनोदस्थानोपस्थितो R मनोरमस्थानानि.

P. 81. राजा। वेत्रवति मद्वचनादमात्यपिशुनं ब्रूहि। अद्य चिरप्रबोधान्न संभावितमस्माभिर्धर्मासनमध्यासितुम्। यत्प्रत्यवेक्षितमार्येण पौरकार्यं तत्पत्रमारोप्य प्रस्थाप्यतामिति।

प्रतीहारी। जं देवो आणवेदि। ॥ इति निष्क्रान्ता ॥

५ राजा। पार्वतायन त्वमपि स्वनियोगमशून्यं कुरु।

कञ्चुकी। तथा। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥

विदूषकः। किदं भवदा णिम्मक्खिअं। संपदं सिसिरविच्छेदरमणीए इमस्सिं उज्जाणे अत्ताणअं विणोदेहि।

राजा। ॥ निःश्वस्य ॥ वयस्य रन्ध्रोपनिपातिनो ऽनर्था इति यदुच्यते

१० तदव्यभिचारि। पश्य।

मुनिसुताप्रणयस्मृतिरोधिना
मम च मुक्तमिदं तमसा मनः
मनसिजेन सखे प्रहरिष्यता
धनुषि चूतशरश्च निवेशितः ॥ ११७ ॥ (135)

१५ उपहितस्मृतिरङ्गुलिमुद्रया
प्रियतमामनिमित्तनिराकृताम्
अनुशयादनुरोदिमि चोत्सुकः
सुरभिमाससुखं समुपस्थितम् ॥ ११८ ॥

---

1 R om. अद्य R चिरादप्रबोधानु (sic) 2 Z °प्रबोधादसंभा° N अस्माभिरनुष्ठातं राजकार्य्यं। अतो यत् I अध्यासितं अनुष्ठातुं च ॥ राजाकार्य्यं अतो यत्प्रवेक्षितं S पौरकार्यमार्येण 3 I पात्रं N om. इति 4 ZRI निष्क्रान्तः 5 N पार्व्वतायं न त्वं SZy पर्व्वता° I पर्व्वतायन् 6 ZSNRI तथेति निष्क्र° 7 Z कदं S भव दाणि णि° IN भवदा सम्पदि णि° R णिग्घक्खिअं I संदं y विछेद्य° 8 NRI(Z?) इमस्सिं 9 ZR निश्व° R om. वयस्य N रन्द्रो° Iy °पपातिनो ZSy ऽनर्थास् R ऽनर्थाः ZSRy om. इति and put यदुच्यते before रन्ध्रो° 12 R युक्तं 13 S प्रहनिष्यता ZNIy R 2. hd. add. अपि च before the sec. stanza. 15 I उपहत° 17 I

विदूषकः। भो वअस्स चिठ्ठ दाव जाव इमिणा दण्डअट्ठेण कन्दप्पबाणं णासेमि। ॥ इति दण्डकाष्ठमुद्यम्य चूताङ्कुरं पातयितुमिच्छति ॥

राजा। ॥ सस्मितं ॥ भवतु। दृष्टं ब्रह्मवर्चसम्। सखे क्वेदानीमुपविष्टः प्रियायाः किं चिदनुकारिणीषु लतासु दृष्टिं विनोदयामि।

विदूषकः। णं भवदा आसण्णपरिचारिआ लिविअरी मेधाविणी ५ आदिट्ठा। माधवीलदाघरए इमं वेलं अदिवाहइस्सं तहिं च मे चित्तफलए सहत्थालिहिदं तत्थ भोदीए सउन्तलाए पदिकिदिं आणेअ त्ति।

राजा। ईदृशमेव मे हृदयप्रत्याश्वासनम्। तत्तदेवादेशय माधवीलतागृहम्। १०

विदूषकः। इदो इदो एदु भवं। ॥ इति परिक्रामतः। मिश्रकेशी अनुगच्छति ॥

विदूषकः। एस मणिसिलापट्टसणाधो माधवीलदामण्डवो विवित्तदाए णीसद्दसाअदेण विअ पडिच्छदि तुमं। ता पविसिअ P. 82. उवविसम्ह। ॥ उभौ तथा कुरुतः ॥

मिश्रकेशी। लदाए अन्तरिदा पेक्खिस्सं दाव पिअसहीपदिकिदिं।

---

1 ZR चिट्ठ I चिट्ठ y तिट्ठ R om. दाव ZR °अट्ठेण Iy °कट्ठेण 2 R णासेमि S om. इति to इच्छति N om. दण्ड Zy उद्धृत्य N उत्पाडयितुं I उत्पाटयितुं 3 I तिष्ठ भवतु 4 S किंचित्किंचिदनु° R °कारिणीषु सुलभासु लतासु I लतासु S विनोदयिष्यामि 5 y भवदा णं N °परिआ I आसण्णे परिआरि RI णिविअरी N मेधवि° 6 Z आदिट्ठा R आदिष्टा I आदिष्टः SRy माहवी° I माहविलदघ° Sy °लदाहरए Z अवणाइस्सं y अदिराहइस्सं S से pro मे 7 R °फलदाए महत्थलि° y om. सउन्तलाए I पदिकदिं 8 S आणाअ त्ति R आणेमु त्ति I आणास्मादि 9 cdd. om. एव SZR °प्रश्वासनं NI हृदयाश्वासनं R तत्रावदादे° 11 I om. इदो once. N भअवं NI om. परि 12 ZR एसो N एसं S om. मणि° N °शिलावट्ट° R °शिला° SIy माहवी° R °लता° RI °मण्डओ N विचित्त° R om. विवित्तदाए and णीसद्द S विचित्तभायाए उवआररमणोअदाए णी° 13 N अलिसद्दगाअदेण I णिरागमाअएण y णीसद्द-माहदेण I om. विअ R पडिपच्छदि I प्पविसिअ 14 Z इति pro उभौ 15 y लदासंणिहिदा दाव पेक्खि° I °रिदा भविअ पे° SIy °सहीए पदि° I पदिकिदिं.

तदो से भत्तुणो अणुराअं बहुमदं णिवेदइस्सं। ॥ तथा स्थिता ॥

राजा। ॥ निःश्वस्य ॥ सखे सर्वमिदानीं स्मरामि। शकुन्तलायाः प्रथम-
दर्शनवृत्तान्तं कथितवानस्मि भवते। स भवान्प्रत्याख्यानकाले
मत्समीपगत एव नासीत्। प्रथममपि तत्र भवत्याः कीर्तितं
५ नाम मया। कच्चिदहमिव विस्मृतस्त्वमपि।

मिश्रकेशी। अदो ज्जेव महीवदीहिं खणं पि सहिअआ सहाआ
ण विरहिदव्वा।

विदूषकः। भो ण विसुमरामि। किं तु सव्वं कधिअ तए ज्जेव
अवसाणे कधिदं परिहासविअप्पिदो एसो ण भूदत्थो त्ति। मए
१० मन्दबुद्धिणा तधा ज्जेव गहिदं। अध वा भविदव्वदा एत्थ बलवदी।

मिश्रकेशी। एवं णेदं।

राजा। ॥ क्षणं ध्यात्वा ॥ सखे परित्रायस्व माम्।

विदूषकः। भो वअस्स एदं किं उववण्णं तव। ण कदा वि
सप्पुरिसा सोअवत्तव्वा होन्ति त्ति। णं पवादे वि णिक्कम्पा
१५ ज्जेव गिरीओ।

---

1 RI °वेदवि° I इति तथा.. 2 RZ निश्व° NI सर्व्वमिदं NI om. स्मरामि S °लयाः Z प्रथदर्शन° 3 Sy यत्कथित° 4. 5 R मत्समीपे गत S प्रथममपि न त्वया संकथासु तत्र भव° R भवत्याः संकथासु SNRI संकीर्त्तितं नामापि om. मया y नामादि om. मया 5 Z विस्मृतवांस् SNR त्वमसि 6 I तदो NRI °वदिहिं SIN क्खणम्पि Ry खणम्पि Z खणम्वि SNRI om. सहाआ R ण सुहिआ वि° y has ण before सहि° 7 Z °हिदव्वो I विहरिदव्वा S °दव्व 8 R ण भो वि° y किण्णु NI कहिअ y गहिअ S तये ज्जेव्व 9 S वअस्स °विअप्पो N °विकप्पो I °वि-कल्पो S एषो ण भूदो त्थि त्ति I न भूदत्थो 10 S मए विमन्द° (sic) N तथा I गहिदं y अह S भविदव्वदाए स्वअल° (or सुअल°) R भविदव्वा ज्जेव एत्थ N तत्थ 12 N om. क्षणं Z om. सखे I परत्रायस्व२ 13 y किं एदं Z अणुववण्णं y om. तव N विअ I om. वि 14 R सप्पुरिसा N विअ पुरुषा y सप्पुरुसा S सोअवत्तव्धा (transl. शोकावष्टब्धा) I सोआवहृदा N सोआवुडा y सोअचित्ता 1 होन्ति RI णवादे Z om. वि N णिक° SRy एत्र 15 ZI om.

राजा। वयस्य निराकरणविक्लवायास्ते सख्यास्तामवस्थामनुस्मृत्य बलवदशरणो ऽस्मि। सा हि

> इतः प्रत्यादिष्टा स्वजनमनुगन्तुं व्यवसिता
> स्थिता तिष्ठेत्युच्चैर्वदति गुरुशिष्ये गुरुसमे
> पुनर्दृष्टिं बाष्पप्रसरकलुषामर्पितवती
> मयि क्रूरे यत्तत्सविषमिव शल्यं दहति माम्॥ १५१॥ (136)

५
P. 83.

मिश्रकेशी। अम्हहे इमस्स ईदिसी अकज्जपरदा संतावेदि।

विदूषकः। भो अत्थि मे तक्को। केण वि तत्थ भोदी आआससंचारिणा णीद त्ति।

राजा। वयस्य कः पतिव्रतां तामन्यः परामर्ष्टुमुत्सहते। मेनका किल सख्यास्ते जन्मप्रतिष्ठेति सखीजनादस्मि श्रुतवान्। तत्सहचरीभिस्तया वा नीतेति मे हृदयमाशङ्कते। १०

मिश्रकेशी। संमोहो क्खु विम्हअणीओ ण उण पडिबोधो।

विदूषकः। भो जइ एवं ता समस्ससदु भवं। अत्थि क्खु समागमो तत्थ भोदीए। १५

---

1 I om. वयस्य N विक्लवोस्ते R विक्लवायास्ते सख्याः Z तामहमव° I तामवलोक्य नुसृत्य अलवदरणो Z असरणो I ऽस्मि संवृत्तः 4 S गुरुगुरौ 5 I om. दृष्टिं odd. y बाष्प° S °प्रसव° Iy °प्रकर° R अर्पितमती 7 R अहो SN अम्महे y अम्हहे ईदिसी पव्वरमदा इमस्स अणस्स मं वि सन्दावेदि R इदिसी I ईदिशी R मं सं° I सन्ताव्वदि R संदा° SZy सन्दा° 8 ZNRI om. भो ZSNR दे pro मे Z om. वि NRI. उण pro वि S तत्र I एत्थ भोदी आकाश-संचारि (sic) 9 R णीदे 10 Iy om. ताम् N परिमार्ष्टुं I °मृष्टिं R किं च मेनका 11 I ते सख्या 11 NI जन्मभूमिः प्रतिष्ठितेति S तत्सखी° Z सखीजनात् श्रुतवानस्मि RI अतस्तत्सह° 12 N °भिः सा वा नी° R हृदयमाशङ्कते मे ZNIy हृ° मे आ° 13 R विम्हअणीओ N °णीओ से R om. ण N om. उण N पति° R पाडि° y वि म्हअ° 14 ZR om. भो Z समास्स° R °सिदु I समस्सदु S समस्सदुः S °गमो अण्णेण तत्त RN अण्णेणावि तत्त I काम्मे वि तत्त.

विदूषकः। भो ण हि मादा पिदा वा भत्तुविरहिदं चिरं दुहिदरं पेक्खिदुं पारेदि।

राजा। वयस्य। स्वप्नो नु माया नु मतिभ्रमो नु
५ क्लृप्तं नु तावत्फलमेव पुण्यैः।
असंनिवृत्त्यै तदतीव मन्ये
मनोरथानामतटप्रपातम्॥१६०॥ (137)

विदूषकः। भो मा एवं भण। णं अङ्गुलीअअं ज्जेव एत्थ णिदंसणं अवस्संभाविणो अचिन्तणीआ समागमा होन्ति त्ति।

१० P. 84. राजा।॥ अङ्गुरीयकमालोक्य ॥इदं तदसुलभस्थानभ्रंशि शोचनीयमङ्गुरीयकम्।
तव सुचरितमङ्गुरीय नूनं प्रतनु ममेव विभाव्यते फलेन
अरुणनखमनोहरासु तस्याश्च्युतमसि लब्धपदं यदङ्गुलीषु॥१६१॥ (138)

मिश्रकेशी। जइ अण्णहत्थगदं भवे तदा सच्चं सोअणीअं भवे। सहि दूरे वट्टसि एआइणी ज्जेव कण्णसुहाइं अणुभवामि।

१५ विदूषकः। भो इअं णाममुद्दा केण उण उवुग्घादेण भवदा तत्थ भोदीए हत्थसंसग्गं पाविदा।

---

2 I om. भो R हु pro हि R om. वा I om. चिरं S दुहि° चिरं N दुहितरं I दट्ठुं pro पेक्खिदुं 5 Z क्लृप्तं नु पुण्यैः फलमेव तावत् 6 I असन्निवृत्तौ 8 S भो वअस्स y om. णं R ज्जेवं S णिसं° I णिदंशणं 9 N चिन्त° I °गमो SI om. त्ति 10 R om. राजा R अङ्गुरीयमादाय y °लीय° S विलोक्य R तद् दुर्लभस्थानभ्रंशो° N °भ्रंशशोचनीयकं S °नीयं मे अङ्गुलीयकं Z °रीअकं 11 I °रीयक Ry °लीय RI ममैव 13 y om. जइ R °गदं I भवेत्तदो S तदो R सच्चं ज्जेव S सोअणीयं 14 I सह सट्टसि दूले एआ° S वचसि or वट्ठसि y वत्तसि Y एकाइणी SRIy अनुभ° 15 R इयं Iy इमं Z उवग्गादेण N उवोद्घादेण R उवोद्घातेण I उव° y उग्घाएण R भअदा I भवदा after भोदीए N om. भवदा

मिश्रकेशी। मम वि्अ कोदूहल्लेण आलाविदो एसो।
राजा। वयस्य श्रूयताम्। यदा तपोवनात्स्वनगराय प्रस्थितं मां प्रिया
सबाष्पमिदमाह कियच्चिरेणार्यपुत्रः पुनरस्माकं स्मरिष्यतीति।
विदूषकः। तदो तदो।
राजा। अथेमां नाममुद्रामङ्गुल्यां निवेशयता मया प्रत्यभिहिता। ५
विदूषकः। किं ति।
राजा। एकैकमत्र दिवसे दिवसे मदीयं
नामाक्षरं गणय यासि न यावदन्तम्
तावत्प्रिये मदवरोधनिदेशवर्ती
नेता जनस्तव समीपमुपैष्यतीति॥ १६२॥ (139) १०
तच्च मोहाद्दारुणमनुष्ठितम्।
मिश्रकेशी। रमणीओ क्खु अवही विहिणा विसंवादिदो।
विदूषकः। अध कधं रोहिदमच्छस्स मुहं बडिसं वि्अ एदं पविट्ठं आसि।
राजा। शचीतीर्थे सलिलं वन्दमानायास्तव सख्याः परिभ्रष्टम्। P. 85.
विदूषकः। जुज्जदि। १५
मिश्रकेशी। अदो क्खु तवस्सिणीए सउन्तलाए अधम्मभीरुणो

---

1 SNRIy ममावि को° (NI कौ°) S आआारिदो N आवाधिदो R आवाविदो I आवारिदो y आआारिदो 2 y श्रुयतां y स्वनगरगमनाय 3 edd. y सत्रास्यम् y om. इदम् IN °रेण पुनरार्यपुत्रो S स्माकं R °ष्यति इति 5 S अथैनां R अथ इमां NRI om. नाम I तस्यामङ्गुल्यां 6 S कि ZNRy त्ति 7 N om. दिवसे once. 9 S मदवरोधनिवेश° 10 NIy °पेष्यत° 12 NI अवधी I सहीए विहिणा N सउन्तलाए वि° सम्पादिदो R om. दो 13 SZIy भो अध S कधं विअ y कधम्पि एदं रो° I लोहिमदच्छस्स (sic) उदरम्भन्तराले अदि° S °मच्छस्स SZRIy om. मुहं S गुहम्पविट्ठं एदं आसि y om. here एदं Z मुहम्पविट्ठं R मुहम्पविट्ठं y मुहम्पविट्ठं 14 Z सची° S °मानाया: सख्यास्ते श्रोतसि परि° R तस्या: pro तव स° 15 Sy add एदं 16 N एत्थं अदो I तह एत्थं अदो N तवस्सि° I अधम° SZR धम्म° S इमस्स राए° परि° मं° सादो°

राएसिणो परिणाए संदेहो। अध वा ण ईदिसो अ...
अहिणाणं अवेक्खदि। ता कधं विअ एदं।
राजा। भवतु। उपालप्स्ये तावदिदमङ्गुरीयकम्।
विदूषकः। ॥ सस्मितं ॥ अहं पि एदं दण्डअट्ठं उवालहिस्सं।
५ उज्जुअस्स मे कुडिलं तुमं सि त्ति।
राजा। ॥ अनाकर्णितनाटितकेन ॥

कथं नु तं कोमलबन्धुराङ्गुलिं
करं विहायाशु निमग्नमम्भसि।
अथ वा अचेतनं नाम गुणं न वीक्षते
१० मयैव कस्मादवधीरिता प्रिया॥ १६३॥ (140)

मिश्रकेशी। अअं ज्जेव पडिवणो जं म्हि वत्तुकामा।
विदूषकः। भो सव्वधा अहं क्खु बुभुक्खाए मारिदव्वो।
राजा। ॥ अनादृत्य ॥ प्रिये अकारणपरित्यागानुशयदग्धहृदयस्ता...
कम्प्यतामयं जनः पुनर्दर्शनेन।
१५ ॥प्रविश्य चित्रफलकहस्ता॥ चेटी। भट्टा इअं चित्तगदा भट्टिणी ॥इति चित्रफल...

---

1 I किं pro ण ZNR om. ण y अह 2 Z अपेक्खदि N कधम्पि R कधं पि... y कधाम्पि 3 ZRy भवतूप° R °लप्स्ये ZI om. इदं 4 R भो वअस्स अहं R ... °कट्ठं RI उआल° 5 ZNy उज्जुअस्स R अज्जुअस्य NI कुटिलं R कुढिलं R तु... सि त्ति तुमं 6 S °नाटकेन and before राजा I आकर्णित° N अणाकर्णितकेन (... y शोपलम्भमिव 7 N बन्धुरालिं 8 SRy विहायासि N विहायान्त (? °न्तर्नि°... अण वा 11 SZI सअं ज्जेव R असं ज्जेव N सअं ज्जेव N पडिपण्णं Z पति° Z... अह्मि 12 Z भोः SIN om. भो y तए अहं N अहं क्खु अहं क्खु Z बुभुक्ख... ...रि° 13 y राजा। अनादृत्य प्रिये स्वकारणमनादृत्यानुशय° S °परित्या...

राजा। ॥ विलोक्य ॥ अहो रूपमालेख्यस्य। तथा हि।

> दीर्घापाङ्गविसारिनेत्रयुगलं लीलाञ्चितभ्रूलतं
>
> दन्तान्तःपरिकीर्णहासकिरणज्योत्स्नाभिषिक्ताधरम्
>
> कर्कन्धूद्युतिपाटलोष्ठरुचिरं तस्यास्तदेतन्मुखं
>
> चित्रे ऽप्यालपतीव विभ्रमलसत्प्रोद्भिन्नकान्तिद्रवम्॥१६४॥   5

विदूषकः। ॥ विलोक्य ॥ भो भावमहुरा रेहा। खलदि विअ मे दिट्ठी णिण्णोणदप्पदेसेसुं। किं बहुणा। सत्ताणुप्पवेससङ्काए आलवणकोदूहलं मे जणअदि।

मिश्रकेशी। अहो राएसिणो वत्तिआरेहाणिउणदा। जाणे पिअसही मे अग्गदो वट्टदि त्ति।   १०

राजा। वयस्य

> यद्यत्साधु न चित्रे ऽस्मिन्क्रियते तत्तदन्यथा   P. 86.
>
> तथापि तस्या लावण्यं रेखया किं चिदन्वितम्॥१६५॥ (141)

---

1 NI om. विलोक्य R रूपमस्याले° I om. तथा हि 2 Z °भूतं 3 y दन्तालीप्रविकीर्ण° Z °प्रविकी° R °ज्योत्स्नाविलिप्ताधरं y °ज्योत्स्नातिमिताधरं 4 S कर्कन्धूकुलपा° RI कर्कन्धु° SNy °पाटलोष्ठ° I °पाटलोष्ठहृदयं रुचिरं 5 NI विभ्रमलय° R °लव° Zy °लसत् 6 N ह्रोयं (sic) विलोक्य R साधु वअस्स साधु दंसितो भावाणुप्पवेसो। खलदि .. y साहु वअस्स साहु भो तं तए महुरो भट्टिणा दंसिदो। भावमहुरा खलदि ... S ही ही भो I om. भो S °मधुरा N रेखा। खलदि 7 ZI दिट्ठी R णिमुणणादप्पदेशेसुं Z णिम्मोण्णादप्पदे° S णिम्मोवप्प° Ny णिउद्दप्प° R om. किं to जाणअदि inclus. Z सत्ताणुव्वेस° I °साङ्कए 8 N आलपणकोदूहलं S जाणेदि Z जणादि N जाणअदि 9 R वर्त्तिआ° N °रेखा° S °लेहा° I णिअ° 10 NI om. मे N अग्गतो Ny वट्टदि SZNIy om. त्ति 12 N दृश्यते 13 y लेखया I रेखायां किं चिदन्यतां. After dist. 164 ZNIy add: तथा हि।

> तस्यास्तुङ्गमिव स्तनद्वयमिदं निम्नेव नाभिः स्थिता (N अस्यास् I om. इव स्तन° I निम्नैव)
>
> दृश्यन्ते विषमोन्नताश्च वलयो भित्तौ समायामपि (y अस्यगो)
>
> अङ्गे च प्रतिभाति मार्दवमिदं स्निग्धः प्रभावश्चिरं (I मार्दवमिदं NI प्रभाव°)
>
> प्रेम्णा मन्मुखचन्द्रमीक्षत इव स्मेरेव वक्तीव च (I °मीक्षत I स्मेरैव y वक्तीति).

मिश्रकेशी। सरिसं पच्छादावगुरुणो सिणेहस्स।

राजा। ॥ निःश्वस्य ॥ साक्षात्प्रियामुपगतामपहाय पूर्वं

चित्रार्पितामहमिमां बहु मन्यमानः

स्रोतोवहां पथि निकामजलामतीत्य

५ जातः सखे प्रणयवान्मृगतृष्णिकायाम्॥१६६॥(143)

P. 86. विदूषकः। तिणि आइदीओ दीसन्ति। सव्वाओ ज्जेव दंसणीआओ। ता कदमा तत्थ भोदी सउन्तला।

मिश्रकेशी। अणहिणो एस तवस्सी सहीए रूवस्स। मोहचक्खुणो इअं ण गदा से पच्चक्खदं।

१० राजा। त्वं तावत्कतमां तर्कयसि।

विदूषकः। ॥ निर्वर्ण्य ॥ तक्केमि जा एसा अवसेअसिणिद्धपल्लवं असोअलदिअं संसिदा सिढिलकेसबन्धुव्वम्मन्तकुसुमेण बद्धसेद-बिन्दुणा वअणेण विसेसणमिदसाहाहिं बाहालदिआहिं ऊस-

---

1 Z सदिसं N पश्चादुदाव° R पश्चात्तावं Sy पश्चात्ताव° I पश्चादाव° Z °गुणो I सिणेहस्य 2 S निश्व° Zy om. निःश्व° NI वयस्य pro नि° N °यानपा° 3 NRIy स्रोतो° 5 Z °तृष्णिायां RI add मिश्रकेशी। सअं ज्जेव पडिवण्णो (I °बन्धो) जं अहो वत्तुकामा 6 R भो वअस्स तिण्णाओ एत्थ भोदीओ दी° I तिसिणाओ y तिण्णिाओ NI आकिदिओ S भिण्णिआइदिओ (transl.: भिन्नाकृतयो) R om. ज्जेव 7 R अध pro ता RS कदमा एत्थ तत्थ 8 I एसो N तवस्वी S एस सहीरूअस्स मोहचक्खु तपस्सी इअं क्खु ण R सहीरूअस्स मूढदिट्ठी। णं इअं क्खु से गदा पच्चक्खदो सही NSy मोहचक्खु I °चक्खुरू NI add अअं Z om. मोह° 9 NI इअं ता ण 10 R मन्यसे 11 NI चिरं निर्व° S चिरं विलोक्य y णिर्व° Iy अहिसेअ° R om. अवसेअ° to संसिदा incl. 12 I °लदअ I संत्यिदा N संखिदा y संस्सिदा Z °बन्धूव्व-मन्त° S °बन्धुव्वसत्त° (sic; transl. °बन्धोद्वसत्) N °बन्धव्वमन्त° R सिढिलिअकेशबन्धणिावडन्त-वउलकुसुमेण I °बन्धउव्वमन्त° y °बन्धव्भमन्त° केसहत्थेण बद्ध° SRy °सेअ° 13 S विसेसमिदं साहाहिं NRI om. णमिद° to विअ and read: विसेसदो (I विशेषदो) दंसणीआ एदस्स (NI एदस्सिं) सिणिद्धोदरपल्लवस्स (N सिणिढदर° R सिणिढव°) बालचूअरुक्खस्स (N °रुक्कस्स om. I) पासे (I पाशे om. R) परिसन्तो विअ (I इस ण्वसिसन्ती विअ; R गाढवी विअ) आलिहिदा-

सिद्णीविणा वसणेण ईसि परिस्सत्ता विग्र ग्रालिहिदा सा तत्थ भोदी सउन्तला सेसाग्रो सहीग्रो त्ति।

राजा। निपुणो भवान्। ग्रस्त्यत्र ममापि भावचिह्नम्।

स्विन्नाङ्गुलीनिवेशाद्रेखा प्रान्तेषु दृश्यते मलिना

ग्रश्रु च कपोलपतितं लक्ष्यमिदं वर्णकोच्छ्वासात्॥१६७॥(142) ५

चतुरिके ग्रर्धलिखितमेतद्विनोदस्थानमस्माभिस्तद्गच्छ वर्तिकास्तावदानय।

चेटी। ग्रज्ज माढव्व ग्रवलम्बस्स चित्तफलग्रं जाव गच्छामि।

राजा। ग्रहमेवावलम्बे। ॥ इति यथोक्तं करोति। चेटी निष्क्रान्ता ॥

विदूषकः। भो किं एत्थ ग्रवरं ग्रालिहिदव्वं। १० P. 87.

मिश्रकेशी। जो जो पिग्रसहीए ग्रहिमदो पदेसो तं तं ग्रालिहिदुकामो त्ति तक्केमि।

राजा। सखे श्रूयताम्।

कार्या सैकतलीनहंसमिथुना स्रोतोवहा मालिनी

पादास्तामभितो निषण्णचमरा गौरीगुरोः पावनाः। १५

---

1 S उगगिम्र y उस्स° y णिग्रम्स्रेण S इस y इगि After विग्र y inserts: (compare NRI) एदस्स सिणिडुदरपल्लवस्स ग्रालचूम्रहक्खग्रस्स पासे R एसा 2 ZIy om. सउन्तला Z सेसा I गहिग्रो Sy पिग्रसहीग्रो 3 R ग्रस्त्यत्र लिङ्गं I भावचूडं y ममाविभावचिह्नं 4 ZC स्निग्धाङ्गु° I °लीविनिवेशाद् NR °लिविनिवे° S °निवेशो ... मलिनः 5 R ग्रस्रु ZR कपोलगलितं RS लक्ष्यं N कर्णा° 6 R °कोक्षा° y [चेटीं प्रति] चतुरिके R मेधाविनि pro चतु° R ग्रर्ध विलिखितमिदं विनोद° I ग्रन्यल्लिखितव्यमेतद्वि° Z ग्रर्द्धद° R ग्रस्माभिः। NI ग्रस्माकं 7 NI वर्तिका 8 R मेधा° pro चेटी SR माधव्व RS ग्रवलम्ब NZ °लम्बग्रस्स I °लम्बनास्स y ता जाव गच्छम्ह N गच्छम्ह I गच्छम्हि 9 NR ग्रहमेवैनमत्र° I ग्रहमेव एनमत्र° R यथोक्तङ्करोमीति लिपिकरी निष्क्रान्ता 10 R भो वग्रस्स किं I भो एत्थ किं RI लिहि° 11 Sy ग्रभिमदो N वदेसो R वदेशे SI om. पदेसो 12 R °कामो राग्रा हुविस्सदि त्ति तक्केमि 13 R om. सखे श्रूयतां 14 S सैकतलीनहंसग° (sic) R सैकताशतहंस° S in margin, y सैकतिनी सहंस° SRIy स्रोतो° 15 S पादास्ता°.

शाखालम्बितवल्कलस्य च तरोर्निर्मातुमिच्छाम्यधः
शृङ्गे कृष्णमृगस्य वामनयनं कण्डूयमानां मृगीम्॥१६८॥(144)

विदूषकः। ॥ अपवार्य ॥ जधा मन्तेदि तधा तक्केमि पूरिदो अणेण चित्तफलओ आइदीहिं कुच्चाणदाणं तावसाणं।

५ राजा। अन्यच्च शकुन्तलायाः प्रसाधनमभिप्रेतमत्रालिखितुं विस्मृतमस्माभिः।

विदूषकः। किं विअ।

मिश्रकेशी। वणवासस्स कण्णआभावस्स च सरिसं भविस्सदि।

राजा। कृतं न कर्णार्पितबन्धनं सखे
१० शिरीषमागण्डविलम्बिकेशरम्।
P. 88. न वा शरच्चन्द्रमरीचिकोमलं
मृणालसूत्रं रचितं स्तनान्तरे॥१६९॥(145)

विदूषकः। किं णु क्खु तत्थ भोदी रत्तकुवलअसोहिणा अग्गहत्थेण मुहं ओवारिअ चकिदचकिदा विअ ठिदा। ॥ दृष्ट्वा ॥ आं। एसो दासीए १५ पुत्तो कुसुमरसपाडच्चरो धिट्ठमहुअरो तत्थ भोदीए वअणकमलं अहिलसदि।

---

1 I °तुमिच्छान्यधो 2 I वामे कृष्णा° Z °नयनां S °यमानं 3 S स्वगतं ZNI om. अप° Z भो जधा R जधा एदं मन्देदि NI मन्तेसि I om. तधा Z om. अणेण 4 R चित्रफलः SN आकि° I आकदि° y आकिदि° R om. आइ° S °णआणं ZI °लआणं R भट्टालआणं अवसाणं (sic) समूहेहिं y कुच्छाणाआणं Z ताप° S adds त्ति 5 Z सउन्तला° R शकुन्तला-प्रसाधनमभिप्रेतमप्यत्र लि° I om. अत्र ZRy अत्र लि° S विस्मृतवानस्मि 8 R कण्णाआ° वण° Z om. कण्णआ° ZR सदिसं SNRIy ins. से before भवि° R हुवि° I हरि° 11 I om. मरीचि° 13 I om. तत्थ भोदी R एत्थ रत्तकुलअ° I अग्गा° 14 R ओआविअ S चकिदा चकिदाकिदी विअ y om. चकिद Ny ठिदा I ठि (sic) Z ट्टिदा S दिट्ठा R दीसदि SR om. दृष्ट्वा R आं ही ही भो एसो y आ 15 R पुत्रओ I om. पुत्तो R °पाट° I °पड° N दिट्ठ° ZI धिट्ठ° Sy धिञ्ज° R om. धिट्ठ S °कमलमहिल° y वअन° 16 R अहिलंघेदि.

राजा। ननु वार्यतामेष धृष्टः।

विदूषकः। तुमं ज्जेव अविणीदसासणे पहवसि।

राजा। युज्यते। अयि भोः कुसुमलताप्रियातिथे किमितः परिप-
तनखेदमनुभवसि।

एषा कुसुमनिषण्णा तृषितापि सती भवन्तमनुरक्ता ५
प्रतिपालयति भ्रमरी न खलु मधु त्वां विना पिबति॥ १७०॥ (146)

मिश्रकेशी। अहिजादं क्खु वारिदो।

विदूषकः। पडिसिद्धवामा क्खु एसा जादी।

राजा। ॥ सकोपं ॥ भो न मे शासने तिष्ठसि। श्रूयतां तर्हि संप्रति।

अक्लिष्टबालतरुपल्लवलोभनीयं १०
पीतं मया सदयमेव रतोत्सवेषु
बिम्बाधरं दशसि चेद्भ्रमर प्रियाया–
स्त्वां कारयामि कमलोदरबन्धनस्थम्॥ १७१॥ (147)

विदूषकः। भो एवं तिक्खदण्डस्स दे कधं ण भाइस्सदि। ॥ प्रहस्यात्मगतं ॥
एसो दाव उम्मत्तओ अहं पि एदस्स सङ्गेण ईदिसो ज्जेव संवुत्तो। १५ P. 89.

राजा। कथं निवार्यमाणो ऽपि स्थित एव।

मिश्रकेशी। धीरं पि जणं रसो विआरेदि।

---

1 S भो pro ननु I om. ननु NI अपवार्य्यतां NRI दुष्टः 2 R भो तुमं ज्जेव °दाणुसा° S पहरसि I प्पहरसि 3 NIy अयि युज्यते। om. भोः S अये ZRIy किमतः 6 SNIy मधुकरी pro भमरी 7 Z अहिआदं S अभि° N अहिमुहं R अयिहत्तं I न तुमं क्खु से S वाहरिदो I वावाहरिदा R वाहरिदं 8 N पति° S om. क्खु ZNRIy क्खु S एस I मा 9 Sy om. सकोपं NSIy एवं भो R श्रूयतां। संप्रति हि। 10 I आक्लिष्टबालतरुणपल्लव° 12 S दससि Ny प्रियायाः 14 I भो मा एवं °दण्डस्स दे R एदं R कहं N कव N भाहिस्सादि I भास्सदि 15 SN उम्मत्तको R उन्मत्तः Z वि SNI संसग्गेण R इदिसो 16 R om. l. 16. 17. and from p. 136 l. 1 विदूषकः 17 Z वि y om. पि.

मिश्रकेशी। अहं पि दाणिं ज्जेव अवगदत्था। किं उण जधाचि-
न्तिदाणुभावी एसो।

५ राजा। किमिदमनुष्ठितं पौरोभाग्यम्।

दर्शनसुखमनुभवतः साक्षादिव तन्मयेन हृदयेन
स्मृतिकारिणा त्वया मे पुनरपि चित्रीकृता कान्ता॥ १७२॥(148)

॥ इति बाष्पं विसृजति ॥

मिश्रकेशी। अम्मो पुव्वावरविरुद्धो एसो विरहिणो मग्गो।

१० राजा। वयस्य कथमविश्रामं दुःखमनुभवामि।

प्रजागरात्खिलीभूतस्तस्याः स्वप्नसमागमः
बाष्पस्तु न ददात्येनां द्रष्टुं चित्रगतामपि॥ १७३॥(149)

मिश्रकेशी। सव्वधा वअस्स संमज्जिदं तए पच्चादेसदुक्खं पिअसहीए
सउन्तलाए पच्चक्खं ज्जेव सहीअणस्स।

१५ ॥ प्रविश्य ॥ चतुरिका। भट्टा वत्तिआकरण्डअं गेण्हिअ इदो अहं
पत्थिद म्हि।

1 NIy om. भो Z om. कखु 3. 4 SZNI दाणि R ममावि दाव अप्पा ण अन्तरं गणोदि तं अहम्पि दाणि पडिबुद्धा किं उण Z यधा° S °चिन्तिदात्थभावी I °चित्तगदानु° N °चित्तगदाणु° 5 RI राजा। सविषादं। R वयस्य किमि° I किमिदष्ठितं 8 SZRy om. इति ZNRIy वास्पं y सृजति 9 I om. अम्मो R असो सव्वो पूर्वावर° Z पुव्वावर्वि° N पूर्व्वापर° S °रुद्धो अवुरुव्वो एगो N °रुद्धो विहिणो अउव्वो एसो मग्गो I °वरविरोहित्था (sic) अपूव्वो एसो गमग्गो Ry विरहिणो R सग्गो 10 R om. वयस्य y अविश्रामदुःख° S अविश्रमं corr. from °श्रा° R कथं विश्रामसुखम° y adds पश्य 12 ZNSIy वास्पस्तु R वास्पो S पि 13 S om. वअस्स SIN सम्मज्जिदं Z पमज्जिदं R पमा° RI °देशदुःखं Z °दुक्खं ज्जेव सहीजनस्य (sic; om. पिअ° स उ° पच्च°) R °लाए 14 I om. पच्च° N °जाणस्स 15 Z प्रविश्य लिपिकरी S प्र° चतुरिका y प्रविशति चतुरिका RZ लिपिकरी Sy चेटी pro चतु° S वत्तिआस° N वट्टिआ°

राजा। किं ततः।

चेटी। सो मे पिङ्गलिम्राडुदिम्राए देवीए वसुमदीए म्रहं ज्जेव म्रज्जउत्तस्स उवणइस्सं ति भणिम्र सबलक्कारं गहिदो।

विदूषकः। तुमं कधं विमुक्का।

चेटी। जाव लदाविडवलग्गं देवीए परिचारिम्रा म्रञ्चलं मोम्रावेदि ५ दाव णिएहुविदो मए म्रप्पा।

नेपथ्ये। एदु एदु भट्टिणी।

विदूषकः। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ भो म्रहिधावन्ती एसा म्रन्तेउरवग्घी मेधाविणिं मइं विम्र कवलिदुं उवत्थिदा।

राजा। वयस्य उपस्थिता देवी बहुमानगर्विता। तद्भवानिमां [१०] P. 90. प्रतिकृतिं रक्षतु।

विदूषकः। म्रत्ताणम्रं पि किं ति ण भणासि। ॥ चित्रफलकमादाय उत्थाय

---

1 ZR किं किं 2 ZR लिपि° N णो से Z जाव से R याव मे N पिङ्गलादुहिदिम्राए R °दुहिदाए I पिङ्गलाछदीम्रम्रा y °त्तिदिम्राए 3 Z उवणाम्रामि N °णाइस्स y उम्रणा° odd. y त्ति Z om. भणिम्र S म्रलाक्कारं (om. स) I सम्रलक्क° 4 RI कहं y त्ति मुक्को R विमुक्का Z कधं तुमं त्ति 5 Z लिपि° S देवीए वसुमदीए NI देवीए म्रञ्चलं परि° Z परिचाइम्रा 6 S गाव S णिपणुविदो Z णिएहू° N णिह्नुविदो I णिह्नु° R णिक्किमिदो y णिम्रारिदो I मया N माए Sy म्रम्रा 7 ZS उम्रदु उम्रदु भ° Cy om. this line. 8 Z om. कर्णं द° NRI om. भो Z म्रभि° NI म्रइधावदि R म्रहिधावसि I एषा S has एसा after उव° S म्रन्तोउररची R °वग्घणी N has °वग्घी I म्रन्तउरवग्वी after उव° 9 N मेधाविणी SZ मेहा° S °विणी I मेधाविणी विम्र मदूदं (sic) कव° N मई R मन्दं S om. मइं S om. कवलिदुं S उप° Cy om. l. 8 and 9. 10 y राजा [विलोक्य] वय° I वयस्योपस्थिता S om. उप° Z om. देवी y °गर्विता च Z तावद्भवान् RI प्रियाप्रतिकृतिं N प्रियाप्रकृतिं 12 R म्रत्तणा° I म्रत्ताणां NRIy om. पि SR om. किं N कि SNRy त्ति I त्ते Z om. ति R om. ण ZR भणोहि S भणाइ I भणेसि N भणाहि y भणाहि After भणासि Z inserts: मिम्र°। साहि एणा पडिकिदी त्ति दे पडिवक्कस्स (read °वक्खस्स) म्रणुणीम्रा करीम्रदि। विदू°। चित्र° etc. R °फलं I इति चित्र° Z °दायोत्थाय च Ry om. उत्थाय च I om. उत्थाय S om. च R तए एदं.

च ॥ जइ भवं अन्तेउरवाउरादो मुच्चिस्सदि तदो मं मेहच्छण्णप्पासादे सद्दावेसि। एदं च तहिं गोविमि जहिं पारावदं उज्जिअ ण को वि अण्णो पेक्खदि। ॥ इति द्रुतपदं निष्क्रान्तः ॥

मिश्रकेशी। अण्णसंकन्तहिअओ वि पढमसंभावणं रक्खदि। थिर-
५ सोहिदो दाव एसो।

॥ प्रविश्य पत्रहस्ता ॥ प्रतीहारी। जअदु जअदु देवो।

राजा। वेत्रवति न खल्वन्तरे दृष्टा त्वया देवी वसुमती।

प्रतीहारी। देव दिट्ठा। पत्तहत्थं मं पेक्खिअ पडिणिउत्ता।

राजा। कालज्ञा देवी कार्योपरोधं मे परिहरति।

१० प्रतीहारी। देव अमच्चो विण्णवेदि। अत्थजादस्स बहुलदाए एक्कं भए पोरकज्जं पच्चवेक्खिदं। तं देवो पत्तारोविदं पच्चक्खीकरेदु त्ति।

राजा। इतः पत्रं दर्शय। ॥ प्रतीहारी तथा करोति ॥

राजा। ॥ वाचयति ॥ विदितमस्तु देवपादानाम्। धनवृद्धिनामा वणिग्वारिपथोपजीवी नौव्यसनेन विपन्नः। स चानपत्यस्तस्यानेककोटिसंख्यं

1 N अन्तेउरिआ° R °वउवादो Z अन्तेउरकुडवाउवादो (i. e. °कूडवाउरा°) y °वहूवागुरा° Z मुञ्चीअदि SNIRy मुञ्चि° S तदा I ता N om. तदो मं Z °इप्पा° (sic; transl. °इन्दप्रासादे) NSy °पा° R °पाशादे I °इपपाणामप्पसादे 2 S सद्दावीअदि NIy सद्दावीअसि R सम्भाविअसि Z इदं R गोपे° S गोवएमि N °वतं Z वज्जिअ y उज्झिअपणो ण पे° 3 S om. वि NRIy om. को वि and put ण (R णो) before पे° SNRIy om. इति NI द्रुतं 4 R °संसत्त° y °संक्कन्त° SR पहुम° R °भाविणं ZNRI त्थिर° 5 S °सोहिदो N सोहुदो ZS om. दाव 6 y ततः प्रविशति पत्र° प्रतीहारी N प्रति° Z जअदु२ भट्टा R जयदि२ देओ y जअदि जअदि देवो 7 N खलु अभ्यन्ते I खल्वन्तःपुरे त्वया दृ° दे° Z om. त्वया 8 R देअ Z om. देव ZR दिट्ठा S °हत्तं Z मं उण पे° R °णिअत्ता I °णिवुत्ता 9 Z समयज्ञा R कालज्ञा I भवतु का° दे° कार्यगौरवं मे प्रतिहरति 10 ZI om. देव Z विण्णावेदि R अत्थिजणास्स y जणाणं SIN$_y$ गणणाबहु° y एककक्कं I क्के (sic) 11 R पोवकाज्जं Z पच्चावे° I om. तं R देओ R °करोदु 12 N पदं 13 R om. राजा and वाचयति Z °स्तु भवतां N °पदा° N वालकपरिपणे° y

वसु। तदिदानीं राजार्थतामापद्यते। इति श्रुत्वा देवः प्रमाणमिति।
राजा। ॥ सविषादं ॥ कष्टं खल्वनपत्यता। वेत्रवति महाधनत्वाद्बहु-
पत्नीकेनानेन भवितव्यम्। तदन्विष्यतां यदि का चिदापन्नसत्त्वा
तस्य भार्या स्यात्।
प्रतीहारी। दाणिं ज्जेव साकेदअपुरस्स सेट्ठिणो दुहिदा णिव्वु- P. 91.
त्तपुंसवणा तस्स जाआ सुणीअदि।
राजा। ननु स गर्भः पित्र्यमृक्थमर्हति। गत्वैवममात्यं ब्रूहि।
प्रतीहारी। जं देवो आणवेदि। ॥ इति प्रस्थिता ॥
राजा। एहि तावत्।
प्रतीहारी। ॥ निवृत्य ॥ एस म्हि। १०
राजा। अथ वा किमनेन संततिरस्ति नास्ति वा।

येन येन वियुज्यन्ते प्रजाः स्निग्धेन बन्धुना
स स पापादृते तासां दुःषन्त इति घुष्यताम्॥१७४॥ (150)

प्रतीहारी। इदं णाम घोसइदव्वं। ॥ निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य ॥ देव काले
पवुट्ठं विअ सासणं अहिणन्दिदं महाजणेण देवस्स। १५

1 S राजस्वतामापद्यत इति N राजार्थतापद्यत R राजात्मतामा° y राजस्वतामुपपद्यते Z एतत् श्रुत्वा R om. इति twice. 2 I अहो ZNRI कष्टा Z °त्यता। [चिन्तयित्वा] वे° R [विचिन्त्य] I अहुधन° 3 RIy om. अनेन Z तेन I om. यदि ZI कदा चिद् R °सन्न° I चिदप्यस्याप° S °सत्त्वास्य 4 NRy om. तस्य SZ भार्या भवेत् 5 SRy इदाणीं Z देव इदाणिं I दाणि Z साकेतअपुरस्स S सा केदउरस्स (sic) I साएदणाअर° N साएदणाअरस्स R साकेदअसेट्ठिणो (om. पुरस्स) y साकेदउरकस्स RI(N?) y सेट्ठिणो Z छेट्ठिणो SRy दुहिदिआ Ny णिव्वुत्त° 6 y °पसत्ता S जाया 7 SIy om. ननु y सगर्भः I पित्रं R पित्र्यमर्णमर्हति Z ततो गत्वै° SR गत्वैवामात्यं 8 R देवो 10 S प्रतिनिवृत्य NRI om. नि° Z इअ म्हि 11 R om. अथ वा Z om. the second वा 12 S विमुच्यन्ते (?) Ny विमुच्यन्ते I om. वियु° 13 S दुःष्वन्त N दुष्वन्त ZRy दुष्यन्त I दुष्यन्ता; corr. 2. hd. दुःस° NI घोष्यतां 14 Z एदं ZI घोस° R घोसयि° Z इति निष्क्रान्ता पुनः प्रविष्टा I °श्य च N om. देव S कले 15 Z पवुठं (transl. प्रवृठं) R पव्वुट्टं S पुव्वट्ठ NIy पवि° NI om. विअ S देव्वस्स सा° अहि° महाअणेण। I अति° सहा°.

राजा। ॥ दीर्घं निःश्वस्य ॥ एवं भोः संततिविच्छेदनिरवलम्बना मूल-
पुरुषावसाने संपदः परमुपतिष्ठन्ते। ममाप्यन्ते पुरुवंशश्रिय एष
वृत्तान्तः।

प्रतीहारी। पडिहदं अमङ्गलं।

५ राजा। धिङ्मामुपनतश्रेयोवमानिनम्।

मिश्रकेशी। असंसअं पिअसहिं ज्जेव हिअए कदुअ णिन्दिदो
अणेण अप्पा भविस्सदि।

राजा। संरोपिते ऽप्यात्मनि धर्मपत्नी
त्यक्ता मया नाम कुलप्रतिष्ठा
१० कल्पिष्यमाणा महते फलाय
वसुंधरा काल इवोप्तबीजा ॥१७५॥(151)

P. 92. मिश्रकेशी। अपरिच्चत्ता दाणिं दे भविस्सदि।

चेटी। ॥ जनान्तिकं ॥ अज्जे एदं पत्तं पेसअन्तेण दिउणाणुदावो कदो
भट्टा अमच्चेण। ता मेहच्छन्दावट्ठिदं संतावणिव्वावइत्तअं अज्ज-
१५ माहव्वं गेण्हिअ आअच्छ।

---

1 R om. दीर्घं Z निश्व° Z om. एवं R om. विच्छेद I °पुरुषाभावे सं° परं जनमुप° 2 Z °वंस° R °वंशाश्रय N om. श्रिय 4 ZS देव पडि° SZNRy °हदमम° 5 S धिक् NI °श्रियो° Z मामुपस्थितश्रेयोविमा° 6 R असंशयं प्रिय° S पिय° I पिया° SNRy °सहीं I °सखो S पिा-पिणादो 7 I इमिणा SNy अत्ता R हुविस्सदि I हविस्सादि 8 N °पिते चात्मनि 12 N अवरि° edd. y दाणि y om. दे N भविष्यदि R हुविस्सदि I हवि° 13 Z लिपि° R चेठी। प्रतो° प्रति जना°। I जनान्तकं NI om. अज्जे SZRy अज्ज I पेअसन्तेणा (sic) दुउणा° R द्विगुणानु° भट्टा किदो अ° RI किदो SZy °न्तेणा किं विआरिदं अमच्चेण। ZSNIy ins.: पेक्ख (I पेक्खिअ) दाव भट्टिणो वाहजलावसेओ (S वस्प° I वास्प° N वाप्प° Z वाप्फजलसेओ) संवुत्तो। अध (I अह) वा ण हु सो (y ण हुसो Z ण म्ह (sic) सो [transl. न हि सो]) अबुद्धिपुव्वं (N °पूव्वं I °पूर्व्वं) पअत्तिस्सदि (I पवत्तिस्सादि)। 14. 15 SZNI om. ता मेह° to आअच्छ R मेहछन्दपासादट्ठिदं y °छणपासादत्थिदं y om. संताव° R सन्दावहरणाइत्तअं y णिव्वाराइतुअं R अज्जं माध° y °माध°

प्रतीहारी। सुट्ठु दे भणिदं। ॥ इति निष्क्रान्ता ॥

राजा। अहो दुःषन्तस्य संशयमारूढाः पिण्डभाजः।

अस्मात्परं बत यथास्मृति संभृतानि

को नः कुले निवपनानि करिष्यतीति

नूनं प्रसूतिविकलेन मया प्रसिक्तं ५

धौताश्रुसेकमुदकं पितरः पिबन्ति॥ १७६॥ (152)

मिश्रकेशी। सदि क्खु दीवे ववधाणदोसेण अन्धआरं अणुभवदि

राएसी।

चेटी। भट्टा अलं संताविदेण। वअत्थो ज्जेव पहू अवरासु देवीसु

अणुरूवपुत्तजम्मेण पुव्वपुरिसाणं अरिणो भविस्सदि। ॥ आत्मगतं ॥ १०

ण मे वअणं पडिच्छदि भट्टा। अध वा अणुरूवं ज्जेव ओसधं

आदङ्कं णिअत्तेदि।

राजा। ॥ शोकनाटितकेन ॥ सर्वथा

आमूलशुद्धसंतति कुलमेतत्पौरवं प्रजाबन्ध्ये

मय्यस्तमितमनार्ये देश इव सरस्वतीस्रोतः॥ १७७॥ १५

॥ इति मोहमुपागतः ॥

---

1 R स्वछ (sic) मे भ° S इति °न्ताः SZNI om. this line altogether. 2 I om. अहो S दुःष्ष° N दुष्ष° ZRy दुष्म° I दुःस° 3 I अस्मत्परं ZR यथाश्रुति NRIy संहितानि 5 In S in margin the v. l. प्रसूतिविरहितेन (i. e. °रहि°) NI प्रदत्तं 6 R °तास्रु° 7 S तदि y अणावधाण° Z om. वव° I व्वव° NR °कारं S अणुहरदि 9 Z लिपि°। R चेडी ZS सन्दाविदेण R सन्दावे y सन्दा° S पावत्तम° R अट्टणावत्थो y एदावत्थो R पभू S पहु I प्पहू Z देव्वो N अववासुं R अवास्सं N °सुं 10 N अणुरूप° SRy अणुरूअ° R °प्रभुत्त° Iy °जम्मेण R °पुरिया° I °पुरुषा° Ny °पुरुसा° S om. पुव्व° Z असोअपणीओ S णिरिणो R णिरीलो (sic) Z भ° देवो R हुविस्सदि देओ I हवि° Z स्वगतं 11 Z पडिग्गिण्हदि SRy om. भट्टा RNI अह Sy om. अध वा R °रूअं y has ज्जेव after आद° ZN ओसहं R ओश्रहं I ओषधं SZNy आतङ्कं I भादङ्कं Z णिव° R णिअत्तेसि 13 Z शोकातिशयिता° S °नाटितेन 14 y om. पौरवं 15 N एव ZSIRy °स्रोतः.

चेटी। ॥ ससंभ्रमं ॥ समस्ससदु समस्ससदु भट्टा।

मिश्रकेशी। किं दाणिं ज्जेव णं णिव्वुदं करइस्सं। अध वा सुदं मए सउन्तलं संभावअन्तीए देवजणणीए मुहादो जणभाअ-समूसुआओ देवदाओ ज्जेव तधा करइस्सन्ति जधा सो भत्ता तुमं

५ अइरेण धम्मवत्तिं अहिणन्दिस्सदि त्ति। ता ण जुत्तं मम एत्थ विलम्बिदुं। जाव इमिणा वुत्तन्तेण पिअसहिं सउन्तलं समस्सासेमि।

॥ इत्युद्भ्रान्तकेन निष्क्रान्ता ॥

नेपथ्ये। भो अब्बम्हणं अब्बम्हणं।

राजा। ॥ प्रत्यागतचेतनः कर्णं दत्त्वा ॥ अये माधव्यस्येवार्तनादः।

१० चेटी। भट्टा मा णाम सो माढव्वतवस्सी पिङ्गलिआमिस्सिआहिं चित्तफलअहत्थो पाविदो भविस्सदि।

राजा। चतुरिके गच्छ मद्वचनादनिषिद्धपरिजनां देवीमुपालभस्व।

चेटी। जं देवो आणवेदि। ॥ इति निष्क्रान्ता ॥

नेपथ्ये। भो अब्बम्हणं अब्बम्हणं।

---

1 Z लिपि°। Iy om. ससं° 2 NI om. किं Z किमिदाणिं R किमिदाणं y किमिदानीं NI दाणि Z एणं y om. णं R निव्वुत्तं I णिव्वत्तं N अथ R अह 3 NR सउन्तलां I सउन्तलाए N सम्भावन्तीए ZRy मुहादो S जधा जणणुभाअ° 4 N °समुत्सु° R °समुसू° I °समुक्कुआओ N देवताओ RIy देवाओ R एध Z तथा SNIy भट्टा R om. भत्ता तुमं अइ° S तुमं ज्जेव अइ° 5 R धर्म्म° N °वत्तिं Sy °पत्तिं I °पत्नीं After त्ति y ins. [अवलोक्य] किदं देवेहिं ज्जेव N om. ता Z जुत्तं इमं कालं मम om. एत्थ R णा त्तं 6 I विलम्बिणं जधा इ° वुत्ता° SNRIy °सहीं N °लां SNZ समास्स° R समास्सा° I समास्व° 7 Sy °भ्रान्ति° I उद्भ्रान्तनाटकेन 8 N भो भो om. अब्ब° once. R भो °ह्मणं२ Z om. भो Z अब्बपणं२ 9 Z °गतप्राणः R °गतः प्राणः क° SI °व्यस्यार्त° 10 Z लिपि°। R लिवि°। RZ om. भट्टा मा S om. मा NI अं pro मा RZ om. सो SNIR माधव्व° S °तमस्सी NI पिङ्गला° Z °निस्सिदाहिं N °स्सिआदं Iy मिस्सआहिं RZ ins. देवीहिं I ins. देवीए 11 I पाविनो R हुविस्सदि 12 ZR मेधाविणि (R °णो pro चतुरिके) SNIy °लभस्वेति 13 ZR लिपि°। S चतुरिका। NIy om. चेटी। जं दे° आ° and read चतुरिका निष्क्रान्ता 14 NI om. भो ZRS नेपथ्ये भूयः स एव शब्दः.

राजा। परमार्थतो भीतिभिन्नस्वरो ब्राह्मणः। कः को ऽत्र भोः।

॥ प्रविश्य ॥ कञ्चुकी। आज्ञापयतु देवः।

राजा। निरूप्यतां किमेवं माधव्यमाणवकः क्रन्दतीति।

कञ्चुकी। यावदालोकयामि। ॥ इति निष्क्रम्य ससंभ्रमं पुनः प्रविष्टः ॥

राजा। पार्वतायन न खलु किं चिदत्याहितम्। ५

कञ्चुकी। एवम्।

राजा। तत्कुतो ऽयं वेपथुः। तथा हि।

प्रागेव जरसा कम्पः सविशेषेण संप्रति
आविष्करोति सर्वाङ्गमश्वत्थमिव मारुतः॥ १७८॥

कञ्चुकी। परित्रायतां सुहृदं महाराजः। १० P. 93.

राजा। कस्मात्परित्रातव्यः।

कञ्चुकी। महतः कृच्छ्रात्।

राजा। अपि भिन्नार्थमभिधीयताम्।

कञ्चुकी। यो ऽसौ दिगवलोकनप्रासादो मेघच्छन्नो नाम।

राजा। किं तत्र। १५

कञ्चुकी। तस्याग्रभागाद्गृहनीलकण्ठै -
रनेकविश्रामविलंघ्यशृङ्गात्

---

1 ZR परमार्थभीत एव भिन्न° N भीतिभिदुरस्वरो I om. भोः 2 y ॥ प्रविशति कञ्चुकी ॥ 3 NI om. किमेवं R किमेव माधव्यो मा° Z om. माधव्य I om. इति 4 ZRI °यामीति नि° S अवलोकमीति Ny अवलो° ZR have पुनः before ससं° S om. स 5 ZSy पर्व्व° I पर्व्वतायन् ZR om. खलु 6 ZR भो राजनेवं 7 NI तव कुतो SR om. तत् y ततः कुतो Z कम्पम् R कम्पः R om. तथा हि 8 In R the stanza is spoken by the कञ्चुकी S सविशेषमत्तु सं° 9 R आविष्क° 10 R तत्परि° महासुहृदं महा° and om. कञ्चुकी N हृदयं 13 I om. अपि Z विभिन्नमभि° R भिन्नम° 14 Z दिगम्बरलोकाः प्रा° R देव यो ऽसौ° लोककः प्रा° 15 SNI किं ततः ZR किमत्र 16 y °कण्ठैः.

सखा प्रकाशेतरमूर्तिना ते
केनापि सत्त्वेन निगृह्य नीतः॥१७९॥

राजा। ॥ सहसोत्थाय ॥ आः। ममापि सत्त्वैरभिभूयन्ते गृहाः। अथ वा
बहुप्रत्यवायं नृपत्वम्।

अहन्यहन्यात्मन एव ताव –
ज्ज्ञातुं प्रमादस्खलितं न शक्यम्।
५ प्रजासु कः केन पथा प्रयाती –
त्यशेषतः कस्य पुनः प्रभुत्वम्॥१८०॥ (153)

नेपथ्ये। अविद अविद भो।

१० राजा। ॥ आकर्ण्य गतिभेदं रूपयन् ॥ सखे न भेतव्यं न भेतव्यम्।

नेपथ्ये। भो कधं ण भाइस्सं। एसो मं को वि पच्छामोडिअ
सिरोधरं उच्छुं विअ भग्गगण्ठिं करिदुं इच्छदि।

राजा। ॥ सदृष्टिविक्षेपं ॥ धनुर्धनुस्तावत्।

॥ प्रविश्य धनुर्हस्ता ॥ यवनी। भट्टा एदं ससरं सरासणं हत्थावाओ अ।

१५ ॥ राजा सशरं धनुरादत्ते ॥

नेपथ्ये। एष त्वामभिनवकण्ठशोणितार्थी

---

3 ZR om. आः 4 INRS °प्रत्यवायत्वं NI राजत्वं S adds पश्य 5 S तावद् RIy तावत् 9 Z नेपथ्ये विदूषकः। Z अभिधाव२ भोः२ NS अभिधाव भो अभिधाव I भोः अभिधाव२ R भो अविद२ y अभिधाव भोः अभिधाव भोः 10 y निरूपयन् ZR परिक्रामन् I om. सखे and has न भे°, once. 11 Z नेप° विदूषकः। SI भोः ZR om. भो Z कधं णु ण I मां edd. y पच्छा° R °अत्थ- 12 NZIy °हरं SR इक्खुं Z इक्खु I इचुं Ny इक्खं N गण्ठिं Z °गाढिः (?) R °अत्थ- ... । (sic) y भग्गपिठं N कारदुं ZI करेदुमिच्छ° Sy करिदुमि° 13 NS °दृष्टिक्षेपं Ny ... नुः SNIy om. तावत् 14 y ततः प्रविशति ध° यवनी ... भट्टा एदं Z देव इदं सरास ... NRIy च। R a

शार्दूलः पशुमिव हन्मि चेष्टमानम्।
आर्तानां भयमपनेतुमात्तधन्वा
दुःषन्तस्तव शरणं भवत्विदानीम्॥१८१॥(154)

राजा। ॥ सक्रोधं ॥ कथं मामेवोद्दिशति। आः तिष्ठ तिष्ठ कौणपापसद। P. 94.
अयमिदानीं न भवसि। ॥ चापमारोप्य ॥ पार्वतायन सोपानमार्गमादेशय। ५
कञ्चुकी। इत इतो देवः। ॥ सर्वे सत्वरमुपसर्पन्ति ॥
राजा। ॥ समन्तादवलोक्य ॥ अये शून्यमिदम्।
नेपथ्ये। परित्ताहि परित्ताहि। अहं भवन्तं पेक्खामि तुमं ण मं
पेक्खसि। मज्जारगहिदो विअ उन्दुरो णिरासो म्हि जीविदे।
राजा। भोस्तिरस्करिणीगर्वित किं मदीयमस्त्रमपि त्वां न पश्यति। १०
स्थिरो भव स्थिरो भव। मा च ते वयस्यसंपर्काद्विश्वासो भूत्। एष
तमिषुं संदधे
यो हनिष्यति वध्यं त्वां रक्ष्यं रक्षिष्यति द्विजम्
हंसो हि क्षीरमादत्ते तन्मिश्रा वर्जयत्यपः॥१८२॥(155)
॥ इति शस्त्रं संधत्ते ॥ १५

---

1 N चेष्ट° 3 S दुःष्य° N दुष्य° ZRy दुष्म° I दुःस° 4 ZR सकोपं NI om. कथं and एव I मानुद्दिश्यति S आ NR आम् Z om. आः तिष्ठ तिष्ठ y आः कस्तिष्ठ कस्तिष्ठ R कुणापापसदा- यमिद° Z कुणापापसर्गायमिद° I कौणापाधम 5 S इदानीमनुभविष्यसि I न भविष्यति N न भविष्यसि ZSy पर्व्वता° I पर्व्वतायन् ZR om. सोपान 6 S इतः२ दे° Z देव 7 NI सम- न्तादूर्ध्वमवलोक्य ZR om. अये ZR शून्यं खल्विदं 8 Z नेप° विदूषकः I °त्ताहि२ y °आआहि °आआहि Z अभिधाव भो R अहिधाव भो pro परि° परि° I पेक्खसि I ण उण मं y मं ण 9 I °गहिदो इन्धुरो S उन्दुरुओ ZR अणासो (R °स) म्हि (R ह्मि) जी° सम्वुत्तो 10 I °करणी° S °गर्व्वित N °गर्व्वितः R °गर्व्वितं SNIRZ om. किं S मदीयशस्त्रमपि ZR न मदी° त्वां दृश्यति (R दृश्यति) om. अपि 11 SZR om. स्थिरो भव once. S मा चर वय° I °श्वासो भागः। I एसो S हं R एस ZR त्वदर्थमिषुं y एष सन्धत्ते (om. तमिषुं) 14 Iy हंसो S पि Z तन्मिश्रा 15 ZR शस्त्रं Z सन्धे.

मातलिः। आयुष्मन्।

कृताः शरव्यं हरिणा तवासुराः
शरासनं तेषु विकृष्यतामिदम्।
५ प्रसादसौम्यानि सतां सुहृज्जने
पतन्ति चक्षूंषि न दारुणाः शराः॥१८३॥(156)

राजा। ॥ससंभ्रममस्त्रमुपसंहरन्॥ अये कथं मातलिः। स्वागतं देवराजसारथे।

विदूषकः। भो मणं म्हि इमिणा अहं पसुमारणेण मारिदुं ण

पारिदो। भवं उण इमं साअदेण अहिणन्ददि।

१० मातलिः। ॥सस्मितं॥ आयुष्मन्। श्रूयतां यदर्थमस्मि हरिणा त्वत्सकाशं
P. 95. प्रेषितः।

राजा। अवहितो ऽस्मि।

मातलिः। अस्ति कालनेमिप्रसूतो दुर्जयो नाम दानवगणः।

राजा। श्रुतपूर्वो मया नारदात्।

१५ मातलिः। सख्युस्ते स किल शतक्रतोरवध्य —
स्तस्य त्वं रणशिरसि स्मृतो निहन्ता।

---

1 R ततः प्रविष्टो Z प्रविश्य विदूषकं समुत्सृज्य मा° NI ततः संभ्रान्तो विदूषकमुत्सृज्य प्रविष्टो N मातलिर्विदूषकः I मातलिः पश्चात् विदूषकश्च 2 R om. मात°, adds 2. hd. in margin. ZSINR om. आयु° 3 RZ शरव्या 4 Z शरासनं 5 Z प्रसादलोलानि 7 N om. ससंभ्रमं Z संहृत्य R संकृत्य N शस्त्रमुप° I शम्भ्रमपहरन् (sic) R अयि ZSINR om. कथं N मातलि ZSIR मातले ZR देव° स्वा° 8. 9 Z om. भो y मणागम्हि ZNRI om. मणं म्हि S मणा NI अहं इमिणा R अहं अणेन (sic) Z इमिणं ZS om. अहं R पशुमारं I मारिदुं पवुत्तो N °दुं पउत्तो पारिदो R °मारं मारिदो 9 S परिदो Zy पाविदो NI om. उण S om. इमं ZR णं N अभिणा° 10 R श्रू° आयु° S यदयमस्मि I om. अस्मि here, reads: प्रेषितो ऽस्मि 13 Z °प्रसूतिर्दुर्ज° R °सूतिदु° I °नेमिसुतो Sy om. नाम y दानव° 14 I °पूर्वो ऽस्ति मया नादरात् (sic) 15 Z खलु SNRy °ध्यः 16 Z तस्य त्वं रणगत एव सन्निहन्ता.

6. 37

उच्छेत्तुं प्रभवति यन्न सप्तसप्ति –
स्तन्नैशं तिमिरमपाकरोति चन्द्रः ॥१८४॥ (157)

स भवानात्तचाप एवेदानीं देवरथमारुह्य विजयाय प्रतिष्ठताम्।
राजा। अनुगृहीतो ऽस्म्यनया मघवतः संभावनया। अथ भवद्भि-
र्माधव्यं प्रति किमेवं प्रयुक्तम्। ५
मातलिः। एतदपि कथ्यते। किंनिमित्तादपि मनस्तापादायुष्मान्वि-
क्लवो दृष्टः। पश्चात्कोपयितुमायुष्मन्तं तथा कृतवानस्मि। कुतः।

ज्वलति चलितेन्धनो ऽग्निर्विप्रकृतः पन्नगः फणां कुरुते
तेजस्वी संक्षोभात्प्रायः प्रतिपद्यते तेजः ॥१८५॥ (158)

राजा। वयस्य अनतिक्रमणीया दिवस्पतेराज्ञा। तद्गच्छ परिगतार्थं १०
कृत्वा मद्वचनादमात्यपिशुनं ब्रूहि

त्वन्मतिः केवला तावत्परिपालयतु प्रजाः
अधिज्यमिदमन्यस्मिन्कर्मणि व्यापृतं धनुः ॥१८६॥ (159)

विदूषकः। जं भवं आणवेदि। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥ P. 96.
मातलिः। रथमारोहत्वायुष्मान्। ॥ राजा तथा करोति ॥ ॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥ १५

॥ इति शकुन्तलाविरहो नाम षष्ठो ऽङ्कः ॥

---

1 Z गच्छेत्तुं Ny °सप्तिः I °सप्तितिह 3 R स भवानेवात्त° एवेद° I °चाप एव देव° इदानीं त्रि° ZR देवराजरथ° R °मधिरुह्य 4 NIy ऽस्मि अन° Z ऽस्म्यनुग्रहेनया R °हीतो ऽहमनया I om. अथ 6 y मात° [मस्मितं] ZR इदमपि ZRI किंचिन्निमित्तादपि Z °तापान्मया आयु° R °तापान्मयायु° y °ष्मान् Sy विकृतो N विकारा (sic) 9 ZR तेजस्वी चाक्षेपात्प्रायः 10 SINR राजा। जनान्तिकं। वयस्य y राजा। युक्तमनुष्ठितं भवद्भिः। वयस्य माधव्य अनति° Z वयस्यानतिक्र° ZR तदत्र परि° N °तार्थं ज्ञात्वा SNIy om. मद्वचनाद् 12 R °लयितुं 15 R °रोहतु आ° SZy °रोपयत्वा° 16 N शकुन्तलादर्शनो (om. इति) R इत्यादि षष्ठो ऽङ्कः सम्पूर्णः ZI only: इति (om. I) षष्ठो ऽङ्कः.

P. 97.

॥ ततः प्रविशत्याकाशयानेन रथाधिरूढो राजा मातलिश्च ।

राजा। मातले अनुष्ठितनिदेशो ऽपि मघवतः सत्क्रियाविशेषा-
दनुपयुक्तमिवात्मानं समर्थये।

मातलिः। आयुष्मन्नुभयत्राप्यसंतोषमवगच्छ। कुतः।

५ उपकृत्य हरेस्तथा भवाँल्लघु सत्कारमवेक्ष्य मन्यते
गणयत्यवदानसंमितां भवतः सो ऽपि न सत्क्रियामिमाम् ॥१८७॥(160)

राजा। मा मैवम्। स खलु मनोरथानामप्यतिदूरवर्ती विसर्जनावसरे
सत्कारः। मम हि दिवौकसां समक्षमर्धासनोपविष्टस्य

अन्तर्गतप्रार्थनमन्तिकस्थं
१० जयन्तमुद्वीक्ष्य कृतस्मितेन
प्रमृज्य वक्षो हरिचन्दनाङ्कं
मन्दारमाला हरिणा पिनद्धा ॥१८८॥(161)

मातलिः। किमिव सुरेश्वरादायुष्मान्नार्हति। पश्य।

सुखपरस्य हरेरुभयैः कृतं
१५ त्रिदिवमुद्धृतदानवकण्टकम्

---

1 y अथ सप्तमो ऽङ्कः SINRy °शति आका° Z °शयानवर्त्म° R °शयानेन y °वर्त्मनि I om. मातले NI om. ऽपि R स च क्रि° I °षात् y °षानिवेशादनु° 8 S समन्वयं I समर्थयये 4 cdd. y °ष्मनु° I om. अप्यु 5 R प्रथमोपकृतं मरुत्वतः प्रतिपत्त्या लघु मन्यते भवान् ZNy भवान् लघु I भवाल्लघु I अवेक्ष्य SR °त्युपकारसम्मितां (R °स्मितां) 7 N मैव RZ यो विस° y विसर्जनावसरे N सत्कारो ZR °पत्रशितस्य (Z °विशि°) S adds अपि च 9 R °गतः 11 SN आमृज्य Iy आमृत्य CI हरिचन्दनेन R °नाङ्कं 13 R om. मातलिः Z किमिवायुष्मान्नामरे-श्वरात् अर्हति R किमायुष्मानामरेश्वरादिति (sic) Sy किमिव नायुष्मन् (sic) सुरेश्वरादर्हति I °ष्मान्ना° 15 S °वगृहृत° RI °कण्टकं y °धृतदानव°.

P. 98.

तव शरैरधुना नतपर्वभिः
पुरुषकेशरिणश्च पुरा नखैः॥१८९॥ (162)

राजा। अत्र खलु शतक्रतोरेव महिमा। पश्य।

सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्वपि यन्नियोज्याः
संभावनागुणमवेहि तमीश्वराणाम्। ५
किं प्राभविष्यदरुणस्तमसां वधाय
तं चेत्सहस्रकिरणो धुरि नाकरिष्यत्॥१९०॥ (163)

मातलिः। सदृशं तवैतत्। ॥ स्तोकमन्तरं गत्वा ॥ आयुष्मन्नितः पश्य नाकपृष्ठप्रस्थितस्य सौभाग्यमात्मयशसः।

विच्छित्तिशेषैः सुरसुन्दरीणां १०
वर्णैरमी कल्पलतान्तरेषु
संचिन्त्य गीतिक्षममर्थतत्त्वं
दिवौकसस्त्वच्चरितं लिखन्ति॥१९१॥ (164)

राजा। मातले असुरसंप्रहारोत्सुकेन पूर्वेद्युरधिरोहता न लक्षितो ऽयं प्रदेशो मया। तत्कतमस्मिन्पथि वर्तामहे मरुताम्। १५

मातलिः। त्रिस्रोतसं वहति यो गगनप्रतिष्ठां
ज्योतींषि वर्तयति चक्रविभक्तरश्मिः
तस्य व्यपेतरजसः प्रवहस्य वायो-
र्मार्गो द्वितीयहरिविक्रमपूत एषः॥१९२॥ (165)

---

3 y अतः खलु R om. एव 5 R °वेहि Ry तदीश्वर° 6 ZR किं वाभविष्यद° R विधाय 8 Zy °कमनन्तरं S °ष्मान् ZRIy °ष्मनि° N °पृष्ठं प्र° ZR °प्रतिष्ठस्य I °पृष्ठस्थितस्य 9 N om. सौ 11 ZRI °लतांशुकेषु; a gloss in S: कल्पलतांशुकेष्विति च पुस्तकान्तरे 14 S °संहारो° N °संहारोत्केन ZR °संप्रहारोत्सुकेन SNIy पूर्वे दूरमधि° R °पुरारो° 15 ZR अथ कस्मिन्प्रदेशे वर्ता° 16 SR तिस्रो° S गगणं° 18 y वायोः R तस्य द्वितीयहरिविक्रमपूतमेतं 19 R वायोरयं परिवहस्य वदन्ति मार्गं.

राजा। अतः खलु मे सबाह्यकरणो ऽन्तरात्मा प्रसीदति।
॥ रथमार्गमालोक्य ॥ शङ्के मेघपदवीमवतीर्णाः स्मः।
मातलिः। आयुष्मन्कथमवगम्यते।

P. 99. राजा। अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि –
५ र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः॥ १६३॥ (166)

मातलिः। अथ किम्। अन्यच्च। क्षणादूर्ध्वमायुष्मानात्माधिकारभूमौ वर्तिष्यते।

१० राजा। ॥ अधो ऽवलोक्य ॥ मातले वेगावतरणादाश्चर्यदर्शनः संपद्यते मनुष्यलोकः। तथा हि।

शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्जतां मेदिनी
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः।
संधानं तनुभावनष्टसलिलव्यक्तया व्रजन्त्यापगाः
१५ केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते॥ १६४॥ (167)

मातलिः। आयुष्मन्साधु दृष्टम्। ॥ सबहुमानमवलोक्य ॥ अहो उदाररमणीया पृथ्वी।

---

1 N °करणान्तरात्मा y सबाह्यान्तःकरणो ऽन्तरा° ZR °दति मे। 2 NR °गमालो° SIy रथाङ्गमवलो° 3 ZR मा°। सस्मितं। S °ष्मान् 4 SNRy राजा। विलोक्य। अयम° I राजा। विलोक्यायमम° Z स्वयमम° N °कैः नि° R °कैर्नः पत° y °द्भिः 7 N °ध्वरमायु° y °दूर्ध्वम° N om. आत्म 10 y om. मातले y वेगादवतर° SNI °र्शनः (I °नं) खलु सं° ZR समर्थ्यते R ह्रीवल्लोकः 11 S om. तथा हि 13 R पर्णाग्रस्तवलीनतां (sic) Z विजति 14 R °भाव° ZR °सलिला व्यक्त वृत° NI त्यक्ता N प्रत° 16 S आयुष्मान् NI °नमालो°

राजा। मातले कतमो ऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिष्यन्दी सान्ध्य इव मेघः सानुमानवलोक्यते।

मातलिः। आयुष्मन्नेष खलु हेमकूटो नाम किंपुरुषपर्वतः परं तपस्विनां सिद्धिक्षेत्रम्। पश्य।

स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः ५
सुरासुरगुरुः सो ऽस्मिन्सपत्नीकस्तपस्यति ॥ ११५ ॥ (168)

राजा। ॥ सादरं ॥ तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि। प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि।

मातलिः। आयुष्मन्प्रथमः कल्पः। ॥ रथावतरणं नाटयित्वा ॥ एतावतीर्णौ P. 100.
स्वः। १०

राजा। ॥ सविस्मयं ॥ मातले।

उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः
प्रवर्तमानं न च दृश्यते रजः।
अभूतलस्पर्शतया निरुद्धति -
स्तवावतीर्णो ऽपि न लक्ष्यते रथः ॥ ११६ ॥ (169) १५

मातलिः। एतावानेवायुष्मतः शतक्रतोश्च रथस्य विशेषः।

राजा। कतमस्मिन्प्रदेशे मारीचाश्रमः।

---

1 Z om. मातले ZR कतरो R °गाढ: Z कपाक° ZR °निस्य° S °निःस्य° 2 Z मेघसमूह: R मेघपरिघ: S सानुमानगत्र° I सागानमत्र° N °मानलो° 3 S °ष्मान् ZRIy °ष्मनेष N om. आयु° N हिम° R किन्नरपर्वत: Z °रुषाणां पर्वत: Z अतस् (pro परं) NSI अत: परं I.N सिद्धक्षे° 7 edd. तेन हि अनति° Z °क्रमणीनि ZR तत्प्रद° 9 S °ष्मान् ZR om. आयु° I प्रथमो ऽयं कल्प: R कल्प:। अवतरत्वायुष्मान्। ZR इति रथाव° Sy om. रथ N एतावतीर्णो S एतावदत्र° Z om. एतास्व् 11 S गविनयं 14 N °तया न दृश्यते Sy °द्धति: 15 SRy तथाव° y °तिपर्णो RI लक्ष्यते I रजः 16 ZR आयुष्मन् (om. Z) एतावानेव शतक्रतोस्तावकस्य च रथस्य च (om. R) वि° 17 R कतर° Z मातले कस्मिन्.

राजा। अतः खलु मे सबाह्यकरणो ऽन्तरात्मा प्रसीदति।
॥ रथमार्गमालोक्य ॥ शङ्के मेघपदवीमवतीर्णाः स्मः।

मातलिः। आयुष्मन्कथमवगम्यते।

P. 99. राजा। अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि —
५ र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः॥ १६३॥ (166)

मातलिः। अथ किम्। अन्यच्च। क्षणादूर्ध्वमायुष्मानात्माधिकारभूमौ वर्तिष्यते।

१० राजा। ॥ अधो ऽवलोक्य ॥ मातले वेगावतरणादाश्चर्यदर्शनः संपद्यते मनुष्यलोकः। तथा हि।

शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्जतां मेदिनी
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः।
संधानं तनुभावनष्टसलिलव्यक्त्या व्रजन्त्यापगाः
१५ केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते॥ १६४॥ (167)

मातलिः। आयुष्मन्साधु दृष्टम्। ॥ सबहुमानमवलोक्य ॥ अहो उदयरमणीया पृथ्वी।

---

1 N °करणान्तरात्मा y सबाह्यान्तःकरणो ऽन्तरा° ZR °दति मे। 2 NR °गमालो° SIy रथाङ्गमवलो° 3 ZR मा°। सस्मितं। S °ष्मान् 4 SNRy राजा। विलोक्य। अयम° I राजा। विलोक्यायमग° Z स्वयमग° N °कैः नि° R °कैर्नः पत° y °द्भिः 7 N °ध्वरमायु° y °दूर्ध्वम° N om. आत्म 10 y om. मातले y वेगादवतर° SNI °र्शनः (I °नं) खलु सं° ZR समर्थ्यते R जीवलोकः 11 S om. तथा हि 13 R पर्णाग्रस्तवलीनतां (sic) Z विजति 14 R °भाव° ZR °सलिला व्यक्तं वृज° NI त्यक्ता N प्रज° 16 S आयुष्मान् NI °नमालो°
[illegible]

राजा। मातले कतमो ऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिष्यन्दी सान्ध्य इव मेघः सानुमानवलोक्यते।

मातलिः। आयुष्मन्नेष खलु हेमकूटो नाम किंपुरुषपर्वतः परं तपस्विनां सिद्धिक्षेत्रम्। पश्य। ५

स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः

सुरासुरगुरुः सो ऽस्मिन्सपत्नीकस्तपस्यति॥१६५॥(168)

राजा। ॥ सादरं ॥ तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि। प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि।

मातलिः। आयुष्मन्प्रथमः कल्पः। ॥ रथावतरणं नाटयित्वा ॥ एताववतीर्णौ स्वः। P. 100. १०

राजा। ॥ सविस्मयं ॥ मातले।

उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः

प्रवर्तमानं न च दृश्यते रजः।

अभूतलस्पर्शतया निरुद्धति —

स्तवावतीर्णो ऽपि न लक्ष्यते रथः॥१६६॥(169) १५

मातलिः। एतावानेवायुष्मतः शतक्रतोश्च रथस्य विशेषः।

राजा। कतमस्मिन्प्रदेशे मारीचाश्रमः।

---

1 Z om. मातले ZR कतरो R °गाढः Z कपाक° ZR °निस्य° S °निःस्य° 2 Z मेघसंपृक्तः R मेघपरिघः S सानुमानत्र° I सागानमत्र° N °मानलो° 3 S °ष्मान् ZRIy °ष्मनेष N om. आयु° N हिम° R किन्नरपर्वतः Z °रुषाणां पर्वतः Z अतस् (pro परं) NSI अतः परं I.N गिरलं° 7 edd. तेन हि अनति° Z °क्रमणीनि ZR तत्प्रद° 9 S °ष्मान् ZR om. आयु° I प्रथमो ऽयं कल्पः R कल्पः। अवतरत्वायुष्मान्। ZR इति रथाव° Sy om. रथ N एतावतीर्णौ S एतावदव° Z om. एताव् 11 S सविस्मयं 14 N °तया न दृश्यते Sy °रुद्धिः 15 SRy तथाव° y °तीर्णो RI लक्ष्यते I रजः 16 ZR आयुष्मन् (om. Z) एतावानेव शतक्रतोरायुष्मतश्च च रथस्य च (om. R) वि° 17 R कतर° Z मातले कस्मिन्.

राजा। अतः खलु मे सबाह्यकरणो ऽन्तरात्मा प्रसीदति।
॥ रथमार्गमालोक्य ॥ शङ्के मेघपदवीमवतीर्णाः स्मः।
मातलिः। आयुष्मन्कथमवगम्यते।

P. 99. राजा। अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि –
५ र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः॥ १६३॥ (166)

मातलिः। अथ किम्। अन्यच्च। क्षणादूर्ध्वमायुष्मानात्माधिकारभूमौ वर्तिष्यते।

१० राजा। ॥ अधो ऽवलोक्य ॥ मातले वेगावतरणादाश्चर्यदर्शनः संपद्यते मनुष्यलोकः। तथा हि।

शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्जतां मेदिनी
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः।
संधानं तनुभावनष्टसलिलव्यक्तया व्रजन्त्यापगाः
१५ केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते॥ १६४॥ (167)

मातलिः। आयुष्मन्साधु दृष्टम्। ॥ सबहुमानमवलोक्य ॥ अहो उदग्ररमणीया पृथ्वी।

---

1 N °करणान्तरात्मा y सबाह्यान्तःकरणो ऽन्तरा° ZR °दति मे। 2 NR °गमालो° Sly रथाङ्गमवलो° 3 ZR मा°। सस्मितं। S °ष्मान् 4 SNRy राजा। विलोक्य। अयम° I राजा। विलोक्यायमग° Z स्वयमग° N °कैः नि° R °कैर्नः पत° y °द्भिः 7 N °ध्वरमायु° y °दूर्ध्वम° N om. आत्म 10 y om. मातले y वेगादवतर° SNI °र्शनः (I °नं) खलु सं° ZR समर्थ्यते R ह्यवलोकः 11 S om. तथा हि 13 R पर्णग्रस्तवलीनतां (sic) Z विजति 14 R °भाव° ZR °सलिला व्यक्तं वृज° NI व्यक्ता N प्रज° 16 S आयुष्मान् NI °नमालो°

राजा। मातले कतमो ऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिष्यन्दी सान्ध्य इव मेघः सानुमानवलोक्यते।

मातलिः। आयुष्मन्नेष खलु हेमकूटो नाम किंपुरुषपर्वतः परं तपस्विनां सिद्धिक्षेत्रम्। पश्य।

स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः
सुरासुरगुरुः सो ऽस्मिन्सपत्नीकस्तपस्यति॥ १६५॥ (168) ५

राजा। ॥ सादरं ॥ तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि। प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि।

मातलिः। आयुष्मन्प्रथमः कल्पः। ॥ रथावतरणं नाटयित्वा ॥ एतावदवतीर्णौ स्वः। P. 100. १०

राजा। ॥ सविस्मयं ॥ मातले।

उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः
प्रवर्तमानं न च दृश्यते रजः।
अभूतलस्पर्शतया निरुद्धति -
स्तवावतीर्णो ऽपि न लक्ष्यते रथः॥ १६६॥ (169) १५

मातलिः। एतावानेवायुष्मतः शतक्रतोश्च रथस्य विशेषः।

राजा। कतमस्मिन्प्रदेशे मारीचाश्रमः।

---

1 Z om. मातले ZR कतरो R °गाढः Z कपाक° ZR °निस्य° S °निःस्य° 2 Z मेघसंमूढः R मेघपरिघः S सानुमानमत्र° I सामानमत्र° N °मानलो° 3 S °ष्मान् ZRIy °ष्मनेष N om. आयु° N हिम° R किन्नरपर्वतः Z °रुषाणां पर्वतः Z अतः (pro परं) NSI अतः परं I.N सिद्धक्षे° 7 edd. तेन हि अनति° Z °क्रमणीनि ZR तत्प्रद° 9 S °ष्मान् ZR om. आयु° I प्रणमो ऽयं कल्पः R कल्पः। अवतरत्वायुष्मान्। ZR इति रथाव° Sy om. रथ N एतावतीर्णौ S एतावदव° Z om. एताव° 11 S सविनयं 14 N °नया न दृश्यते Sy °दति: 15 SRy तथाव° y °तीर्णो RI लक्ष्यते I रजः 16 ZR आयुष्मन् (om. Z) एतावानेव शतक्रतोस्तावकस्य च रथस्य च (om. R) वि° 17 R कतर° Z मातले कस्मिन्.

वल्मीकार्धनिमग्नमूर्तिरुरगत्वग्ब्रह्मसूत्रान्तरः
कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयेनात्यन्तसंपीडितः
अंसव्यापि शकुन्तनीडनिचितं बिभ्रज्जटामण्डलं
५ यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कबिम्बं स्थितः ॥ १६७ ॥ (170)

राजा। ॥ विलोक्य ॥ नमो ऽस्मै कष्टतपसे।

मातलिः। ॥ संयतप्रग्रहं रथं कृत्वा ॥ एतावदितिपरिवर्धितमन्दारवृक्षकं प्रजापतेराश्रमपदं प्रविष्टौ स्वः।

राजा। अहो स्वर्गादिदमधिकतरं निर्वृतिस्थानम्। अमृतह्रदमिवा-
१० वगाढो ऽस्मि।

मातलिः। ॥ रथं स्थापयित्वा ॥ अवतरत्वायुष्मान्।

राजा। ॥ सानिनयमवतीर्य ॥ भवान्कथमिदानीम्।

मातलिः। समयमन्त्रित एवायमास्ते रथः। तद्वयमप्यवतरामः। ॥ तथा कृत्वा ॥ आयुष्मन्नितो दृश्यन्तामत्र भवतां सिद्धमुनीनां तपो-
१५ वनभूमयः।

राजा। ननु विस्मयादुभयमप्यवलोकयामि।

P. 101. प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृक्षे वने

---

1 ZR निर्दिशन् S दर्शन् (sic) 3 Z °संवेष्टितः R संमीलितः 4 ZNIy अंसा° RS शकु° I °निचयं y °खचितं 5 y °वत्यर्क° 6 R नमस्तस्मै S दृष्टतपसे 7 Ny संयतं प्रग्रहं कृत्वा I om. रथं Z एतत्परिव° S एतावददिति° Iy एतावदतिपरि° R एतदभिपरिवर्तित° I °वृक्षं 9 Z स्वर्गादधिकं निर्वृत्ति° I स्वर्गादधिकतमं नि° N स्वर्गादिमधिमधिकतरं R स्वर्गादधिकनिर्वृत्ति° ZR ऽस्मि संवृत्तं S om. l. 9 10. 11. 12 I किमिदानीं INR add नावतीर्णः 13 ZR °न्त्रितो ऽयमास्त एव रथः N एवायं I संमन्त्रित SNIy °राम इति तथा (om. S) कृ° 14 SNRy इत (om. R) इत आयुष्मन् दृ° I अतः२ आयु° दृ° R महाभिद° y om. सिद्ध N तपोधन° 16

/.13

तोये काञ्चनपद्मरेणुकपिशे पुण्याभिषेकक्रिया।
ध्यानं रत्नशिलागृहेषु विबुधस्त्रीसंनिधौ संयमो
यद्वाञ्छन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिंस्तपस्यन्त्यमी॥ १६८॥ (171)

मातलिः। उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना। ॥ परिक्रम्याकाशे ॥ वृद्धशाकल्य किंव्यापारो भगवान्मारीचः। ॥ आकर्ण्य ॥ किं ब्रवीषि। एष दाक्षायण्या ५ पतिव्रतापुण्यमधिकृत्य पृष्टस्तदस्यै कथयतीति। प्रतिपाल्यावसरः खलु प्रस्तावः। ॥ राजानमवलोक्य ॥ अस्यामशोकच्छायायामास्तामायुष्मान्यावत्त्वामहमिन्द्रगुरवे निवेदयामि।

राजा। यथा भवान्मन्यते। ॥ इति निष्क्रान्तो मातलिः ॥

राजा। ॥ निमित्तं सूचयित्वा ॥ १०

मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे मुधा
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते॥ १६९॥ (172)

नेपथ्ये। मा खु मा खु चवलत्तणं करेहि। कहिं तहिं ज्जेव अत्तणो पइदिं दंसेसि।

राजा। ॥ कर्णं दत्त्वा ॥ अभूमिरियमविनयस्य। तत्को नु खल्वेवं १५

---

1 Z °पद्मराग° I om. रेणु ZR धर्म्याभिषे° 2 I om. शिला Z °शिलागुहासु y संयमः 3 Ny यद्वाञ्छ° 4 SNy °शाकल्य 5 N भगवन् S om. किं ब्रवीषि NI एष मारीचो दा° S दाक्ष्यायण्या I दाक्षिपायण्या 6 ZR पतिव्रतया प्रणाममधि° (R पुण्यकमधि°) पृष्टस्तस्यै महर्षिः पत्नीसहितः कथय° y संपृष्टस् I °ष्टः तस्यैव (om. तद्) N तस्यै (om. तद्) SR °तीति। मातलिः। प्रति° Z तत्प्रति° 7 The words खलु प्र° in S only in margin. NI °र:। मात°। राजान°। y अस्यामशोकवृक्षच्छायायामायुष्मानास्तां R °यायां तावदायुष्मांस्तिष्ठतु यावत् 8 Z om. अहं 9 I भवान्यथा मन्यते Z om. मातलिः R मातलिर्निष्क्रान्तः (om. इति) 11 Z स्पसे 12 ZR दुःखेन परि° 13 cdd. y क्खु NRIy om. मा खु once. N चवलदां I चापलदं y चवलत्तं Z चपल° NSI तहिं कहिं ZR कधं इदो ज्जेव 14 R आत्मनो I पहदिं y पकिदिं 15 ZR आकर्ण्य SI अग्गे अभू° R भूमि° ZR °नयस्य स्यात्। I om. तत् R om. एवं.

निषिध्यते। ॥ शब्दानुसारेणावलोक्य सविस्मयं ॥ अये अयमनुरुध्यमानस्तापसीभ्यामबालसत्त्वो बालः

अर्धपीतस्तनं मातुरामर्दक्लिष्टकेशरं
विलम्बिनं सिंहशिशुं करेणाकृत्य कर्षति ॥२००॥ (173)

५ P. 102. ॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टो बालस्तापस्यौ च ॥

बालः। जिम्भ ले शिंहशावग्रा जिम्भ। दत्ताइं दे गणइश्शं।

प्रथमा। अविणीद किं ति णो अपच्चणिव्विसेसाइं सत्ताइं विप्पकरेसि। संपहरदि विअ दे संरम्भो। ठाणे क्खु मुणिअणेण सव्वदमण त्ति किदणामधेओ सि।

१० राजा। किं नु खलु बाले ऽस्मिन्नौरस इव पुत्रे स्निह्यति मे हृदयम्। ॥ विचिन्त्य ॥ आं नूनमनपत्यता मां वत्सलयति।

द्वितीया। एसा तुमं केसरिणी लङ्घेदि जइ से पुत्तअं ण मुञ्चेसि।

बालः। ॥ सस्मितं ॥ अम्मो बलिअं क्खु भीदे म्हि। ॥ इत्यधरं दशति ॥

राजा। ॥ सविस्मयं ॥

१५ महतस्तेजसो बीजं बालो ऽयं प्रतिभाति मे
स्फुलिङ्गावस्थया वह्निरेधःक्षय इव स्थितः ॥२०१॥ (174)

---

1 N निधिध्यते Ny ins. भवत्ववलोकयामि। 1 शब्दावशारेणालोक्य NSIy कथं pro अये ZNIR om. अयं R अनुव्याध्यमा° ZR तपस्विनीभ्याम° 4 ZR °शिशुं बलात्कारेण क° 5 Z om. यथा ZR °दिष्टकर्म्मा S om. च 6 y बालः [सहासं] SNRI जिह्म y जिम्ह cdd. y सिंहसा° I °साविश्रो Z दन्ताणि R दन्ता cdd. y °स्सं 7 I अविणीद Ry कि cdd. y त्ति Z °णिव्वेसे° NSIy °साणि सत्ताणि (I सत्वाणि) 8 I °करोसि NI मं पह° (I प्पह°) S सम्पहादि Z °पहवदि (transl. सम्प्रभवति) R reads: अवि° कि त्ति सोअरणिव्विशेष इमस्सिं सिंहसावए अवहुठो दे समारम्भो। R थाने (sic) Z ठाणे S ठाणे y त्थाने Z इसिजणेन R इसिअणेणा 9 R °दम्म° N अव्व° ZR °मणो त्ति N om. त्ति R सि तुमं 10 Z राजा। स्वगतं। I om. नु ZR om. पुत्रे R °ह्याते 11 ZR मे मनः Z नूनमपत्यता 12 SI एषा I क्खु तुमं ZR इमा क्खु सिंही तुमं लंघेदि (R °सि) R पुत्तणं 13 RS अहो y om. क्खु ZR भीद NIy भीदो S भिदो SNIy om. इत्य RI दंशति 15 ZR °भाति नः 16 Z एधक्षय I °रेधो ऽ क्षय इव° NI इवास्थितः.

प्रथमा। वच्छ मुञ्च इमं बालमइन्दग्रं। अणं दे कीलणाग्रं दाइस्सं।
बालः। कहिं शे। देहि मे। ॥ इति हस्तं प्रसारयति ॥
राजा। ॥ हस्तं विलोक्य ॥ कथं चक्रवर्तिलक्षणमनेन धार्यते। तथा हि।

प्रलोभ्यवस्तुप्रणयप्रसारितो
विभाति जालग्रथिताङ्गुलिः करः ५
अलक्ष्यपत्रान्तरमिद्धरागया
नवोषसा भिन्नमिवैकपङ्कजम्॥ २०२॥ (175)

द्वितीया। सुव्वदे ण एसो सक्को वाआमेत्तकेण समइदुं। ता गच्छ। मम केरए उडए मङ्कणाग्रस्स इसिकुमारस्स केरग्रो वण्णग्रचित्तिदो मट्टिग्रामोरो चिट्ठदि। तं से उवहर। १०

P. 103.

प्रथमा। तधा। ॥ इति निष्क्रान्ता ॥
बालः। दाव इमिणा ज्जेव्व कीलिस्सं।
तापसी। ॥ विलोक्य हसन्ती ॥ मुञ्च णं।
राजा। स्पृहयामि खलु दुर्ललितायास्मै। ॥ निःश्वस्य ॥

---

1 NI वत्स R वत्स S om. वच्छ Z मुञ्च२ y इमं मुञ्च ZR °मइन्दं S °इन्दूं NI °इन्दकं N कीलणं Z कोउग्रं R कोउणाग्रं I °णाकं· ZR देइस्सं SNI कहिं मे देहि (I देह) R कहिं से देहि मे Z om. शे y ही ही देहि 3 SNI om. ह° वि° NS °लक्षणमप्यनेन ZR °मनेन शिशुना धा° 4 y °रितः 5 S विभिन्नजालग्र° 6 y ग्रालक्ष्य° 7 RS °षसा 8 R सब्बदे I द्वि°। प्रथमां प्रति। मु° S ins. णं NRI ins. मुञ्च णं R om. ण I शक्को SIN वारइदुं वाआ°। From इदुं to तापसी l. 13 in S only in margin. 9 Ry केरके N करइ Z उलए I उमए S उउअ Z मङ्कणास्स NS मक्कण्णस्स I मंक्कन्दणस्स R सालङ्कायणस्स y सङ्कोग्रणस्स R °मारअस्स SNIy om. केरग्रो ZR °को 10 R चित्तवण्णचित्तिदो Z वण्णचि° ZN मत्तिआ° R मित्तिआ° I मेत्तिआमेरो y माट्टि° S °मोरं ZR(S?) चिट्ठ° y चिट्ठदि SRy उअहर 11 Z तधेति प्रथमा नि° R तधेति प्र° नि° I मादु तधेति प्र° नि° SN only प्रथ° नि° y सोवं pro तथा 12 ZR किं दाव (R किन्दाव) तेण (R तेन) इमिणा (R °ना) ज्जेव कीडइस्सं I दाव अहं इमि° cdd. y °स्सं 13 ZR ताप°। णामित्तं। R adds मुञ्च 14 ZR राजा। गम्पृहं। ZR read: स्पृ° खलु (om. Z) ग्रालदुर्ल-लितायः। Z निश्व°.

आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासै –
रव्यक्तवर्णरमणीयवचःप्रवृत्तीन्
अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो
धन्यास्तदङ्गरजसा परुषीभवन्ति॥ २०३॥ (176)

५ तापसी। ॥ साङ्गुलितर्जनं ॥ भो ण मं गणेसि। ॥ पार्श्वमवलोकयन्ती ॥ को एत्थ इसिकुमारआणं मज्झे। ॥ राजानं दृष्ट्वा ॥ भद्दमुह एहि मोआवेहि दाव इमिणा दुम्मोअहत्थग्गहेण डिम्भएण बाधीअमाणं बालमइन्दं।

राजा। तथा। ॥ इत्युपगम्य सस्मितं ॥ अयि भो महर्षिपुत्रक।

१० एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना
संयमी किमिति जन्मदस्त्वया
सत्त्वसंश्रयसुखो ऽपि दूष्यते
कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनः॥ २०४॥ (177)

तापसी। भद्दमुह ण क्खु एसो इसिकुमारओ।

१५ राजा। आकारसदृशं चेष्टितमेवास्य कथयति। स्थानप्रत्ययात्तु वयमतर्किणः। ॥ यथाभ्यर्थितमनुतिष्ठन्बालकस्य स्पर्शमनुभूयात्मगतं ॥

---

1 N आलोक्य° corr. in margin. y °हासैः SZR °हासान् 3 S °यिणस् S वहन्ते y वहन्तः 4 R पुरुषी° ZS कलुषी° 5 I भोः कामं ग° ZS मं ण R भोदु मं ण ZR पार्श्वानव° (Z om. व) 6 ZR मुणिकुमा° y °कुमाराणां R मज्झेव ZS om. मज्झे R राजानं प्रति (2. hd.) I एहि भद्दद° मोचा° द्राव दु° इमि° 7 ZR दुम्मोकत्थइ° (R °क्खु) Z डिम्भिकेण NR डिम्भकेण ZR बाधिअ° I बाधीय° °इन्दअं 9 Sy तथेति। उपग° IZR तथेत्युपग° N अथेत्युपग° y om. सस्मितं S अहि ZR om. अयि 10 N °माश्रय° 11 R किमिव जन्मस्त्व° 12 R °सुखो y °संश्रयगुणो S दूष्यते Z कृष्यते Ry दुष्यते 13 N कृष्ट° 14 ZR om. क्खु ZR मुणि° R °मारको 15 Ry om. अस्य 16 Z वयमत्र तर्कि° R वयमेवंतर्कि° I °प्रत्ययाया तु वयम° y °र्किनः ZR बालस्पर्शमुपलभ्यात्म° (Z °लाभ्य°) y °भूय स्वगतं.

अनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण
स्पृष्टेषु गात्रेषु सुखं ममैवम्।
कां निर्वृतिं चेतसि तस्य कुर्या –
द्यस्यायमङ्गात्कृतिनः प्रसूतः॥२०५॥ (178)

तापसी। ॥ उभौ विलोक्य ॥ अच्छरीअं अच्छरीअं।

P. 104.

राजा। आर्ये किमिव।

तापसी। इमस्स बालअस्स असंबद्धे वि भद्दमुहे संवादिणी आकिदि त्ति विम्हिद म्हि। अवि अ वामसीलो वि भविअ अवरिचिदस्स ण दे पडिलोमो संवुत्तो।

राजा। ॥ बालकमुल्लालयन् ॥ आर्ये न चेन्मुनिकुमारको ऽयं तत्को ऽस्य व्यपदेशः। १०

तापसी। पोरवो त्ति।

राजा। ॥ स्वगतं ॥ कथमेकान्वयो ऽयमस्माकम्। अतः खलु संभाव्यते। ॥ प्रकाशं ॥ अस्त्येतत्कुलव्रतं पौरवाणाम्।
भवनेषु सुधासितेषु पूर्वं क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम्
विहितैकयतिव्रतानि पश्चात्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम्॥२०६॥ (179) १५

2 Sy स्पृष्टस्य y गात्रे सुखिता I गतीयं 3 SNIy कुर्य्यात् 5 ZR om. उभौ R अच्छरीयं२ y अचरिअं °रिअं ZSNI अच° 6 ZRI om. आर्ये ZR किमाश्चर्यं 7 NZI आलस्स S पि Z भद्दमुहसंवा° 8 N °दी त्ति NI विम्हि° R आमसीलो I °शीलो R om. भविअ 9 N अवरिइद° Z °दस्स णाम दे वअणेन (sic) पडि° ण सम्वुत्तो त्ति R °चिलस्स (sic) वि णाम दे वअणेण पइट्ठिलिदो अअं सम्वुत्तेत्ति I भविअ परिइ° दे ण पडिउलो सं° S अपरि° N दे ण पतिउलो (sic) सं° y °दस्स वि ण दे पडिउलो सम्वुत्तो 10 ZR आत्मगुल्ल° S °कमुल्लोकयन् S om. आर्ये R चेत् Iy °कुमारो Z को ऽयमस्य व्यप° R को ऽयमन्यात्वव्देशः 12 N पोरव I पोरव्व Z °वो एसो R °वो त्ति सो 13 ZR राजा। अपवार्य। कथमेकान्वयो मम। Z सम्भाव्यते R सम्भाव्यते (?) RZ om. प्रकाशं here. 14 ZR पौर° कुल° 15 ZS सुधासितेषु I भवनेषु कर्पूरचूर्णसुधा° IR °मुषन्ति 16 Sy निगतैक° ZR °मुनिव्रता° I गृहाणि भवन्ति तेषां.

कथं पुनरात्मगत्या मानुषाणामेष विषयः।
तापसी। जधा भद्दमुहो भणादि। अच्छरासंबन्धेण उण इमस्स
बालअस्स जणणी देवगुरुणो तवोवणे पसूदा।
राजा। ॥ आत्मगतं ॥ हन्त द्वितीयमिदमाश्वासजननम्। ॥ प्रकाशं ॥ अथ सा
५ तत्र भवती किमाख्यस्य राजर्षेः पत्नी।
तापसी। को तस्स धम्मदारपरिच्चाइणो णामं कित्तइस्सदि।
राजा। ॥ स्वगतं ॥ कथमियं कथा मामेव लक्षीकरोति। यदि तावदस्य
शिशोर्नामतो मातरं पृच्छेयम्। ॥ विचिन्त्य ॥ अथ वा अनार्यः परदा-
रव्यवहारः।
१० P. 105. ॥ प्रविश्य मृन्मयमयूरहस्ता ॥ तापसी। सव्वदमण पेक्ख सउन्तलावण्णं।
बालः। ॥ सदृष्टिविक्षेपं ॥ कहिं शा मे अज्जुआ। ॥ उभे प्रहसिते ॥
प्रथमा। णामसारिस्सेण उवच्छन्दिदो मादिवच्छलो।
द्वितीया। इमस्स मोरस्स रमणीअत्तणं पेक्ख त्ति भणिदो सि।
राजा। ॥ स्वगतं ॥ कथं शकुन्तलेत्यस्य मातुराख्या। अथ वा सन्ति

1 Z । प्रकाशं । कथं .. ZR आत्मशक्त्या ZN °णामेव वि° R °णामेक वि° 2 S यथा R भद्र° S भणोदि Ny भणादि y किन्तु कखु अच्छरा° ZNI om. उण 3 Z बालस्स NI om. बालअस्स N °णी एध क्लेव देव° RI इध क्लेव देव° I प्पसूदा 4 ZRy स्वगतं ZR °यमिवाश्वासजननकं (R °जननं मम) IN °दमाश्वासनं y °यमाशाजननं Z अयि pro अथ SZR om. सा 6 Z धम्मदपरि° R धम्मआरपविट्टाइणो (sic) I णाम R नाम Z कीत्त° I कित्तिस्सदि 7 ZR राजा। अपवार्य। तत्किमियं I लक्ष्मीकरोति Sy यावद् pro यदि तावद् N भवतु तावदस्य I भवतु यावदस्य R एवं यदि 8 ZR शिशोर्मातरं नामतः पृ° I शिशोर्नामतः खलु पृ° Z अथ वा न न्याय्यः S अन्याय्यः R नार्य्यः ZR परदारपृच्छादिको व्यापारः Sy °व्याहारः I पारदारकथाव्यव° 10 y प्रविशति मृ° तापसी। S मृन्मयूर° I सव्वद° पेक्ख२ NR पेक्ख२ I °लावण्णं y सउ° पेक्ख 11 S सदृष्टिक्षेपं cdd. y सा NRIy अज्जा S अम्मु I हसिते Z विहसिते 12 ZR om. प्रथमा ZRI °सा-रिस्सेण NIy छन्दिदो NR °वत्सलो 13 Z वछ इमस्स S वत्स R वच्छ SNIy रमणीअदं SR पेक्खित्ति Z त्ति उण भ° R om. भणि 14 I आत्मगतं NZ om. स्वगतं NRIy किं शकु° S om.

पुनर्नामसादृश्यानि। अपि नाम मृगतृष्णिकेव नाममात्रे प्रस्तावो विषादाय कल्पेत।

बालः। अत्तिके लोअदि मे चडुलके एशे मऊलके। ॥ इति क्रीडनकमादत्ते ॥

प्रथमा। ॥ विलोक्य सावेगं ॥ अम्मो रक्खागण्डओ से मणिबन्धे ण दीसदि।

राजा। आर्ये अलमावेगेन। नन्वयमस्य सिंहशावकविमर्दात्परिभ्रष्टः। ॥ इत्यादातुमिच्छति ॥ ५

उभे। मा खु मा खु। ॥ विलोक्य ॥ कधं गहिदं ज्जेव।

॥ उभे विस्मयादुरसि निहितहस्ते परस्परमालोकयतः ॥

राजा। किमर्थं भवतीभ्यां प्रतिषिद्धो ऽस्मि।

प्रथमा। सुणादु महाभाओ। महप्पहावा एसा अवराइदा णाम सुरमहोसही इमस्स दारअस्स जादकम्मसमए भअवदा मारीचेण दिण्णा। एदं किल मादापिदरे अत्ताणअं च वज्जिअ अवरो भूमिपडिदं ण गेण्हदि। १०

राजा। अथ गृह्णाति।

---

1. 2 Z °तृष्णिकेवायं मम प्रस्तावो R °तृष्टिकेवायेयस्य प्र° विसा° N विषद्° Z कल्प्येत R कल्पेत् S कल्प्यते I कल्पितः 3 NS अत्तिके R अत्तिके IR लोत्तदि SZ रोअदि Z चडुलके R एशे चलके ZSNRI एशे R मउ° Z मयूलके SNIy मउले Z क्रीडनं ZR समादत्ते 4 ZR अवलोक्य R अहो I रक्खागण्डओ R °गेण्डकं N ण दंसेति 5 Z om. आर्ये ZR नन्विदमस्य IN om. अस्य In S अयमस्य only in margin. I °सावकवि° R °सावकस्य मार्गात्परि° y °शावकवि° ZR °भ्रष्टं SN °भ्रष्ट S इति Zy om. इत्य 7 cdd. y क्खु RZ ins. आत्मप्रशस्तानि (R °दि) I गहिदं ZR add अणेण (Z अनेन) 8 SNIy विस्मयादुभे NI उरोनिहित° ZR उभे विस्मयमापन्ने (R सविस्म°) उरसि NI °परं मुखमालो° (N मु°) y °परमुखमालो° S °परमवलोक° 9 ZR किमर्थमस्मि प्रतिषिद्धो (R °सि°) भव° I om. l. 9 to इमस्स l. 11. 10 Z महाणुभावो R अत्तो महाणुभात्रो ZR om. महप्प° S महाप्पभावा N महाप्पहीवा (sic) y महाप्प° R एसो S °राजिदा Z अपरा° N अवराहिदा 11 N सुरामहो° ZR परममहो° N इदस्स ZI om. दारअस्स S जादकस्स समए (transl. जातकस्य समये) R णामकरणसमए Z णामकरणे (sic; om. जाद°) 12 I एसं क्खु मा° NI °पिदरो (N °त°) ZR अत्ताणं N om. च I अ NI उज्झिअ 13 R °पडिदं S गह्णदि I गेण्हदि.

प्रथमा। तदा सप्पो भविश्र तं दंसदि।

P. 106. राजा। अथात्र भवतीभ्यां कदा चिदन्यत्र प्रत्यक्षीकृतमिदम्।

उभे। अणेअसो।

राजा। ॥ सहर्षं ॥ तत्किं खल्विदानीं पूर्णमात्मनो मनोरथं नाभिनन्दामि।

५ ॥ इति बालकं परिष्वजते ॥

द्वितीया। सुव्वदे एहि। इमं वुत्तन्तं णिअमवाउलाए सउन्तलाए

गदुअ णिवेदम्ह। ॥ इति निष्क्रान्ते ॥

बालः। मुञ्च मं। अज्जुआशआशं गमिश्शं।

राजा। पुत्रक मयैव सह मातरमभिनन्दयिष्यसि।

१० बालः। दुश्शन्ते मम तादे ण क्खु तुमं।

राजा। ॥ सस्मितं ॥ एष विवाद एव मां प्रत्याययति।

॥ ततः प्रविशत्येकवेणीधरा शकुन्तला ॥

शकुन्तला। ॥ सवितर्कं ॥ विआरकाले वि पइदित्थं सव्वदमणस्स

ओसहिं सुणिअ ण मे आसंधा अत्तणो भाअधेएसु। अध वा जधा

१५ मिस्सकेसीए मे आचक्खिदं तधा संभावीअदि एदं। ॥ इति परिक्रामति ॥

---

1 Z द्वितीया। ZRI तदो N om. भविश्र RI दंसेदि 2 ZR om. अत्र Z कदा चिदेतत्प्रत्य° R चिदेवं प्र° ZR om. इदं 4 I om. राजा and सहर्षं S has सहर्षः (sic) in margin. NI om. खल्वू ZR °नीमहं परिपूर्णमा° N °नन्दामीति बा° 5 ZRSy om. इति ZR बालं I इति परि° बा° 6 R सुव्वदे Z संव्वदे (transl. संयते) y om. एहि R om. इमं NI वुत्तान्तं R णिअमधारिणीए y °वाअउाए I °वालोओलाए (sic) 7 SNIy om. गदुअ R आणावेदह्मि Z °दम्हि I °दअह्म I इत्युभे नि° 8 SNIy बालकः R मुञ्च मं विमुञ्च मं y मुञ्च मं twice. R अज्जआ° NIy अज्जास° S अज्ज स° (transl. अप) cdd. y °सआसं °स्सं 9 SNIy पुत्र R ममैव ZR सार्द्धं y मातरमानन्द° 10 SNIRy बालकः S दुःष्वन्ते I दुःसन्तः N दुस्सन्ते R दुष्मन्तो Z दुष्मन्ते y दुस्सन्तो I क्खु मम Ry तादो I om. क्खु after ण 11 NI °ययतीति R प्रत्यापयति 12 SI °शति एक° R सकु° N शउन्त° I om. शकु° 13 R om. सवि° S विकार° NI °काले क्खु वि R °रआले Z om. वि Z पइदिट्ठदिदं R °दिचहूदिदं 14 S आशङ्का N आसंसो R 2. hd. आसंसा, 1. hd. as above. I om. ण मे आसं° y आसङ्को 15 R °केशीए ZNRI om. मे N आअक्खिदं y चक्खिदं R तहा I इदं

राजा। ॥ शकुन्तलां दृष्ट्वा सहर्षखेदं ॥ अये इयमत्र भवती शकुन्तला।
वसने परिधूसरे वसाना नियमक्षाममुखी धृतैकवेणिः
अतिनिष्करुणस्य शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतं बिभर्ति॥२०७॥ (180)
शकुन्तला। ॥ पश्चात्तापविवर्णं राजानमवलोक्य सवितर्कं ॥ ण क्खु अज्जउत्तो
अअं। ता को णु क्खु एसो किदरक्खामङ्गलं मे दारअं गत्तसङ्गेण ५
दूसेदि।
बालः। ॥ मातरमुपगम्य ॥ अज्जुए एशे के वि पलकेलए मं पुत्तके
त्ति आलवेदि।
राजा। प्रिये क्रौर्यमपि मे त्वयि प्रयुक्तमनुकूलपरिणामं संवृत्तम्। P. 107.
तदहमिदानीं त्वया प्रत्यभिज्ञातमात्मानमिच्छामि। १०
शकुन्तला। ॥ स्वगतं ॥ हिअअ समस्सस समस्सस। पहरिअ णिव्वु-
त्तमच्छरेण अणुकम्पिद म्हि देव्वेण। अज्जउत्तो ज्जेव एसो।
राजा। स्मृतिभिन्नमोहतमसो दिष्ट्या प्रमुखे स्थितासि मे सुमुखि
उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम्॥२०८॥ (181)

---

1 NIy om. शकु° दृ° R om. सहर्ष° N °र्षं खेदं ZR अये वामगियं 2 Z परिधूरे NIy °धूसरे 3 R अभिनिष्कर° 4 Z om. पश्चात्ता° and सवि° R °विवर्णितं om. सवि° R om. ण क्खु R °उत्तो वित्र ZR om. ता 5 I om. णु N om. क्खु Z °मङ्गलअं S °रक्खा° Z om. मे R दा° मे ZR हत्थसंसग्गेण I अत्र° S आलिअं हत्थस° y °सङ्गेण 6 R दूसेदि S भूसेदि I दूरसज्जि (sic) 7 Z । तामुपसृत्य । R । सहागं मातरमुपसृत्य । R अत्तु S अम्ब NIy अत्तो R के एस के मं पु° त्ति कदुअ आल° NI एसे Sy एसो Z एहि SIy को Z त्ति मणुस्से (sic! transl. मनुष्यः) NIRSZy om. पलकेलए (LP परकेरओ F परकेरगो) I मां Zy om. मं S पुत्तकं y पुत्तको 8 Z दि I आणा° Z आला° 9 Z om. प्रिये ZR अनार्यमपि Z om. मे ZR प्रसक्तं Z अकृत्स्न° ·10 ZR ततो S हं RI यदहं y om. इदानीं I °मानरत्नं (sic) 11 Z आत्मगतं R om. समस्सस once. I पहरिअ Z परिह° S °मत्सरेण RI णिव्वुत्त° 12 Z देव्वेण ZR क्खु pro ज्जेव 13 S दिष्ट्या त्वं संमुखे स्थिता सुमुखि I दृष्ट्या 14 I उप° Z समुपगतो Z योगः.

शकुन्तला। जग्रदु जग्रदु। ॥ इत्यर्धोक्ते बाष्पकण्ठी विरमति ॥

राजा। प्रिये।

बाष्पेन प्रतिषिद्धे ऽपि जयशब्दे जितं मया
यत्ते दृष्टमसंस्कारपाटलौष्ठमिदं मुखम्॥२०९॥ (182)

५ बालः। ग्रज्जुए के एशे।

शकुन्तला। वच्छ भाग्रधेग्राइं पुच्छ। ॥ इति रोदिति ॥

राजा। सुतनु हृदयात्प्रत्यादेशव्यलीकमपैतु ते
किमपि मनसः संमोहो मे तदा बलवानभूत्।
प्रबलतमसामेवंप्रायाः शुभेष्वपि वृत्तयः
१० स्रजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनोत्यहिशङ्कया॥२१०॥ (152)

॥ इति पादयोः पतति ॥

शकुन्तला। उत्थेदु उत्थेदु ग्रज्जउत्तो। णूणं मम सुहप्पडिबन्धग्रं पुराकिदं तेसुं दिग्रसेसुं परिणाममुहं ग्रासि जेण साणुक्कोसो वि ग्रज्जउत्तो तधा संवुत्तो। ॥ राजा उत्तिष्ठति ॥

१५ शकुन्तला। ग्रध कधं ग्रज्जउत्तेण सुमरिदो ग्रग्रं दुक्खभाई जणो।

राजा। उद्धृतविषादशल्यः कथयामि।

---

1 R शकु°। सहर्षलज्जं। S शकु°। सहर्षं। Z इत्यर्धोक्ते वास्पं विसृजति S °र्धोक्तेन R वा[...] मन्दकण्ठी S वास्पासन्नक° y वास्पसन्नक° NI वास्प° 2 R om. प्रिये 3 ZNRIy वा[...] SIN प्रतिहृडे R °सिडे 4 ZR यत्ते दृष्टमसंस्कारात्लोलालकमिदं मुखं 5 R ग्रज़ुए S ग्रम्ब[...] ग्रज़ो NRSZI एसे 6 NI वत्स Sy om. वच्छ Z भाग° 7 ZR राजा। प्रणिपत्य। N सु[...] ZR प्रत्याख्यानव्य° ZNy °कमुपैतु 8 ZR किमिव 9 R चपलमनसामेवं° 10 R शि[...] प्तामान्धाजनोत्यहि° y धुनात्यहि° 12 I उत्थेहि२ °उत्ता R om. उ° once ZR मे ZSR सु[...] NI °पति° Z °न्धकं 13 N °किदं ग्रदित्यं तेसुं I तेषुं R तेसु I दिवसेषुं R दिग्रसेसु [...] Z °णामाहिसुहं R °णामविमुहं y °णामादिसुहं S णा ग्रासि R विग्र 14 SZ °उत्तो मइ तधा [...] [...]त° I om. ग्रज्ज° Z गुनराविदो y om. ग्रग्रं R ग्रग्रं तादि[...]

P. 108.

मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपेक्षितस्ते
यो बाष्पबिन्दुरधरं परिबाधमानः
तं तावदाकुटिलपक्ष्मविलग्नमद्य
कान्ते प्रमृज्य विगतानुशयो भवामि॥२११॥ (184)

॥ इति यथोक्तमनुतिष्ठति ॥ ५

शकुन्तला। ॥ प्रमृष्टबाष्पाङ्गुलीयकं विलोक्य ॥ अज्जउत्त तं इदं अङ्गुलीअअं।

राजा। अथ किम्। अस्मादद्भुतोपलम्भान्मया स्मृतिरुपलब्धा।

शकुन्तला। संपादिदं क्खु अणेण जं तधा अज्जउत्तस्स पच्चअकारणं दुल्लहं मे आसि।

राजा। तेन ऋतुसमागमाशंसि प्रतिपद्यतां लता कुसुमम्। १०

शकुन्तला। ण से विस्ससामि। अज्जउत्तो ज्जेव णं धारेदु।

॥ प्रविश्य ॥ मातलिः। दिष्ट्या धर्मपत्नीसमागमेन पुत्रमुखसंदर्शनेन चायुष्मान्वर्धते।

राजा। सुहृत्संपादितत्वात्साधुतरफलो मे मनोरथः। मातले न खलु विदितो ऽयमाखण्डलस्यार्थः। १५

---

1 NI पूर्व्वमपे° 2 ZNIRy बास्प° 4 Z बास्पं विसृज्य. त्रिगत° 5 SZR इति (om. ZR) मुखमुन्नमयितुं हस्तं प्रसारयति S adds besides: शकु° यथोक्तम° y om. इति 6 S om. here शकु° Ny °बास्पा° I °बास्पाङ्गुलिं ZR °बास्पां दृष्टिं कृत्वा (R दत्वा) अङ्गुरी° वि°। अज्ज° णं इमं तं अ° N इमं I अअं अ (sic; om. ङ्गु°) ZNR °रीअअं 7 I तस्माद्° NI °तोपाल° Z अस्मादङ्गुरीयकोपाल° Z °रुपालब्धा 8 RZ समीहिदं क्खु अणेण किदं जं S जं तदा अज्जदजस्स (sic) I जं इमिणा तदो अज्ज° ZR om. तधा I °करणं ZR °करणो 10 add. y हि Z ऋत्वागमनाशंसि R ऋतुसमयसमाशंसि I ऋतुसमाशंसि Z लतास्त्विव कुसुमं 11 ZNI ण एणं गेण्हिस्सं। अज्ज° R विस्सामि N °उत्त I om. णं 12 NRI ॥प्र° मातलिः॥ y ॥ततः प्रविशति मातलिः॥ S धिष्ट्या I °मुखदर्श° R °दर्शनेनायुष्मा° (om. च) 13 I वर्त्तते 14 R सुकृत्सम्पादितफलत्वात् S सुहृत्कार्य्यसम्पादित्वात् (sic) ZR साधुफलो 15 Z om. खलु I विदितो मया अय°.

मातलिः। ॥ सस्मितं ॥ किमीश्वराणां परोक्षम्। एहि भगवान्मारीचस्ते दर्शनमिच्छति।

राजा। प्रिये अवलम्ब्यतां पुत्रः। त्वामेव पुरस्कृत्य भगवन्तं द्रष्टुमिच्छामि।

५ शकुन्तला। लज्जामि क्खु अज्जउत्तेण सहं गुरुअणसमीवं गन्तुं।

राजा। आचरितमेतदभ्युदयकालेषु। तदेहि तावत्। ॥ इति परिक्रामन्ति ॥

P. 109. ॥ ततः प्रविशत्यदित्या सहासनोपविष्टो मारीचः ॥

मारीचः। ॥ राजानमवलोक्य ॥ दाक्षायणि।

पुत्रस्य ते रणशिरस्ययमग्रयायी
१० दुःषन्त इत्यभिहितो भुवनस्य भर्ता।
चापेन यस्य विनिवर्तितकर्म जातं
तत्कोटिमत्कुलिशमाभरणं मघोनः॥२१२॥ (185)

अदितिः। संभावणीअप्पहावा क्खु से आकिदी।

मातलिः। भूपते एतौ पुत्रप्रीतिपिशुनेन चक्षुषा दिवौकसां
१५ पितरावायुष्मन्तमेवावलोकयतः। तदुपसर्प।

राजा। मातले।

---

1 ZR om. सस्मितं ZR आयुष्मन् किमी° NI परोक्षमस्ति y °राणामप्रत्यक्षं NI तदेहि 3 ZR शकुन्तले pro प्रिये S अवलम्ब्यतां ZRy पुत्रम् 5 I लज्जेमि SI साअं Z सह R समं ZR गुरुसमीवं NI गुरुअपास्स स° I समीवं 6 Z अवारितमेतद्° R अवाचित° Z °काले ZR एह्येहीति परिक्रामति y तदेहि गच्छाम S om. इति S °क्रामति N °मन्ति सर्व्वे I इति निष्क्रा° सर्व्वे 7 N °विशति अदि° ZR om. आसनो° 8 SRI om. मारीचः Z विलोक्य Z दाक्षिणायनि 10 ZRy दुष्म° N दुष्व° S दुःष्व° I दुःस° ZR गोप्ता 11 Z चापेन चास्य विनिवारित° S °कर्म्मजातं 13 Z °वणीआ (om. प्पहावा) R °प्पहारा S संभावणी' अप्पहावा' edd. y क्खु Sy om. से 14 IR om. भूपते S om. एतौ I °प्रीत्या पिशुनचक्षुषा 15 S °ष्मान्तं SNRIy om. एव I तदुपसर्प R °सर्प्य Z °सर्प्यतां y °सर्पतु 16 I om. राजा.

प्राहुर्द्वादशधा स्थितस्य मुनयो यत्तेजसः कारणं
भर्तारं भुवनत्रयस्य सुषुवे यद्यज्ञभागेश्वरम्।
यस्मिन्नात्मभुवः परो ऽपि पुरुषश्चक्रे भवायास्पदं
द्वन्द्वं दक्षमरीचसंभवमिदं तत्स्रष्टुरेकान्तरम्॥२१३॥ (186)

मातलिः। अथ किम्। ५

राजा। ॥ प्रणिपत्य ॥ उभाभ्यामपि वां वासवनियोज्यो दुःषन्तः प्रणमति।

मारीचः। वत्स चिरं पृथिवीं पालय।

अदितिः। अप्पदिरधो होहि। ॥ शकुन्तला पुत्रसहिता पादयोः पतति ॥

मारीचः। वत्से।

आखण्डलसमो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः १०
आशीरन्या न ते योज्या पौलोमीमङ्गला भव॥२१४॥ (187)

अदितिः। जाद भत्तुणो बहुमदा होहि। अअं च दीहाऊ उहअपक्खं अलंकरेदु। ता एध उवविसध। ॥ सर्वे उपविशन्ति ॥

मारीचः। ॥ एकैकं निर्दिशन् ॥

दिष्ट्या शकुन्तला साध्वी सदपत्यमिदं भवान् १५
श्रद्धा वित्तं विधिश्चेति त्रितयं तत्समागतम्॥२१५॥ (188)

---

1 I ज्ञत्रेजसः 2 Z कर्त्तारं SZRy सुषुवे 3 N तस्मिन्ना° Z भवस्यास्पदं 4 S °मरीच° 6 ZR उपगृह्य SZNRI om. वां ZRy दुष्य° N दुष्य° S दुःष्य° I दुःष° 7 SR om. वत्स Sy पृथ्वीं 8 Z अप्पदिहद° N जाद अप्पदिहद° R अप्पदिअहद° I अप्पदिहदकुरधो Z °रधो R °बधो y °रहो y पुत्रेण सह ZR शकु°। भअवं (Z भआवं) दारअसहिदा पाअवन्दणं करेमि। तथा करोति। 9 y om. वत्से 11 RI योग्या S कार्या N पौलोमीप्रतिमा 12 I om. च Iy °हाउ ZR दीहाऊ उभअउलणन्दणो (Z उभअकुल°) भोदु। 13 I °करोदु N °पक्खं करेदु अलं। ZR om. एध R उव° SNy उप° I उपविश I इति सर्वे उप° 14 ZR निर्दिश्य N निदर्शनं S दर्शयन् I नि॰दर्शयन् 15 S दिष्ट्या 16 Z त्रितयं समुपागतं R °यं समुपागमत् N तत्समा°.

राजा। भगवन्प्रागभिप्रेतसिद्धिः पश्चाद्दर्शनमित्यपूर्वः खलु वो ऽनुग्रहः। पश्यतु भगवान्।

उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फलं
घनोदयः प्राक्तदनन्तरं पयः।
५ निमित्तनैमित्तिकयोरयं विधि –
स्तव प्रसादस्य पुरस्तु संपदः॥२१६॥ (189)

मातलिः। आयुष्मन्नेवं विश्वगुरवः प्रसीदन्ति।

राजा। भगवन्निमामाज्ञाकरीं वो गान्धर्वेण विधिनोपयम्य कस्यचित्कालस्य बन्धुभिरानीतां स्मृतिशैथिल्यात्प्रत्यादिशन्नपराद्धो ऽस्मि
१० तत्र भवतो युष्मद्गोत्रस्य कण्वस्य। पश्चादेनामङ्गुरीयकदर्शनादूढपूर्वामवगतो ऽस्मि। तच्चित्रमिव मे प्रतिभाति।

यथा गजे साधुसमक्षरूपे
कस्मिन्नपि क्रामति संशयः स्यात्
पदानि दृष्ट्वाथ भवेत्प्रतीति –
१५ स्तथाविधो मे मनसो विकारः॥२१७॥ (190)

P. 111. मारीचः। वत्स अलमात्मापराधशङ्कया। संमोहो ऽपि त्वय्युपपन्न एव। श्रूयताम्।

---

1 ZR om. भगवन् N प्रागपि प्रेत° S खल्वयमनु° om. वो 2 ZR पश्यतु हि ZRNI भवान् S पश्य om. भग° 3 y उदेति पुष्पं प्रथमं ततः R पूर्व्वं विटपी (2. hd. margin) ततः 5 S °रयं क्रमस् Ny विधिः 7 y प्रसी° विश्व° R om. आयु° ZR एवंविधाचाराः प्रसी° महान्तः 8 S भवन्नि° ZRy om. भगवन् I °न्निमां चेटीं शकुन्तलां अत्तविधेयां वो N गन्धर्व्वविधिना उप° I गन्धर्व्वविवाहेनापय° S गन्धर्व्वविधिनोप° 9 ZR स्मृतिदौर्ब्बल्यात् Z °राध्यो 10 Z om. तत्र भवतो Z युष्मत्सगोत्र° R युष्मत्सगोत्रकण्ठस्य y कण्वस्य कन्यां। ZR इमामङ्गु° SN °रीयदर्श° RI °लीयक° Sy °दर्शनाद्रूढस्मृतिरूढपू° but स्मृतिरूढ in S in margin. 10 ZR °र्वामुपगतो NI °त्रमेव I °भाति यथा। 12 I गते हि सधोः समपेक्षरूपे Z °समक्षपूर्व्वे 13 Z तस्मिन्नतिक्र° R कस्मिन्नतिक्र° 14 Z दृष्ट्वा तु R दृष्ट्वा भवति SNIy °तीतिः 16 SNIR om. वत्स.

राजा। अवहितो ऽस्मि।

मारीचः। यदैवाप्सरस्तीर्थावतरणात्प्रत्याख्यानविक्लवां शकुन्तला-
मादाय दाक्षायणीमुपगता मेनका तदैव ध्यानादवगतवृत्तान्तो ऽस्मि।
दुर्वाससः शापादियं तपस्विनी सहधर्मचारिणा प्रत्यादिष्टेति। स
चाङ्गुरीयकदर्शनावसानः शापः। ५

राजा। ॥ सोच्छ्वासमात्मगतं ॥ एष वचनीयान्मुक्तो ऽस्मि।

शकुन्तला। ॥ स्वगतं ॥ दिट्ठिआ अकामपच्चादेसी अज्जउत्तो। ण उण
सत्तं मं सुमरेदि। अध वा ण सुदो भवे अअं सुणाहिअआए मए
सावो जदो सहीहिं अच्चादरेण संदिट्ठं भत्तुणो अङ्गुलीअअं
दंसेसि त्ति। १०

मारीचः। वत्से विदितार्थासि। तदिदानीं सहधर्मचारिणं प्रति न
त्वया मन्युः करणीयः। पश्य।

शापादसि प्रतिहता स्मृतिलोपरूक्षे

---

1 S °हीतो 2 N °वास्पर° Z °तीर्थात्प्रत्याख्यानज्ञातवैक्लव्यां R °तीर्थात्प्रत्यवैक्लव्यां I प्रत्य-ख्यापावि° S °ख्यानज्ञातत्रि° 3 ZR °णीं समुपगता Iy ध्यानावग° Z °नाद्वगतो ऽसि (sic) R °नादेव गतो ऽस्मि 4 R °सत्र शाप° Z °स्विनी ते I साधर्म्म° ZRS °चारिणी SZRy °दिष्टा RZ add नान्यथा 5 R °रीयकसन्दर्शनावसानश्च शापः SN °रीयदर्श° NI °दर्शनावशेषः I पापः 6 R सोछ्वासं ZR om. आत्म° R एवं pro एष S °नीयाप्रमुक्तो 7 ZR अपवार्य y अपवार्य स्वगतं ZRI दिट्ठि° R °देशी 8 I सत्तं मां विसुमरदि Z सत्तं अत्ताणअं सुमरावेदि S सच्चं अत्ताणअं सु° NI om. ण ZR अध वा वुत्तो भवे (R वुत्ता त्तो (sic)) अपणाहिअ° सावो मए ण सुदो जदो I शापो S अध वा पत्तो धुवं सुणा° मए अअं सावो y अध वा धुवं पत्तो मए सुणा° सावो जधा 9. 10. R पच्चाद° S अच्चाअ° N सन्दिष्टं ZRI(S?) °दिट्ठं ZNRI अङ्गुरी° y संदिट्ठा। सो राआ जइ तुमं ण सुमरेदि तदा एदं अङ्गुलीअअं दंसेसि त्ति। तहिं मन्दभाइणीए दट्ठं ण पुच्छिदं अध वा मुणिगाओ मं विप्पकारिदो कधं पुच्छीअदि। 11 y मा°। शकुन्तलां विलोक्य। y om. मह R om. प्रति 12 SNI om. त्वया R त्वया न ZR कर्त्तव्यः 13 R °लोपदक्षे S 2. hd. °लोपरूक्षे the original reading being blotted out.

छाया न मूर्च्छति मलोपहतप्रसादे
शुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ॥ २१८ ॥ (191)

राजा। यथाह भगवान्।

५ मारीचः। वत्स कच्चिदभिनन्दितस्त्वया विधिवदस्माभिरनुष्ठितजातकर्मादिक्रियः पुत्र एष शाकुन्तलेयः।

राजा। भगवन्नत्र खलु मे वंशप्रतिष्ठा।

मारीचः। तथा शौर्यस्वभावेन चक्रवर्तिनमेनमवगच्छतु भवान्। पश्य।

रथेनानुद्घातस्तिमितगतिनोत्तीर्णजलधिः
१० पुरा सप्तद्वीपामवति वसुधामप्रतिरथः।
P. 112. इहायं सत्त्वानां प्रसभदमनात्सर्वदमनः
पुनर्यास्यत्याख्यां भरत इति लोकस्य भरणात् ॥ २१९ ॥ (192)

राजा। भगवत्कृतसंस्कारे ऽस्मिन्सर्वमाशंसे।

अदितिः। इमाए दुहिदिआए मणोरधसंपत्तीए कण्वो वि दाव
१५ विणादत्थो करीअदु। मेणआ उण इध मं परिअरन्ती संणिहिदा ज्जेव चिट्ठदि।

1 y स्वस्थे तु भर्तृमनसि प्र° N तमेव R तथैव 2 I मलोहृत° R दर्प्यणा° ZR सुलभप्रकाशा I शुल॰ा° 4 S om. राजा Z भवान् I om. the whole line. 5 I om मारीचः ins. । राजानं प्रति। ZR om. वत्स R त्वयास्माभिर्विधिवदनु° Z om. अस्माभिर् 6 y has: °क्रियो ऽस्माभिरेष शा° I °क्रिय एष साकु° R सुत Iy om. पुत्र Z शकुन्तलायाः 7 NIy भगवन् खल्वत्र S भगवन् खल्वत्र भवन्तमीशते but only in margin. I वंस° 8 SIN सोर्य्य° y शौर्य्यानुभावेन ZR मा°। तद्भाविनं चक्र° I °मेवमव° S °गाह्य। S om. भवान् 9 R रथेनानुत्खात° 10 S °द्विपा° y °द्वीपां जयति 11 S प्रसभमदनात् 13 I भवत्कृ° Z सर्व्वमिदमाशङ्के 14 IN om. दुहिदि° ZRS दुहिदाए NIy सुदणिव्वाहिदिमणोर° RZ मणोरह° S °पत्तिए I पि 15 R विणपादवित्थरो N उप pro उण R इणं Ny om. मं N संपरिअ° Z परिव्वअन्ती (transl. परिवृजन्ती) R परिबयन्ती N सुसणिपाहिदा R चिट्ठट° ZR चि° ज्जेव y om. चिट्ठदि.

शकुन्तला। ॥ स्वगतं ॥ मम मणोरधो वाहरिदो भअवदीए।
मारीचः। तपःप्रभावात्सर्वमिदं प्रत्यक्षं तत्र भवतः कण्वस्य। ॥ विचिन्त्य ॥
तथाप्यसौ दुहितुः सपुत्रायाः पत्या परिग्रहात्प्रियमस्माभिः श्राव-
यितव्यः। कः को ऽत्र भोः।
॥ प्रविश्य ॥ शिष्यः। भगवन्नयमस्मि। ५
मारीचः। गालव मद्वचनादिदानीमेव विहायसा गत्वा तत्र भवते
कण्वाय प्रियमावेद्य यथा पुत्रवती शकुन्तला दुर्वाससः शापनिवृत्तौ
स्मृतिमता दुःषन्तेन गृहीतेति।
शिष्यः। यथाज्ञापयति भगवान्। ॥ इति निष्क्रान्तः ॥
मारीचः। ॥ राजानं प्रति ॥ वत्स त्वमपि सापत्यदारः सख्युराखण्डलस्य १०
रथमास्थाय स्वां राजधानीं प्रतिष्ठस्व।
राजा। यथाज्ञापयति भगवान्।
मारीचः। संप्रति हि

तव भवतु बिडौजाः प्राज्यवृष्टिः प्रजासु
त्वमपि विततयज्ञो वज्रिणं प्रीणयालम्। १५

---

1 ZNRIy om. स्वगतं N मणोहरो S वाहारिदो भगव° N भवदीए I भोदीए ZR मम मणोरहं क्खु कधिदं भअ° y मम मणोरहं वाहरिदं भअ° 2 y राजा pro मारीचः ZR सर्वमेतत्प्र° R कण्वस्य। राजा। स्वगतं। हन्त अत एव न मह्यमपि क्रुद्धो गुरुः। मारीचः। विचि°। Z °न्त्य। राजा। स्वगतं। ममापि न क्रुद्धो गुरुः। मारी°। y °न्त्य। हन्त न मां प्रति क्रुद्धो गुरुः Zy om. विचिन्त्य 3 ZR तथापि दुहितुः सपुत्राया भर्त्रा परिग्रहः प्रियमस्माभिरसौ निवेदयितव्यः N पत्युः S °ग्रहणात् 4 N कुत्र pro को ऽत्र 5 y प्रविशति शिष्यः 6 NI वत्स गालव Z गालवास्मद्वच° R °व अस्मद्वच° 7 ZR यथा तत्र भवती शकु° तच्छापनिवृ° (Z तच्छाप°) I शापात् नि° S °निवर्त्तौ 8 I °मता दुर्व्यासमः सन्तेन गृही° S दुःष्य° N दुष्य° ZRy दुष्म° I दुःष° ZR प्रतिगृही° 9 N °यतीति नि° (om. भग°) S °ज्ञापयतीति नि° y °पयति om. भगवान् 10 ZNRI om. राज° प्रति 11 Zy स्वराज° R °स्थाय प्रति° राज° om. स्वां 12 Z भवान् I भगवान्कृतज्ञाः 13 ZR अपि न संप्रति हि I om. संप्र° हि 14 S भवतु तत्र 15 NRI विहितयज्ञो R 2. hd. प्रीणयैनं.

युगशतपरिवर्तैरेवमन्योन्यकृत्यै –
र्नियतमुभयलोकानुग्रहश्लाघनीयौ ॥ २२० ॥ (193)

राजा। भगवन्यथाशक्ति श्रेयसि प्रयतिष्ये।

मारीचः। वत्स किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि।

५ राजा। भगवन्नतः परमपि प्रियमस्ति। तथाप्येतदस्तु।

प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः
सरस्वती श्रुतिमहतां महीयताम्।
ममापि च क्षपयतु नीललोहितः
पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः ॥ २२१ ॥ (194)

१० ॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ इति सप्तमोऽङ्कः ॥

---

1 Z °वृत्तैवम° I °शतपवृत्तैरे° S गुणाग्रत° y °कृत्यैः 2 ZNI नियतमुभ° Sy ग्रथतमुभ° Sy °घनीयैः After dist. 220 NRSZI insert: ग्रपि च।

क्रतुभिरुचितभागांस्त्वं सुरान्प्रीणयालं (NI भावयामून् [N भार°])
सुरपतिरपि वृष्टिं त्वत्प्रजार्थं विधत्तां (S वृष्ट्या)
इति समगुपकारव्यञ्जितश्रीमहिम्नो - (Z °व्यञ्जित°)
र्व्रजतु बहुतिथो वां सौहृदेनैव कालः (N व्रजति S °तिथो ऽयं Z °तियो ऽसौ)

3 NRI om. भगवन् Z राजा। ग्रहमपि यथा° R राजाहमपि यथा° NRI श्रेयसे ZR यति° (om. प्र) 4 R om. वत्स y वत्स भूयः किन्ते प्रियमुपहरामि 5 SNIy om. भगवन् ZR तथापि (R तदपि) यदि भगवान्परं कर्तुमिच्छति तदेतदस्तु (Z तदेतद°) y राजा। यद्यतः परमपि भगवान् प्रसादं कर्तुमर्हति ततः 6 I °कृताय 7 I सरस्वतीं श्रुतिमतां R महीयसां 8 I क्षपतु 9 NZ °गतशक्तिरा° Z °त्मना NI add मारीचः। तथास्तु। ZR मारीचः। वत्स एवमस्तु (Z °स्त्विति नि°) 10 R इति सर्वे नि° 11 NI om. इति S om. the whole line. R ऽङ्कः संपूर्णः IN add समाप्तश्चायं ग्रन्थः Z समाप्तो ऽयं ग्रन्थः S इति कविचक्रचूडामणिश्रीकालिदासकृताभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकं समाप्तमिति R समाप्तं चेदं कविकुलगुरोः श्रीकालिदासस्य कृतिरभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकमिति y इति श्रीकालिदासविरचितं ग्रभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकं

॥अथ श्रीचन्द्रशेखरस्य प्राकृतच्छाया
पाठान्तराणि च॥

P. 1, 7. नेपथ्यवेशः। आकल्पवेशौ नेपथ्यमित्यमरः (2, 6, 3, 1)। अध्यवसितं निर्व्यूढम्। पाठान्तरे नेपथ्ये यद्विधीयते तन्नेपथ्यविधानं नृत्यम्। अध्यवसितमिष्टम्॥ — p. 1, 8. आर्य इयमस्मि। आज्ञापयत्वार्यः को नियोगो ऽनुष्ठीयतामिति॥ — p. 1, 10. रसभावदीक्षादीक्षागुरोः श्रीसाहसाङ्कस्याभिरूपभूयिष्ठा परिषदिति क्व चित्पाठः॥ — p. 2, 1. सुविहितप्रयोगतया [अभ्यस्तनृत्यतया] (आर्यस्य न किमपि om. CC) परिहास्यते [परिहीणं भविष्यति] ॥ — p. 2, 5. एवमेतत्। अनन्तरकरणीयम् [अव्यवधानकर्तव्यम्] इदानीमाज्ञापयत्वार्यः॥ .... [दाणिशब्द इदानीमर्थे] ॥ — p. 2, 8. कतरं पुनर्ऋतुं समाश्रित्य गास्यामि॥ — p. 2, 14. क्षणचुम्बितानि भ्रमरैः उअह (CC: उअअ) [पश्यतेत्यर्थः। ऊहत (CC: उअअ) इति शङ्करप्रमादः [1])] सुकुमारकेशरशिखानि अवतंसयन्ति सदयं शिरीषकुसुमानि प्रमदाः॥ — p. 3, 4. ननु प्रथममेवार्येणाज्ञप्तमभिज्ञानशकुन्तलं (C °ला) नामापूर्वं नाटकमभिधीयतामिति॥ — p. 3, 16. सूत सूतेति विस्मये॥ — p. 7, 15. प्रसृतानि विस्तारशीलानि सन्ति। चपलानि पवनेति च पाठः॥ — p. 8, 12. प्रविष्टकं प्रवेशोचितगतिभेदः॥ — p. 9, 1. इत इतः प्रियसख्यौ॥ — p. 9, 2. दक्षिणेन वृक्षवाटिकायां दक्षिणभागे इत्यर्थः॥ — p. 9, 10. सखि शकुन्तले त्वत्तो ऽपि तातकण्वस्याश्रमवृक्षा अतिप्रिया इति तर्कयामि [कः स्वार्थे। स्वार्थे को वेति प्राकृतसूत्रम्]। येन नवमालिकाकुसुमपरिपेलवापि त्वमेतेषु आलवालपूरणेषु

---

1) Çañkara's MS. has: नटी गायति। उहत पश्यत। क्षणचुम्बितानि भ्रमरैरुहत सुकुमार° etc. It is obvious that C. blames Ç. for having used उहत in his Sanskrit version. Compare my note on Hemacandra II, 211.

नियुक्ता॥ — p. 9, 13. सखि न केवलं तातस्य नियोगो ममापि सहोदरस्नेह एतेषु॥ — p. 10, 1. सखि शकुन्तले उदकं लम्भिता एते। ग्रीष्मकालकुसुमदायिन आश्रमवृक्षान्सिञ्चामः। तेन हि अनभिसंधिगुरुधर्मो भविष्यति॥ (sic both MSS.)॥ (.....एते °दायिन आश्रमवृक्षाः। इदानीमतिक्रान्तकुसुमसमयानपि वृक्षान्सिञ्चामः। तेन हि etc.) — p. 10, 4. सखि रमणीयं मन्त्रयसे। — p. 10, 12. सखि अनुसूये ऽतिपिनद्धेनामुना वल्कलेन प्रियंवदया दृढं पीडितास्मि। तस्माच्छिथिलय तावदिदम्॥ — p. 11, 3. विहस्येति॥ सख्यत्र तावत्पयोधरभारविस्तारयुक्तमात्मनो यौवनारम्भम्। [यौवनोद्गमम्] उपालभस्व [निन्द] ॥ [इत्तकशब्दः प्राकृते मतुबर्थः। शङ्करस्तु पयोधरभारविस्तारयितारं वर्धकमित्याह]॥ — p. 11, 8. स्वामात्मीयां शोभां कान्तिम्। अभिख्यामिति पाठे ऽपि शोभैवार्थः॥ — p. 11, 10. अस्य वयसो यौवनस्येत्यर्थः॥ — p. 11, 25. पद्यमिदं दाक्षिणात्यतीरभुक्तीयग्रन्थेषु न दृश्यते॥ — p. 12, 1. सख्यौ एष वातेरितपल्लवाङ्गुलीभिः किमपि मां व्याहरतीव वृक्षः। तस्मादेनं संभावयामि॥ — p. 12, 4—8. सखि शकुन्तले इहैव मुहूर्तं तिष्ठ॥ किं निमित्तं॥ त्वया समीपस्थितया लतासनाथ इवायं चूतवृक्षः प्रतिभाति॥ अत एव प्रियंवदेति त्वमुच्यसे॥ — p. 12, 12. सखि शकुन्तले इयं स्वयंवरवधूः सहकारस्य त्वया कृतनामधेया वनतोषिणीति [correctly: वनज्योत्स्निनीति] नवमालिका [तिष्ठतीत्यर्थः] — p. 13, 1—10. रमणीयः खलु एतस्य पादपमिथुनस्य व्यतिकरः [संपर्कः] संवृत्तः। [व्यतिकर इति स्थाने काल इति पाठः क्व चित्]॥ रमणीयत्वमेवाह] इयं नवकुसुमयौवना नवमालिका अयमपि बद्धफलतया उपभोगक्षमः सहकारः॥ अनुसूये जानासि किं निमित्तं शकुन्तला वनतोषिणीमतिमात्रं पश्यति। [दृशेः पुलअपेक्खनिअच्छा (sic) इति प्राकृतसूत्रम्]॥ न खलु विभावयामि॥ यथा वनतोषिणी सदृशेन पादपेन संगता तथाहमपि नामानुरूपं

वरं लभेयमिति॥ एष आत्मनस्ते चित्तगतो मनोरथः॥ — p. 14, 1—11. सखि शकुन्तले इयं तातकण्वेन त्वमिव स्वहस्तसंवर्धिता माधवीलता। तत्कथमेनां विस्मृतासि॥ अत आत्मानमपि विस्मरिष्यामि। आश्चर्यमाश्चर्यम्। प्रियंवदे प्रियं ते निवेदयामि॥ सखि किं मे प्रियम्॥ असमये खल्वेषा आ मूलान्मुकुलिता माधवीलता। [क्खु शब्दः खल्वर्थ इति साहित्यरत्नाकरः]॥ सखि अपि सत्यम्॥ सत्यम्। किं न पश्यथ॥ तेन हि प्रतिप्रियं ते निवेदयामि। आसन्नपाणिग्रहणा त्वम्॥ नूनमेष ते आत्मगतो मनोरथः॥ — p. 14, 12—15, 4. न खलु परिहासेन भणामि। श्रुतं खलु मया तातकण्वस्य मुखात्तव कल्याणसूचकमेतन्निमित्तमिति॥ प्रियंवदे अत एव शकुन्तला सस्नेहा माधवीलतां सिञ्चति॥ यतो भगिनी भवति ततः किं न सिञ्चामि॥ — p. 15, 13. अम्मो [आश्चर्यं। तदुक्तं भरतेन। विस्मये त्वम्महे अम्मो नित्यं स्त्रीभिः प्रयुज्यत इति] नवमालिकामुज्झित्वा वदनं मे मधुकरो ऽभिलषति॥ [शङ्करस्तु सलिलसेकसंभ्रान्तो मधुकरो वदनं मे ऽभिलषति[1] पीडयतीति पाठान्तरमाह]॥ — p. 16, 2. ततस्तत्र तस्माद्वा प्रेरितो लोचनाञ्चलः कटाक्षो यया। वामेति पाठे वाम सुन्दरम्। — p. 16, 8. रतिसर्वस्वं रतिनिधानम्। मधुसर्वस्वमिति क्वचित्पाठः॥ — p. 16, 10—13. सख्यौ परित्रायेथां मां मधुकरेणाभिभूयमानाम्॥ के आवां परित्राणे। अत्र तावद् दुःष्यन्तं (C दुःस्व०) स्मर यतो राजरक्षितानि तपोवनानि॥ — p. 17, 4. नैष दुर्विनीतो विरमति। तत् [तस्माद्] अन्यतो [ऽन्यत्र] गमिष्यामि। हद्धी [खेदे। हा धिगित्यर्थे वा। हद्धीत्यव्ययं खेदे इति प्राकृतसाहित्यरत्नाकरः। हद्धीति हा धिगित्यर्थे नित्यं स्त्रीभिः प्रयुज्यते इति नाट्यलोचनः। शङ्करस्तु आवेगाद् द्विरुक्तिः। प्राकृते हा धिगित्यर्थे हद्धी नित्यं द्विरुच्यत इति भरत इत्याह] कथमितो

1) Çaṅkara's MS. (Wilson 40) however, reads: अभिभवति।

ऽपि मामनुसरति। तत्परित्रायेथाम्॥ — p. 17, 11. आर्य न किं
चिदत्याहितं [महाभीतिः]। किं तु इयं नः प्रियसखी मधुकरेणा-
कुलीक्रियमाणा कातरीभूता [अस्तीति शेषः]॥ — p. 18, 1—3.
इदानीमतिथिविशेषलाभेन। [तपो वर्धत इत्यनुषङ्गः]॥ स्वागतमा-
र्यस्य। सखि शकुन्तले गच्छ उटजात्फलमिश्रमर्घमस्मै उपहर।
इदमपि पादोदकं भविष्यति॥ — p. 18, 5. तेन हि अस्यां स्वभा-
वशीतलायां सप्तपर्णवेदिकायामुपविश्य परिश्रममपनयत्वार्यः॥
[प्रच्छायशीतलायामिति शङ्करधृतः पाठः] — p. 18, 8—11. सखि
शकुन्तले उचितं नोऽतिथिपर्युपासनम्। तदेह्युपविशाम॥ किं
नु खलु इमं जनं प्रेक्ष्य तपोवनविरोधिनो विकारस्य गमनीयास्मि
संवृत्ता॥ [नु शब्दो वितर्के। खलु शब्दो निश्चये] — p. 18, 12. 13.
अत्र भवतीनां श्लाघ्यानां भवतीनामित्यर्थः॥ — p. 19, 1—9.
सख्यनुसूये क एष मधुरगम्भीराकृतिर्मधुरालापेन प्रभुत्वदाक्षिण्यं
विस्तारयति॥ ...... [प्रभुत्वदाक्षिण्यं प्रभुत्वेन सह दाक्षिण्यम्।
पाठान्तरे प्रभुत्ववत्कुलम्। शङ्करस्तु चटुला मनोहरा गम्भीरा
चेति पाठमाह [1])] — 3. ममापि कौतूहलं [ज्ञानोत्कण्ठा]। तत्प्र-
वक्ष्यामि तावदेनम्। आर्यस्य मधुरालापजनितो विश्रम्भो [विश्वासो]
मामालापयति [अर्थयते। भवन्तं पृच्छामीति शेष इति शङ्करः [2])]
कतरः पुनरार्येण राजर्षिवंशोऽलंक्रियते। [कतरः पुनर्वर्ण इति
शङ्करसंमतः पाठः] कतरो वा देशो विरहपर्युत्सुकः क्रियते। किं
निमित्तं वा आर्येण सुकुमारेण तपोवनपरिश्रमे (आत्मा [3])) उप-
नीयते। [तपोवनागमनं किं निमित्तमित्यर्थः] 8. हे हृदय मा
उत्ताम्य [मा ग्लानं भव]। यत्त्वया चिन्तितं तदनुसूया मन्त्रयते
[पृच्छति]। — p. 20, 1—7. सनाथा धर्मचारिणः। [त्वं चेत्तपोवनमि-

---

1) Çaṅkara's MS. has: .... कीदृशः। चटुला मनो (sic) गम्भीरा आकृतिर्यस्य तादृशः।

2) Ç.'s MS. has: स मां मन्त्रयते इति। भवन्तं प्रष्टुमिति शेषः।

3) Om. both S.

दमलंक्रियवानसीति भावः] ॥ सखि शकुन्तले यद्यद्य तात इह संनिहितो भवेत्॥ ततः किं भवेत्॥ ततो जीवितसर्वस्वेनापि इममतिथिविशेषं कृतार्थं करोति। [अथ च जीवितसर्वस्वं तस्य त्वमेव] ॥—अपसरतम्। किमपि हृदये कृत्वा मन्त्रयेथे। न युवयोर्वचनं श्रोष्यामि॥ — p. 20, 9. आर्य अनुग्रहे ऽभ्यर्थना॥ — p. 20, 12: शृणोत्वार्यः। अस्ति कौशिक इति गोत्रनामधेयो महाप्रभावो राजर्षिः॥ — p. 21, 1. तं सख्याः प्रभवं [पितरं] अवगच्छ। [स्याज्ज-न्महेतुः प्रभव इति शाश्वतः] उज्झितशरीरसंवर्धनया पुनस्तात-कण्वो ऽस्याः पिता॥ — p. 21, 4—6. शृणोत्वार्यः। पुरा किल तस्य राजर्षेः उग्रे तपसि वर्तमानस्य कथमपि जातशङ्कैर्देवैर्मेनका नामाप्सरा नियमविघ्नकारिणी प्रेषिता॥ — p. 21, 8. ततो वस-न्तोदाररमणीये (corr.: वसन्तावताररम°) समये उन्मादि [उन्मादकारि। इत्तक शब्दो मतुबर्थः] तस्या रूपं प्रेक्ष्य॥ — p. 21, 11. अथ किम्॥ — p. 22, 2. पुनरपि वक्तुकाम इवार्यो लक्ष्यते॥ — p. 22, 6. तेन हि अलं विचारितेन। अनिर्मन्त्रणानियोगः खलु तपस्विजनः॥ — p. 22, 13. आर्य धर्माचरणावशः (sic) [परतन्त्रो] अयं जनः। गुरोः पुनरनुरूपवरप्रदाने संकल्पः॥ [वरो जामातरि श्रेष्ठे इति शाश्वतः] — p. 23, 4—9. अनुसूये गमिष्याम्यहम्॥ किं निमित्तम्॥ इमा-मसंबद्धप्रलापिनीं प्रियंवदामार्यायै गौतम्यै गत्वा निवेदयिष्यामि॥ सखि न युक्तमाश्रमवासिनो जनस्याकृतसत्कारमतिथिविशेषमु-ज्झित्वा स्वच्छन्दतो गमनम्॥ — p. 23, 14. 15. चण्डि [कोपने] न लभ्यते गन्तुं [त्वयेति शेषः] ॥ किमिति। [कथं न लभ्यते गन्तुमि-त्यनुषङ्गः] ॥ — p. 24, 1. द्वे मे वृक्षसेचनके धारयसि। ताभ्यां तावदात्मानं मोचय ततो गमिष्यसि॥ — p. 24, 12—15. तेन हि नार्हतीममङ्गुरीयकवियोगं कर्तुमार्यः। आर्यस्य वचनादेवैषानृणा भवतु॥ सखि शकुन्तले मोचितास्यनुकम्पिनार्येण अथ वा राजर्षिणा। तत्कुत्रेदानीं गमिष्यसि॥ [पाठान्तरे तत्कृतार्थेदानीमसि]

— p. 25, 1—4. नेदं परिहरिष्यामि यद्यात्मनः प्रभवामि [पाठान्तरे नेदं विस्मरिष्यामि] ॥ — किं सांप्रतं न गच्छसि॥ इदानीमपि किं तवायत्तास्मि। यदा मे रोचते तदा गमिष्यामि॥ — p. 26, 11—14. महाभाग अनेन हस्तिसंभ्रमेण पर्याकुलाः स्मः। तदनुजानीहि नो [ऽस्मान्] उटजगमनाय॥ — सखि शकुन्तले पर्याकुला [अस्मदनुसंधायेत्यर्थात्] आर्या गौतमी भविष्यति। तदेहि शीघ्रमेकस्था भवामः॥ — p. 27, 1. हा धिक् हा धिक् ऊरुस्तम्भविह्वलास्मि संवृत्ता॥ — p. 27, 5—7. महाभाग विदितभूयिष्ठो ऽसि। [ज्ञाततत्त्वो ऽसीत्यर्थः] सांप्रतं यदुपचारमध्यस्थतया [पूजाशैथिल्येन] अपराद्धाः स्मः तन्मर्षिष्यसि। असंभावितसत्कारं भूयः प्रत्यवेक्षणानिमित्तं सपरिहारमार्यं विज्ञापयामः॥ — p. 27, 9—11. अभिनवकुशसूचिपरिक्षतं मे चरणं कुरुवकशाखाप्रतिलग्नं च मे ऽञ्चलम्। तत्प्रतिपालयतं मां यावदेतन्मोचयामि॥ — p. 29, 2—30, 9. [हीमाणहे शब्दः प्राकृते खेदे। तदाह भरतः। ही माणहे भये खेदे इति। ही ही भो इति च पाठः। ही ही भोः शब्दो विस्मये। यदाह भरतः। ही ही भो विस्मयार्थे तु प्रयुञ्जीत विदूषक इति।] भो हतो ऽस्मि एतस्य मृगयाशीलस्य राज्ञो वयस्यभावेन निर्विण्णो [असुस्थः]। अयं मृगो ऽयं वराह इति मध्यन्दिने ऽपि ग्रीष्मे विरलपादपच्छायासु वनराजिषु आहिण्डय [परिक्रम्य] पत्रसंकरकषायविरसानि [संकरः सांकर्यम्] उष्णकटुकानि पीयन्ते गिरिनदीसलिलानि। अनियतवेलं च उष्णोष्णं [अत्युष्णं] मांसं भुज्यते। [पाठान्तरे आर्द्रार्द्रं मांसं भूयिष्ठमिति (C मंसभूयि°) यदि पाठः तदान्नमित्यर्थात्] तुरगगजानां च शब्देन रात्रावपि नास्ति प्रकाममुत्तव्यम्। महत्येव प्रत्यूषे दास्याः पुत्रैः शाकुनिकलुब्धकैः [पाठान्तरे आमिषलुब्धैः] कर्णोपघातिना वनगमनकोलाहलेन प्रबोध्ये। एतावतापि पीडा न वृत्ता। [पीडावृद्धिर्न वृत्तेत्यर्थः] यतो गण्डस्योपरि पिटकाः संजाताः। [विस्फोतपिटकस्त्रिष्वित्यमरः

(2, 6, 2, 4)। शङ्करस्तु देश्यां पीडिका[1]) शब्दो विस्फोटवाचकः॥ गण्डस्योपरि यो गण्डः स विस्फोटक उच्यते॥ इत्याह। तच्चिन्त्यम्। येनास्मासु सर्वेष्ववर्त्तिनेषु [पश्चात्पतितेषु] तत्र भवता मृगानुसारिणा आश्रमपदं प्रविष्टेन ममाधन्यतया शकुन्तला नाम कापि तापसकन्यका दृष्टा। तां प्रेक्ष्य सांप्रतं नगरगमनस्य कथामपि न करोति। एतदेव चिन्तयतो ममाक्ष्णोः प्रभाता रजनी। का गतिः। यावदेनं कृताचारपरिकर्माणं प्रियवयस्यं प्रेक्षे। एष बाणासनहस्तो हृदयनिहितप्रियजनो वनपुष्पमालाधारी इत एवागच्छति प्रियवयस्यः। भवत्वङ्गमर्दविकलो भूत्वा तिष्ठामि। एवमपि (नाम om. cdd.) विश्रामं लभे॥ — p. 31, 3. रतिं प्रीतिं करोति। पाठान्तरे रतिराकस्मिकावलोकनोद्भूतप्रीतिरुभयप्रार्थनां कुरुते दर्शनेनानुरागजननात्प्रार्थना जायत इत्यर्थः॥ — p. 31, 10. भो राजन्न मे हस्तः प्रसरति। अतो वाङ्मात्रेणैव जाप्यसे॥ — p. 31, 13. कथं कृत इति। स्वयमेवाक्षिणी भिन्नाश्रुकारणं पृच्छसि॥ — p. 31, 16. यद्वेतसः कुब्जस्य लीलां [सादृश्यं] विडम्बयति तत्किमात्मनः प्रभावेन अथ वा नदीवेगस्य॥ [अथ शब्दः प्राकृते पद्यान्तरे] — p. 32, 3—9. ममापि भवान्॥ [तदेव व्याकरोति] युक्तं नामेति। यत्त्वया राज्यकार्याणि तादृशं चास्खलितपदं प्रदेशमुज्झित्वा [त्यक्त्वा] वनचरकवृत्तिना भवितव्यमिति। किमत्र मन्त्यताम्। अहं पुनर्ब्राह्मणः प्रत्यहं श्वापदविसरणैः संक्षोभितसंधिबन्धनानामात्मनो ऽङ्गानामनीशो ऽस्मि। तत्प्रसीद। एकाहमपि तावद्विश्राम्यतु भवान्॥ — p. 33, 3. अत्र भवान्किमपि हृदये कृत्वा मन्त्रयते। अरण्ये खलु मया रुदितम्। [को ऽपि न शृणोतीति भावः][2]) — p. 33, 7. तेन हि चिरं जीव॥ — p. 33, 9. आज्ञापयतु भवान्॥ — p. 33, 12.

---

1) Ç.'s MS. has पीडा cpr. B-R. s. v. गण्ड and Viddhaçâlabh. 119, 11^{b} ताव एसो घवरो गण्डस्स उवरि पिण्डओ संवुत्तो। (ed. Calc. 1873 p. 12, 11 has पिपठओ).

2) Cpr. Ratnávali 85, 7 (ed. Calc. 1871). Caṇḍak. 95, 10. Dhúrtas. (1. ed.) 84, 12. Kuvalayánanda (ed. samv. 1928) fol. 29^{b}. Vṛshabhánujá 55, 28^{3} Ind. Sprüche 98.

किं मोदकखादिकायाम्॥ — p. 33, 14. गृहीतः क्षणः॥ [अवधानं कृतमित्यर्थः। निर्व्यापारस्थितौ क्षण इत्यमरः (3, 4, 13, 50)। क्षण उत्सव इत्यनन्तर्वाणायः। गृहीतः प्रणाय इति शङ्करः पठति] — p. 33, 16. आज्ञापयतु भर्ता॥ [भर्तेति सार्वभौमस्तु वाच्यः परिजनैः सदेति भरतः। यद्वा भट्टारके भट्टेति भाषाभेदः] — p. 34, 2—4. एतु एतु आर्यः। एष आलापदत्तकर्णो भट्टारक इत एव तिष्ठति। तद् [यावद्] उपसर्पत्विनमार्यः॥ — p. 34, 7. क्रूरं कठिनं कर्म यस्य। शङ्करस्तु क्रूरपूर्वमिति पठित्वा पूर्वः पूर्वभाग इत्याह। ..... व्यायतत्वात्कृतव्यायामत्वादलक्षणीयम्। व्यायतत्वाद् दैर्घ्यादिति शङ्करदुर्बोधः॥ — p. 35, 6. ह्रि यतः। यद्वा ह्रिरवधारणे मिथ्यैवेत्यर्थः॥ — p. 35, 7—10. अपेहि रे उत्साहशालिन्नपेहि। [मतुबर्थे इत्तकशब्दः। हेतुक इति तु व्याख्यानमनाकरम्] अत्र भवान् [श्लाघ्यः राजेत्यर्थः] प्रकृतिमापन्नः। त्वं तावद् दास्याः पुत्रो ऽटवीतो ऽटविमाहिण्ड [भ्रम] यावत् शृगालमृगलोलुपस्य कस्यापि जीर्णर्क्षस्य [भल्लूकस्य] मुखे निपतितो ऽसि॥ — p. 36, 1. Cpr. my paper: Die Recensionen der Çakuntalâ Bresl. 1875, p. 8 f. — p. 36, 12. भो उत्साहशालिन्निष्क्राम निष्क्राम। उत्साहहेतविति शङ्करस्याज्ञानम्॥ — p. 36, 15. यन्महाराज आज्ञापयति॥ — p. 36, 16—37, 2. कृतं भवता निर्मक्षिकं [1] [निर्जनमित्यर्थः]। तदेतस्मिन्पादपच्छायाविरचितवितानसनाथे शिलातले उपविशतु भवान्यावदहमपि सुखासीनो भवामि॥ — p. 37, 4. एतु एतु भवान्॥ — p. 37, 7. ननु भवानेव ममाग्रतो वर्तते॥ — p. 37, 10. भवतु नास्य प्रसरं [प्रश्रयं] वर्धयिष्यामि। भो यतः सा तापसकन्यका अनभ्यर्थनीया ततस्तया किं दृष्टया॥ — p. 37, 14. केवलं सौन्दर्यावलोकनसुखेन जनस्तामवलोकयति तद्वदत्रापीति भावः॥ — p. 37, 16. तत्कथय॥ — p. 38, 4—6. भो यथा पिण्डखर्जूरैः [खर्जूरभेदैः] उद्वेजितस्य कस्यापि तिन्तिडिकायां

---

1) Cpr. p. 124, 7. Viddhaçâlabhañjikâ 201, 12ª.

श्रद्धा भवति तथा स्त्रीरत्नपरिभोगिनो भवत इयं प्रार्थना॥ — p. 38, 8. तत्खलु रमणीयं नाम यद्भवतो ऽपि विस्मयमुत्पादयति॥ — p. 38, 14. सर्वथा प्रत्यादेशः [खण्डनं] खलु सा रूपवतीनाम्॥ — p. 39, 3. तेन हि लघु लघु [अतिशीघ्रं] परिणायतु भवान् [शकुन्तलामर्थात्] मा तावत्सा तपस्विनी [अनुकम्प्या] कस्यापि इङ्गुदीतैलचिक्कणशीर्षस्य हस्ते निपतिष्यति॥ … [शङ्करमते मा तावदिति नास्ति] — p. 39, 6. अथ [प्रश्ने] भवन्तमन्तरेण [भवन्निमित्तं। भवन्मध्य इति शङ्करदुर्बोधः। तवोपरीति पाठान्तरम्] कीदृशः पुनस्तस्याश्चित्तरागः॥ — p. 39, 12. किं नु खलु दृष्टमात्रेव भवतो ऽङ्कमारोहतु॥ — p. 40, 4. गृहीतपाथेयस्त्वया कृतो ऽसि। [पाथेयः सम्बलम्] तस्मादनुरक्तां तपोवने त्वां तर्कयामि॥ — p. 40, 7. को ऽन्यो ऽपदेशो। ननु भवान्राजा॥ — p. 40, 9. नीवारषष्ठभागं मे तापसा उपहरन्त्विति॥ — p. 41, 1. जयति जयति भर्ता। एतौ खलु द्वावृषिकुमारकौ प्रतिहारभूमिं [द्वारम्] उपस्थितौ॥ — p. 41, 4. यद्भर्ता आज्ञापयति। इत इत एतम् [आगच्छतम्] — p. 42, 13. एष इदानीं ते ऽनुकूलो गलहस्तः॥ — 15. यद्देव आज्ञापयति॥ — p. 43, 1. सर्वेषामुपकारिणीति पाठः शङ्करमतेन समीचीनः॥ — p. 43, 6. प्रथममपरिबाधम् [अविघ्नम्] आसीत्। सांप्रतं राक्षसनामग्रहणेन सपरिबाधं। [कुतूहलमित्यनुषङ्गः] ॥ — p. 43, 9. एष तव चक्ररक्षी भृतो ऽस्मि॥ — p. 43, 10. सज्जो रथो भर्तुर्विजयप्रस्थानमपेक्षते। एष पुनर्नगराद्देवीनां सकाशात्करभक आगतः॥ — p. 43, 13. अथ किम् [बाढम्] — p. 44, 1. एष भर्ता। उपसर्पतु भवान्॥ — p. 44, 3. जयति जयति भर्ता। देव्य आज्ञापयन्ति॥ — p. 44, 5. आगामिचतुर्थदिवसे पुत्रपिण्डपालनो नामोपवासो भविष्यति। [पिण्डपर्युपासन (sic) इति शङ्करः[1] पठति] [पुत्रपिण्डपालनं पुत्रपुष्टिप्रदं व्रतं पुत्रराज इति ख्यातम्।] अत्र दीर्घायुषा [त्वया]

1) C's MS. has: पुत्रपिण्डपर्युपासनम्।

अवश्यं वयं संभावयितव्या इति॥ — p. 44, 9. भोस्त्रिशङ्कुरिवान्तरा [मध्ये] तिष्ठ॥ — p. 45, 1. भो मा राक्षसभीरुकं मामवगच्छ॥ — p. 45, 3. तेन हि राजानुज इव गन्तुमिच्छामि॥ — p. 45, 6. युवराजो ऽस्मि संवृत्तः॥ — p. 45, 13. एवमेतत्॥ — p. 47, 17. .... मदिरं सुन्दरमिति तु बहिर्दृशः शङ्करादयः। एवं च मदिरो मत्तखञ्जन इति। मदिरं सुन्दरे ऽपि स्यादीषद्घूर्णनशीलन इति च कोषकल्पनापि मूर्खाणाम्॥ — p. 48, 3. 4. कर्णसमीपे चापमानीय मय्येव तव योग्यः शरत्यागो नान्यस्मिन्यतो मयि बाणं पातयिष्यतो वृथेत्यर्थः॥ — p. 48, 11. उन्मीलन्तीति प्राचीनः पाठः॥ — p. 49, 8. हला शकुन्तले अपि सुखायते नलिनीपत्रवातः॥ — p. 49, 9. किं वीजयतो मां प्रियसख्यौ॥ — p. 50, 1—5. एतस्य राजर्षेः प्रथमदर्शनादारभ्य पर्युत्सुकमनाः शकुन्तला। न ह्यन्यनिमित्ताशङ्का भवेत्॥ — ममापि एतादृशी आशङ्का। भवतु प्रक्ष्यामि। सखि प्रष्टव्यासि किमपि। बलीयानङ्गसंतापः॥ — p. 50, 9—14. सखि भण यद्वक्तुकामासि॥ — सखि शकुन्तले अनभ्यन्तरे आवामेतस्य मनोगतस्य वृत्तान्तस्य। किं तु यादृशी इतिहासकथानुबन्धेषु कामयमानानां [कामुकानाम्] अवस्था श्रूयते तादृशी तवापीति तर्कयामि। तत्कथय किं निमित्तं ते ऽयमायास इति। विकारं परमार्थतो ऽज्ञात्वानारम्भः किल प्रतीकारस्य॥ — p. 51, 2—6. बलीयान्खलु ममायासो। न सहसा शक्नोमि निवेदयितुम्॥ — सुष्ठु खल्वेषा भणति। किमेतमात्मन उपप्लवं निगूहसि। अनुदिवसं च परिहीयसे अङ्गेषु। केवलं लावण्यमयी छाया त्वां न मुञ्चति॥ — p. 51, 12—15. कस्य वान्यस्य कथयिष्यामि। किं तु आयासकारिणी युवयोर्भविष्यामि॥ — सखि अत एव निर्बन्धः। संविभक्तं खलु दुःखं सह्यवेदनं भवति॥ — p. 52, 5—11. यतः प्रभृति स तपोवनरक्षिता राजर्षिर्मम दर्शनपथं गतः॥ — कथयतु प्रियसखी॥ ततः प्रभृति तद्गतेनाभिलाषेण एतावदवस्थास्मि संवृत्ता॥ — दिष्ट्या।

इदानीं ते ऽनुरूपे वरे ऽभिलाषः [अभिनिवेशो वा]। अथ वा सागरं वर्जयित्वा कुत्र वा महानद्या प्रवेष्टव्यं [प्रसर्तव्यं वा] ॥ — p. 52, 15. तद्यदि वो ऽनुमतं ततस्तथा प्रयतेथां यथा तस्य राजर्षेरनुकम्पनीया भवामीति। अन्यथा स्मरतं माम् ॥ [अन्यथा प्रसीदतं [1]) ॥ सिञ्चतमिदानीं मे उदकम्। मामुदकैः सिञ्चतमित्यर्थ इति शङ्करसंमतः पाठो ऽर्थश्च] — 53, 2—9. अनुसूये दूरगतमन्मथा [प्रवृद्धकामा] अक्षमा खल्वियं कालहरणस्य [विलम्बस्य] ॥ — प्रियंवदे क उपायो भवेद्येनाविलम्बं निभृतं च सख्या मनोरथं संपादयावः ॥ — निभृतमिति प्रयतितव्यम्। शीघ्रमिति न दुष्करम् ॥ — कथमिव ॥ — सो ऽपि राजर्षिरेतस्मिञ्जने स्निग्धदृष्टिसूचिताभिलाषः एतेषु दिवसेषु प्रजागरकृश इव लक्ष्यते ॥ — p. 53, 14. पुनः प्रति° ॥ — p. 54, 1—9. सखि मदनलेख इदानीमस्याः क्रियताम्। तमहं सुमनोगोपितं कृत्वा देवताशेषापदेशेन तस्य राज्ञो हस्तं प्रापयिष्यामि ॥ [सुमनः पुष्पाणि। शेषं निर्माल्यम् ॥] — सखि रोचते मे सुकुमार एष प्रयोगः। किं वा शकुन्तला भणति ॥ — नियोगो ऽपि विकल्प्यते ॥ [हृदयंगम एवायं पन्थो मयेति भावः] — तेन हि आत्मन उपन्यासानुरूपं चिन्तय ललितोपनिबन्धनं गीतकम् (CCa गतिः) ॥ — चिन्तयिष्यामि। किं त्ववधीरणाभीरुकं [नृपकृततिरस्कारत्रस्तं] मे हृदयम् ॥ — p. 55, 1—3. अयि आत्मगुणावमानिनि को नाम संतापनिर्वाणकारिणीं शारदीयां ज्योत्स्नामातपत्रेण (CCa °पमात्रेण) वारयिष्यति ॥ — नियोजितास्मि ॥ — p. 55, 8—13 सखि चिन्तिता मया गीतिका। असंनिहितानि पुनर्लेखसाधनानि ॥ — ननु एतस्मिञ्शुकोदरस्निग्धे नलिनीपत्रे पत्रच्छेदभक्त्या [रचनया (CCa व°)] नखैरालिख्यताम् ॥ — शृणुतं तावत्संगतार्था न वेति ॥ — अवहिते स्वः ॥ — p. 55, 15. तव न जाने हृदयं मम पुनर्मदनो दिवा च रात्रिं च निष्कृप

1) What प्रसीदतं here means I am unable to understand.

तापयति [1]) बलीयस्त्वदभिमुखमनोरथाया अङ्गानि॥ — [हुत्तशब्दः प्राकृते ऽभिमुखे वर्तते] — p. 56, 4. स्वागतं [कुशलं] यथासमीहितफलस्याविलम्बिनो मनोरथस्य। [भवत इत्यर्थः। मनोरथरूपो भवानेवेति भावः (CCa °वेत्यर्थः)] — p. 56, 7. संदष्टमाश्लिष्टम्। विवर्णितं म्लानीभूतं। विमर्दितं च पाठः॥ — p. 56, 9—11. हृदय तथा उत्तम्य इदानीं न किमपि प्रतिपद्यसे॥ — इतः शिलातलैकदेशमलंकरोतु [अनुगृह्णातु वा] महाराजः॥ [इत इति द्वितीयार्थे तसिः] — p. 56, 14. लब्धौषध इदानीमुपशमं गमिष्यति। महाभाग द्वयोरप्यन्योन्यानुरागः प्रत्यक्षः। सखीस्नेहः पुनर्मां पुनरुक्तवादिनीं करोति॥ — p. 57, 2. तेन हि शृणोतु महाभागः॥ — p. 57, 4. आश्रमवासिनो जनस्य राज्ञार्तिहरेण भवितव्यमिति नन्वेष धर्मः॥ — p. 57, 7. तेन हि इयं नः सखी त्वामुद्दिश्य भगवता मदनेनेदमवस्थानं प्रापिता। तदर्हस्यभ्युपपत्त्या जीवितमस्या अवलम्बितुम्॥ — p. 57, 11. सखि अलं युवयोरन्तःपुरविरहपर्युत्सुकेन राजर्षिणावरुद्धेन॥ — (p. 57, 16...तदा मदनशरहतो ऽपि पुनर्हतो ऽस्मि) ॥ — p. 58, 1. महाभाग बहुवल्लभाः खलु राजानः श्रूयन्ते [2])। तद्यथेयं नः प्रियसखी बन्धुजनशोचनीया न भवति तथा करिष्यसि॥ — p. 58, 6—14. निर्वृते स्वः॥ — अनुसूये प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व मेघवाताहतामिव ग्रीष्मे मयूरीं क्षणे क्षणे प्रत्यागतजीवितां प्रियसखीम्॥ सखि मर्षयतं लोकपालं यदस्माभिर्विश्रब्धप्रलापिनीभिरुपचारातिक्रमेण भणितम् [अतिक्रमो भणितो वा] ॥ येन तन्मन्त्रितं स एव मर्षयतु। अन्यस्य को ऽत्ययो [भयम्] ॥ अर्हति खलु महाराज इदं प्रत्यक्षं वचनं विषोढुं। [परोक्षवचनमिति शङ्करः]

---

1) दाबइ is not exactly तापयति, but Marâthi दाबणें Gujarâti दाबवुं Bangâli दाबिते Urdû दाबना Sindhi दबणु, दबाइणु to press, to compress. For the benefit of perfunctory critics I may observe that Hemacandra's rule (I, 237) बो वः does not apply to such words as that. Compare Sâhityadarpaṇa 73, 5 and my note on Hemacandra I, 231.

1) Compare Caṇḍakauçikam 9, 14.

परोक्षं वा किं (om. CC*) न सह्यते॥ — p. 59, 3—13. नैतावन्मात्रेण तुष्टिर्भविष्यति। [एतेनैव तुष्टो (C तुष्टा) भविष्यतीति वा पाठः] ॥ — विरम दुर्ललिते। एतावदवस्थां गतयापि मया क्रीडसि॥ — प्रियंवदे एष तपस्विमृगपोतक इतस्ततो दत्तदृष्टिर्नूनं मातरं प्रभ्रष्टामनुसरति। तत्संयोजयाम्येनम्॥ — सखि चपलः खल्वेषः। नूनं निवारयितुमेकाकिनी न पारयिष्यसि। तदहमपि सहायत्वं करिष्यामि। [तवेत्यर्थः] ॥ इतो ऽन्यतो युवयोर्गमनं नानुमन्ये। ततो ऽसहायिन्यस्मि॥ — त्वमिदानीमप्यसहायिनी यस्याः समीपे पृथिवीनाथो वर्तते॥ — p. 60, 1. कथं गते प्रियसख्यौ॥ — p. 60, 5. संचारयामि करोमीत्यर्थः॥ — p. 60, 8. न माननीयेष्वात्मानमपराधयिष्यामि॥ — p. 60, 14. मुञ्च मुञ्च। न खल्वात्मनः प्रभवामि। [येन त्वन्मनोरथपूरणं क्रियत इति भावः] अथ वा सखीमात्रशरणा किमिदानीमत्र करिष्यामि। [अतो यातुं देहीति वाक्यतः। हृदयं त्वभ्युपगम एव।] — p. 60, 17. न खल्वहं महाभागं भणामि। दैवं [प्राक्तनकर्म] उपालभे [निन्दामि] ॥ — p. 61, 2. कथमिदानीं नोपालप्स्ये यदात्मनो ऽनीशां मां परगुणैर्लोभयति॥ — p. 61, 11. पौरव रक्ष विनयमितस्ततः ऋषयः संचरन्ति॥ — p. 61, 18. पौरव अनिच्छापूरको (CC* पूर्वको) ऽपि संभाषणमात्रेण परिचितो ऽयं जनो न विस्मर्तव्यः॥ — p. 62, 5. हा धिक्। एतच्छ्रुत्वा न मे चरणौ पुरोमुखौ प्रसरतः। भवतु। एतैः पर्यन्तकुरवकैरपवारितशरीरा प्रेक्षिष्ये तावदस्य भावानुबन्धम्॥ — p. 62, 11. इदं श्रुत्वा नास्ति मे विभवः [सामर्थ्यं] गन्तुम्॥ — p. 63, 1. अम्मो दौर्बल्यशिथिलतया भ्रष्टमपि मृणालवलयं न मया परिज्ञातम्॥ — p. 63, 8. अतः परमसमर्थास्मि विलम्बितुम्। भवत्वनेनैवापदेशेन [व्याजेन] आत्मानं दर्शयिष्यामि॥ — p. 63, 14—64, 2. आर्य अर्धपथे स्मृत्वा एतस्य हस्तभ्रंशिनो मृणालवलयस्य कृते [निमित्तं] आगतास्मि। आख्यातमिव मे हृदयेन त्वया गृहीतमिति। तस्मान्निक्षिपैतत्।

मा माम् (om. CCa) आत्मानं च मुनिजनेषु प्रकाशयिष्यसि॥ — p. 64, 4. 6. 11. केन पुनः॥ — का गतिः॥ — त्वरतां त्वरतामार्यपुत्रः॥ p. 65, 1. यथा ते रोचते॥ — p. 65, 7. न तु (sic) तावदुत्प्रेक्ष्ये (sic; r. न तावदेनं प्रेक्षे)। पवनोत्कम्पिना कर्णोत्पलरेणुना कलुषीकृता मे दृष्टिः॥ — p. 65, 10. ततोऽनुकम्पिता भवेयम्। किं पुनस्ते न विश्वसिमि॥ — p. 65, 12. अयमेवात्यादरोऽविश्वासजनकः॥ — p. 66, 5. प्रतिज्ञामन्थर इवार्यपुत्रः॥ — p. 66, 8. भवतु। प्रकृतिस्थदर्शनास्मि संवृत्ता। लज्जे पुनरनुपकारिणी उपकारिणः [प्रियकारिणो वा] आर्यपुत्रस्य॥ — p. 66, 12. ननु निश्चये। न विति शङ्करः॥ — p. 66, 13. असंतोषे पुनः किं करोति॥ — p. 66, 15. चक्रवाकवधूरामन्त्रयति सहचरम्। उपस्थिता रजनी॥ [गौतमी। तत्प्रवेशं सख्यौ सूचितवत्यौ] ॥ — p. 67, 1. आर्यपुत्र एषा खलु तातकण्वस्य धर्मभागिनी [कनीयसी वा] आर्या गौतमी मम प्रवृत्तान्तोपलम्भननिमित्तमागता। तद्विटपान्तरितो भव॥ — p. 67, 4—12. जात (CCa जाते)। [पुत्रि जातशब्देनापत्यमात्रमुच्यते॥ जाते इति शङ्करः] इदं शान्त्युदकम्। असुस्थात्र देवतासहायिनी [एकाकिनी] तिष्ठसि॥ इदानीमेव प्रियंवदानुसूये मालिनीमवतीर्णे॥ निराबाधा त्वं चिरं जीव। अपि लघुसंतापानि तवाङ्गानि॥ आर्ये अस्ति विशेषः॥ परिणतो दिवसस्तदेहि (CCa तदिति) उटजं गच्छावः॥ हृदय प्रथमं सुखोपनते मनोरथे कालहरणं करोषि [कृतवदसि]। सांप्रतमनुभव तावत्ते कृतम्॥ — p. 68, 1. 2. om. CCa. (लतागृह संतापहारक आमन्त्रये त्वां पुनरपि परिभोगार्थम्) — p. 70, 2—12. प्रियंवदे यद्यपि गान्धर्वेण विवाहेन निर्वृत्तकल्याणा (CCa निवृ॰) प्रियसखी शकुन्तलानुरूपभर्तृभागिनी संवृत्ता तथापि न निर्वृतं मे हृदयम्॥ कथमिव। [किमिति वा] ॥ — अद्य स राजर्षिरिष्टिपरिसमाप्तौ ऋषिभिः प्रेषित आत्मनो नगरं प्रविश्यान्तःपुरिकाशतसमागमादिमं जनं स्मरति न वेति॥ —

अत्र तावद्विस्रब्धा [निःशङ्का] भव। न हि तादृशा आकृतिविशेषा गुणविरोधिनो भवन्ति। एतावत्पुनश्चिन्तनीयम्। तातस्तीर्थयात्रातः प्रतिनिवृत्त इमं वृत्तान्तं श्रुत्वा न जाने किं प्रतिपत्स्यते इति॥ — p. 71, 1—10. यदि मां पृच्छसि तदानुमतमिदं तातस्य भविष्यति [1]॥ — कथमिव॥ — किमन्यत्। अनुरूपाय कन्या प्रतिपादनीयेति अयं तातसंकल्पः। तं यदि दैवमेव संपादयति ननु कृतार्थो गुरुजनः॥ — एवमेतत्। सखि अवचितानि बलिकर्मपर्याप्तानि कुसुमानि॥ — ननु शकुन्तलया सौभाग्यदेवता अर्चनीया। तदपराण्यवचिनुवः॥ युज्यते॥ — p. 71, 12—15. अतिथिनेव निवेदितम्॥ — ननूटजे संनिहिता शकुन्तला। आं। [स्मृतौ] अद्य पुनरसंनिहिता हृदयेन। तेन हि भवत्वेतैः कुसुमैः प्रयोजनम्॥ — p. 72, 7—16. हा धिक् हा धिक्। तदेव संवृत्तम्। कस्मिन्नपि पूजार्हे ऽपराद्धा शून्यहृदया प्रियसखी॥ — सखि न खलु यस्मिंस्तस्मिन्वा। एष खलु सुलभकोपो दुर्वासा महर्षिः। तथा [पूर्वानुभूतप्रकारेण] अयमविरला [निरवकाशा] त्वरिता च ईदृश्या गत्या [2] प्रतिनिवृत्तः। [विरलपादोद्धारया (C °पादपधारया C. °पादपधावया) गत्येति च पाठः] ॥ — को ऽन्यो हुतवहाद् दग्धुं प्रभवति। तद्गच्छ पादयोः पतित्वा निवर्तय [अर्थादेनम्] यावदहमस्यार्घोदकमुपकल्पयामि॥ — अम्मो आवेगस्खलितायाः प्रभ्रष्टमग्रहस्तान्मे कुसुमभाजनम्॥ — p. 73, 1—10. शरीरीव कोपः कस्य सो ऽनुनयं गृह्णाति। किं चित्पुनः सानुकम्पः कृतः॥ — एतदेव तस्मिन्बहुतरम्। तत्कथय [कथं प्रसादित इत्यर्थः] ॥ — सखि स यदि कथमपि निवर्तितुं नेच्छति तदा पादयोः प्रणिपत्य विज्ञापितो मया। भगवन्प्रथमभक्तिमवेक्ष्य

---

1) इदं and भविष्यति probably are explanatory glosses and therefore ought to be included in brackets.

2) From this one might conclude that Candraçekhara's reading was: अविरलगुरिदाए गदीए ॥ The reading of the text means: „rarely lifting up the foot" i. e. going by great leaps.

अथ तवाविज्ञातप्रभावपरमार्थस्य दुहितृजनस्य भगवतायं प्रथमापराधो मर्षितव्य इति॥ — ततस्ततः॥ — ततः स न मे वचनमन्यथा भवितुमर्हति। किं त्वाभरणाभिज्ञानदर्शनादस्याः शापो निवर्तिष्यत इति मन्त्रयन्नेवान्तर्हितः॥ — p. 73, 11—74, 2. शक्यमिदानीमाश्वसितुम्। अस्ति तेन राजर्षिणा संप्रस्थितेनात्मनो नामाङ्कितमङ्गुरीयकं स्मरणीयेति (sic) शकुन्तलाया हस्ते स्वयमेव पिनद्धम्। तदेष एव तस्मिन्स्वाधीन उपायो भविष्यति॥ — p. 74, 3—9. एहि अस्या देवकार्यं तावन्निवर्तयावः॥ — अनुसूये प्रेक्षस्व तावत्। वामहस्तविनिहितवदनालिखितेव प्रियसखी तद्गतया चिन्तया आत्मानमपि न विभावयति किं पुनरतिथिविशेषम्॥ — प्रियंवदे द्वयोरेवावयोर्हृदय एष शापवृत्तान्तस्तिष्ठतु। रक्षणीया खलु प्रकृतिपेलवा प्रियसखी॥ — कस्तावदुष्णोदकेन नवमालिकां सिञ्चति॥ — [अत्र प्रवेशक इति शङ्करः] — p. 75, 15. एवमपि नाम विषयपराङ्मुखस्य जनस्य एवं [इदं वा] निपतितं यथा तथाविधेन राजर्षिणा शकुन्तलाया अनार्यमाचरितमिति॥ — p. 76, 1—77, 2. ननु प्रभातवेला। तन्निद्रां त्यजामि। [तत्प्रतिबुध्ये वा] अथ वा प्रतिबुद्धापि किमिदानीं करिष्यामि। न मे उचितेष्वपि प्रभातकरणीयेषु हस्तौ प्रसरतः। तत्सकाम इदानीं कामो भवतु। येन शुद्धहृदया प्रियसखी असत्यसन्धे [मिथ्याप्रतिज्ञे] तस्मिञ्जने पदं [स्थानं व्यवसायं वा] कारिता। अथ वा (न तस्य राजर्षेरपराधः om. CC^a) दुर्वाससः शापः खलु एष भवति। अन्यथा कथं राजर्षिस्तादृशं मन्त्रयित्वा एतावतः कालस्य वार्तामात्रमपि न विसर्जयति। इदानीमितस्तस्मिन्नभिज्ञानाङ्गुरीयकं विसर्जयामि। निर्दुःखशीतले तपस्विजने को नामाभ्यर्थ्यताम्॥ [अथ वा निर्दुःखेति शङ्करः पठति [1])]। न च सखीगामी दोष इति व्यवसिता (CC^a व्यवसात्तम्) अपि पारयामः तातकण्वस्य (CC^a ins.

---

1) In Çaṅkara's MS. this sentence is wanting.

वा) दुःस्मन्तस्य (sic) राज्ञः परिणीतामापन्नसत्त्वां [गर्भिणीं] शकुन्तलां निवेदयितुम्। तदत्रेदानीं किं नु खल्वस्माभिः करणीयम्॥ — p. 77, 3—14. त्वरय त्वरय। (Çaṅkara more correctly: त्वरस्व त्वरस्व) शकुन्तलायाः प्रस्थानकौतूहलानि क्रियन्तां [सज्जीक्रियन्तां (CC^a om. सज्जी) वा]॥ — सखि कथमिव॥ — सखि शृणु इदानीमेव सुखसुप्तिकाप्रश्ननिमित्तं शकुन्तलायाः समीपं गतास्मि॥ — ततस्ततः॥ — ततो यावदेनां लज्जावनतमुखीं परिष्वज्य तातकण्व एवमभिनन्दति। वत्से दिष्ट्या। धूमोपरुद्धदृष्टेरपि यजमानस्य पावकमुखनिपतिता आहुतिः। सुशिष्यपरिगृहीता विद्येवाशोचनीयासि मे संवृत्ता। तदद्यैव त्वामृषिभिः परिगृहीतां कृत्वा भर्तुः सकाशं विसर्जयामीति॥ — सखि केन पुनराख्यातस्तातकण्वस्यायं वृत्तान्तः॥ — p. 78, 1—4. अग्निशरणं [अग्न्यागारं] प्रविष्टस्य किल तस्य च्छन्दोवत्या वाचा। [आख्यात इत्यनुषङ्गः। छन्दोवत्या स्वच्छन्दयाकाशवत्येत्यर्थः [1]]॥ — कथमिव॥ — शृणु॥ — p. 78, 7—11. सखि प्रियं मे प्रियम्। किं त्वद्यैव शकुन्तला नीयत इत्युत्कण्ठासाधारणं परितोषमनुभवामि॥ — वयं तावत्कथमप्युत्कण्ठां विनोदयिष्यामः [2]। सा तावत्तपस्विनी निर्वृता भवतु॥ — p. 78, 12—79, 2. तेन हि एतस्मिन् (sic) चूतशाखावलम्बिते नारिकेलसमुद्गके एतन्निमित्तमेव मया निक्षिप्ताः कालहरणक्षमाः केशरगुणा [वकुलमालाः [3]] सन्ति। तांस्त्वं नलिनीपत्रसंगतान्कुरु।

---

1) Çaṅkara says: आकाशे सरस्वत्या निवेदित इत्यर्थः।

2) Çaṅkara translates this sentence more correctly by: आवां ... विनोदयिष्यावः॥

3) I do not think Candraç. right in adopting this reading and interpretation. गुण्ड is in Z translated by गुण्डिक; Premacandra p. 84, 18. 19 (ed. Calc. çak. 1786) translates it by रेणु: Damaruvallabha p. 107, 12 by चूर्णिका। Ç.'s चूर्णा: (cpr. S's reading चूर्णा) is certainly a gloss of गुण्ड as मालिका or माला in the Devanâgarî and Drâvidian Recc. is of the wrong reading गुणा. Compare also गुण्डित „dusty", „mealy", Amara 3, 2, 38. Hemacandra v. 1483. (in both passages mentioned along with धूषित) B.R. s. v. गुण्ड् and गुण्डक 1.) The Viçvakosha (MS. Chambers 227 = A, and or. oct. 99. = a) has: गुण्डको (A गण्ड°) मलिने (A मलने) धूल्यौ कलोक्तिस्नेहपात्रयोः॥

अहमपि यावदस्या गोरोचनां तीर्थमृत्तिकां दूर्वाकिसलयानि च मङ्गलसमालभनार्थं (thus both MSS.) विरचयामि। [समालम्भनं (thus both MSS.) वर्धनमित्यर्थः] — p. 79, 4. शार्ङ्गरवशारद्वतप्रधाना इत्यर्थः [1])। शार्ङ्गेति त्रयः शिष्या इति शङ्करः। — p. 79, 6—14. त्वरय त्वरय। [Ç. त्वरस्व] एते खलु हस्तिनापुरगामिनो मुनयः शब्दायन्ते॥ — सखि एहि गच्छावः॥ — एषा सूर्योदय एव कृतमज्जना प्रतीष्टनीवारवाचनाभिः [वाचनं भोज्यम्। प्रहेलकं वाचनकमिति त्रिकाण्डशेषः [2])। भोजनाभिरिति शङ्करधृतः पाठो मन्दः] तापसीभिरभिनन्द्यमाना शकुन्तला तिष्ठति। तदेनामुपसर्पावः॥ — [हे] भगवत्यो वन्दामि (sic CC^a)॥ — जाते (sic) भर्तुर्बहुमानयुक्तं देवीशब्दमभिगच्छ॥ — p. 80, 1—10. वीरप्रसविनी भव॥ — सखि सुमज्जनं ते भूतम्॥ — स्वागतं प्रियसखीभ्याम्। इतो निषीदतम्॥ — सखि ऋज्वी तावद्भव यावत्ते मङ्गलसमालभनं कुर्वः॥ — उचितमप्येतदद्य बहु मन्तव्यं यतो दुर्लभं तावत्पुनर्मे प्रियसखीमण्डनं भविष्यति॥ — सखि न युक्तं मङ्गलकाले रोदितुम्। हद्धी [खिदे। अहो इति शङ्करः। कष्टमिति व्याचष्टे च] आभरणान्ते (sic; r. °रणार्हं ते) [ऽस्या वा] रूपमाश्रमसुलभैः प्रसाधनैर्विप्रक्रियते [3]) [पीड्यते। विप्रलभ्यत इति शङ्करः पठति।] — p. 80, 13. वत्स हारीत कुत इदम्॥ — p. 81, 1. किं मानसी सिद्धिः॥ — p. 81, 5. चरणानुरागसदृशश्चरणरञ्जनयोग्यः। चरणोपभोगसुलभ इति वा पाठः॥ — p. 81, 8—11. सखि कोटरसंभवापि मधुकरो पुष्परसं [मधु] एवाभिलषति॥ — अनयाभ्युपपत्त्या [वृत्तानुग्रहेण] सूचिता

---

1) The Petersburg Dictionary (s. v. मिश्र) is wrong in attributing here to this word the sense of "accompanied with" etc. It simply stands पूजार्थम् as पादास् does at p. 138, 13. Compare the gaṇa मतल्लिकादि quoted by B-R. Hence by शार्ङ्गरव° only the two pupils are meant and nobody else.

2) Cpr. 2, 9, 14. वाचन also occurs Çak. 119, 14. 120, 1 and Urv. p. 45, 12: वाचणाचं where P's. reading वाअणं is the right one. The commentator explains it by वायनकं.

3) C पसाहनेहि C^a पसाहनेहि.

भर्तुर्गेहे ऽनुगवितव्या राजलक्ष्मीः॥ — p. 81, 14. सखि अननुभूतभूषणो ऽयं जनः कथं त्वामलंकरोतु। चित्रकर्मपरिचयेन [चित्रे यथा द्रष्टव्यं तथेत्यर्थः] इदानीं तवाङ्गेष्वाभरणविनियोगं कुर्वः॥ [चित्तेति शङ्करः पठति मनोविकल्पमयेत्यर्थ इति व्याचष्टे च [1])]॥ — p. 82, 1. जानामि युवयोर्निपुणत्वम्॥ — p. 82, 9—12. सखि शकुन्तले ऽवसितमण्डना [निष्पन्नभूषणा] इदानीं त्वमसि। सांप्रतं परिधेहि एतद्विचित्रं क्षौमयुगलम्॥ — जात (CCa °ते) एष ते आनन्दपरिवाहिणा लोचनेन परिष्वजमान इव गुरुरुपस्थितः। तत्समुदाचारं [अभ्युत्थानादिकं] प्रतिपद्यस्व॥ — p. 83, 1 [हे] जात वरः खल्वेष नाशीः॥ — p. 84, 9. शान्तः पाठघरादिशून्यः। शिवः सुखदः॥ — p. 84, 11—15. जात ज्ञातिकुलस्निग्धं (CCa नाति°) [यथा स्यान्नाभिज्ञातिः sic!] प्रत्यनुज्ञातासि तपोवनदेवताभिस्तत्प्रणाम भगवतीभ्यः। — [प्राकृते चतुर्थ्यां षष्ठी] — प्रियंवदे आर्यपुत्रदर्शनोत्सुकाया अपि तपोवनं परित्यजन्त्या दुःखेन मम चरणौ पुरोमुखौ॥ [निपतत इति च पाठः] — p. 84, 16—85, 3. न केवलं त्वमेव तपोवनविरहकातरा। त्वया उपस्थितवियोगस्य तपोवनस्याप्यवस्थां प्रेक्षस्व तावत्।

उल्ललति [2]) दर्भकवलं (C °करणं) मृगीनां (sic) परित्यक्तनृत्या मयूराः

अपसृतपाण्डुपत्रा मुञ्चन्ति अङ्गानीव लताः॥

शङ्करस्तु। उद्गीर्णदर्भकवला मृगी परित्यक्तनर्तना मयूरा। इति

---

1) Çankara's MS. has: चित्रकर्मपरिचयेन चित्रलिखने यथाभरणप्रयोगो दृष्टो ऽस्ति तेनैव प्रकारेणात्राभोक्तव्यः। यद्वा। चित्रकर्मसंकल्पः (Cod. चित्र°) मानसो व्यापारः। तेन परिचयेन ममाङ्गेष्वाभरणविनियोगं कुर्वः॥

2) उल्ललइ is a deçi-word of which उग्गिलइ and उग्गिरणा are explanatory glosses. Urdû उलालना to overset, Marâṭhî उलटणें and उलंडणें Urdû उलटना Gujarâtî उलटाववुं to turn over, to upset. Marâṭhî, Gujarâtî उलटी a vomit, vomiting.

पूर्वार्धं पठति[1])॥ — p. 85, 4. तात लताभगिनीं तावन्माधवीमामन्त्रयिष्ये॥ — p. 85, 6—8. लताभगिनि प्रत्यालिङ्ग मां शाखामयैर्बाहुभिरद्य प्रभृति दूरवर्तिनी खलु ते भविष्यामि। ताताहमिवेयं त्वया चिन्तनीया॥ — p. 85, 15. सखि एषा द्वयोरपि युवयोर्हस्ते निक्षेपः॥ — p. 86, 1. अयं [अस्मद्रूपो] जनः कस्मिन्समर्पितः (CCa °र्थि°)॥ — p. 86, 4—6. तातैषा उटजपर्यन्तचारिणी गर्भभारमन्थरा मृगवधूर्यदा सुखप्रसवा भवति तदा मे कमपि प्रियनिवेदकं विसर्जयिष्यथ। मा एतद्विस्मरिष्यथ॥ — p. 86, 8—9. अम्मो। [विस्मये कष्टे वा] को नु खल्वेष पदाक्रान्त इव पुनः पुनर्मे वसनान्ते सज्जति। [वसनान्तं गृह्णाति वा] — p. 86, 14—87, 2. वत्स किं मां सहवासपरित्यागिनीमनुबध्नासि। नन्वचिरप्रसूतोपरतया [प्रसवाव्यवहितकालकृतया] जनन्या विना यथा मया वर्धितोऽसि तथेदानीमपि मया विरहितं तातस्त्वामनुचिन्तयिष्यति। तन्निवर्तस्व वत्स (om. C) निवर्तस्व (om. C)॥ — p. 87, 13—88, 2. सखि नास्माकमाश्रमपदेऽस्ति कोऽपि चित्तवान्यस्त्वया विरह्यमानो न उत्सुको भवति। [न ताम्यतीति च पाठः] प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व।

पुटकिनीपत्रान्तरितां व्याहृतां (sic) नानुव्याहरति प्रियाम्
मुखोद्व्यूढमृणालस्त्वयि[2]) दृष्टिं ददाति चक्रवाकः॥

[पुटकिनी पद्मिनी। मृणालिनी पुटकिनीति हारावली(v.165.)। तथोद्व्यूढेति। तथा पूर्वप्रणयानुरूपप्रकारेणेति शङ्करः। अल्पव्याहारे हेतुस्त्वयीति। चक्काओ चक्रवाके स्यादिति देशी] — p. 89, 6. एतावानेव वधूजनानामुपदेशः। जात मा विस्मरिष्यसि॥ — p. 89, 9. तात इत एव प्रियसख्यौ निवर्तयिष्येते॥ — p. 89, 12. कथं

1) According to the Oxford MS., however, Çaṅkara's reading was: मृगी and मयूरी. The reading मयूराः is also mentioned by him: मोरा इति पाठे मयूरा इति।

2) CCa प्रियोद्व्यूढ° The reading of the commentators evidently was तह उव्वूढ° — गुद and तह may be corruptions of some deçi word. As to उव्वूढ compare Hemacandra I, 120.

तातस्याङ्कात्परिभ्रष्टा मलयपर्वतोन्मूलिता चन्दनलतेव देशान्तरे जीवितं धारयिष्यामि॥ — p. 90, 6. तात वन्दे॥ — p. 90, 8—12. साध्वी एतम् [आगच्छतम्] द्वे अपि युवां समम् [एकदा] एव मां परिष्वजेथाः॥ — सखि यदि कदा चित्स राजर्षिः प्रत्यभिज्ञानमन्थरो भवेत्तदास्मै आत्मनो नामाङ्कितमङ्गुरीयकं दर्शयिष्यसि॥ — अमुना संदेहेन युवयोः कम्पितं मे हृदयम्॥ सखि मा भैषीः। स्नेहः पापमाशङ्कते॥ — p. 90, 14. तात कदा नु खलु तपोवनं प्रेक्षिष्ये॥ (p. 91, 2. C दौस्वान्तं (sic) दुस्वन्तस्यापत्यम् C^a दौष्मन्तिं (corr.) दुःष्मन्तस्यापत्यम्) — p. 91, 5. जात परिहीयते ते गमनवेला। तन्निवर्तय पितरम्। अथ वा चिरेणापि नैषा निवर्तयिष्यति [अर्थात्याम्]। तन्निवर्ततां भवान्॥ — p. 91, 8. तपोवनव्यापारेण निरुत्कण्ठस्तातो [भविष्यति]। अहं पुनरुत्कण्ठाभागिनी संवृत्ता॥ — p. 91, 15. हा धिक्। अन्तरिता शकुन्तला वनराजिभिः॥ — p. 92, 1. तात शकुन्तलाविरहितं शून्यमिव तपोवनं प्रविशावः (CC^a °मः)॥ — p. 94, 3—5. Compare my paper: de grammaticis Prâcriticis Breslau 1874 p. 22. — p. 94, 11. एवशब्दो भिन्नक्रमे। एवमित्यनुभूयमानप्रकारेणेति शङ्करदुर्बोधः॥ — राज्यं। कर्तृ। उत्कण्ठामात्रं नाशयति। प्रतिष्ठां प्रागवस्थितां ख्यातिं नाशयतीत्यन्ये। राज्यमुत्कण्ठामात्रं ख्यातिं नाशयतीति तु शङ्करस्य कुव्याख्यानम्[1])॥ — p. 95, 7. (भो गोवृन्दारक इति भणितस्य ऋषभस्य परिश्रमो नश्यति)॥ — p. 95, 11—13. (भो वयस्य संगीतशालान्तरे कर्णं देहि। लयशुद्धाया वीणायाः स्वरसंयोगः श्रूयते)। जाने तत्र भवती हंसवती [C दुःस्वन्तभार्या C^a दुःष्यन्त°] वर्णपरिचयं करोति॥ — p. 96, 1. 2. अभिनवमधुलोभभावितः

---

1) Çaṅkara's MS. has: राज्यं तावदौत्सुक्यमात्रमुत्कण्ठामात्रं प्रतिष्ठां ख्यातिमवसादयति अवच्छिनत्तीति॥ — Both MSS. C and C^a are incomplete here, omitting p. 94, 15 to 95, 12. जाणे excl.

तथा परिचुम्ब्य चूतमञ्जरीम्। कमलवसतिमात्रनिर्वृतो मधुकर विस्मृतो ऽस्येनां कथम्॥ — भावितामिति शङ्करः। विस्मृत इति कर्तरि क्तः। शकुन्तलोक्तिरियम् (!)। गौतमीपठिता गीतिरियमित्यन्यः (!)। प्रच्छेदकाख्यं [1]) लास्याङ्गमिदम्। तदुक्तम्॥ अन्यासक्तं पतिं मत्वा प्रेमविच्छेदमन्युना। वीणापुरःसरं गानं स्त्रियाः प्रच्छेदको मत इति॥ — p. 96, 4. भो वयस्य। किं तावदस्या गीतिकाया गृहीतो भवताक्षरार्थः॥ — p. 96, 9—11. यद्भवानाज्ञापयति। भो वयस्य। गृहीतस्त्वया परकीयैर्हस्तैः शिखण्डके [लक्षणाया पुच्छे] अच्छभल्लो [भल्लूकः]। [किरकशब्दः [2]) प्राकृते आत्मीये वर्तते।] तस्मादवीतरागस्येव श्रमणकस्य [परिव्राजकस्य] नास्ति मे मोक्षः॥ — p. 96, 13. का गतिः। [कः प्रकारः] ॥ — p. 97, 16. इत इत एतु देवः। भट्टारक एषो ऽभिनवसंमार्जनरमणीयः संनिहितहोमधेनुरग्निशरणालिन्दकस्तदारोहतु देवः॥ — p. 98, 7. देवस्य भुजशब्दनिर्वृत्ते आश्रमपदे कुत इदम्। [शब्दः ख्यातिः। दण्डेति शाङ्करः पाठः] किं तु सुचरिताभिनन्दिन ऋषयो देवं सभाजयितुम् [अभिनन्दयितुम्] आगता इति तर्कयामि॥ — p. 99, 2—4. अम्मो [विस्मये कष्टे वा] किमिति वामेतरं नयनं मे स्फुरति॥ — जात प्रतिहतममङ्गलम्। शुभानि ते भवन्तु॥ — p. 99, 12. प्रसन्नमुखाः सुस्थकल्पा ऋषयो दृश्यन्ते॥ — p. 99, 16. भट्टा (C भत्ता) [महाराज] दर्शनीयाकृतिः खलु लक्ष्यते॥ — p. 100, 2. हृदय किमेवं वेपसे। आर्यपुत्रस्य भावानुबन्धं स्मृत्वा धीरमवलम्बस्व॥ — p. 101, 9. भद्रमुख वक्तुकामास्मि। न च मे वचनावकाशो ऽस्ति कथयितुमिति॥ — p. 101, 13. 14.

---

1) In Çaṅkara's MS. this kind of song is called प्रच्छादक and it is stated that the quotation is taken from the कविकपठहार. Since the three Calcutta editions also spell प्रच्छेदक this will be the correct reading.

2) Compare my note on Hemacandra II, 147.

नापेक्षितो गुरुजनो ऽनया त्वयापि न पृष्टो बन्धुः
अन्योन्येन वृते किं भणितान्योन्यस्य॥ —
[एक्कक्कमेणेति अन्यान्यमित्यर्थे। एक्कक्कस्सेत्यप्यन्योन्यार्थे। शङ्करस्तु एकैकस्य चरिते किं भणतु एकैकस्मिन्निति (Ç.'s MS. has एक एक°) पठित्वा एकैकस्य एक एकस्मिंश्चरिते अन्योन्यस्य चरिते (Ç. has एकैकस्मिंश्चरिते अन्योन्यस्यान्योन्यचरिते) द्वयोः परस्परविषयकप्रणयकरणे एको ऽस्मद्रूपो जनः किं भणतु अपि तु वचनावसर एव नास्तीत्याह (Ç. न) ॥][1] — p. 101, 15. किं नु खल्वार्यपुत्रो भणिष्यति॥ — p. 102, 1. हुं [रोषसूचने] सावलेपो ऽस्य वचनावक्षेपः॥ — p. 102, 9. हृदय संवृत्ता ते आशङ्का॥ — p. 102, 14. जात मा लज्जस्व। अपनेष्यामि तावत्ते ऽवगुण्ठनम्। ततो भर्ता त्वामभिज्ञास्यति॥ — p. 103, 5. अहो धर्मापेक्षिता भर्तुः। ईदृशं नाम सुखोपनतं स्त्रीरत्नं प्रेक्ष्य को ऽन्यो विचारयति॥ [इत्थीशब्दः स्त्रियां देशी] — p. 103, 11. हा धिक्। कथं परिणय एव संदेहः। भग्नेदानीं मे दूरारोहिणी आशालता॥ — p. 103, 15. हे मान्य प्राचीनविदेशीयपुस्तके ऽयमेव पाठः। अनुमान्यमान इति पाठस्तु विचार्यः॥ — p. 103, 17. त्वं कीदृक्। दुष्टः कापटिकः। दस्युरिति केचित्। दस्युश्चौरः॥ — p. 104, 3—8. इदमवस्थान्तरं गते तादृशे ऽनुरागे किं वा स्मारितेन। अथ वा आत्मा इदानीं मे [मया] शोधनीयः। [शङ्करस्तु शोचनीय इति पठित्वा सदसि तादृशरहस्यप्रकाशनात्त्वया (Ç.'s MS. inserts कुलवधूरहं सदा) शोचनीया भविष्यामीति भाव इत्याह] भवतु। व्यवस्यामि [रहस्यं वक्तुमिति शेषः। वदिष्यामीति शाङ्करः पाठः।] आर्यपुत्र। प्रथमं संशयित इदानीमिय समुदाचारः [कलत्रभावस्य संदिग्धत्वादित्यर्थः] पौरव। युक्तं नाम तव पुरा आश्रमपदे सद्भावोत्तानहृदयमिमं जनं तथा समयपूर्वं संभाव्य सांप्रतमीदृशैरक्षरैः प्रत्याख्यातुम्॥ —

1) Compare my note on Hemacandra III, 1.

p. 104, 9. वारणे शान्तमव्ययमिति कोषः॥ — p. 104, 12. भवतु। परमार्थतो यदि परपरिग्रहशङ्किना त्वया इदं प्रयुक्तं तदभिज्ञानके-नापि तव संदेहमपनेष्यामि॥ — p. 105, 2—5. हा धिक्। अङ्गु-रीयशून्या मे अङ्गुली (CCa °न्यं मे °लम्) ॥ — ज्ञात न खलु शक्रावतारे शचीतीर्थोदकं वन्दमानायाः प्रभ्रष्टमङ्गुरीयकम्। [नः काकौ] — p. 105, 7. अत्र तावद्विधिना दर्शितं प्रभुत्वम्। अपरं कथयिष्यामि॥ — p. 105, 9. नन्वेकदिवसे वेतसलतामण्डपे नलि-नीपत्रभाजनगतमुदकं तव हस्ते संनिहितमासीत् (CCa सन्निहित°)॥ — p. 105, 12—106, 2. तत्क्षणं स मम कृतकपुत्रो मृगशावक उपस्थितः। ततस्त्वयायं तावत्प्रथमं पिबत्वित्यनुकम्पिना उपच्छन्दितः [प्रलोभितः]। न (om. CCa) पुनस्ते ऽपरिचितस्य (CCa ऽपचि°) हस्तादुदकमुपगतः पातुम्। पश्चात्तस्मिन्नेवोदके मया गृहीते कृतस्तेन प्रणयो [विश्वासः]। अत्रान्तरे विहस्य त्वया भणितम्। सत्यं सर्वः सगन्धे [सदृशे संनिहिते वा] विश्वसिति (CCa om. वि)। [गन्धो लेशे तथामोदे गन्धः संबन्धमात्रक इति कोषः] यतो द्वावपि युवामारण्यकाविति॥ — p. 106, 5. महाभाग नार्हसि एवं मन्त्रयितुम्। तपोवनसंवर्धितः (CCa तपोधनसंवर्द्धितः) खल्वयं जनः अनभिज्ञः कैतवस्य॥ — p. 106, 12. अनार्य आत्मनो हृद-यानुमानेन सर्वमेतत्प्रेक्षसे। को नामान्यो धर्मकञ्चुकव्यपदेशिनः [धर्मानुरुद्धात्मकत्वप्रकाशिनः। पवेसिणो इति प्रायः पाठः] तृणाच्छन्नकूपोपमस्य तवानुकारी भविष्यति॥ — p. 107, 12—108, 2 (cpr. p. 107, 18. 19.) यूयमेव प्रमाणं जानीथ धर्मं स्थितिं च लोकस्य। लज्जाविनिर्जिता जानन्ति न किमपि महिलाः॥ [गाथेयं पुराणपुस्तके न दृश्यते नातिचारुः] सुष्ठु। इदानीं स्वच्छन्दचारिणी समुपाश्रिता [अर्थादनेन] या एतस्य पुरुवंशप्रत्ययेन मुखमधुना [मधुवचनस्येत्यर्थः] हृदयशस्त्रधारकस्य [my text has: हृदयप्रस्तारस्य] हस्ताभ्यासमुपगता॥ — p. 108, 3—5 are not mentioned by Candra-

çokhara. — p. 108, 13. हा हा सत्यवादिनिति अधमा नाट्यालङ्कारः॥ — p. 109, 7—10. अहमेतेन तावत्कितवेन विप्रलब्धा। यूयमपि मां परित्यजथ। — वत्स शार्ङ्गरव। अनुगच्छति नः करुणपरिदेविनी शकुन्तला (om. CC*)। प्रत्यादेशपिशुने भर्तरि किं करोतु तपस्विनी [दीना] ॥ — p. 111, 6. भगवति वसुधे देहि मे ऽन्तरम् [अवकाशम्] ॥ — p. 113, 2—12. हण्डे [नीचसंबोधने] [अरे] कुम्भीलक कथय कुत्र त्वया इदं महारत्नभासुरमुत्कीर्णनामाक्षरं राजकीयमङ्गुरीयकं [1]) समासादितम्॥ — प्रसीदन्तु भावमिश्राः। नाहमीदृशस्याकार्यस्य कारकः॥ — किं खलु शोभनो ब्राह्मण इति कृत्वा राज्ञा ते प्रतिग्रहो दत्तः॥ — शृणु तावत्। अहं खलु शक्रावतारवासी धीवरः। [शक्रेति तीर्थभेदः] ॥ — हण्डे पाटच्चर [चौर] किं त्वमस्माभिर्ज्ञातिं वसतिं च पृष्टः॥ — सूचक कथयतु सर्वं क्रमेण मैनं प्रतिबध्नीहि॥ — p. 114, 1—12. यदीश्वर आज्ञापयति। लप रे लप। [वातनशब्द [2]) (sic) ईश्वरे देशो] ॥ — सो ऽहं जालबडिशप्रभृतिभिर्मत्स्यबन्धनोपायैः कुटुम्बभरणं करोमि॥ — विशुद्ध इदानीं ते आजीवः [जीवनोपायः] ॥ — भर्तर्मा एवं भण।

सहजं किल यदपि निन्दितं न खलु तत्कर्म विवर्जनीयम्
पशुमारणं करोति कारणात्षट्कर्मा विदुरो ऽपि श्रोत्रियः [3])॥ —

[सहजं कुलक्रमागतम्। हेतुमाह। विदुरो विद्वान्पशुमारणं करोति। कारणात्। महोक्षं वा महाजं वा श्रोत्रियेत्यादिस्मृतिवचनात् (Yâjñavalkya I, 109)। यजनादीनि षट् कर्माणि। त्रिभिः श्रोत्रिय इत्यादि [4])। तथा च विरुद्धमेतत्परम्परायातं कुर्वतो

---

1) For लाम्रकोए we should, I think, read लाम्रकेलके।

2) I am unable to find out the correct spelling of this word.

3) In the Paris MS. (Chézy p. 242) the original of this reading is mentioned. It ought to be thus corrected: पशुमालि कलेदि कालणा छक्कम्माविदुले वि शोत्तिए — कम्मा stands for कम्म the म being lenghtened metri caussa. The correct translation is षट्कर्माविदुरो.

4) Cpr. Çâk. ed. Böhtlingk p. 245, 11. 12.

नीचस्य मम न दूषणमिति भावः] ॥ — ततस्ततः॥ — तत एकदिवसे मया रोहितमत्स्यः खण्डशः कल्पितः [कृत्तो वा] यावत्तस्योदराभ्यन्तरे इदं महारत्नभासुरमङ्गुरीयकं प्रेक्षे (CC[a] प्रेक्ष्ये) [यावद्वाक्यालंकारे]। पश्चादिह विक्रयार्थमिदं दर्शयन्नेव गृहीतो भावमिश्रैः। एतावानेवास्यागमः। अधुना मारयत (CC[a] °यथ) वा कर्तयत (CC[a] °यथ) वा॥ — p. 115, 1—12. [जानुकेत्यपररक्षकस्य[1]) नाम] जानुक[1]) मत्स्योदरसंस्थितमिति नास्ति संदेहः। यथास्य विस्रगन्ध [आमिषगन्धो] वाति। आगम इदानीमेतस्य विमर्ष्टव्यः (CC[a] विलषितव्यः)। [मत्स्योदरप्रवेशः कथमस्येति ज्ञातव्यमित्यर्थः] तद्राजकुलमेव[2]) गच्छामः॥ — आगच्छ रे ग्रन्थिच्छेदक आगच्छ॥ — सूचक इह गोपुरद्वारे अप्रमत्तौ [अवहितौ] परिपालयतं मां (CC[a] °लयेमां) यावद्राजकुलं प्रविश्य निष्क्रमामि॥ — प्रविशत्वीश्वरः स्वामिप्रसादार्थम्॥ — चिरयतीश्वरः॥ — नन्ववसरोपसर्पनीया राजानो भवन्ति॥ — जानुक स्फुरति मे ऽयं हस्त इमं ग्रन्थिच्छेदकं व्यापादयितुम्। (CC[a] °पार°)॥ — p. 116, 1—11. नार्हति भावो ऽकारणमारको भवितुम्॥ — एषो ऽस्माकमीश्वरः प्राप्तः गृहीत्वा राजशासनम्। तत्कुल्यानां [बान्धवानां। शकुलानां (CC[a] शकुन्त-लानां) मत्स्यानां वा[3])] मुखं प्रेक्षस्व (C प्रेक्षय C[a] प्रेक्षम)। अथ वा शृगालगृध्रबलिर्भव॥ — शीघ्रं शीघ्रमेतम्॥ — हा हतो ऽस्मि॥ — मुञ्चतं जालोपजीविनम्। उपपन्नः किलास्याङ्गुरीयकस्यागमः। अस्मत्स्वामिना यावदस्य कथितम्। [अस्याङ्गुरीयकस्य तत्त्वं कथितमित्यर्थः[4])] यथाज्ञापयतीश्वरः। यमवसतिं गत्वा प्रतिनिवृत्तः खल्वेषः (CC[a] °वृत्तं वपुषः)॥ — भर्तस् (CC[a] भर्त्तुस्) तव

---

1) CC[a] have here जालुक but corrected from जानुक.

2) I may observe here that the Paris MS. reads लाउलं at p. 115, 6 (cpr. Chézy p. 242). Compare my note on Hemacandra I, 267.

3) शउलाणं is = स्वकुल्यानाम्. I do not think that it is said equivocally = शकुलानाम्।

4) Candraçekhara's reading evidently was ञ for म. Compare the critical notes.

केरकं [त्वदीयमित्यर्थः] सांप्रतमस्माकं जीवितम्। [तव क्रीतमिति तु शङ्करव्याख्या विचार्या] ॥ — p. 116, 13—117, 1. उत्तिष्ठ। एष भर्त्रा अङ्गुरीयकमूल्यसंमितः [तुलितः] पारितोषिकस्ते प्रसादीकृतः। तद्गृहाणैतत्॥ — p. 117, 2—12. अनुगृहीतो ऽस्मि। — एष खलु राज्ञा तथानुगृहीतः यच्छूलादवतार्य हस्तिस्कन्धं समारोपितः॥ — ईश्वर पारितोषिकः कथयति महार्हरत्नेन तेनाङ्गुरीयकेन स्वामिनो बहुमतेन भवितव्यमिति॥ — ननु तस्मिन्भर्तुर्महार्हरत्नमिति न परितोषः (CC* °तोषितः)। एतावत्पुनस्तर्कयामि। तस्य दर्शनेन को ऽपि हृदयेष्टो जनो भर्त्रा स्मृत इति यतो (C यथा) मुहूर्तं प्रकृतिगम्भीरो ऽपि पर्युत्सुकमना आसीत्॥ — p. 118, 1—7. तोषित इदानीं भर्ता (CC* भर्त्रा) ईश्वरेण॥ — ननु भणाम्यस्य मत्स्यशत्रोः¹) कृते॥ — भर्तारः इतो ऽर्धं युष्माकमपि सुरामूल्यं भवतु॥ — धीवर महत्तरः सांप्रतं प्रियवयस्यो मम संवृत्तो ऽसि। कादम्बरीसग्धिकायां खलु प्रथममस्माकं सौहित्यमिष्यते। [सग्धिः स्त्री सहभोजनम्। सौहित्यं तर्पणं तृप्तिरिति चामरः (2, 9, 55 and 2, 9, 56)। ... प्रथमशोभिते अस्माकमीप्सिते इत्यन्यो विवृणोति] तच्छौण्डिकागारमेव गच्छामः॥ — p. 118, 10—12. [मिश्रकेशी अप्सरोभेदः] निर्वर्तितः मया पर्यायनिर्वर्तनीयमप्सरस्तीर्थसांनिध्यम्। तत्तावदेतस्य राजर्षेर्वृत्तान्तं प्रत्यक्षीकरिष्ये। मेनकासंबन्धेन शरीरभूता मे शकुन्तला। तयापि संदिष्टास्मि [नृपचरितज्ञानार्थमित्यर्थः] ॥ — p. 118, 13—119, 4. किं नु खलूपस्थितक्षणे ऽपि दिवसे निरुत्सवारम्भमिव राजकुलं दृश्यते। अस्ति मे विभवः प्रणिधानेन ज्ञातुम्। किं तु सख्या आदरो (C* सख्यादरो) मया मानयितव्यः। [प्रत्यक्षतो ज्ञानमेव तयोक्तमिति भावः] भवत्वासामेवोद्यानपालिकानां पार्श्वपरिवर्तिनी भूत्वा तिरस्करिण्या प्रच्छन्ना उपलप्स्ये॥ — p. 119, 6—14. अये उपस्थितो मधुमासः॥ आता-

---

1) मच्छली is a deçi-word. Gujarâti माछली Urdû मछली Sindhi मछुरि Marâṭhî मासली „fish".

अहरितवृन्तमुच्छ्वसितमिव वसन्तमासस्य दृष्टश्चूताङ्कुरः क्षणमङ्गलं पश्यामि॥ — [जीवोच्छ्वसितमिति क्व चित्। तदा जीवः प्राणास्तेषामुच्छ्वसितमुदयः। चूताङ्कुरो दृष्टस्ततोऽस्य मङ्गलमपि भविष्यतीति भावः। नियच्छामीति। दृशेः पुलअअवअच्छणिअच्छा [1]) इति प्राकृतसूत्राद् दृशधातोर्णिअच्छादेशः। शङ्करस्तु ऋत्वै क्षणमङ्गलं नियच्छामीति पठित्वा नियच्छामि ददामीत्याह। तद्विचार्यम्] ॥ — परभृतिके किमिदमेकाकिनी मन्त्रयसे॥ — सखि माधुरिके चूतलतिकां [चूताङ्कुरं वा] प्रेक्ष्य उन्मत्तिका खलु परभृतिका भवति॥ — कथमुपस्थितो मधुमासः॥ — मधुरिके तवाप्येष कालो मदविभ्रमोद्गीतानाम्॥ — सखि अवलम्बस्व मां यावदग्रपदोपरि (CC[a] अर्घपदो°) स्थिता भूत्वा एतेन प्रसवेन संपादयामि कामदेवस्य वाचनम् [निवेद्यम्। अर्चनमित्यन्यः] ॥ — p. 120, 1—7. यद्येवं तन्ममापि (अर्धं om. CC[a]) वाचनफलस्य॥ — सखि अभणितमपीदं संपद्यत इति। यत एकमेवेदमावयोः शरीरं द्विधाविभक्तं प्रजापतिना॥ — अम्महे [विस्मये] अप्रबुद्धो (CC[a] यः प्र°) ऽपि चूतप्रसवो बन्धनभङ्गे सुरभिरेष वाति [सुगन्धिर्भवति]। नमो भगवते मकरध्वजाय।

अर्हसि मे चूताङ्कुर दत्तः कामस्य गृहीतचापस्य
सत्याकृतयुवतिलक्षः [2]) पञ्चाधिकः शरो भवितुम्॥ —

[हे चूताङ्कुर मया दत्तः त्वमर्थात्कामस्य षष्ठः शरो भवितुमर्हसि। सत्याकृतं निश्चितं। युवतिरेव लक्षं येन। संस्थापितयुवतिरिति शाङ्करः पाठः] ॥ — p. 120, 11. प्रसीदतु प्रसीदत्वार्यः। अगृहीतार्थे आवाम्॥ — p. 121, 2. [अपरिवार्थे] — p. 121, 5—8. नास्त्यत्र संदेहः। महाप्रभावः खल्वेष राजर्षिः॥ — आर्य कति चिद्

दिवसा मित्रावसुना राष्ट्रियेण भर्तुः पादमूलं प्रेषितयोरावयोरिह प्रमदवने चित्रकर्मार्पयितुम्। [शङ्करस्तु कति चिद् दिवसान्प्रेषिताभ्यामावाभ्यामिह वने चित्रकर्म संपादयितुमिति पठति [1])] अतो न श्रुतपूर्व एष वृत्तान्त आवाभ्याम्॥ — p. 121, 10—13. आर्य कौतूहलमावयोर्योग्येतेन जनेन श्रोतव्यं [योग्यावयोः श्रोतुमर्हतीत्यर्थः] तत्कथयत्वार्यः किं निमित्तं भर्त्रा वसन्तोत्सवो निषिद्धः॥ — ननूत्सवप्रिया राजानो भवन्ति। तद्गुरुणा कारणेनात्र भवितव्यम्॥ — p. 122, 1. श्रुतं राष्ट्रियमुखादङ्गुरीयदर्शनं यावत्॥ — p. 122, 9. प्रियं मे प्रियम्॥ — p. 122, 11. 12. युज्यते॥ — एतु एतु भवान्॥ — p. 123, 5. [प्रतान्तं क्षीणम्। प्रताम्रेति शङ्करः [2])] — p. 123, 7. 8. स्थाने खलु प्रत्यादेशविमानितापि एतस्मात्कारणाच्छकुन्तला क्लाम्यति॥ — p. 123, 12—14. ईदृशानि तस्यास्तपस्विन्या भागधेयानि॥ — हुं [क्रोधे] भूयो ऽपि लङ्घित एष शकुन्तलावातेन। न जाने कथं चिकित्सितव्यः [प्रतिकर्तव्यो] भविष्यति॥ — p. 123, 15. [अन्तःपुरोद्यानं प्रमदवनम्] — p. 124, 4. यद्देव आज्ञापयति॥ — p. 124, 7. 8. कृतं भवता निर्मक्षिकं [मक्षिकाया अप्यभावो निर्जनमित्यर्थः] शिशिरविच्छेदरमणीये एतस्मिन्प्रमदवने आत्मानं विनोदय॥ — p. 125, 1. 2. भो वयस्य तिष्ठ तावद् [इति लोकोक्तिः] यावदेतेन दण्डकाष्ठेन कन्दर्पबाणान्नाशयामि॥ — ननु भवता आसन्नपरिचारिका (CC. प्रसन्न°?) लिपिकरी मेधाविनी संदिष्टा। माधवीलतागृहे इमां वेलामतिवाहयिष्यामि। तत्र मे चित्रफलके स्वहस्तलिखितां तत्र भवत्याः प्रतिकृतिमानयेति॥ — p. 125, 10. इत इत एतु भवान्॥ — p. 125, 11—126, 1. एष मणिपट्टशिलासनाथो माधवीलतामण्डपो विविक्ततया निःश-

---

1) Ç.'s MS. has: आर्य कति चिद् दिवसानि मित्रावसुना विष्टिकरेण (? MS. विष्किकेन) भर्तृ [राज्ञः] पादमूलात्प्रेषिताभ्यामावाभ्यामिह प्रमदवने [कन्यागृहे] कर्म संपादितम्। क्व चित्संपादितमित्यत्र समर्पितमिति पाठः॥

2) Ç.'s MS., however, has: प्रतान्ते नयने यस्य तादृशः॥

ब्दस्वागतेन प्रतीच्छति (CC^a^ पृच्छति) [अनुतिष्ठति] इव त्वाम्। तत्प्रविशामः॥ — लतयान्तरिता प्रेक्षिष्ये तावत्प्रियसख्याः प्रतिकृतिम्। ततो ऽस्या भर्तुरनुरागं बहुमतं निवेदयिष्यामि [बहुमुखं बहुप्रकारमिति शाङ्करः पाठः] — p. 126, 1. तथा लतान्तरितेत्यर्थः। — p. 126, 6—11. अत एव महीपतिभिः (C °पति C^a^ °पतिना ?) क्षणमपि सहृदयाः सहाया न विरहितव्याः (CC^a^ विवाहयितव्याः)॥ —भो न विस्मरामि। किं तु सर्वं कथयित्वा त्वयैवावसाने कथितं यथा परिहासविकल्पितमेतन्न भूतार्थमिति। मया मन्दबुद्धिना तथैव गृहीतम्। अथ वा भवितव्यतात्र बलवती॥ — एवमेतत्॥ — p. 126, 13—15. भो वयस्य किमिदमुपपन्नं तव। न (om. CC^a^) कदा चित्सत्पुरुषाः शोकपरवशा[1]) भवन्ति। ननु प्रवाते ऽपि निष्कम्पा एव गिरयः[2])॥ — p. 127, 7—9. अम्महे [विस्मये] एतस्येदृशी अकार्यपरता संतापयति॥ — अस्ति ते तर्कः [ज्ञानम्] केन तत्र भवतो आकाशसंचारिणा नीतेति॥ — p. 127, 13—15. संमोहः खलु विस्मयनीयः न पुनः प्रतिबोधः॥ — भो यद्येवं तत्समाश्वसितु भवान्॥ — p. 128, 1. 2. न हि मातापितरौ भर्तृविरहितां दुहितरं चिरं प्रेक्षितुं पारयतः। — p. 128, 8. 9. भो वयस्य मा एवं भण। ननु अङ्गुरीयकमेवात्र निदर्शनं [प्रमाणम्] अवश्यंभाविनो ऽचिन्तनीयाः समागमा भवन्तीति॥ — p. 128, 13—16. यद्यन्यहस्तगतं भवेत्तदा सत्यं शोचनीयं भवेत्। सखि दूरे वर्तसे। एकाकिन्येव कर्णसुखान्यनुभवामि॥ — भो इयं नाममुद्रा [अङ्गुरीयकं] केन पुनरुपोद्घातेन [उपक्रमेण] भवता तत्र भवत्या हस्तसंसर्गं प्रापिता॥ — p. 129, 1. मम कौतूहलेनेव वादित एषः॥ — p. 129, 4. ततस्ततः॥ — p. 129, 6. किमिति॥ — p. 129, 12—13. रमणीयः खल्ववधिर्विधिना विसंवादितः॥ — अथ कथं रोहितमत्स्यस्य

---

1) The text has शोकवर्तिन्याः। (Compare B—R s. v. 1 वृत् p. 697, 24).

2) Stanza 159 is not mentioned by Candraçekhara.

मुखं (om. CCa here) बडिशमिव (CCa बडिशमुखं) एतत् (om. CCa) प्रविष्टमासीत्॥ — p. 129, 15—130, 3. युज्यते [एवम्] ॥ — अतः खलु तपस्विन्याः शकुन्तलाया अधर्मभीरोरमुष्य राजर्षेः परिणये संदेहः। अथ वा नेदृशो ऽनुरागो ऽभिज्ञानमपेक्षते। तत्कथमप्येतत्॥ — p. 130, 4. 5. अहमपीदं दण्डकाष्ठमुपालप्स्ये। कथमृजुकस्य मे कुटिलमसि॥ — p. 130, 11—12. अयमेव प्रतिपन्नः यदहं (C om. अहं Ca in corr.) वक्तुकामास्मि॥ — सर्वथाहं बुभुक्षया मारयितव्यः। — p. 130, 15. भट्टारक इयं चित्रगता भट्टिनी [शकुन्तला] ॥ [भट्टिनी द्विजभार्यायां नाट्योक्तौ राजयोषितीति विश्वः] ॥ — p. 131, 4. रुचिरं सुन्दरम्। ओष्ठाभ्यां रुचिरं कान्तिजनकमिति शाङ्करः पाठः॥ — p. 131, 6—10. भो भावमधुरा रेखा [भावो ऽभिप्रायः] स्खलतीव मे दृष्टिर्निम्नोन्नतप्रदेशेषु। [अनिभृतप्रदेशेति च पाठः] किं बहुना। सत्त्वानुप्रवेशशङ्कयालपनकौतुकं मे जनयति॥ — अहो राजर्षेर्वर्तिकारेखानिपुणता। जाने प्रियसखी मे ऽग्रतो वर्तत इति॥ — p. 131, 24—27. पद्यमिदमनतिमधुरं दाक्षिणात्यपुस्तकेष्वेव दृश्यते॥ — p. 132, 1. सदृशं पश्चात्तापगुरोः स्नेहस्य॥ — p. 132, 6—9. भोस्तिस्र आकृतयो दृश्यन्ते। सर्वा एव दर्शनीयाः। तत्कतमा तत्र भवती शकुन्तला॥ — अनभिज्ञ एव तपस्वी सख्या रूपस्य। मोहचक्षुषो ऽस्य इयं न गता प्रत्यक्षताम्॥ — p. 132, 11—133, 2. तर्कयामि येषा शिथिलकेशोद्गमत्कुसुमेन बद्धस्वेदबिन्दुना वदनेन विशेषनमितशाखाभ्यां बाहुलतिकाभ्यामुच्छ्वसितनीविना वसनेनावसेकस्निग्धपल्लवामशोकलतिकां संश्रिता ईषत्परिश्रान्तेवालिखिता सा तत्र भवती शेषे सख्याविति॥ — p. 133, 8. आर्य माधव्य अवलम्बस्व चित्रफलकं यावदागच्छामि॥ — p. 133, 10—12. भोः किमत्रापरमभिलिखितव्यम्॥ — यो यः प्रियसख्या अभिमतप्रदेशस्तं तमालिखितुकाम इति तर्कयामि॥ — p. 134, 3. 4. यथा मन्त्रयति तथा तर्कयामि पूरितो ऽनेन चित्रफलक

आकृतिभिः कूर्चानतानां तापसानाम्। [कूर्चः श्मश्रु। कूर्चो विकत्थने मध्ये भ्रुवोः श्मश्रुणि कैतव इति विश्वः[1])]।। — p. 134, 7. 8. किमिव।। वनवासस्य कन्यकाभावस्य च सदृशं भविष्यति।। — p. 134, 13—16. किं नु खलु तत्र भवती रत्नवलयशोभिनाग्रहस्तेन मुखमपवार्य चकितेव स्थिता। ही ही भो [हास्योक्तौ] एष दास्याः पुत्रः कुसुमरसपाटच्चरो मधुकरो ऽत्र भवत्या वदनकमलमभिलषति। [पाटच्चरश्चौरः] ।। — p. 135, 2. त्वमेवाविनीतशासने प्रभवसि।। — p. 135, 7. 8. अभिज्ञातं खलु वारितः [खल्वस्य वा। कृतमिति वा पाठान्तरे] — प्रतिषिद्धवामा खल्वेषा ज्ञातिः।। — p. 135, 14. 15. भो एवं तीक्ष्णदण्डस्य ते कथं न भेष्यति। एष तावदुन्मत्तः। अहमप्येतस्य सङ्गेन ईदृश एव संवृत्तः।। — p. 135, 17. धीरमपि ज्ञानं रसो [विप्रलम्भः] व्याकुलयति।। — p. 136, 1. भोश्चित्रं खल्वेतत्।। — p. 136, 3. अहमपीदानीमिव गृहीतार्था। किं पुनर्यथाचिन्तितार्थभावी एषः।। — p. 136, 9. अम्मो [विस्मये] पूर्वापरविरुद्ध एष विधिर्मार्गः।। — p. 136, 13—16. सर्वथा वयस्य मार्जितं (C मार्गितं Ca मार्दितं Wilson 40 मार्ष्टितं) त्वया प्रत्यादेशदुःखं प्रियसख्याः शकुन्तलायाः। प्रत्यक्षो यः सखीजनस्य [न ममेत्यर्थात्[2])] — भट्टारक वर्तिकाकरण्डिकां गृहीत्वा इतो ऽहं प्रस्थितास्मि।। [करण्डिका पुष्पाद्याहारपात्रविशेषः] — p. 137, 2—9. सा च पिङ्गलिकाद्वितीयया देव्या वसुमत्या अहमेवार्यपुत्रस्योपनेष्यामि इति भणित्वा सबलात्कारं गृहीता। [सा करण्डिका] ।। — त्वं कथं विमुक्ता।। — यावल्लताविटपलग्नं देव्याः परिचारिकाञ्चलं मोचयति तावन्निह्नुतो मयात्मा[3])।। — p. 137, 12—138, 6. आ-

---

1) In MS. or. oct. 99 of the Viçvaprakâçakoshaḥ there is added to this: कुविन्दभाण्डे कूर्चः स्यात्कूर्चो दर्भाङ्कुरे ऽपि च ॥

2) Thus all three MSS.-Read: प्रत्यक्षमेव सखीजनस्य [ममेत्यर्थः].

3) Lines 7—9, though not given by Candraçekhara seem to me to be genuine. They are also found in D. Their Sanskrit version is as follows: एतु एतु भट्टिनी ॥ — भोः। अभिधावन्ती एषा अन्तःपुरव्याघ्री मेधाविनीं मृगीमिव कवलयितुमुपस्थिता ॥

त्मानमपि किमिति न भणासि। वयस्य यदि भवानन्तःपुरकूटवा-
गुरातो मोक्ष्यते ततो मां मेघच्छन्नप्रासादे आरोहयिष्यसे[1])। मेघेति
प्रासादनाम] इदं च [अर्थाच्चित्रफलकं] तत्र गोपयामि यत्र पारावतं
वर्जयित्वा न को ऽप्यन्यः प्रेक्षते॥ — अम्मो [विस्मये] अन्यसंक्रा-
न्तहृदयो ऽपि प्रथमसंभावनां रक्षति। स्थिरसौहृदस्तावदेषः॥ —
जयति जयति देवः॥ — p. 138, 8. देव दृष्टा। पत्रहस्तां मां
प्रेक्ष्य प्रतिनिवृत्ता॥ — p. 138, 10. देवामात्यो विज्ञापयति। (अर्थ-
जातस्य बहुलतया om. CCa and Wilson 40) एकं मया पौरकार्यं
प्रत्यवेक्षितम्। तद्देवः पत्रारोपितं प्रत्यक्षीकरोतु॥ — p. 139, 5.
देव इदानीमेव साकेतकपुरस्य श्रेष्ठिणो दुहिता निर्वृत्तप्रसवा
तस्य जायेति श्रूयते॥ — p. 139, 8. यद्देव आज्ञापयति॥ — p. 139,
10. इयमस्मि॥ — p. 139, 14. एवं [इदं वा] नाम घोषयितव्यम्।
देव काले प्रवृष्टमिव शासनमभिनन्दितं जनेन देवस्य॥ — p. 140,
4. प्रतिहतममङ्गलम्॥ — p. 140, 6. असंशयं प्रियसखीमिव हृदये
कृत्वा निन्दितो ऽनेनात्मा भविष्यति॥ — p. 140, 12—15. अप-
रित्यक्तेदानीं ते (all three MSS. तेरू) भविष्यति॥ — आर्ये इदं पत्रं
प्रेषयता द्विगुणानुतापः[2]) कृतो भर्तामात्येन। तन्मेघच्छन्नावस्थितं
संतापनिर्वापकमार्यमाधव्यं गृहीत्वागच्छ॥ — p. 141, 1. सुष्ठु
[प्रशस्तं] यत्त्वया भणितम्॥ — p. 141, 3. अस्माद् दुःस्वप्नात् (sic
C; Ca दुःस्मप्नात् 2. hd. corr. दुःष्मप्नात् Wilson 40 दुष्मप्नात्) ॥ —
p. 141, 7—12. सति खलु दीपे व्यवधानदोषेणान्धकारमनुभवति
राजर्षिः॥ — भट्टारक अलं संतापितेन। वयस्य एव प्रभुः।
अपरासु देवीष्वनुरूपपुत्रजन्मना पूर्वेषामनृणो भविष्यति। न मे
वचनं प्रतिगृह्णाति भर्ता। अथ वानुरूपमेवौषधमातङ्कं निवर्तयति॥

1) Prâkrit आरुहावेसि is Sanskrit आरोहयसि।

2) C प्रेषयतान्विगुणागुनापकृतो C' प्रेषयतान्निर्गुणासतापकृतो W. 40. प्रेषयतान्निर्गुणा-
नुतापकृतो.

— p. 142, 1—6. समाश्वसितु समाश्वसितु भर्ता॥ — किमिदानीमिदं निर्वृत्तं करिष्यामि। अथ वा मया श्रुतं शकुन्तलां संभावयन्त्या देवजन्या स्वयज्ञभागसमुत्सुका देवा एव तथा करिष्यन्ति यथा भर्ता त्वामचिरेण धर्मपत्नीमभिनन्दिष्यति। तन्न युक्तं ममात्र विलम्बितुम्। यावदेतेन वृत्तान्तेन प्रियसखीं शकुन्तलां समाश्वासयामि॥ — p. 142, 8. भो अब्रह्मण्यमब्रह्मण्यम्। [अवध्यो ऽहमित्यर्थः] ॥ — p. 142, 10. भट्टारक मा नाम स माधव्यतपस्वी पिङ्गलिकाभिश्चाभिश्चित्रफलकहस्तः प्राप्तो भविष्यति। [ताभिः स हन्यत इति भावः। नाम संभावनायाम्। मा काकौ। मा नामेत्यव्ययसमुदायः संभावनार्थ इति के चित्] ॥ — (p. 142, 13. यद्देव आज्ञापयति om. MSS.) — p. 142, 14. भो अब्रह्मण्यमब्रह्मण्यम्॥ — p. 143, 10. परित्रायतां रक्षतु। अत्र पर्याप्नोत्विति पाठो ऽमरटीकाकृद्भिर्धृतः। पर्याप्नोतु परित्रायतां स्यात्। पर्याप्तिः परित्राणमित्यमरः (3, 3, 5)॥ — p. 144, 9. अभिधावेति (MSS. °धाव्यति) अभिधावनं गतिभेदः। अतिशीघ्रं गच्छेत्यर्थः॥ — p. 144, 11. भोः कथं न भेष्यामि। एष मां को ऽपि पश्चान्मोटितशिरोधरमिक्षुमिव भग्नास्थिं कर्तुमिच्छति। [मोटितं पाटितम्[1])। उच्छु इति उदिक्षुवृश्चिकयोरिति प्राकृतसूत्रात् (Vararuci, I, 15. cpr. Hemac. I, 95.)]॥ — p. 144, 14. भट्टारक इदं सशरं शरासनं हस्तावापश्च॥ — p. 145, 8. परित्राहि। अहं भवन्तं प्रेक्षे। त्वं मां न प्रेक्षसे। तस्मान्मार्जारगृहीत इवोन्दुरुर्निराशो ऽस्मि जीविते॥ — p. 146, 3. शरव्यं लक्ष्यम्। शरव्या इति शङ्करधृतः पाठः॥ — p. 146, 8. भो मनागस्मि एतेन पशुमारणेन मारितुं न पारितः। भवान्पुनरिमं स्वागतेनाभिनन्दति॥ — p. 147, 14. यद्भवानाज्ञापयति॥ — p. 148, 11. हरिचन्दनेन चन्दनभेदेन। वक्षः प्रमृज्य उपलिप्य मयेति मस्तकस्थेनान्वयः। पारिजातमाला पिनद्धा। हरिचन्दनाङ्कमिति क्व चित्॥ — p. 149, 12. अर्थतत्त्वम-

1) मोडिय is, I think, not part. perf. pass. but rather gerund.

त्मानमपि किमिति न भणासि। वयस्य यदि भवानन्तःपुरकूटवा-
गुरातो मोक्ष्यते ततो मां मेघच्छन्नप्रासादे आह्वास्यसे[1])। [मेघेति
प्रासादनाम] इदं च [अर्थाच्चित्रफलकं] तत्र गोपयामि यत्र पारावतं
वर्जयित्वा न को ऽप्यन्यः प्रेक्षते॥ — अम्मो [विस्मये] अन्यसंक्रा-
न्तहृदयो ऽपि प्रथमसंभावनां रक्षति। स्थिरसौहृदस्तावदेषः॥ —
जयति जयति देवः॥ — p. 138, 8. देव दृष्टा। पत्रहस्तां मां
प्रेक्ष्य प्रतिनिवृत्ता॥ — p. 138, 10. देवामात्यो विज्ञापयति। (अर्थ-
जातस्य बहुलतया om. CC[a] and Wilson 40) एकं मया पौरकार्यं
प्रत्यवेक्षितम्। तद्देवः पत्रारोपितं प्रत्यक्षीकरोतु॥ — p. 139, 5.
देव इदानीमेव साकेतकपुरस्य श्रेष्ठिणो दुहिता निर्वृत्तप्रसवा
तस्य जायेति श्रूयते॥ — p. 139, 8. यद्देव आज्ञापयति॥ — p. 139,
10. इयमस्मि॥ — p. 139, 14. एवं [इदं वा] नाम घोषयितव्यम्।
देव काले प्रवृष्टमिव शासनमभिनन्दितं जनेन देवस्य॥ — p. 140,
4. प्रतिहतममङ्गलम्॥ — p. 140, 6. असंशयं प्रियसखीमिव हृदये
कृत्वा निन्दितो ऽनेनात्मा भविष्यति॥ — p. 140, 12—15. अप-
रित्यक्तेदानीं ते (all three MSS. तेरू) भविष्यति॥ — आर्ये इदं पत्रं
प्रेषयता द्विगुणानुतापः[2]) कृतो भर्तामात्येन। तन्मेघच्छन्नावस्थितं
संतापनिर्वापकमार्यमाधव्यं गृहीत्वागच्छ॥ — p. 141, 1. सुष्ठु
[प्रशस्तं] यत्त्वया भणितम्॥ — p. 141, 3. अस्माद् दुःस्वप्नात् (sic
C; C[a] दुःस्मप्नात् 2. hd. corr. दुःष्मप्नात् Wilson 40 दुष्मप्नात्) ॥ —
p. 141, 7—12. सति खलु दीपे व्यवधानदोषेणान्धकारमनुभवति
राजर्षिः॥ — भट्टारक अलं संतापितेन। वयस्थ एव प्रभुः।
अपरासु देवीष्वनुरूपपुत्रजन्मना पूर्वेषामनृणो भविष्यति। न मे
वचनं प्रतिगृह्णाति भर्ता। अथ वानुरूपमेवौषधमातङ्कं निवर्तयति॥

---

1) Prâkrit सद्दावेसि is Sanskrit शब्दापयसि।

2) C. प्रेषयताद्विगुणानुतापः कृतो C[a] प्रेषयतानिर्गुणानुतापकृतो W. 40. प्रेषयतानिर्गुणा-
नुतापकृतो.

तमस्मै उपहर॥ — तावदेतेनैव क्रीडिष्यामि॥ — मुञ्चैनम्॥ — p. 156, 5—8. भो न मां गणयसि। को ऽत्र ऋषिकुमारकाणां मध्ये [तिष्ठतीति शेषः]। भद्रमुख एहि तावत्। मोचय एतेन दुर्मोचहस्तग्राहेण (cdd. °स्तप्राहः Ca corr. °स्तग्राहः) डिम्भकेन (om. cdd.) बाध्यमानं बालमृगेन्द्रम्॥ — p. 156, 14. भद्रमुख न खल्वेष ऋषिकुमारकः॥ — p. 157, 5. आश्चर्यमाश्चर्यम्॥ — p. 157, 7—9. अस्य बालकस्यासंबद्धे ऽपि भद्रमुखे संवादिनी आकृतिरिति विस्मितास्मि। अपि च बालशीलो ऽपि भूत्वापरिचितस्य न ते प्रतिलोमः संवृत्तः। [अपरिचितस्य ते वचनेन प्रकृतिस्थो ऽयं संवृत्त इति पाठान्तरे] — p. 157, 12. पौरव इति॥ — p. 157, 16. नियतमद्वितीयं मुनिव्रतं येषु॥ — p. 158, 2. 3. यथा भद्रमुखो भणति। अप्सरःसंबन्धेन पुनरस्य बालस्य जननी देवगुरोस्तपोवने प्रसूता॥ — p. 158, 6. कस्तस्य धर्मदारपरित्यागिनो नाम कीर्तयिष्यति॥ — p. 158, 10—13. सर्वदमन पश्य शकुन्तलावण्यम् [अथ च शकुन्तलावर्णं त्रूपम्]॥ — कुत्र सा मे आर्या माता। [अज्जुकाशब्दो (CCa अज्ज° or अत्तु°) मातरि देशीय इति शङ्करः]॥ — नामसादृश्येन उपच्छन्दितः [प्रलोभितो] मातृवत्सलः॥ — एतस्य मयूरस्य रमणीयत्वं प्रेक्षस्वेति भणितो ऽसि॥ — p. 159, 3—4. अन्तिके रोचते मे चटुलक एष मयूरः। [अन्तिका भगिनी ज्येष्ठा। अत्रार्तिकेत्यपि साध्वित्याभिधानिकाः। अन्तिका धात्रीति शङ्करः]॥ — अम्मो [कष्टं] रक्षागण्डो ऽस्य मणिबन्धे न दृश्यते। [गण्डको वीद इति ख्यातो जातुषभेदः। मणिबन्धे करमूले]॥ — p. 159, 7. मा खलु मा खलु [संप्रत्यसीति शेषः] कथं गृहीतमेवानेन॥ — p. 159, 10—13. शृणोतु महाभागः। महाप्रभावा खल्वेषापराजिता नाम सुरमहौषधिः एतस्य दारकस्य जातकर्मसमये भगवता मारीचेन दत्ता। एतां किल मातापितरावात्मानं (C °त्माना Ca W. 40 °त्मनो) च (om. cdd.) वर्जयित्वापरो भूमिपतितां न गृह्णाति॥

— p. 160, 1. सा सर्पी भूत्वा तं दशति॥ — p. 160, 3. अनेकशः॥ — p. 160, 6. सुव्रते एहि। इमं वृत्तान्तं नियमव्याकुलायै शकुन्तलायै निवेदयावः॥ — p. 160, 8. मुञ्च माम्। आर्यासकाशं गमिष्यामि॥ — p. 160, 10. दुःस्मन्तो (thus C and C[a] 1. hd.; C[a] 2. hd. दुःष्मन्तो) मम तातो न खलु त्वम्॥ — p. 160, 13—15. विकारकाले ऽपि प्रकृतिस्थां सर्वदमनस्यौषधिं श्रुत्वा न मे आसङ्ग आत्मनो भागधेयेषु। [आसङ्गशब्दः प्राकृते आश्वासार्थः] अथ वा यथा मिश्रकेश्या मे आख्यातं तथा संभाव्यते इदम्॥ — p. 161, 4—8. न खल्वार्यपुत्रो ऽयम्। तत्कः खल्वेष कृतरक्षामङ्गलं मे दारकं गात्रसङ्गेन दूषयति॥ — आर्ये एष को ऽपि मां (om. MSS.) पुत्रक इत्यालपति॥ — p. 161, 11. हृदय समाश्वसिहि। प्रहार्य निवृत्तमात्सर्येण अनुकम्पितास्मि दैवेन। आर्यपुत्र एवैषः॥ — p. 162, 4. अलकः केशभेदः। लोला अलका यत्र तत् (om. MSS.)। पाटलौष्ठेति च पाठः॥ — p. 162, 5. 6. आर्ये क एषः॥ — वत्स भागधेयानि पृच्छ॥ — p. 162, 7. प्रत्याख्यानेति निराकरणविप्रियम्॥ — p. 162, 12—15. उत्तिष्ठतूत्तिष्ठत्वार्यपुत्रः। नूनं मम सुखप्रतिबन्धकं पुराकृतं तेषु दिवसेषु परिणतमासीत्। येन सानुक्रोशो (C[a] °क्रोधो) ऽप्यार्यपुत्रस्तथा संवृत्तः॥ — अथ कथमार्यपुत्रेण स्मृतो ऽयं दुःखभागी जनः॥ — p. 163, 6. आर्यपुत्र तदिदमङ्गुरीयकम्॥ — p. 163, 8. संपादितं खल्वनेन यत्तदार्यपुत्रस्य प्रत्ययकारणं दुर्लभं मे आसीत्॥ — p. 163, 11. नास्य विश्वसिमि। आर्यपुत्र एवैनं धारयतु॥ — p. 164, 5. लज्जे खल्वार्यपुत्रेण सह गुरुजनसमीपं गन्तुम्॥ — p. 164, 13. संभावनीयप्रभावा आपन्नाकृतिः॥ — p. 165, 8. अप्रतिहतरथो भव॥ — p. 165, 12. जात भर्तुर्बहुमता भव। अयं च ते दीर्घायुरभयपक्षमलंकरोतु। तदत्रोपविशत॥ — p. 167, 7—10. दिष्ट्या अकामप्रत्यादेशी आर्यपुत्रः। न पुनः सत्यं मां स्मरति। अथ वा न श्रुतो भवेदयं शून्यहृदयया शापः। यतः सखीभिरत्यादरेण

संदिष्टं भर्तुरङ्गुरीयकं दर्शयिष्यसीति॥ — p. 168, 14—16. अनया पितृदुहितुर्मनोरथसंपत्त्या कण्वोऽपि तावद्विज्ञातार्थः क्रियताम्। मेनका पुनरत्र मां परिचरन्ती सुसंनिहितैव (CCa °तेन) — p. 169, 1. मम मनोरथो व्याहृतो भवत्या॥ — 170, 7. श्रुतिमतां वेदविदाम्। परिगता आश्रिता शक्तिः। सकलभुवनशासनानुग्रहक्षमं सामर्थ्यं यस्य। नित्यशक्तिरित्यर्थः। यद्वा। परिगतशक्तिः सगौरीकः। आगमे शक्तिपदेन गौर्यभिधानात्। आत्मभूरिति क्व चित्पाठः॥

CORRECTIONS.

P. 16, 4 r. ॥२२॥ (23). — p. 16, 9 r. ॥२३॥ (22). — p. 21, 15 r. सव्रीडा°. — p. 29, 2 r. ह्री माणाहे। भो हृद्. — p. 31, 18 r. cdd. (?) y. — p. 38, 15 r. १५. — p. 38, 16 r. किसल°. — p. 51, 11 r. पत्रा°. — 59, 18 r. °रूढां. — p. 75, 11 r. मूर्ध्नि. — p. 84, 15 r. १५. — p. 86, above r. ८६. — p. 87, 10 r. तेन ह्रीमां. — p. 98, 10 r. P. 63. — p. 118, 5 r. शंपदं. — p. 123, 4 r. श्यामाप°. — p. 162, 10 r. ॥२१०॥ (183).

I beg to read everywhere क्खु instead of खु and to separate everywhere चित् from the preceding word.

PRINTED BY E. J. BRILL, LEIDEN.

This book is a preservation photocopy.
It was produced on Hammermill Laser Print natural white,
a 60 # book weight acid-free archival paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)

Preservation photocopying and binding
by
Acme Bookbinding
Charlestown, Massachusetts

1996

